

5075/33

AȘEZĂMÂNTUL CULTURAL
ION C. BRĂTIANU

FRĂMÂNTĂRILE POLITICE ȘI SOCIALE
IN PRINCIPATELE ROMÂNE
DE LA 1821 LA 1828

DE

IOAN C. FILITTI

„CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

1932

Inu.A.35.070

AȘEZĂMÂNTUL CULTURAL
ION C. BRĂTIANU

XIX

FRĂMÂNTĂRILE POLITICE ȘI SOCIALE
IN PRINCIPATELE ROMÂNE
DE LA 1821 LA 1828

DE

IOAN C. FILITTI

58567

„CĂRTEA ROMÂNEASCA”, BUCUREȘTI

1932

1995
BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI
COTA 59981

B.C.U. Bucuresti

C58567

RC233/02

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
I. Principatele române și eteria grecească la 1821.	7— 72
1. Originele și țelurile eteriai.	7— 12
2. Eteria și aspirațiile Românilor.	12— 18
3. Tudor Vladimirescu și eteria.	19— 27
4. Motive interne de răzvrătire.	28— 34
5. Acțiunea lui Tudor Vladimirescu și aceea a lui Ipsilanti	34— 47
6. Defecțiunea rusească și efectele ei în Principatele române.	47— 72
II. Principatele române sub ocupația turcească 1821—1822.	73—124
1. Ocuparea Principatelor de trupe turcești.	73— 77
2. Cererile boerilor moldoveni către Poartă în Oct. 1821.	77— 83
3. Proiecte de reforme, dintre Dec. 1821—Martie 1822, ale boerilor munteni emigrați în Ardeal	83— 90
4. Cererile delegaților munteni și moldoveni la Poartă, Aprilie 1822	91— 95
5. Proiectul cărvunarilor și alte proiecte de reforme ale boerilor moldoveni în Aprilie-Iulie 1822.	95—112
6. Curentul democratic în Muntenia la 1822.	112—124
III. Domniile pământene, 1822—1823.	125—170
1. Numirea Domnilor pământeni	125—128
2. Domnia lui Grigore D. Ghica în Muntenia.	126—150
3. Domnia lui Ion Sandu Sturdza în Moldova.	150—170
IV. Rezultatele.	171—181

FRĂMANTĂRILE POLITICE ȘI SOCIALE ÎN PRINCIPATELE ROMÂNE DELA 1821 LA 1828

Cu dreptate exclama un contemporan¹ al evenimentelor de care ne vom ocupa : „O anule 1821 ! Tu, cu adevărat, de ai pricinuit Românilor amărăciune, dar deodată și deșteptare !” Acest an poate fi privit, cu temei, ca începutul României moderne.

Odată cu turburarea provocată de ridicarea, pe pământul românesc, a steagului neatârării grecești, vechile suferințe și aspirații, atât de timp năbușite, ale Românilor din Principate, au izbucnit și ele. După cum spunea Bossuet „nici o mare schimbare nu s'a făcut, care să nu-și fi avut rădăcina în veacurile trecute”.

În Muntenia, exponent al dorințelor cu caracter național al tuturor claselor, ca și al revendicărilor sociale ale categoriilor inferioare, a fost Tudor Vladimirescu. Inițiat în țelurile eteriei, el a înțeles, spre deosebire de cei mai mulți conaționali ai săi, că acestea nu stăteau în calea propriilor sale aspirații. Astfel, istoria anilor 1821—1828, începe în Principate cu două mișcări naționale concomitente, cea grecească a lui Alexandru Ipsilanti și cea românească a lui Tudor, legate între ele prin țintele lor similare, emanciparea a două popoare de sub aceiași asupritori.

---

¹ Probabil Naum Râmnicleanu. (Iorga, în prefața la Hurmuzaki, X, p. LXVI, cu trimitere la Bis. ort. rom., XIII, p. 439—440). — „Chesarie al Râmnicului, 1825”, la E. Virtosu, *Tudor Vladimirescu*, p. 5, trebuie să fie o greșală de tipar.

În privința tendințelor naționale ale mișcării sale, Tudor a putut cădea ușor de acord cu reprezentanții, chiar ostili eteriei, ai clasei conducătoare. Asemenea tendințe, unanim și stăruitor formulate, cu acest prilej, în amândouă Principatele, n'au mai putut fi nesocotite nici de vecinii cari hotărau de soarta noastră și astfel rezultatul imediat al celor două mișcări a fost, pentru Români, înlocuirea domniilor străine fanariote, prin domnii pământene.

Din punct de vedere social, dacă oarecare năzuințe liberale și democratice se manifestaseră mai dinainte în Principate, sub influența dascălilor greci de seamă și a principiilor marelui revoluții franceze, ele s'au accentuat și mai mult în Muntenia, prin școala lui Lazăr și mai ales prin ridicarea păturilor de jos de către Tudor, care îngrozi clasa conducătoare. Efectul a fost acea eflorescență de proiecte de reforme, care oglindiau totodată și rivalitățile diferitelor categorii sociale.

Un pas hotărâtor în calea înfăptuirilor, prin descătușarea economică și măcar în parte politică, a Principatelor de Turcia, nu s'a făcut însă decât prin tratatul de la Adrianopol din 1829, opera Rusiei, mână de țelurile politice ei orientale. Atunci a devenit cu putință și reorganizarea internă, pe baze moderne, prin Regulamentele organice, la întocmirea cărora s'a ținut seamă, întru câtva, și de alte interese decât acelea ale oligarhiei care monopolizase conducerea statului.

Istoria frământărilor politice și sociale din Principate în anii 1821—1828 este astfel istoria originelor României moderne.

I.

PRINCIPATELE ROMÂNE ȘI ETERIA GRECEASCĂ LA 1821

1. Originele și țelurile eterici.

Revoluția națională grecească dela 1821 n'a fost decât o izbucnire violentă a unor aspirații și manifestări mult mai vechi ale Grecilor robiți de Musulmani. Pentru a nu vorbi decât de vremea Fanarioților, este destul a reaminti că Alex. Mavrocordat Exaporitul, negociatorul din partea Turcilor la pacea dela Carlovăț, purta în pecete un „fenix” și se felicita, în scrisori către patriarhul Dositei Notară, de înfrângerile Turcilor¹; că fiul său Ion Mavrocordat nădăjduia, la 1716, în biruința Austriacilor²; că Matei Ghica, Domnul Munteniei, era bănuît la 1752 că vrea să reînvieze împărăția Grecilor³; că la 1758 Chesarie Daponte scria versuri de părere de rău pentru decadența neamului grecesc, dar și de nădejdi în viitor⁴; că în timpul războiului ruso-turc dela 1769—1774 Grecii, răspunzând cu entuziasm apelurilor Ecaterinei II, sperau să vază iarăși Constantinopolul capitala imperiului lor⁵; că aceste speranțe renășteau la 1782, când „proectul grecesc” al țarinei voia să restaureze imperiul bizantin, în favoarea nepotului ei Constantin; că fostul Domn Alexandru Mavro-

1. Iacovaky Rizo Nerulò, *Histoire moderne de la Grèce*, 238—9.

2. Hurm., XIV, p. 790.

3. *Ibid.*, p. 1131.

4. Iorga N., *Istoria lit. rom. în sec. XVIII*, ed. 1, vol. II, p. 497.

5. Oțetea A., *Contribution à la question d'Orient*, p. 185, No. LI.

cordat uneltia, la 1795, o răscoală contra împărăției turcești¹.

În sfârșit, cel dintâi plan de „eterie”, adică de „asociație”, în vederea liberării creștinilor robiți de Turci, este întocmit de Riga Fereul sau Velestinliul. În sufletul acestuia, ca și al vestitului Corai, ca și în genere al Grecilor dezamăgiți de Rusia, revoluția franceză *redeșteptă*² vechile speranțe de libertate și de emancipare națională. Născut la 1753 la Feres (Velestin) în Tesalia, după ce învătă la Târnova, la Ambelachia și la București³, Riga sluji lui Vodă Mavrogheni, care-l întrebuință la Craiova, și-și câștigă încrederea lui Pasvanoglu, scăpându-i viața. La 1791—3, era în serviciul Domnului muntean Mihai Suțu, apoi la 1794—6 grămătic al lui Grigore Brâncoveanu, în apropierea căruia, în mahalaua Sf. Dumitru, își avea casele⁴. În sfârșit, la 1796, porni la Viena spre a propaga ideile sale patriotice⁵, iar anul următor publică harta Greciei⁶. Inițiiind în proiectele sale pe Bernadotte, adresă trei memorii lui Bonaparte, cerându-i liberarea Greciei. Chemat de acesta, fu arestat în drum, la Triest, de Austriaci, în urma denunțului unui grec, Oeconomu. I se confiscă atunci corespondența ce întreținea cu „grecii” din Viena, Epir, Tesalia, Macedonia și fu predat pașei dela Belgrad care, cu toate stăruințele lui Pas-

1. Hurm., S. I, vol. 2, p. 134 și S. I, vol. 3, p. 426.

2. Nu dela Francezi au învățat Grecii ideia de libertate și de emancipare națională, scrie un călător occidental în Grecia (Hobhouse, *A journey through Albania 1809—1810*, vol. I, p. 590). Ideea era veche. Grecii au fost adepții Rusilor și, după decepțiile suferite dela aceștia, ai Francezilor, când au văzut în ei pe liberatori (Ibid). Dacă Bonaparte ar fi mers cu o armată dela Valona prin Macedonia spre C-pol, toți Grecii s'ar fi strâns sub steagul lui (ibid., p. 593). Numai Fanarioții erau acuzați de ceilalți Greci că, din cauza intereselor lor, pactizează cu „tiranol” (ibid., p. 597).

3. Alex. Papadopol-Calimah, *Harta Moldovei lucrată de Riga la 1797*, în Conv. lit., XVII (1883) p. 325.—Iorga N., *O hartă a Țării Românești*, în An. Ac. Rom. Secț. ist., Seria II, vol. 36, p. 925—928. Acelaș, *Străini oaspeți ai Principatelor*, în Literat. și arta rom., V, p. 26—30.

4. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 798. La 1795 este epistat la ciumă (ibid., VI, p. 748).

5. Hurm., XIX. I, p. 789.

6. Iorga, *l. c.*—Vălsan, în *Graiul românesc*, II, p. 117.

vanoglu, îl execută la 1798, pentru că nu se putuse aduna la timp suma exorbitantă cerută pentru grațiere ¹. Imnul său, inspirat din Marsilieză, n'a fost publicat decât la 1814. În complotul lui fuseseră amestecați și Greci din Principate : Panaiot Codrică, fost secretar al lui Mihai Suțu în Muntenia 1791—3 și în Moldova 1793—5, când era acuzat de Ruși și Austriaci că sprijină pe iacobinii polonezi refugiați și că are corespondență cu Kosciusco, apoi prim interpret al ambasadei turcești din Paris și în sfârșit ucis ca trădător la 1802 din ordinul Porții ²; Tudorache Diboglu, fost boer al lui Mavrogheeni și devenit spion francez la Constantinopol; Dumitrache Turnavitu, care avea corespondență la Viena cu „alcătuitorii de proclamații în sensul duhului franțuzesc și împotriva luminatei Porți” și prin care, desigur, se răspândiră apelurile la popor găsite în București ³; Domnul Mihai I Suțu însuș; apoi un Mavrogheeni așezat la Paris; gazetarul Markide Pulio; Constantin Stamati ⁴, grec copilărit în Moldova, iar de la 1794 agent francez la Altona și corespondent al lui Mihai Vodă Suțu.

Planul fu reluat de Constantin Ipsilanti la 1803. Era vorba de a coaliza, cu ajutor rusesc, pe Români, Greci și Sârbi contra Turcilor ⁵. Ipsilanti era bănuțit de adversari că vrea să devie rege al Daciei și al Sârbilor, sau măcar Domn ereditar al amânduror principatelor ⁶. După ce Sârbii se răsculară la 1804, se întocmi, la 1805, un proiect pentru organizarea statului lor

1. iacovaki Rizo Nerulo, *Histoire moderne de la Grèce*, 137—140. Nu mi-au fost accesibile următoarele lucrări recente despre Riga: *Amantos*, Ἀνέκδοτα Ἐγγράφα περὶ Ρῆγα Βελουκίνης, Atena, 1930. Un articol despre Riga în *Θεσσαλικά Χρονικά*, 1930. Jean Kordatos, *Ρῆγας Φεραῖος καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ*, Atena, 1931.

2. Hurm., XIX, 1, p. 698, 726.—Iorga, în *An. Ac. Seria 2, Sect. ist. vol. 33*, p. 153.

3. Urechia, *l. c.*, VII, p. 243.

4. Cf. Hurm., supl. I, vol. 3, p. 423, 438, 451.

5. *Briefe eines Augenzeuge der griechischen Revolution vom Jahre 1821*. Nebst eine Denkschrift des Fürsten Georg Cantacuzino über die Begebenheiten in der Moldau und Walahey in den Jahren 1820 und 1821 (Autorul este un tovarăș al lui Cantacuzino). Halle, 1824, p. 50, 141.—Hurm., supl. I, vol. 2, p. 359—360, 368, 454 și supl. I, vol. 3, p. 484.—Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, 721, 730.

6. Urechia, *l. c.*

după modelul Principatelor¹. Când, în Dec. 1806, Ipsilanti fu recunoscut de Ruși Domn al amânduror țărilor române², episcopul Buzăului Constandie Filiti și vre-o 30 de boeri îi înmânară la București o adresă de mulțumire că-l vedeau revenind în scaun, calificându-l de binefăcător și mântuitor al patriei, care va restaura domnia legilor, și urându-i realizarea planurilor sale³.

El începu atunci „să-și lucreze cugetările cele ascunse..... și îndată au adunat mulțime de țărani proști,.... hrăpindu-i cu sila dela pluguri..... și îmbrăcându-i și înarmându-i prin credinciosul său grec, aga Manolache Persianò și împărțindu-i în trei tagme, a numit pe unii Elini, pe alții Machedoni și pe alții Spartani, numiri străine și neobișnuite, care acei ticăloși și proști țărani nici nu putea să le grăiască, și amestecându-i cu alți ostași greci, a pus peste ei căpetenie pe un străin grec, cel mai vestit tâlhar, anume Nicolae Pangal”⁴.

După ce și aceste visuri se spulberară la 1812, prin pacea ruso-turcă dela București, o societate a „filomuselor” se înființă la Atena la 1814. A avut aderenți și în Principatele române și în sferile cele mai înalte din apus. Scopurile ei mărturisite, erau curat culturale⁵, dar țintiau desigur și la emanciparea politică.

În acelaș an, grecul Grigorie Cariboglu, devenit maior rus, răspândia în principate o broșură, pe care poate tot el o alcă-

1. Iorga, *Acte și frag.*, II, 397.—Acelaș, în *Rev. ist.*, VII (1921), p. 139—143.

2. *Ibid.*, p. 420.

3. Ioan Filimon, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της ελληνικής επαναστάσεως*, Atena, 1859, vol. II, p. 56.

4. Acad. Rom., ms. 322, p. 184.—C. Erbiceanu (*Viața protosinghelului Naum Rîmniceanu*, p. 12) a publicat, cu data de 3 Mai 1807, o proclamație din Buc. iscălită de Pangal, care anunță că s'a format un „corp al Grecilor” cu voința de a lupta pentru libertatea patriei, care este sclavă. „Până când un barbar otoman să se înbuibeze și să se desfăteze în avutul nostru, cu femeile noastre, cu sângele nostru?” Manifestul dă exemplul „regatului Franței” și „mica superioritate a Sârbiei care în așa scurt timp, a ajuns să ciuntească tirania... și acum lucește admirată ca *autonomă*”. Din cauza cuvintelor ce am subliniat, socotesc că manifestul nu poate fi dela 1807.

5. *Correspondență dela 1821*, în ziarul „Le Constitutionnel”, publicată de Emil Vîrtosu, 1821, *Date și fapte noi*, 1932, p. 115—117.

tuisse, tipărită la Viena, propovăduind izgonirea Turcilor din Europa. Anul următor, Grecii din Rusia, printre cari Nicolae Scufu, și Grecii din Galați, constituiră o nouă eterie, având de scop „unirea armată a tuturor creștinilor împărăției turcești, pentru a face să izbândească crucea asupra semilunei”.

La început, eteriștii erau numai șapte. S’au dus la Constantinopol, în Moldova, Țara Românească, Grecia. Cercul s’a tot lărgit după sistemul „carbonari”-lor napolitani, cari formau și ei o societate secretă de emancipare națională. La 1818, Ali Pașa al Ianinei avea la Viena, ca agent, pe negustorul Stavro Ioan, care sta în relații cu Capodistria, „pentru a determina pe Greci la un scop tăinuit”. La 1820, orașul Pisa era centrul intrigilor greco-ruse care pregăteau eteria. Acolo trăia atunci fostul mitropolit Ignatie, devotat Rusiei și în corespondență cu Capodistria¹. Acolo se aduna tânăra intelectualitate grecească și acolo au și trimis Alex. Vodă Suțu și mitropolitul Dionisie Lupu pe cei dintâi bursieri români².

În căutarea unui șef, eteriștii s’au gândit mai întâi la Capodistria, apoi la Ion Vodă Caragea, și în sfârșit, la beizadea Alexandru Ipsilanti care, cu consimțământul țarului Alexandru, a și primit³.

S’a păstrat o scrisoare pe care, la 14 Ianuarie 1828, șapte zile înainte de moarte, Alex. Ipsilanti o adresă țarului Nicolae, fratele și urmașul țarului Alexandru⁴. În această scrisoare, Ipsilanti raportează convorbirea ce avusese cu fostul țar. Acesta-i zisese : „Nu visezi decât patrie ; bine, o să ai odată o patrie. N’aș muri liniștit dacă n’aș face ceva și pentru bieții mei Greci. N’aștept decât un semn din Cer, de sus. O să-l văz eu, sau mi-l vor arăta Grecii. Mai întâi însă, să se facă vrednici

1. Rap. cons. austriac, 11 Aprilie 1820. Aceste rapoarte, încă inedite, se păstrează în copii la Acad. rom.

2. Alexandru Marcu, *Un student român la Pisa*, în *Revista Istorică* (a d-lui Iorga), XV (1929) p. 31—32.

3. *Briefe eines Augenzeuge der griechischen Revolution vom Jahre 1821*, p. 3, 11, 14—15, 17, 21, 140.

4. Al. Soutzo, *Histoire de la révolution grecque*, Paris, 1829, p. 36—38. — M. Teodorian Carada, *Din frământările trecutului*, Buc., 1920, p. 103.

de fericirea după care oftează. Să pot zice Europei : vedeți, cer libertatea". Ipsilanti a răspuns : „O cer, Sire ; credincios interpret al dorințelor lor, îndrăznesc să le pun la picioarele M. V.—O să mă gândesc. Cu o ghiulea asvârlită în Dunăre, bag în foc Europa toată.—A ! de ar cădea o privire a M. V. peste țara mea.—Numai să se miște cineva din Greci și Cazacii mei vor alerga în ajutorul lor”.

Planul inițial al lui Ipsilanti, astfel cum îl expunea, în Oct. 1820, lui Iacovache Rizo Nerulò, într'o întrevedere secretă la Odesa, era de a se duce în Peloponez și de a începe răscoala de acolo. Aceasta era și părerea lui Gheorghe Cantacuzino Deleanu, primul ajutor al lui Ipsilanti. Dar acesta și-a schimbat apoi planul acțiunii și a hotărît să înceapă revoluția în Principatele române, bizuindu-se pe Iordache Olimpiotul, care contă pe concursul lui Tudor Vladimirescu și pe căminarul Sava, creatură a lui Calimah, care făgăduia să răscoale pe Bulgari ¹. Atât Rizo-Nerulò ², cât și Gheorghe Cantacuzino ³, critică această modificare a planului inițial. Hotărârea lui Ipsilanti va fi fost motivată de considerația că Principatele Române puteau fi punctul de plecare cel mai nimerit al răscoalei din cauza Domnilor și marelui număr de dregători greci ⁴. A fost însă o hotărâre fatală, pentru că „odată ce n'a avut sprijinul rusesc pe care contă, n'a avut nici concursul Românilor, Bulgarilor și Sârbilor” ⁵.

2. Eteria și aspirațiile Românilor.

Dacă țelurile revoluției dela 1821 nu erau ceva nou pentru Greci, de altă parte nu erau potrivnice nici aspirațiilor vechi românești de emancipare de sub stăpânirea turcească.

Încă dela 1562, Iacov Eraclide Despotul, Domnul Moldovei, concepușe planul măreț de dezrobire nu numai a Principatelor

1. Pentru Bulgari, eteriști încă de la 1817, v. Virtosu, 1821, p. 70 ; la 1821, acelaș, Tudor Vladimirescu, p. 143, n. 5.

2. *Histoire moderne de la Grèce*, p. 284.

3. *Briefe*, p. 142—3.

4. Ioan Filimon, *Δοκίμιον*, vol. I p. 12 și 140—141.

5. Rizo Nerulò și „*Briefe*”, l. c.

Române, dar și a Balcanilor¹. La 1597, mitropolitul Târnovei, Dionisie Ralli, scrisese de lângă Nicopole lui Mihai Viteazul, îndemnându-l să lupte și pentru salvarea creștinilor de peste Dunăre². Visurile imperiale ale unui Vasile Lupu, sau Șerban Cantacuzino, redeșteptaseră apoi nădejdele balcanicilor³. Se simțiau uniți printr'un țel comun, pe care-l găsim formulat la 1645 în „micul catehism” dela Chiev: „liberarea tuturor creștinilor de sub robia păgânilor”. Fiindcă robiții erau ortodoksi, iar asupritorii „păgâni”, coaliția pentru emanciparea politică lua aspectul unei alianțe pentru credință, za-vera, și aceasta explică marea nădejde ce, începând din sec. XVII-lea, s'a pus în sprijinul marelui stat ortodox al Rusiei.

Până la realizarea idealului comun, Principatele Române apăreau în ochii creștinilor balcanici, cari din cauza școlii și bisericii în care erau crescuți, se ziceau greci, ca cel mai bun adăpost. Aci era măcar o cărmuire lăuntrică de sine stătătoare. Aci erau numeroase bogății. Aci, gândul ascuns putea izbucni mai liber⁴ și se puteau găsi ajutoare pentru nevoile culturale și sufletești. Au și găsit, într'adevăr, cea mai creștinească înțelegere, cea mai largă ospitalitate, cea mai neprecupețită dărnicie. Cu dreptate au putut socoti deci principatele române ca o altă „patrie”⁵.

De altă parte, școlile superioare grecești înființate la noi și la care se strângeau ascultători din toate părțile orientului creștin, au fost mai ales izvoare de patriotism⁶. Clasicismul elin oferia pilde strălucite de jertfire pe altarul patriei, care constituiau îndemnul deghizat ce dealungul generațiilor s'a dat tineretului. Departe de a stârpi, a întreținut dorința emancipării politice a Românilor, care a continuat a se manifesta și în tot timpul domniilor fanariote. În vremea războiului au-

1. Hurm., II, partea 1, p. 416.

2. Iorga, *Studii și doc.*, IX, p. 27.

3. Cf. *Revista istorică română*, 1932, vol. II, fasc. 1, p. 87.

4. Cf. C. Erbiceanu, *Priviri asupra epocii fanariote*, în An. Ac. rom. Seria 2, secț. ist., vol. 24, p. 88.

5. Cum le numește C. Mavrocordat, anunțându-și reforma la 1742 (Iorga, o. c., VI, p. 215).

6. Erbiceanu, o. c., p. 102, 114.

stro-turc dela 1716—1719, răsună în Țara Românească strigătul : „de ar veni odată Nemții să ne mântue de Turci”. În timpul războiului ruso-turc dela 1769—1774, concomitent cu speranțele Grecilor, se redeșteaptă și ale Românilor. Se formează trupe de voluntari români în serviciul Rusiei¹. Într’o adresă a boierilor Țării Românești către elciul Austriei la 1772, citim următoarele cuvinte care oglindesc adâncul gândului lor : „Principatele moldo-române au stat totdeauna *slobode sub domnii lor pământeni*, uniți cu Ungaria și cu Transilvania, de unde au primit totdeauna ajutoare spre a lupta împotriva deselor opintiri ce făceau Turcii pentru a le supune. În cele din urmă, nevoia a silit pe părinții noștri a se preda, *sub mari condiții folositoare și însemnate*, pe care însă tiranii au început a le restrânge, *stricănd* în tot chipul *oștirea țării și prin impunerea unei nenumărate mulțimi de dări nouă*. Acum, buna înțelegere și interesul comun al cabinetelor Vienei și Petersburgului a înnoit în inima noastră *dorința de a scutura pentru totdeauna vrednicul de plângere jug* sub care am gemut atâta timp”².

Atunci, în nădejdea că plenipotențiarii adunați la Focșani vor ținea seamă de dorințele lor, dacă vor fi sprijinite pe documente, au plăsmuit boerii pretinsele texte ale vechilor noastre capitulații cu Poarta³, cuprinzând acele „mari condiții folositoare”. Într’o adresa către Orlov, la 6 August 1772, boerii afirmă și mai categoric că „urmașii străbunilor noștri cari au legat ocrotirea țării noastre de Poarta otomană, cunoșteau foarte bine modul cu care s’a dat patria noastră. Cu toate acestea, în fiecare neam din urmă se vede nerecunoașterea acelei vechi învoeli”. Cer deci „*Domn de aceeaș credință cu noi și să fim sub ocrotirea celor trei mari autocrații*, a Rusiei, a Austriei și a Prusiei”, iar Porții să-i trimită „numai suma din

1. *Rev. de ist. arheol. filol.*, XI, 1, p. 39.

2. *Geneal. Cantacuzinilor*, ed. Iorga, p. 487.

3. C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei*, Buc., 1908. — Cronica lui Dumitrache Cănuță, în *An. Ac.*, Seria 2, secț. ist., vol. X, p. 464—5. Textele vechi „ne sont guère connus” scria contemporanul Bauer, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, anexate la Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, Neufchâtel, 1781, p. 206, 252.

vechime" ¹. Și astfel, cum scrie învățatul episcop al Râmnicului Chesarie Halepliu, în prefața Mineiului pe Noemvrie 1779, dela tratatul dela Cainargi încoace au obținut țările române primele privilegii scrise dela Poartă. De atunci încep firmanele, veșnic ne-respectate, făgăduind reduceri și stabilitate în exigențele Porții.

În vremea războiului Turcilor cu Austriacii și cu Rușii, la 1788—1792, se exprimă aceleași tendințe. Dacă Vodă Mavrogheni reușește să strângă trupe românești pentru Turci, voluntiri se angajează în partea opusă. Căpitanul Pătrașco Solomon este spânzurat de Turci ². Mitropolitul Leon al Moldovei exprimă la 1788 nădejdea că „de vor trece (oștile creștine) deodată pe la 3—4 locuri a marginii stăpânirii turcești, toată semeția și sălbăticia lor va cădea și se va surpa desăvârșit” ³, iar mitropolitul muntean Cosma Popescu cerea lui Kaunitz, la 1790, măcar „menținerea și păstrarea vechilor noastre drepturi, libertăți și privilegii....., în cazul când independența..... nu s'ar putea obține” ⁴.

Numai dezamăgirile suferite succesiv dela creștini, mai întorceau, momentan, clasa conducătoare la o politică de bune raporturi cu Turcia.

Când Constantin Ipsilanti își croește planuri mari la 1803, el reorganizează o oaste de panduri ⁵, peste care numește episcopat pe boerul oltean Gigărtu ⁶. În timpul războiului ruso-turc dela 1807—1812, această organizare se dezvoltă sub condu-

1. *Geneal. Cantac.*, p. 492.

2. *Arhivele Olleniei*, I, p. 414.

3. *An. Acad. rom.*, X, p. 278.

4. *Revue historique* (a d-lui Iorga), V (1928), p. 275. Într'o scrisoare de la 1803, istoricul Hammer afirmă că la 1792 boerii munteni au îndreptat către curțile austriacă și rusă o petiție în care cereau: hotarul dunărean, cu Brăila, Giurgiu și Turnu; alegerea Domnului de către boerii de cele trei trepte; tributul anual să fie dus la Constantinopol de doi deputați, cari să-l verse în mâinile miniștrilor celor două curți; exportul să nu fie îngrădit de furniturile către Poartă; miliție națională, pentru ordinea lăuntrică; ocrotirea celor două curți. (Iorga, în *Conv. lit.*, 1901, p. 1126).

5. Denumirea de „panduri” e foarte veche. Un hrisov dela 1616 spune că de multeori tâlharii și pandurii au prădat mănăstirea Tismana. (Ștefulescu, *Tismana*, p. 297—8).

6. *Urechia, Ist. Rom.*, XI, p. 379, 535, 545.

cerea lui C. Samurcaș¹. Printre căpitani de panduri cari se disting în lupte figurează Tudor Vladimirescu, Ion Solomon, fratele acestuia Barbu omorît de Turci la 1809. Dacă boerimea munteană refuza lui Ipsilanti, la 1807, să renunțe la havaeturile (veniturile) slujbelor în folosul oștirii pământene², ea nădăjduia însă în Rusia, pentrucă „împărăția turcului, surpându-se acum de supărările ei cele din lăuntru, nu va putea ținea dreptățile tractaturilor, chiar de ar voi”³.

Cu toate deziluziile provocate de tratatul ruso-turc dela 1812, se puteau deci găsi Români cari, la 1821, să adere la planurile eteriei, cu gândul că, sprijiniți de Rusia, vor servi propria lor cauză.

*

Nici simțul național românesc, desvoltat la un Grigore Ureche, sau Miron Costin, prin studii în școlile latinești din Polonia, n'a fost năbușit de învățământul superior grecesc. Miron Costin putea discuta cu marele tâlmaci al Porții, Panaiotache Nicusios Mamona, despre valul lui Traian, iar Dimitrie Cantemir, elev al dascălilor greci, cărora li-a păstrat totdeauna venerație și recunoștință, n'a uitat originea romană a Românilor, cum n'au uitat-o nici alți scriitori de mai târziu din vremea Fanarioților. Hrisoave domnești din sec. al XVIII-lea, preamărind binefacerile învățaturii, nu organizau numai școli grecești. În a doua jumătate a aceluiaș veac, s'au înmulțit școlile românești și în capitalele de județe, ba chiar pe moșiile multor boeri. Oamenii luminați stabiliau o indisolubilă legătură între ideea emancipării politice și aceea a desvoltării culturale. Aceasta din urmă trebuia să pregătească pe cea dintâi. În ordinea posibilităților de înfăptuire, opera culturală venia pe primul plan. După cum țelul politic nu era asuprirea de către Greci a celorlalte neamuri subjugate, dar unirea lor pentru dezrobirea tuturor, tot așa activitatea culturală nu era menită să șteargă deosebirele naționale, dar să întreție con-

1. R. Rosetti, *Arhiva senalorilor din Chișinău*, II, 112 sq. — *Arhivele Basarabiei*, anul I (1929), No. 3, p. 6—31.

2. Numai trei boerisecundari își dădură asentimentul (Urechia, *l. c.*, IX, 151).

3. *Ibid.*, p. 176.

știința de sine a fiecăruia ¹ și simțul solidarității, în vederea unor eforturi comune, de ale cărora roade fie care se va bucura. Astfel se explică de ce Domni și prelați de origine greci au avut înțelegere nu numai pentru școlile și străduințele culturale grecești, dar și pentru cele românești ². Limba grecească juca la noi numai rolul de limbă savantă, ca cea latină în apus, fără a exclude și cultivarea celei naționale.

Iată de ce, la 1811, se putea constitui în București o societate elino-română, în frunte cu mitropolitul Ignatie, fost al Artei, și cu membri români și greci, ale cărei scopuri nu par să fi fost numai culturale. Iată de ce putea scrie și Aricescu ³ că operele iluștrilor oratori, filozofi și moralisți ai Eladei contribuie la deșteptarea simțului național în sufletele boierilor, din care unii participă, măcar în ascuns, la mișcarea dela 1821. De altă parte, Nicolae Filimon ⁴ numește „oameni într'adevăr mari, înzestrați cu inimi generoase” pe acei care ⁵, sub patronajul lui Ion Vodă Caragea „cunoscând cât de mult contribue teatrul la formarea inimii unui popor primitiv și la pregătirea lui pentru fapte eroice, se gândiră să înființeze un teatru în limba elinească”, a cărui influență a fost adâncă asupra tinerilor români din școlile grecești, după cum mărturisește și Aricescu ⁶. Alegerea piesei „Moartea lui Iuliu Cesar” de Voltaire, pentru prima reprezentație, era semnificativă.

Astfel, ideea națională există când a pogorât Gheorghe Lazăr ⁷ și de aceea a și fost cu putință inaugurarea școlilor

1. Cf. Erbiceanu, o. c., p. 114—115.

2. Chiar și mitropolitul bulgar de Vrața, Sofronie Vogoridi, găsi adăpost la mitropolitul Munteniei Dositei Filiti și tipări la noi, cu sprijinul acestuia, cea dintâi carte în l. bulgară modernă (*Revue historique de sud-est européen*, IV, 1927, p. 316).

3. *Istoria revoluției române dela 1821* II., p. 21.

4. *Ciocolii vechi și noi.*, ed. Iorga, p. 179—181.

5. Costandie Filiti, episcopul Buzăului, Atanasie Cristopol, Iacovache Rizo, doctorul Mihail Cristari, Gheorghe Serurie, Scufă și alții (*ibidem*).

6. L. c., p. 22.

7. Hasdeu, *Ultima cronică românească în vremea Fanarioșilor*, Introducere, p. XXV. Lazăr împarte cu G. Asachi meritul de a fi inspirat încrederea că l. română poate face și oficiu de limbă cultă și că se pot preda în această limbă și învățăturile cele mai înalte.

superioare în limba țării, la București și Iași, în vremea chiar a unor domnii fanariote. A rămas multă vreme vie amintirea unei entuziaste lecții de la 1820 a dascălului grec Ghenadie care, abătându-se dela curs, a exaltat naționalismul, înflăcărând deopotrivă pe auditorii săi români și greci¹. Eufrosin Poteca, fost elev al dascălului Neofit Duca, înainte de a fi al lui Gheorghe Lazăr, mărturisește și el în testamentul său : „Am învățat și noi oare când în limba grecească, dela dascălii greci, știința și patriotismul și se cuvine să ne arătăm recunoscători”². În sfârșit, alt elev al lui Duca, apoi al lui Lazăr, Gheorghe Ioanid, aduce și celui dintâi un strălucit omagiu în prefața dela 1864 a dicționarului elino-român : „rodul produs din zeloasele tale ostenele spre a lumina și prea iubită ta Românie, a doua ta patrie”. „Patria mea, prea iubită ta Românie, și ție recunoaște mare parte din tot ce datorează prea fericitei memorii a răposatului Lazăr în restabilirea instrucției naționale, căci tu ai îndemnat pe singurul patron al instrucției publice pe acea vreme..., Grigore Brâncoveanu, a trimite tineri studiosi români în Europa³ „ca să aveți, cum te-am auzit mai de multe ori zicând cu înfocat zel, patrioți învățători, iar nu să rugați pe străini...”.

Iată deci că nici simțul național nu împiedica pe Români de a se asocia eteriei, al căreia scop nu era asuprirea principatelor de către Greci, ci eliberarea lor, odată cu a Greciei, de stăpânirea turcească și, prin aceasta chiar, de cărmuirea fanariotă. Numai la mulți Fanarioți, ideea călăuzitoare a eteriei era deformată din împrejurarea că o priviau prin prisma interesului lor de a nu pierde scaunele domnești și dregătoriile din mănoasele țări românești⁴.

1. C. Erbiceanu, *Bărbați culți greci și români*. Extras din An. Ac. rom., secț. ist., seria 2, vol. 27, p. 170—1.

2. G. Dem. Teodorescu, *Viața și operele lui Eufrosin Poteca*, p. 47.

3. Doi din cei dintâi bursieri români în străinătate, au chezaș pe Neofit Duca (N. Bănescu, în *Revista generală a învățământului*, VI, 1910, p. 216 și 292).

4. În acest sens și Maxime Raybaud, *Mémoires sur la Grèce*, Paris, 1825, vol. I, p. 107—8, și Hobhouse, citat mai sus, p. 8, n. 2.

3. Tudor Vladimirescu și eteria.

Tudor Vladimirescu luptase cu eroism sub steagurile rusești împotriva Turcilor. Fusese rănit într'o luptă la Calafat la 1811, odată cu Ion Solomon¹. Se împrietenise cu căpitanii Hagi Prodan, Dimitrie Macedonschi, Gheorghe Olimpiotul². Când avea să dea lupte cu Turcii, se înveselia, ne spune unul din tovarășii săi³.

Era luminat⁴ relativ, față de clasa din care ieșise. Scrierea lui era curentă; știa grecește⁴; fusese la Viena la 1814, din însărcinarea prietenului său din tinerețe, boerul Nicolae Glogoveanu⁵. Natură mândră, suferia de situația lui socială subalternă și era pornit să se facă exponentul suferințelor unei clase întregi asuprite, într'un sistem de cârmuire adânc vițiat. „Vorba lui puțină (era) și totdeauna (sta) pe gânduri..., (iar uneori) scăpa câte o vorbă desperată asupra tiraniei”⁶. Ștefan Scarlat Dăscălescu, care a cunoscut pe Tudor, zice și el că era atât de iubitor de procese încât fusese poreclit târâe brâu, era sever, posac, criticând pe toată lumea și mai ales pe funcționari „ca și cum, dacă ar fi fost în locul lor, ar fi făcut mai bine”. De aceea nu era iubit de ei, căci nu-i cruța⁷. Avusese destule motive personale de nemulțumire. În Iulie 1815, fusese înlocuit în vătășia plaiului Cloșani, deși plătise havaetul acestei slujbe pe anul în curs și înlocuitorul nu voia să i-l restituie. Pricina ajunsese până la divanul domnesc, unde raportase asupra ei marele vornic Isaac Ralet, cel care încasase havaetul⁸. În

1. *Amintirile colonelului Ion Solomon*, ed. Vălenii de Munte, 1910.

2. N. A. Constantinescu, *Revoluția lui Tudor Vladimirescu*, p. 14.

3. Ioniță Ceganu, la Ion Ghica, *Polcovnicul Ioniță Ceganu*, în *Opere*, ed. Minerva, III., p. 28—29.

4. Cioranu, la Iorga, *Izvoarele contimporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, p. 232.

5. Iorga, *Scrisori inedite ale lui Tudor Vladimirescu*. Extras din An. Ac. rom., 1914.

6. Zilot Românul, *Jalnica cântare*, în Rev. de ist. arheol. și filol., VI., p. 93.

7. Iorga, *Un cugetător politic moldovean dela jumătatea sec. XIX*, extras din An. Acad. rom., 1932, p. 51.

8. Arhivele Stat., Buc., *Cond. domn. nr.*, 84, f. 388.

Noemvrie acelaș an, consulul Rusiei arăta Domnului că *suditul rus* Tudor Vladimirescu în trecuta răzvrătire a Adalâilor fusese prădat și cerea acum să fie despăgubit ¹. Ca fost ofițer rusesc și ca decorat cu Sf. Vladimir, Tudor ceruse deci concursul consulatului. La 1818, el se jăluia apoi că un oarecare Barbu Robescu din Mehedinți, care fusese arambaș de tâlhari, îi luase în silă 1.000 de taleri ². Este interesant de observat că această întâmplare că tâlharii fuseseră lăsați liberi fără ca Tudor să fie despăgubit, este arătată, într'o scrisoare ulterioară din Martie 1821, ca o cauză a răscălei lui ³.

Acei dintre eteriști cari s'au gândit să utilizeze pe Tudor au fost Constantin Samurcaș, Gheorghe Olimpiotul și, se pare ⁴, Grigore Zalyk, sau Zalicoglu. Acesta era grec, născut în Salonic și crescut în Franța și fusese, până la finele anului 1820, dragoman al consulatului francez ⁵. În Fevruarie 1821 era în București, pe când soția sa era la Paris ⁶.

La 1807 Samurcaș organizase din ordinul Rușilor un corp de peste 3000 panduri ⁷, cari se distinseseră în lupte, asiguraseră aprovizionarea trupelor rusești și legăturile cu Serbia ⁸. Astfel slujise Samurcaș pe Ruși, iar de altă parte cunoscuse și apreciașe pe Tudor.

La rândul lui, Iordache Olimpiotul se împrietenise cu acesta ⁹.

Situația dela 1821 amintea pe aceea dela 1812, când, la 28 Iunie, amiralul Tchitchagof dăduse din București următorul

1. *Ibidem*, Cond. 74, f. 226 verso.

2. Cond. domn. depusă la minist. justiției la 13 Aprilie 1904.— Fișă în colecția St. D. Grecianu, Neutilizate, vol. V.

3. M. Popescu, *Contribuții documentare la ist. revoluției dela 1821*, în *Revista arhivelor*, anul 1927, No. 4, p. 175.

4. Aricescu, *o. c.*, p. 42.— Vaillant, *La Romanie*, II, p. 312.— După ei, Pompiliu Eliade, *De l'influence française en Roumanie*, p. 401.

5. Hurmuzaki, XVI, p. 1047.

6. Iorga, *St. și doc.*, VIII, p. 99.— Cf. *ibidem.*, p. 101.

7. Mai sus, p. 16.

8. *Arhivele Basarabiei*, anul I (1929), No. 3, p. 6—31: plângerea divaniților dela Craiova contra lui Samurcaș și răspunsul dat de acesta comandantului rusesc.

9. În război, zice Iacovache Rizo Nerulò, *o. c.*, p. 284.— La Viena, crede Iorga, *Iordache Olimpiotul*, în *An. Ac. rom., secția ist.*, vol. 38, p. 454—455.

ordin : „E vorba de a înarma pe Valahi pentru apărarea patriei lor și pentru ca să dea tuturor popoarelor limitrofe dovada efectivă... că un popor care-și cunoaște mijloacele și care știe să-și valorifice drepturile cu armele în mână, isprăvește prin a obține îmbunătățirea soartei sale”¹.

O asemenea perspectivă putea încălzi și acum pe un om cu firea lui Tudor Vladimirescu.

Constantin Izvoranu, care a cunoscut bine pe Tudor, spune că „dela o vreme încoace, când venia la București cu unchiul meu Iancu, nu mai trăgea, ca mai înainte, la Brâncoveanu, ci trăgea la Samurcaș... (care) fusese... căimacam la Craiova și cunoștea pe Tudor foarte bine. Muscalii căutau mijloace să ridice o revoluție... Samurcaș era în înțelegere cu consulul (rusesc) și îi spunea că nimeni nu poate să ridice revoluția dincolo peste Olt decât numai slugerul Tudor, pe care-l și duse la consul. Ce i-o fi vorbit, nu știu, dar într'o noapte îi dădu lui Tudor 25 de arnăuți de sub comanda lui Hagi Prodan și a lui Macedonschi și Tudor plecă”².

Cioranu, cel mai pornit a dovedi că mișcarea lui Tudor a fost îndreptată mai ales și dela început contra Grecilor, arată și el totuși că Tudor, în București unde avea procese, cunoștea propaganda Grecilor și că, deodată, chemându-l vornicul Const. Samurcaș, care-l cunoștea de aproape, episcopul de Argeș Ilarion³ și al Râmnicului Galaction l-au rugat să se ridice dimpreună cu pandurii ce va putea aduna, încredințându-l că vine armia rusească sub comanda feldmaresalului Wittgenstein și că această mișcare a Românilor va fi pentru mântuirea patriei lor⁴.

1. La acest ordin, amiralul anexa un regulament pentru formarea unei miliții de țărani și unei gărzi de orășani. Miliția în Oltenia păstra vechea organizare a pandurilor și era pusă sub eforia lui Samurcaș, iar cea din Muntenia, a catanelor, sub conducerea lui Varlam. (R. Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău*, II, 116—120.)

2. Iorga, *Izvoarele*, p. 356, 362.

3. Ilarion Gheorghidi, crescut de mitropolitul Dositei Filiti și poreclit din această cauză uneori Filiti (I. C. Filitti, *Așezământul cultural al mitrop. D. F.*, p. 56.)

4. La Iorga, o. c., p. 233, 266—267, 273, 298.

Chiriac Popescu, tovarăș al lui Tudor, ne spune la rândul lui, că în zilele domniei Suțului, Vladimirescu, fiind la București, s'a conformat și el într'o glăsuire cu eteria Grecilor, prin taină, ca ieșind Ipsilanti în Țara-Românească, să dea și Vladimirescu mână de ajutor ca să se înlesnească trecerea peste Dunăre a oștirii eteriei grecești ¹.

Zilot Românul, dușman al eteriei și al Grecilor, știe și el ² că la moartea lui Al. Vodă Suțu „s'a iscodit rebelie, dar cu un chip prea ciudat, că nu se înțelegea zămisleri dela pământeni, nici numai ei singuri erau ridicăți, ci o adunare de străini, cei mai mulți Greci, mișcând lucrul acesta pe taină și unind cu dâșii și pe un Tudor sluger, român mehedințean de fel, ce-i zicea și Vladimirescu”.

Naum Râmniceanu socotește și el că Tudor a fost înțeles cu Ipsilanti, ceea ce a ascuns pandurilor și laudă pe boeri că au știut să-l despartă de acesta ³.

Colonelul Solomon povestește de asemenea că s'a întâlnit odată la Bucovăț cu Iordache Olimpiotul, în urma unei scrisori a lui Tudor, spre a se înțelege „pentru tot secretul” și că secretul a fost „că răscoala nu este asupra boierilor și negustorilor, ci numai pentru lege” ⁴.

Iordache Golescu spune că Tudor a plecat din București „să răzvrătească țara pentru lege, învățat fiind de Pini” ⁵.

Fostul eterist Nicolache Rosetti-Roznovanu arăta la 1834 agentului diplomatic francez Bois-le-Comte, în trecere pe la noi, că „Ipsilanti dădu semnalul; Vladimirescu se puse în fruntea mișcării muntene” ⁶.

Intr'o scrisoare din București dela 13 Martie 1821, un oarecare Popovici spune că a aflat că mișcarea ce se vede la Greci,

1. *Ibidem.*, p. 189.

2. *Jalnica cântare*, I. c., p. 89.

3. La Erbiceanu, *o. c.*, p. 23—4 și în Bis. ortod. rom., XXIII (1899), p. 430.

4. Citație la N. A. Constantinescu, *o. c.*, p. 49.

5. „Prescurtată însemnare de turburarea Țării Românești, ce s'a întâmplat la leat 1821 Mart, după moartea lui Aleco Vodă Suțu”. Acad. Rom., ms. 2880, f. 20—30. — Publicată de E. Vîrtosu, în „Viața românească”, Sept.—Oct. 1930, p. 251.

6. *Hurm.*, XVII., p. 401.

Sârbi și Valahi, era pregătită de mult de o societate francmasonă din care făcea parte Capodistria și fostul Domn Caragea și că de acolo a avut bani Tudor spre a putea ridica o oștire ¹.

Ștefan Scarlat Dăscălescu, care a cunoscut pe Tudor, îl califică de „creatură rusească, trimis să însurecționeze cele cinci județe de peste Olt”. „L-au ales capii revoluției și d. Pini”. „Se poate ca el să fi urât pe Greci și pe străini..., dar nu aceasta l'a făcut să răscoale poporul, precum îl cântă panegiristii lui, ci planurile Rusiei și mâna lui Pini l-au împins”².

Iată de ce scria și Aricescu că Samurcaș apropiase pe Tudor de eteriști și că privia cu ochi buni răscoala lui. Spune că Tudor, Hagî Prodan și D. Macedonschi erau legați să colaboreze pentru emanciparea poporului și că moartea lui Alex. Vodă Suțu a fost semnalul ridicării armelor ³.

Ion Ghica ⁴ știa și el că Tudor a fost eterist.

Colonelul Grigore Lăcusteanu (1813—1883), al căruia tată, Ștefan, stolnic în vremea lui Caragea și mort la 1825, cunoscuse pe căpitanul Farmache „fiind fost amândoi carbonari”, ni spune, în memoria ce se vor publica în curând, că mișcarea lui Tudor a fost pusă la cale de „o mână puternică străină”

Colonelul Ion Voinescu ~~ni~~ scrie și el în memoriile sale, ⁵ că după proclamația lui Ipsilanti către Bucureșteni (18 Martie), lumea „se da cu socoteala că Tudor nu era decât un agent al lui Ipsilanti și prin urmare al Rusiei”.

La fel glăsuesc izvoarele străine ⁶.

1. M. Popescu, l. c., p. 179—180.

2. Iorga, *Un cugetător politic moldovean*, p. 25., 52—4.

3. *Istoria revoluției dela 1821*, I, p. 124.

4. „Din timpul zaverii”.

5. Acad., ms. 3828 Rom., f. 4 și *Revista Carpaților*, 1860, partea 2, p. 131 și urm.

6. Gh. Cantacuzino spune că dela începutul revoluției, căpitanul Iordache ținuse pe Tudor n curent și avea oameni de ai lui în trupa acestuia (*Briefe*, p. 35), a căruia răscoală era în acord cu eteria (ibid., p. 14 și 141). Iacovache Rizo-Nerulă spune că Iordache Olimpiotul a conceput planul răscoalei în Valahia prin prietenul sau de război, Tudor. Ajutat de Iordache, strânse acesta trupe la moartea lui Al. Suțu (o. c., p. 284). Laurençon, care fusese secretar al mitropolitului Ignatie și apoi preceptor al beizadelelor lui Ion Vodă Caragea,

Imi explic deci mișcarea lui Tudor ca ținând la un îndoit scop : unul, minimal și imediat, să obție dela Turci, prin negocieri directe, sprijinite și de diplomația rusă, ceea ce el va numi constant „dreptățile țării” ; altul, condiționat de eventuala intervenție militară a Rusiei în favoarea eteriei și împotriva Porții, să zmulgă, pe calea armelor, emanciparea țării sale de sub dependența otomană, concomitent cu liberarea Greciei.

Tudor Vladimirescu îmi apare astfel ca urmărind un nobil ideal, ridicându-se deasupra contemporanilor săi români, cari, cei mai mulți, nu l'au înțeles, cum n'au înțeles de altfel nici scopurile eteriei. O epopee în două acte, din care, din cauza defectiunii rusești, nu s'a putut juca decât primul și cu singurul rezultat ce se putea obține astfel dela Turci, dobândirea uneia singure din dreptățile țării, aceea de a fi cârmuită de pământeni.

La început, toată lumea pare că împărtășia credința lui Ipsilanti în sprijinul rusesc. De altfel, negocierile ce între anii 1816—1821 se tot urmaseră între Rusia și Turcia cu privire la aplicarea tratatului dela București veniau să sprijine o asemenea credință. Rusia culegea prin emisari secreți doleanțele din Principatele române ¹. Un proiect de convenție dela 1818, pentru revizuirea tratatului dela București, putuse face să nască cele mai mari speranțe. Prevedea între altele :

---

crede și el că Tudor la început a fost înțeles cu Ipsilanti (*Nouvelles observations sur la Valachie*, 1822, p. 79). — Agentul Pestel scria din Sculeni lui Kisseleff la 3 Mart. 1821 : „Se pare că Vladimirescu nu este decât un prepus și că adevăratele roțițe sunt ascunse și cu mult mai importante” — Il califică de „carbonar”, adică de afiliat unei asociații secrete răzvrătitoare. (Hurm., supl. I, vol. 4, p. 314—315). — În sfârșit, și Ilie Fotino (*T. Vladimirescu și Alexandru Ipsilanti*, trad. P. M. Georgescu, Buc., 1874, p. 10—15) afirmă legătura dintre Tudor și Ipsilanti. — Așa credea și poetul Puschin, care atunci se afla la Chișinău (St. Berechet, *Doc, slave de prin arhivele ruse*, Buc., 1920, p. 41—45—*Viața românească*, XXI (1929), p. 218—219. — Cf. revista *Moldova*, anul 3, no. 10 (Febr. 1924).

1. Hurm., XVI., p. 1001—2. Hurm., X., p. 354. — *Scrisoarea lui Saint Aulaire către Grigore Vodă Ghica*, 14 Iunie 1824, (Aricescu, *Indice*, Arh. Statului, Buc., Sect. ist., No. 98).

restituirea teritoriilor uzurpate de Turci dealungul Dunărei; restrângerea veniturilor Domnilor la vămi, ocne, rusumaturi; libertatea negoțului, cu rezerva îndestulării capanului împărătesc; atribuirea funcțiilor statului exclusiv indigenilor, Grecii rămânând numai cu funcțiile curții. Știa Rusia și de dorința boerilor de a dobândi domnie pământeană și puse în desbatere și chestiunea dreptului Principatelor de a-și alege cărmuitorii. În sfârșit, proiectul mai avea și părți care dovedeau că Rusia voia să ție seama și de alte interese decât cele ale boierilor. Astfel era vorba de desființarea poslușnicilor și de reducerea numărului scutelnicilor. Negocierile erau încă în curs când Ipsilanti ridică steagul eteriei¹.

Consulul austriac Fleischhagl de Hakenauer raporta la (28 Ianuarie) 9 Fevruarie 1821 că se crede că Pini² a chemat la consulat pe Tudor care, cu două zile înainte de moartea lui Vodă Suțu, se afla în București și l-a îndemnat să provoace o răscoală, dând Rusiei pretext să intre în Principate. La 15/27 Martie următor, acelaș consul scria că, după credința hatmanului Ștefan Vogoridi, atunci caimacam, Rusia favorizase întreprinderea lui Ipsilanti și că la consulatul rusesc fusese centrul uneltirilor. Doi ani mai târziu, la 6/18 Ianuarie 1823, tot Fleischhagl raporta iarăși lui Metternich că Gheorghe Levendi³, eterist și dragoman al consulatului rusesc din București, era considerat aici ca cel care asmuțise pe Tudor, iar la 13/25 Fevruarie următor adăoga că Levendi era cel care îndemnase pe Al. Vodă Suțu, contra voinței mitropolitului Dionisie Lupu, să facă episcop de Argeș pe Ilarion, eterist și apoi unul din sfătuitoarii lui Tudor⁴. În sfârșit, la (24 Sept.) 6 Octomvrie Fleischhagl făcea observația că în garda lui Alex. Vodă Suțu figuraseră căpitanii Iordache, Farmache, Ciolac, Mihali, Diamandi, cari toți au fost în serviciul eteriei și ocrotiți de Pini.

Fleischhagl

1. Hurm., XVIII, p. 373 sq., 384—385, 391, 432—433.

2. Consul general rus la Buc, dela 1818. Fusese consul la Iași 1812—1818.

3. Că acest grec din Peloponez organizase și condusesse pe sub mână eteria spune și Ilie Fotino, l. c. p. 35, nota.

4. Cf. Hurm. — Iorga, X, p. 132, 136, 517, nota.

Se știe că eterist a fost tânărul boer român Constandin Năsturel-Herăscu ¹, ginerele lui Grigore Băleanu. Dela Năsturel, care a murit abia la 1874 și a fost șef al oștirii în Muntenia, a putut afla colonelul Papazoglu că spătarul Grigore Băleanu, Mihăiță Filipescu și episcopul Ilarion complotaseră uciderea, încă dela sfârșitul anului 1820, a lui Alex. Vodă Suțu care, spre deosebire de ruda sa Domnul Moldovei, nu era eterist, dar că lui căpitan Farmache i-a lipsit în ultimul moment curagiul ². Acei boeri trebuie să fi fost deci inițiați în eterie, ca și Grigore Brâncoveanu ³, Iordache Florescu ⁴, Dinicu Golescu, Toma Brătianu și chiar Dionisie Lupu ⁵.

Încă din noaptea dela 4—5 Ianuarie 1821, se răspândiseră pamflete împotriva dărilor puse de Alex. Vodă Suțu ⁶. În sfârșit, acest Domn muri, otrăvit de eteriști, încă dela 13 Ianuarie, pe cât se pare ⁷. La 15 Ian. se institue o caimăcâmie de câțiva boeri, prin act al Domnului, ⁸ fără să putem ști dacă într'adevăr era semnat de acesta. În orice caz, moartea lui a mai fost ținută ascunsă câteva zile de familie, care spera să obție de la Poartă scaunul domnesc pentru fiul mai mare al răposatului. Iarăș circulară atunci pamflete în care se amintea nedreptatea făcută de Domn Târgoviștenilor ⁹ și altul intitulat : „Comodia în 2 fapte pentru tarafurile cele ce așează

1. Cioranu, *l. c.*, p. 284, nota.—Ilie Fotino, *l. c.*, p. 105, n. 2.—E. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu*, 135 („Firescu”). La nota 4, Vîrtosu a crezut că „Firescu” ar fi „desigur din familia Belu Firescu” (inexistentă). Am arătat (*Rev. Arhivelor*, 1927, No. 4, p. 248) că e vorba de Herăscu, sau Fierăscu. În acest sens, acum, Vîrtosu, *1821*, p. 143, n. 2.

2. *Istoria Bucureștilor*, p. 86—87.

3. *Briefe*, p. 141.—Iordache Golescu (*Prescurlată însemnare, l. c.*, 252) bănuia pe Brâncoveanu : „Se vede că are știință despre aceasta (adică de rostul mișcării lui Tudor) și se face că nu știe”. Vezi și aici, p. 43.

4. Hurm., X, 184.

5. Povestirea popii Ilie dela Butoiu, în Virgil Andronescu, *Contribuțiuni istorice*, I (1901), p. 15. — E. Vîrtosu, în *Arhivele Olteniei*, IX, (1930), p. 270.

6. Hurm., X, p. 97, 100.

7. *Ibidem*, p. 103. — Hurm., supl. I, vol. 4, p. 314 (Pestel).

8. E. Vîrtosu, *1821*, p. 3. — Acelaș, *Tudor*, p. 71. — Hurm., X, p. 98.

9. Hurm., X, p. 104.

domnia”¹. Aci se arăta neunirea dintre boeri în privința persoanei viitorului Domn, unii dorind pe Hangerli, alții pe boerul Mihai Sturdza din Moldova, alții în fine pe pământeanul Grigore Ghica.

Moartea lui Alex. Vodă Suțu a fost anunțată oficial la 19 Ianuarie dimineța. Treizeci și trei de boeri se adresaseră încă din ziua precedentă lui Pini, mulțumindu-i pentru atitudinea lui de când îndeplinește însărcinarea de consul general al Rusiei, amintindu-i de starea nenorocită în care țara s’a aflat după fuga lui Ion Vodă Caragea și rugându-l să li dea și acum, după moartea lui Vodă Suțu, sprijinul său, pentru că sunt unii oameni cari uneltesc în vremuri turbure ca să culeagă foloase personale². La 19 Ianuarie, caimacarii instituiți încă de răposatul Domn și recunoscuți de Pini³, se adresează Porții, declarându-se raele supuse, asigurând că țara va continua a-și îndeplini îndatoririle către împărăție și rugându-o să desemneze pe Domnul pe care-l va găsi cu cale⁴.

Încă din noaptea de 17⁵ sau de 18⁶ Ianuarie, Tudor Vladimirescu plecase din București cu câțiva Arnăuți, Greci și Sârbi de ai lui Iordache Olimpiotul și cu bulgarul Dimitrie Macedonschi⁷.

De oarece mișcarea eteristă avea de scop să dea Grecilor o patrie liberă și să emancipeze totdeodată și principatele române, legătura lui Tudor cu eteria nu-l împiedica să se declare împotriva cârmuirii principatelor prin Greci.

De altă parte, până ce sprijinul rusesc să se ivească efectiv, era o chestiune de tactică a nu se declara împotriva Turcilor.

1. V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, p. 359, credea greșit că pamfletul era dela 1819.

2. Act dela 18/30 Ianuarie, anexat la rap. lui Fleischhagl de la (2) 13 Fevr. 1821.

3. Aricescu, o. c. II, p. 115. — Virtosu, *T. Vladimirescu*, p. 71

4. Aricescu, o. c. II, 49—50.

5. După Cioranu,

6. După Dârzeanu.

7. *Amintirile Col. Ion Solomon* p. 19—20.

33 de boieri
adres. lui Pini

4. Motive interne de răzvrătire.

Pentru a provoca o răscoală și a aduna astfel trupe, era destul a face apel la nemulțumirile care de mult se adunaseră în clasele de jos, mai ales în țărănime, pe urma abuzurilor administrației, a vițiilor unei organizații de stat întemeiate pe privilegii, a fiscalității excesive datorite exigențelor turcești.

Se datora Turcilor: haraciul, bairamlâcul, richiabiaoa (darea „scării împărătești”), mucarerul (la numirea Domnului), havaeturi „ca din vechime”, plus toate darurile, oficial interzise, către dregătorii mari și mici dela Constantinopol și ai cetăților din preajma principatelor. Erau apoi îndatoririle în natură pentru îndestularea Țarigradului și a cetăților turcești. După firmane, dela tratatul dela Cainargi încoace, oile, zahe-reaoa, cheresteaoa, aveau să fie adunate de negustori oficiali trimiși de Poartă și plătite pe cursul pieței. De fapt, negustori oficiali și particulari se abăteau asupra țării, se înțelegeau cu ispravnicii județelor, trăiau pe socoteala satelor, ridicau cantități mult mai mari decât cele oficial cerute, alegeau marfa cea mai bună și o plăteau cu prețuri scăzute. Prădau pe locuitori, abătându-se din drum la dus și la întors. Sub cuvânt de a asigura pășunatul vitelor cumpărate, până la expediția la locul de destinație, se încrustau pe moșiile particulare. Salahorii și carele pentru trebuințele cetăților turcești, dacă oficial trebuiau plătiți, cele mai deseori se rechiziționau. De când Turcii ocupaseră câteva puncte pe malul stâng al Dunării, se tot întindeau asupra moșiilor dimprejur. Furniturile de unt, untură, miere, datorite cetății Vidinului, erau prilej de despuerea locuitorilor Olteniei și de păgubirea negustorilor țării. Zabiții, neferii, beșliii și ascherliii, adică ostașii turci, orânduți chipurile ca să ție în frâu pe Turcii vagabonzi de prin județe, se întovărășiau la pradă cu aceștia...¹.

Un buget al țării nu se putea întocmi în aceste condițiuni. De lefuri fixe și îndestulătoare pentru funcționari nu putea fi deci vorba. Incercările făcute în această privință în epoca fanariotă erau sortite să dea greș. Funcțiunea trebuia să fie

1. V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X. A. 670—671 (Anul 1815)

pentru titularul ei, schimbat anual, prilej de repede „chiverniseală”, termen mărturisit în acte.

Încă dela 1786, „farmazoni”¹ din Muntenia agitau poporul din cauza dărilor prea mari². La 1793—4, tot în Muntenia, se răsvrătiseră boeri mari ca Scarlat Câmpineanu, Dumitrache Fălcoianu, boeri din provincie, Scarlat Milcoveanu, Nicolae Gigărtu, Mincu Vulturescu, Grigore Jianu, Otetelișanu, Coțofeanu, Hristodor Neculescu,³ și se produsese războaie turburări chiar la sate⁴. Starea nenorocită a țării este descrisă, încă dela 1797, în „Poezia morală” a vestitului Alexandru Calfoğlu țarigrădeanul către nepotul său⁵ din București⁶. Acel Calfoğlu este cunoscut și printr’un panegiric al lui Vodă Mavrogheni, al cărui comis mare fusese la 1789, iar la 1795 fusese mare clucer și caimacam al Craiovei.⁷ El compară Țara Românească cu o vacă chioară, ce se lasă mulsă de oricine. Judecătorii se mituesc. Domnul întărește sentințe nedrepte. Dregătorii despoae pe văduve și orfani. Clerul este lipsit de cultură. Nu există prietenie fără interes. Lingușirea este mijlocul de a ajunge. Nimeni nu muncește. Jocul de cărți este principala distracție. Se citește cu pasiune numai romane franceze. Petrecerile se țin lanț. Creșterea copiilor este lăsată pe seama robilor. Luxul și risipa prăpădesc averile și zdruncină familiile. Țăranul este prădat de dregători.

La 1803, în București, Ion Facă începuse „să gonească vânturi și să risipească bârfeli de cuvinte netrebnice și neînființate și trăind în fandasii să-și zidească rele asupra capului său”⁸.

1. P. P. Panaitescu, în *Rev. istorică*, XIV, 1928, p. 355 (medalii cu însemne francmasonice în Moldova, sub Ruși, 1772). — Iorga, *Francmazoni și conspiratori în Moldova sec. XVIII*, extras din *An. Ac. Rom.*, 1928.

2. Urechia, *Ist. Rom.*, III, p. 49.

3. *Ibidem*, V, p. 495—497; VI, p. 400.

4. *Ibid.*, V, p. 109; VI, p. 343, 361.

5. Țuchi Calfoğlu, mai trăia la 1818 (*Arh. Statului Buc., Cond. domn.* 76, fila 309).

6. Comunicat de d. prof. univ. D. Russo.

7. La 1806 era în Moldova.

8. Urechia, XI, p. 482.—In vol. XI, p. 24—7, Urechia a publicat extrase din niște scrisori ce zicea că posedă în original, adresate de Vasile Mălinescu, din

Insuș divanul Țării Românești, într'o anaforă la Domn, constata la 1814, că „în vremea trecută a răsmiriții, din pricina grelelor patimi, au adus pe săracii locuitori ai țării la ticăloșie și pe cei mai mulți dintr'înșii la desnădăjduiri, încât unii siliți au fost de multele lor nevoi a-și vinde lucrurile ce aveau... spre a putea să întâmpine și să-și urnească grelele cereri și nevoi, până încât au ajuns la mare lipsă și sărăcie, când atunci ceice se aflau în slujbe afară prin județe, cum vameși, polcovnici, vătăfi de plăși, căpitani și zapcii, găsind vreun prilej ca să dobândească moșii, acareturi și alte asemenea, cu multe nedrepte mijloace încercând și năpăstuind pe săracii locuitori, le-au hrăpit moșiile în nume de cumpărătoare, după cum s'au și dovedit.. lăsându-i ca niște străini în patria lor și săraci desăvârșit”¹.

La 1815, Naum Râmnicianu scria arhon doctorului Silvestru Filiti : „Ce vedem la noi ? Pe unii că-și cumpără caftanele, pe alții slujbele, pe alții protecția domnească. Ce urmează

Petersburg — unde fusese trimis ca să vorbească de nevoile țării — mitropolitului Veniamin. Spune că aflase că „boerii de stare de mijloc îngrozesc cu pilda Franței”. Totodată însă, în legătură cu turburări ce se produceau atunci în unele sate din Moldova, recomanda ca boerii să dea din moșiile lor țăranilor câte o bucată de loc, unde pururea fără strămtoare să se hrănească sau, cel puțin, după rânduiala Nemților, să li se dea pământ în arendă, și să li se vie în ajutor cu dobitoace și cu cele trebuincioase pentru lucrarea pământului. „Toată îndurarea ce se face locuitorilor, scria Mălinescu, este o ploaie ce se adună din aburii ce ies din pământ și iarăși asupra lui se întoarce spre rodirea lui”. Mălinescu a fost în casele țărănești, a văzut starea țăranilor și „inima fierbând se fărâmă” în el. Trebuiesc luate măsuri, căci „toată revoluția se cuibărește în inimile oamenilor care nu au drum legiuit de a-și arăta ahturile și necazurile.. ca o scânteie ce se tănuiește în cenușe”. Mă îndoesc că data acestor scrisori ar putea fi 1804. Abia la 1800 a trecut din Bucovina în Moldova, *Niculae* Mălinescu (devenit cavaler austriac la 1790), cu fiii săi Iordache, *Niculae*, Dumitru, Vasile și Mihai, iar Vasile (care a făcut parte din divanul ad-hoc la 1857) s'a născut abia la 1817 (*Arhiva geneologică*, a d-lui Sever Zotta, II, 1913, p. 135—137). Apoi pare curioasă misiunea, de care n'avem altă știre, a unui Mălinescu la Petersburg în 1804. Nici situația țăranilor din Bucovina nu pare să fi fost atunci de natură a fi dată ca exemplu. În sfârșit, propunerile ce se fac sunt extrem de înaintate pentru acea vreme.

1. Urechia, X, B. p. 23.—Boeri mărunți acuzați de a turbura spiritele locuitorilor, *ibid.*, p. 214.

din acestea? Greutăți peste greutate, poveri peste poveri, siluiri, nedreptăți, jafuri, pustiiri. Din pricina aceasta suferă toată obștimea”¹.

La 1816, se descoperă în București, împotriva lui Vodă Caragea și a boerimii, conspirații de care se pare că Rusia nu era străină².

La 1818, un boer mare, Iordache Golescu, scrie pamfletul intitulat „Starea Țării Românești în zilele M. S. Ion Caragea Voevod, făcută cu cheltuiala săracilor din ce a mai rămas”. Se arată că, fie pentru satisfacerea cerințelor turcești, fie pentru îndestularea oștilor „mântuitoare” creștine, fie pentru săturarea lăcomiei cărmuitorilor, spectacolul este veșnic acelaș: „bărbați legați cot la cot, neveste închise prin coșare, slujitori cu bicele asupra lor, copii răcnind, fete plângând și zapcii strigând: „bani, bani”³. În alt pamflet, intitulat „Anaforoa boerilor pentru întocmirea pravilelor în zilele M. S. Ion Vodă Caragea”, se spune că: „până când aveam un chip de pravilă dela acel Domn bun... Ipsilanti cel bătrân, tot mai aveam câte ceva prin casă, iar acum, când am dobândit pravilă desăvârșită, am prăpădit și ceace aveam”. Sfetnicii îmbogățiți ai Domnului” — și este interesant de observat că dintre cei enumărați numai doi sunt străini, — „să chibzuiască asupra averii lor ce n’au avut și acum au... și ce pravili le-ar mai trebui cu care ar mai putea lua și ce li se va părea că a mai rămas pe la unii, alții”⁴.

La 1819, se produc răsvrătiri în mai multe sate din Oltenia, pentrucă locuitorii nu voesc să clăcuiască mai mult decât au fost obișnuiți și amenință cu strămutarea din siliștele lor. Divanul Craiovei atribue aceste acte de nesupunere îndemnului frunțașilor satelor⁵, fără a pătrunde mai adânc în cercetarea cauzelor.

1. C. Erbiceanu, *Viața protosinghelului Naum Râmniceanu*, p. 16—17 și 43.

2. Urechia, X, B., p. 67—68, 71.

3. N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu*. Vălenii de Munte, 1910, p. 111.

4. *Ibidem*, p. 155.

5. Urechia, XII, p. 246—247, 250.

În acest an, marele vistier Barbu Văcărescu simți el însuș nevoia de a propune lui Alex. Vodă Suțu oarecare reforme. Cerea ca boerii mari să nu mai ia havaeturi nelegiuite dela slujbașii subalterni, așa că nici aceștia să nu mai fie siliți a jefui pe locuitori. *Să nu se mai acorde în viitor scutelnici*, iar boerii cari au drept la ei să nu-i poată lua decât dintre birnicii mijlocași. Să nu se mai ridice fără rost birnici în tagma privilegiaților. Numai feciorii acestora din urmă să fie admiși în rânduiala părinților lor. Zapcii și vătafii de plăși să nu mai fie numiți în slujbă pentru rușeturile, sau havaeturile ce dau ispravnicilor. Sameșii să nu fie revocați decât după ce vor fi judecați de marele vistier. ¹ În acelaș an, divanul se unește cu părerea ca să nu se mai așeze în rândul neamurilor și mazălilor decât „acei ce se vor dovedi că li se coboară neamul din neamuri boerești ce au stătut după vreme, iar ei după întâmplare (au ajuns) întru cea mai desăvârșită scădere a neamurilor lor” ².

În Moldova, tot la 1819, pamflete aruncate în Curtea domnească și a mitropoliei din Iași, grecești și românești, acuzau cărmuirea de sărăcia țării, de stagnarea negoțului, de scumpetea alimentelor și amenințau pe boeri, ³ iar în Muntenia circula pamfletul „Alex. Vodă cel fără scrupul” ⁴.

Un proiect de reforme, redactat în grecește în Muntenia, dintre anii 1806—1821, pune în evidență toate abuzurile ce derivau dintr’o astfel de situație. ⁵

Scutelnicii acordați boerilor de Const. Mavrocordat ⁶, li se distribuiau de către ispravnici dintre țăranii fruntași și în număr mai mare decât se cuvenia rangului boerului. Se treceau drept

1. *Ibidem*, p. 124.

2. *Ibidem*, p. 225.—Acesta fusese și rostul categoriilor zise „neamuri” și „mazăli”, înființate de Const. Vodă Mavrocordat (I. C. Filitti, *Reforma fiscală a lui Const. Vodă Mavrocordat*, p. 7—8), dar instituția degenerase, prin confirmarea privilegiului de mazăl, sau de neam, la oameni de rând.

3. Hurm., X, p. 60, 64; XVI, p. 1030.—Urechia, X, B., p. 449—450.

4. D. Russo, *Studii și critice*, p. 104.

5. Urechia, o. c., II, p. 27 și urm.

6. I. C. Filitti. *l. c.*, p. 13. O încercare de înfrânare a abuzurilor cu scutelnicii se făcuse în Muntenia la 1792, fiind mare vistier Enăchiță Văcărescu. (Urechia, V, p. 205—6).

morți unii scutelnici, spre a se da boerilor alții în plus. De asemenea cu poslușnicii: în loc de 4—6 pentru trebuințele gospodăriilor boerilor proprietari, ispravnicii acordau înzecit și chiar și proprietarilor cari nu erau boeri. Consulatele străine recrutau abuziv tot mai mulți „sudiți” dintre contribuabilii români. Locuitorii din București și Craiova ajunseseră să fie aproape toți scutiți într'un fel sau altul și slujitorii autorităților din aceste orașe să se recruteze din birnicii satelor dimprejur. Se creiau prin acte domnești mazăli, neamuri și postelnice, dintre oamenii de rând. Se tot înmulția numărul preoților și diaconilor făcuți din țărani fără carte, dar înstăriți și în sfârșit, pe toate aceste căi, tot sporia numărul privilegiatilor, încărcându-se cu atât mai mult sarcina bieților dajnici rămași, tot mai reduși la număr.

Cumpărătorii oeritului și dijmăritului percepeau, cu asentimentul tacit al dregătorilor interesați, mai mult decât impozitul legal, iar la perceperea vinăriciului mai interveniau și strămbătățile în măsurătoarea cantității.

Proprietarii de moșii nu se mulțumiau că nu plăteau nici o dare „*precum aud că e în toate părțile Europei*” — scrie autorul proiectului de reforme. Claca și dijma cerute țăranilor depășiau quantumurile legiuite. Serviciul vorniciei de pripas era prilej de nesuferite abuzuri: se luau vitele din islaz și pripon, sau din drum, pretextându-se că fuseseră găsite făcând stricăciuni¹.

Sameșii județelor, cari, ca și ispravnicii, își cumpărau slujbele dela marele vistier, în loc de a controla pe ispravnici, se asociau cu aceștia. Alteori nesocotiau pe ispravnici și „judecau, făceau poruncă și trimiteau numai să iscălească” boerul care-i numise. „Vai de om ce pățimesc săracii”².

Polcovnicii de județe, care-și cumpărau slujba dela marele spătar, cu căpitanii și slujitorii lor, sub cuvânt că urmăresc

1. Iorga, *Starea... Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu*, p. 91 (anul 1818).

2. *Ibidem*, p. 127 (anul 1820). Măsuri trecătoare pentru îngrădirea abuzurilor sameșilor fuseseră luate încă dela 1795 de vistierul Enăchiță Văcărescu (Urechia, *Ist. Rom.*, V, p. 168—169). Vom vedea că chestiunea va face obiectul preocupărilor mai multor proiecte de reforme.

pe rău făcători, ridicau oamenii nevinovați, fără știrea ispravnicilor, sau cu asentimentul tacit și interesat al acestora ¹.

Zapcii erau numiți de ispravnici dintre oameni de rând, dar cu oarecare dare de mână.

Plângerile la Domn erau inutile, căci tot la vinovați se înapoiau ca să raporteze și astfel autorul propunerilor de reforme exclamă că „au ajuns lege nedreptățile și abuzurile în Țara Românească”.

Este tabloul pe care, la 1826, marele boer Const. R. Golescu îl înfățișa cu durere în „Insemnarea călătoriei mele”. Alt martor, boernașul Ștefan Scarlat Dăscălescu, notă la bătrânețe, la 1872, că „boerii, străini și pământeni, erau deprinși a trăi prin funcții, din spinarea săracului, *precum și în ziua de astăzi prin bugetul statului*”. „Cu toții furau, prădau fără milostivire. Dar toate în lume au un capăt. Acei despuiți, pierzând răbdarea, năzuiau la codri, se făceau tâlhari la drumul mare... Țăranii, sărăcimea, îi credeau eroi, îi numiau păunașii codrului, voinicii voinicilor, vrăjmașii ciocoilor” ².

Dacă la o atât de jalnică situație, adăogăm temperamentul lui Tudor și cuvintele lui personale de nemulțumire, cunoaștem, socotesc, mobilele care-l vor fi călăuzit într’o acțiune paralelă cu aceea, ce avea să înceapă, a lui Ipsilanti, până ce, ajutorul rusesc lipsind, drumurile celor doi conducători s’au despărțit.

5. Acțiunea lui Tudor Vladimirescu și aceea a lui Ipsilanti.

„Secretul”, scopul mișcării, pe care am văzut ³ că Tudor l-a desvăluit lui Solomon, el nu-l putea da în vileag în mod intempestiv. Bine observă Ștefan Dăscălescu că „dacă (Tudor) ar fi spus Oltenilor țelul acestei revoluții..., n’ar fi reușit; dar el, bun politic, a știut unde să-i atingă... i-a îndemnat pe toți la arme împotriva boierilor și împotriva grecilor, funcționari și arendași, cari acolo mai mult decât oriunde fă-

1 Iorga, *Studii și doc.*, VII, p. 311 (Martie 1822).

2 Iorga, *Un cugetător politic moldovean*, p. 5, 7.

3. Mai sus, p. 22.

cuseră jafuri”¹. De altă parte, cum am mai spus, tot tactica cerea ca deocamdată să momească pe Turci.

Dintre 20—25 Ianuarie trebuie să fie primul arz al lui Tudor către Poartă. Din cuprinsul său se vede că trebuie să fi fost pregătit încă de când Alex. Suțu mai era în viață. Suferințele poporului sunt arătate ca derivând din unirea boerilor *pământeni* cu cei după vremuri trimiși Domni și cârmuitori, iar boerii, sau mai bine „tirani” noștri, învoindu-se cu „cel de acum Domn”, au prădat poporul ca niciodată mai înainte. Se acuză și mitropolitul Dionisie Lupu (se vede în aceasta influența lui Ilarion) de a fi slugă plecată a Domnului, ceea ce era de altfel adevărat². Se cere Porții să ordone o anchetă. Românii vor fi credincioși ca și până acum, dar Domnii și boerii, politicești ca și bisericești, au nesocotit recomandările Porții de a ocroti norodul.

Acest arz oglindește evident o mișcare cu caracter social. Intreaga clasă conducătoare este acuzată. Nu se face mențiune specială despre Greci³.

Arzul a fost trimis dela *Tismana*, cu o scrisoare a lui Tudor către muhafizul Diului⁴. „Tot norodul Valahiei” jeluște că Domnii, împreună cu boerii greci și români, au prădat țara. Să se știe că răscoala nu este decât numai *asupra boerilor*, cari au mâncat drepturile poporului.

Tot odată Tudor se adresa și țarului⁵ care, din Dec. 1820,

1. Iorga, *l. c.*, p. 53—4.

2. Când devenise mitropolit, dăduse o declarație de supunere necondiționată Domnului (Bis. ort. rom., XII, p. 673; XVII, p. 906—907; XXVIII, p. 522, 526, 640), și alta lui Pini (Acad. Rom., ms. 1660, f. 44).

3. Dârzeanu, la Iorga, *Izvoarele*, p. 8—9.—Aricescu, II, p. 32—4.—Termenul de Greci nu apare decât în versiunea Cioranu (la Iorga, *l. c.*, p. 239—240).

4. Dârzeanu, *l. c.*, p. 16—17.—Aricescu, II, p. 31—2.—E. Virtosu (1821, p. 10) publică încă o adresă, tot din Ian. 1821, în care locuitorii Țării-Românești arată unui „efendi” că „în zilele trecute” au trimis Porții o jalbă exprimând supunere și cerând voie să arate mai pe larg necazurile lor, spre a se învrednici iarăș de „strămoșeștile mili”. Acel efendi este rugat să fie sprijinator pe lângă Poartă.

5. Intr-o scrisoare către Nicolae Văcărescu, pe la 10 Fevr., Tudor zice că „învecinatele neamuri” cunosc cauzele mișcării (vezi aci p. 40). La 19 Fevr. (3 Martie) un oarecare Popovici scrie din București, că Tudor când a ajuns

se afla la Laybach, unde suveranii discutau asupra revoluției „carbonari”-lor din Italia. N'avem textul acestei adrese.

De curând însă, s'a publicat un document prețios prin aceea că ne lămurește asupra punctului esențial al cererilor lui Tudor. Este raportul din 27 Fevr. — 10 Martie al ambasadorului celor Două-Sicilii la Constantinopol, către guvernul său : „Tudor Vladimirescu a declarat că n'are alt scop decât de a curma abuzurile introduse în administrație și a înfrâna extorsiunile Domnilor, contra cărora se plânge toată provincia, cerând instalarea unui *Domn național*”¹. Așa dar, *prima exprimare, la 1821, a acestei vechi dorințe dela Tudor a pornit. Ea nu era de altfel în opoziție cu țelurile eteriei, ci numai cu ambițiile câtorva familii fanariote, o deosebire fundamentală, care nu s'a făcut în deajuns.*

Având astfel dovada că Tudor ceruse încă de atunci Domn pământean, putem crede că tot de atunci formulase și celelalte dorințe de care vorbește Cioranu²: o miliție națională de 12.000 oameni; fixarea dărilor pe șapte ani de către o „obștească adunare a țării” și iertarea pe trei ani a tributului către Poartă.

Din Padeș, de lângă Tismana, Tudor dă și cea dintâi proclamație a sa, ce trebuie să fie tot dintre 20—25 Ianuarie, către

la Tismana, a trimis ștafete la Poartă și la țar, la Laybach (M. Popescu, *l. c.*, p. 174) — La 23 Fevr.—6 Martie, regele Prusiei înștiința pe ambasadorul său la Poartă, că petiția lui Tudor sosise la Laybach (Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 566)

1. Oțetea, *Contribution à la question d'Orient*, Buc., 1930, p. 326.

2. La Iorga, *Izvoarele*, p. 246—8. Cioranu este însă confuz în fixarea datei când Tudor a făcut aceste cereri. Spune că boerii le-au adus la cunoștința lui Calimah, noul Domn orânduit de Poartă, ceea ce vom vedea (aici, p. 40) că se întâmplă la 10 Fevr.; că în urma acestor cereri, boerii s'au gândit să solicite ajutor armat Porții, dar că Pini s'a opus, ceea ce corespunde cu data de 5 Fevr. (vezi p. 39); în sfârșit, că au fost prezintate boierilor la șase zile după întoarcerea lui C. Samurcaș din misiunea ce i se dăduse pe lângă Tudor, ceea ce ar însemna pe la 5 Martie (vezi p. 43, n. 2). Cred că aceste contradicții se pot împăca astfel: cererile fuseseră îndreptate de Tudor către țar și către Poartă încă dela sfârșitul lui Ianuarie; el le-a prezintat apoi și boierilor, ca un program de colaborare, pe la începutul lui Martie, mai cerând în plus, cum pretinde Cioranu, 500.000 lei pentru trebuințele sale (Cf. aici p. 39, n. 8).

poporul din București și din celelalte orașe ale țării. În această proclamație nu menționează pe Greci : ¹ „Veri de ce neam veți fi, nici o pravilă nu oprește de a întâmpina răul cu rău..... Balaurii cari ne înghit de vii, *căpeteniile noastre* zic, bisericești și politicești, până când să-i suferim a ne *suge sângele* din noi?... Vechilul lui Dumnezeu, prea puternicul nostru împărat, voește ca noi să trăim bine... Să pierdem pe cei răi... și să se aleagă căpeteniile noastre care pot să fie buni.... *Veniți...* cu arme....., cu furci de fier și cu lănci..... unde veți auzi că se *află adunarea cea orânduită pentru binele și folosul a toată țara* ²..... Numai averile cele rău agonisite ale *tiranilor boeri* să se jefuiască...”

Ideile sale, Tudor le reînoește în scrisoarea dela 28 Ianuarie către clucerul Costache Rallet, ispravnicul de Mehedinți. „Nu vă ajunge că i-ați prădat și i-ați despuiat până când a rămas ticăloasa țară mai goală decât morții... Ci iarăș zic : să știi că eu sunt cel mai bun fiu al patriei mele și dela București până aci am venit tot prin orașe și sate și nimeni nu s'a supărat de nimic... Dacă voești folosul de obște, vino împreună cu toți boerii pământului ca să ne întâlnim... Norodul cel ars și fript de către D-voastră este amărit și înfricoșat asupra-vă și numai pricină caută” ³

Asemenea rostiri nu contraziceau cu nimic țelurile eteriei, dar erau de natură să arunce groaza în clasa conducătoare, și nu fără temei ⁴.

1. Dârzeanu, *l. c.*, p. 6—7.—Aricescu, II, p. 27—8.—Uricar, XII, p. 90.—Urechia, XIII, p. 21—22. Termenul de Greci apare numai în versiunea lui Cioranu, *l. c.* p. 234—5), pe care și Xenopol (*Ist. Rom.*, ed. 1, vol. V, p. 469, nota) o privea ca dubioasă.

2. „Adunarea poporului”, după exemplul sârbesc, zice Iorga, *Comemorarea lui Tudor Vladimirescu*, în *An. Ac. rom.*, Seria 2, partea admin., vol. 41, p. 361—2.

3. Dârzeanu, *l. c.*, p. 10—12. — Aricescu, II, p. 47—9. — Urechia, XIII, p. 24—5.

4. Țăranii nu mai lucrau, sub „cuvânt că boerii s'au prăpădit” (Iorga, *Situația Țăreniei în epoca lui T. Vladimirescu*, p. 165), scutelnicii „se lăudau că boerii nu mai țin scutelnici” (*Ibid.*, p. 166). Un logofăt de moșie scria : „în toate părțile pădurile s'au tăiat și se taie; nu-i mai pot înfrână” (*Ibid.*, p. 167). Colonelul Grigore Lăcusteanu (1813—1883), în memoriile pe care le vor publica în curând urmașii săi, înregistrează acest cântec al

La 30 Ianuarie, boerii din București amenință pe Tudor că dacă nu se va liniști, se vor lua aspre măsuri împotriva lui ¹. Totodată ei vestesc pe ispravnici că au dispus scutirea de bir a pandurilor ².

În aceeași zi boerii se adresează Porții, calificând mișcarea lui Tudor de urmare tâlhărească, în stil mai mare decât alte turburări de acest fel de mai înainte ³. Acest arz îl trimite prin dragomanul Porții ⁴.

La 2 Februarie, boerii din București scriu colegilor lor din divanul Craiovei să ia măsuri contra lui Tudor. Mijloacele pentru a-l supune li s'au pus la dispoziție ⁵. În aceeași zi, ei scriu și lui Niculae Văcărescu să ia conducerea tuturor celor orânduși împotriva „turburătorului tâlhar” ⁶. După Iordache Golescu ⁷, misiunea lui Văcărescu era de a convinge pe Tudor să se unească cu boerii împotriva Fanarioților, iar de nu va reuși, să-l supue cu forța. Credința boerilor cari, ca Iordache Golescu, nu fuseseră inițiați în țelurile eteriei, era într'adevăr că Fanarioții ridicaseră pe eteriști „ca ei să stăpânească țara” ⁸, idee care s'a acreditat. Trupele trimise să bată pe Tudor erau însă formate din oameni de ai lui Iordache, Farmache și Sava, legați cu Tudor și însuflețiți de dușmănie împotriva Turcilor ⁹.

Tot la 2 Februarie, scriu boerii munteni și lui Mihai Vodă Suțu al Moldovei, comunicându-i arzul ce au trimis Porții,

pandurilor lui Tudor :

Frunză verde usturoi,
F... în lege de ciocoi,
De te-aș prinde la zăvoi,
Să-ți dau măciuci, ca să te moi.

(Intr'o formă atenuată, la Aricescu, o. c., p. 29—30)

1. Dârzeanu, *l. c.*, p. 29—30.—Aricescu, II, p. 50—1.—Urechia, XIII, p. 29—30.
2. Aricescu, II, p. 57—58.
3. Dârzeanu, p. 20—22. — Aricescu, II, p. 54—6.—Urechia, XIII, p. 27, 37.
4. Dârzeanu, p. 23. — Aricescu, II, p. 56—7.
5. Dârzeanu, p. 24—28. — Aricescu, II, p. 60.
6. Dârzeanu, p. 26—27 — Aricescu, II, p. 61—62.
7. *Prescurtată însemnare*, p. 257.
8. *Ibid.*, p. 255.
9. *Amințirile colonelului Ion Solomon*, p. 19—20.—Iorga, *Domnul Tudor din Vladimiri*, Buc., 1921, p. 57.

arătând că Tudor devine tot mai periculos și cerând îndrumări ¹.

La 4 Fevruarie, mitropolitul Dionisie Lupu, trei episcopi și 35 boeri din neamurile de frunte, se îndreaptă către Pini, cerându-i, în spaima lor, să-i lase să solicite intervenția trupelor turcești ².

În această zi sosește la București o scrisoare a lui Tudor către boeri. Nu vorbește de Greci. Spune că a fost silit să asculte de glasul norodului, care a pățimit dela dregători. Să devie boerii patrioți, în loc de a fi dușmani ai patriei ca până acum. Exprimă încrederea că Poarta nu dorește să i se prăpădească raiaoa ³. Boerii răspund evasiv că și ei voesc să se păzească dreptățile țării și vestesc pe Tudor că s'a orânduit Domn Scarlat Calimah ⁴.

A doua zi, 5 Fevruarie, Pini comunică boerilor că nu-i poate autoriza să ceară ajutor armat turcesc ⁵. Nu li rămânea astfel decât să se adreseze lui Iordache, Farmache și Sava, să ia măsuri pentru paza Bucureștilor ⁶. Se încredeau de nevoie în acești străini, căci mai presus de orice se temeau de Tudor.

Pela 9 Fevruarie trebuie să fi sosit a doua comunicare a lui Tudor către boeri, prin Pavel Macedonschi, fratele lui Dumitru. N'avem textul ei ⁷. A fost o comunicare verbală, după cum se vede din răspunsul dat de boeri în acea zi. Din acest răspuns putem deduce că Tudor a cerut : încetarea mănăcătoriailor ; îndestularea năpăstuirilor norodului ; asigurarea scrisă că viața lui va fi ferită, că lui și câtorva tovarăși ai lui li se vor da „oare care folosiri și drepte dobândiri” ⁸.

1. C. Erbiceanu, *Viața protosinghelului Naum Râmniceanu*, p. 86—7.

2. Dârzeanu, p. 27—28.—Aricescu, II, p. 62—63.—Urechia, XIII, p. 35—36.

3. Dârzeanu, p. 32—34.—Aricescu, II, p. 52—54.—Urechia, XIII, p. 57—58.

4. Dârzeanu, p. 35—36.—Aricescu, II, p. 64—65.

5. Aricescu, II, p. 119—120.

6. *Ibid.*, p. 58—60.

7. Simplă mențiune la Dârzeanu, p. 36.

8. Și consulul prusian Kreuchely raportează la 9/21 Fevr. că a venit la el Udritzky, cancelarul consulatului austriac și i-a supus că Tudor ceruse : amnistie pentru el și ai lui ; îndreptarea unora din motivele de nemulțumire față de cârmuire și de boeri (Hurm., X, p. 109). După Cioranu, Tudor ar fi

Boerii n'au știut, sau n'au îndrăznit să se folosească de propunerile lui Tudor, în care de sigur că nu aveau încredere. I-au răspuns că-i vor da asigurările cerute, dar că așteaptă pentru aceasta sosirea caimacamilor noului Domn. Până atunci să stea liniștit, căci altfel se vor lua măsuri împotriva lui ¹. Evident că nu era tonul care-l putea convinge pe Tudor. De altfel, a doua zi, 10 Fevr., boerii scriu lui Scarlat Vodă Calimah acuzând pe Tudor că este un răsvrătit, povestind toate faptele lui și arătând ce a cerut ².

De partea sa, Tudor scria pe atunci lui Nicolae Văcărescu, că el n'a făcut rău patriei sale. *Din sângele norodului s'a hrănit și poleit tot neamul boeresc*. Poporul stă de o parte, tagma jefuitorilor de altă parte. Poporul nu cere decât dreptate, care poate fi folositoare și tagmei boerilor. Făcând aluzie la petițiile ce trimisese Porții și țarului, Tudor adăoga că „învecinatele neamuri” categorisesc pe boeri, iar nu pe norod ³. Urma a dovedit că Tudor își făcea iluzii în această privință. Nici Rusia, nici Turcia n'aveau să-l sprijinească. În ce privește pe alt vecin, Austria, mișcarea, departe de a-i deștepta simpatie, îi provoca îngrijorare ⁴.

La 12 Februarie boerii trimit la Craiova pe Const. Samurcaș să potolească lucrurile, ca unul ce a fost caimacam acolo de mai multe ori și este și „frate patriot”, iubit de boerii și negustorii localnici ⁵. Această din urmă afirmație nu corespundea cu adevărul ⁶, iar de altă parte era îndoelnic ca eteristul Samurcaș să se folosească de influența ce putea avea asupra lui Tudor pentru a-l convinge să renunțe la mișcarea ce pornise.

---

cerut 500.000 lei, pentru trebuințele sale. Din arătările aceluiaș, ar mai reieși că tot atunci Tudor ar fi încunoștințat pe boieri de revendicările ce prezintase Rusiei și Porții, invitându-i să se asocieze la demersurile lui. (Vezi aici, mai sus, p. 36 n. 2).

1. Dârzeanu, p. 36—38. — Aricescu, II, p. 65—67. — Virtosu, 1821, p. 32.

2. Dârzeanu, p. 38—44. — Aricescu, II, p. 67—72.

3. Dârzeanu, p. 47—48. — Aricescu, II, p. 74—75.

4. Vezi p., p. 55—56.

5. Dârzeanu, p. 45—6. — Aricescu, II, p. 73. — Iorga, *St. și doc.*, VIII, p. 130. — Virtosu, 1821, p. 14.

6. Vezi p. 49.

Totodată boerii instituiau o comisie pentru cercetarea jafurilor boerilor *greci* ai lui Alex. Vodă Suțu ¹ și redactau o carte de iertare pentru Tudor ². Astfel și închipuiau că dădeau satisfacție cererilor acestuia.

Se iviră însă atunci semnele prevestitoare că lucrurile vor lua o altă întorsătură. Pela mijlocul lui Fevruarie, Capodistria scrie din Laybach lui Pini că țarul primise petiția „factioșilor” în numele poporului român, că dezaproba mișcarea și că Vodă Calimah, sau caimacamii lui puteau recurge la nevoie chiar la ajutorul turcesc ³. Se pare numai, că intervenția turcească era condiționată de însoțirea trupelor turcești de agenți ai Rusiei ⁴. Iată de ce Pini putea scrie la 18 Fevruarie lui Samurcaș că de geaba lasă Tudor să se înțeleagă că s'ar putea bizui pe Turci, căci Turcia ca și Rusia îi dezaprobă răscoala ⁵.

*

Dar, atât nu putea fi de ajuns pentru a convinge lumea asupra intențiilor Rusiei. Se știa desigur că, la Chiev, vice-governatorul rus, grec de origine, strânsese „cu zel, din porunca guvernului, cotizații de bună voe dela șleahța polonă și dela burghezimea Chievului, pentru expedițiile filoelene. Pentru scopul acesta, ca și pentru a cinsti pe Ipsilanti” se dăduseră „banchete și întruniri, prânzuri, concerte și baluri poruncite de sus” ⁶. La 20 Fevruarie Ipsilanti intră în Iași, unde domnea eteristul Mihai Șuțu. Nicolache Rosetti Roznovanu spunea, 13 ani mai târziu, unui agent diplomatic francez ⁷ în trecere pe la noi: „Rușii ne făcuseră să ne înrolăm toți în eterie. Ni ziceau: toate popoarele supuse

1. Urechia, XIII, p. 49.

2. Dârzeanu, p. 46. — Aricescu, II, p. 74.

3. Aricescu, II, p. 117—119. Scrisoarea edupă 10 Fevr. La (23 Fevr.) 6 Martie, regele Prusiei scria și el din Laybach ambasadorului său la C-pol că sosise petiția lui Tudor (Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 566).

4. Xenopol, I, c., p. 477, nota 43.

— 5. G. I. Lahovari, în *Conv. lit.*, XX, p. 937.

6. *Viețile strănii ale Polonezilor*, de Mihail Czajkowski — Sadyk pașa (citații de Stanislaw Lukasik în *Rev. ist. română*, anul 1932, p. 236).

7. Bois-le-Comte. Rap. acestuia din 1834, în *Hurm.*, XVII, p. 401.

din Orient vor redobândi libertatea și vor înflori la umbra măririi noastre... La 1821 elementele de răzvrătire depuse în țară de către Ruși și de eterie, ajunseseră la maturitate; un singur sentiment, acela de a frânge jugul nesuferit, însuflețea populațiile creștine supuse Sultanului". Iată dar de ce mitropolitul Veniamin Costachi a putut să binecuvânteze sabia lui Ipsilanti și să înarmeze volintiri pentru eterie ¹. A doua zi începu măcelărirea Turcilor, tocmai când Tudor scria zabitului Romanașilor că raiaoa credincioasă nu se răsculase decât pentru că nu mai putea suferi prăzile și jafurile mai marilor țării ².

La 22 Fevruarie, Ipsilanti proclama libertatea Greciei ³.

A doua zi, într'o proclamație către Moldoveni, afirma că dacă Turcii ar năvăli în Principate, „strașnică putere” se află gătită să pedepsească îndrăzneala lor ⁴. Ar fi vrut de atunci să decreteze și desființarea privilegiilor din Principatele române, desigur pentru a câștiga masele populare și a mulțumi pe Tudor, dar fu împiedecat de Iacovache Rizo-Nerulò, care socotia mai nimerit să nu se alieneze simpatiile boerilor ⁵.

La 24 Fevruarie, altă proclamație, către eteriștii din Principate ⁶ și una către poporul grecesc ⁷. Insfârșit scria țarului, exprimând nădejdea că nu va părăsi pe Greci ⁸.

Toate acestea trebuie să fi încurajat pe Tudor. La 25 și 26 Fevruarie, divanul se vede nevoit să trimită lui Samurcaș la Craiova banii pe care acesta îi ceruse ⁹. Consulul austriac

1. C. Erbiceanu, *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 106—107.

2. Dârzeanu, *l. c.*, p. 48.—Aricescu, II, p. 77.

3. Pestel c. Kisseleff, 3 Martie 1821, în Hurm., supl. I, vol. 4, p. 314.

4. Dârzeanu, *l. c.*, p. 52.—Cioranu, *l. c.*, p. 250—251. Aricescu, II, p. 92. Iorga, *St. și doc.*, VII, p. 85—86. Nu se întemeia pe nimic, zice Rizo-Nerulò, p. 290.

5. Rizo-Nerulò, *o. c.*, p. 289.

6. Aricescu, II, p. 92—93.

7. *Ibid.*, p. 93—95.

8. *Ibid.*, p. 102—104.

9. Dârzeanu, *l. c.*, p. 51. Caimacamii lui Vodă Calimah, anume C. Negri și St. Vogoridi, sosiseră la Buc. la 26 Fevr./7 Martie (Cioranu, *l. c.*, p. 246.—Hurm. X, p. 112) și nu la 8 Fevr., cum se găsește în Virtosu, *Tudor Vladimirescu*, p. 76. n. 3.

Fleischhagl raporta la (23 Fevruarie) 7 Martie, că în negocierile cu Samurcaş, Tudor ar fi cerut 70.000 lei ce pretindea că i se datorau de stăpânire şi în plus o despăgubire pentru el şi tovarăşii lui. Pare să fi fost deci o reînnoire a pretenţiilor ce am văzut că Tudor formulase încă dela 9 Fevruarie.

La 1 Martie, Ipsilanti cu trupele sale plecă din Iaşi. Agentul Pestel raporta : „Voesc să meargă să se unească cu Vladimirescu, pentru a trece cu el apoi în Serbia, care pare a fi punctul desemnat ca bază a operaţiilor ulterioare”¹. În aceeaşi zi, consulul Fleischhagl scria şi el că în Bucureşti domneşte credinţa că Rusia a ştiut de mişcarea lui Ipsilanti, că o va sprijini şi că cei 150.000 piaştri, ceruţi de Samurcaş, servesc lui Tudor să pregătească unirea lui cu eteriştii ce vin din Moldova².

S’a publicat de curând³ o misterioasă scrisoare dela 2 Martie a banului Grigore Brâncoveanu către un necunoscut. Din ea se vede că boerii din Bucureşti întreţineau de atunci legături cu cei dela Iaşi. Este vorba de un demers în scris, pe care să-l facă în mod colectiv, dar nu se arată către cine. De asemenea s’a cerut lui Brâncoveanu să redacteze un memoriu către un prinţ, al căruia nume nu se dă⁴. În orice caz, scrisoarea priveşte legăturile unora din boerii amânduror principatelor, printre cari şi Brâncoveanu, cu eteria, după cum se vede din final : „Vă urez mântuire, iar lui Gheorghe dragomanul Leventi⁵ tărie de suflet, căci am auzit că va rămâne”. „Cneazului Ipsilanti vă rog să-i transmiteţi prea umilele mele închinăciuni”.

1. Hurm., supl. I., vol. 4., p. 314 (rap. lui Pestel c. Kisseleff, 3 Martie).

2. A doua zi, un negustor din Sibiu, mai cunosător al moravurilor noastre, scria însă că Samurcaş la Craiova „puţin va isprăvi, fără că îşi va umplea punga după obiceiul ţării”. (Iorga, *St. şi doc.*, VIII, p. 133). La 5 Martie Samurcaş dădea socoteală de întrebuiţarea banilor (Virtosu, 1821, p. 63—65. Cf. Hurmuzaki—Iorga, X, p. 122).

3. E. Virtosu, 1821, p. 59—61.

4. Nu poate fi vorba, cum bănuieşte Virtosu (*ibid.*), de memoriul către Metternich, publicat în Bis. ort. rom., XXVIII, p. 647—652 şi din nou de Virtosu (*ibid.*, p. 109—114), căci acest memoriu este cel de mai târziu, redactat de boeri în acord cu Tudor (vezi aici, p. 58 şi n. 6).

5. Vezi mai sus, p. 25.

La 5/17 Martie, Ipsilanti dădea din Roman o proclamație către boerii Munteniei¹. Vorbia iar de „marea putere” care are sub protecția ei aceste două eparhii și nu va lăsa pe barbari să năvălească în ele. Afirma că oștirile rusești s’au și scoborit la linia Prutului. Era exact : era corpul al doilea de armată, de sub comanda mareșalului Wittgenstein, având pe Kisseleff ca șef de stat major. Dacă aceste trupe nu erau menite să vie în ajutorul eteriei, nu este mai puțin adevărat că însemnau o mobilizare în vederea evenimentelor ce se vor desfășura și era sigur că nu împotriva creștinilor vor fi chemate a se război.

Iată de ce era legitim ca Ipsilanti să nu piarză nădejdea, chiar și când la 10/22 Martie ambasadorul rus dela Poartă, Strogonof, protesta contra zvonului că Rusia ar fi sprijinit pe răsculați². El dădu la 13 Martie din Focșani, o proclamație către locuitorii Munteniei, din care se vede bine că țelurile lui Ipsilanti nu stăteau în calea aspirațiilor lui Tudor : „Bărbați Daci !... Veacuri dearândul sărmana voastră patrie a fost plecată sub neomenosul jug al sălbaticului despotism... Tirania Domnilor voștri tâmpise facultățile voastre intelectuale și slăbise acel simț al naționalității... *E timpul să vă deșteptați și să vă cereți drepturile...*”³. Insuș Ipsilanti osândia domniile fanariote și se asocia cu revendicările lui Tudor Vladimirescu.

La 16/28 Martie caimacamii Negri și Vogoridi se retrag la Giurgiu⁴. Exodul mai multor boeri mari, printre cari și Grigore Brâncoveanu⁵ începe, cecece dovedește că pierduseră încrederea în intervenția imediată a Rusiei.

În aceeași zi, Tudor dă o proclamație din marginea Bucureștilor, dela Bolintin. Nu vorbește de Greci⁶. Cauza suferin-

1. Aricescu, II, p. 89—90. Greșit *Mai*, la Dârzeanu, *l. c.*, p. 55—56.

2. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 567.

3. Cioranu, *l. c.*, p. 253—254.—Aricescu, II, p. 180—181. Trad. germană în *Rev. arhivelor*, No. 4 (1927), p. 184.—La *Virtosu*, 1821, p. 72—3, după un ms. dela Academie, n’are zi și ar fi dat din Iași, cecece trebuie să fie o greșeală de copist.

4. *Hurm.* X, p., 120, 122.

5. Acesta în noaptea de 10—11 Martie (*Virtosu*, *Tudor Vladimirescu*, 75, n. 3).

6. Iorga, *Izvoarele*, 386—387 (după un ms. dela Acad.) ; Aricescu, II, 121—122 ; Uricar, VI, p. 26, textul german după gazeta de Augsburg din 28 Aprilie 1821.

țelor este iarăș arătată a fi unirea boerilor pământeni cu cei după vremuri Domni.

Sentimentul ce neîndoios domnia în Tudor era pornirea împotriva clasei conducătoare și în special a boerimii mari. Se spune că într'o primă întrevedere cu episcopul Ilarion, acesta cu greu l-ar fi putut convinge să nu tae măcar 12 boeri cu barbă. I se atribue cuvintele: „Tot grangurii cei mari vor fi în capul bucatelor, de aceea trebuie omorâți, ca în locul lor să vie o breaslă nouă de boeri patrioți”¹.

De atunci socotesc că trebuie să fie „Cererile poporului valac”, în 32 puncte, care ni s'au păstrat printre rapoartele consulatului austriac. De atunci², pentru că oglindesc resentimentele lui Tudor împotriva boerilor și trebuie să fie deci anterioare înțelegerii, măcar aparente, intervenite între el și aceștia.

Tudor cere ca Domnii să nu poată aduce cu ei decât cel mult patru boeri greci și numai pentru slujbele curții. Acest punct implica recunoașterea că Domnii ar putea fi și greci, ceea ce se poate considera ca un minimum, concedat de Tudor pentru a obține rezolvirea celorlalte chestiuni de ordin național și social care-l preocupau. Clericii să fie însă toți pământeni și să aibă obligația de a întreține școli românești. Dregătoriile laice și bisericesti să nu se mai dea pe bani și să se aibă în vedere nu numai nașterea, dar și vrednicia. Să se desființeze toate privilegiile străinilor. Miliția țării să fie alcătuită din 4000 panduri și numai 200 Arnăuți. Să se desființeze vămile interne. Dărilor să fie cele stabilite de Ion Vodă Caragea, abrogându-se cele adăogite de Al. Vodă Suțu. Să se reducă numărul căpităniilor de prin județe. Restul era dictat de pornirea lui Tudor împotriva boerimii mari și în special a câtorva boeri. Trăsuri poleite și işlice mari să nu poată folosi decât familia domnească. Să se scoată mitropolitul Dionisie, pentru că n'a fost numit

Nu mai la Cioranu, (*l. c.*, p. 260—261) se interpolează cuvântul *greci*: Domnii greci și ceilalți greci veniți (*cf.* Xenopol, *l. c.*)

1. Aricescu, II, p. 123—126.—*Bis. ortod. rom.*, XIII, p. 355.

2. Deși se află (vol. 11, f. 216) între rap. dela 25 Martie (7 Apr.) și 2/14 Aprilie.

cu voia poporului. Neamul fostului Domn Al. Suțu să părăsească țara. Căminarul Bibica și stolnicul Vișoreanu să fie surghiuniți pe 10 ani, pentru că au omorât oameni nevinovați. Să se confişte averea logofătului Ștefan Belu, pentru că, fiu de țaran (*sic*), a făcut-o prin jafuri. Aga Alecu Vilară și stolnicul Chiriac să nu mai poată intra în slujbă nici odată. Să se surghiunească Hagi-Enuș, care s'a unit cu tâlharii ca să prade vistieria. In sfârșit, slugerul Tudor Vladimirescu, care este privit de tot poporul românesc ca un bine făcător și un părinte, să fie ales și orânduit căpetenie și cărmuitor, pentru a fi purtător de grijă împreună cu ceilalți fruntași și să fie scutit de dări. Toate aceste cereri să fie consfințite prin act al Porții, garantat de Rusia și de Austria.

Prin episcopul Ilarion Gheorghiadu pare să se fi stabilit cele dintâi raporturi dintre Tudor și boerii din București, în frunte cu Alex. Filipescu (Vulpe) ¹.

La 17 Martie, Pini părăsi Bucureștii, dând și el o proclamație, pe care Alex. Filipescu o transmite lui Tudor la Bolintin ². N'avem textul ei, dar dintr'o scrisoare a dragomanului consulatului rusesc către mitropolitul Dionisie ³, se vede că era vorba de asigurările date Porții (la 10/22 Martie) de ambasadorul rus Strogonof că țarul nu sprijinia turburările din Principate și de scrisoarea lui Capodistria către Pini în acelaș sens, declarând chiar că trupele turcești vor putea restabili ele singure ordinea. In aceeaș zi trecu la Brașov și Const. Samurcaș ⁴.

A doua zi, 18/31 Martie, Ipsilanti dădea din Mizil o proclamație către Bucureșteni, în care exprima mirarea

1. Pentru rolul atribuit lui Filipescu de a fi desfăcut pe Tudor de eterie, cf. p. 2, 51—52, 53.

2. Virtosu, *Tudor Vladimirescu*, p. 77. De pe atunci trebuie să fie pamfletul intitulat „Nenorocita Dacie către lumea de sub soare”, în care se invinuește Pini de a fi sprijinit pe Domni în toate nelegiuirile lor. (Hurm., supl. 1, vol. 4, p. 3. — Urechia, XII, p. 533 — Anexă la rap. din Sibiu al consulului austriac, 10/28 Aprilie).

3. Hurm., X, p. 563—564, și scrisoarea lui Dionisie Lupu către dragomanul rus (*Virtosu, l. c.*, p. 83).

4. Ilie Fotino, *l. c.*, p. 55, nota.

că atâta lume fugise, deși era vorba de liberarea viitoare. Interesele patriei voastre chiar, zicea el, vă chiamă în Capitală¹.

6. Defecțiunea rusească și efectele ei în Principatele române.

Politica Rusiei față de popoarele balcanice a fost atunci ceea ce fusese uneori și mai înainte și mai avea să fie și de atunci încoace², o politică de duplicitate. Asmuțiri pe ascuns, încurajarea speranțelor, iar apoi, dacă rezultatele se produceau cumva intempestiv față de interesele Rusiei, negarea oricărui amestec, dezaprobare oficială, părăsirea în voia soartei a celor ce s-au încrezut. Aceasta a fost și atitudinea pe care situația europeană, influența lui Metternich, caracterul mistic și șovăitor al țarului Alexandru, au dictat-o cabinetului rusesc la 1821. Iată ce scria în această privință o persoană foarte bine informată de atunci. Metternich fusese cel dintâi încunoștiințat la Laybach de răscoala la Petersburg a regimentului Semenovski și a anunțat-o țarului Alexandru. Acesta, care deja era indispus contra revoluționarilor, a fost foarte impresionat și, dobândind încredere în Metternich, s'a arătat gata să asculte de sugestiunile acestuia. „In aceste împrejurări, principele Ipsilanti părăsi steagul rusesc pentru a merge să ridice în Grecia steagul neatârării. *In orice altă vreme, cabinetul din Petersburg, care pregătia această catastrofă de un veac, l-ar fi sprijinit fără îndoială cu toate mijloacele. Dar împăratul, speriat de ceea ce purta caracterul unei răscoale și mai ales de răscoală militară, cedă ușor exortațiunilor principelui de Metternich. Acesta nu voia război în Orient. Singurul lui scop era să asigure stăpânirea austriacă în Italia*”³.

1. Acad. Rom., ms. 323.—Dârzeanu, *l. c.*, p. 59.—Aricescu, II, p. 101—102.—Trad. germană în Revista arhivelor, *l. c.*, p. 183.

2. Astfel abia după câțiva ani s'a dovedit colaborarea agenților ruși de la Belgrad și Sofia la acordurile dintre statele balcanice la 1912. (R. Poincaré, *Au service de la France*, II, p. 264, 270).

3. *Mémoires de la comtesse de Boigne*, ed. Nicoulland, Paris, Plon, 1908, vol. III, p. 61.—Cf. Al. Soutzo, *o. c.*, p. 60.

Fostul eterist Nicolache Rosetti Roznovanu spunea, 13 ani mai târziu, agentului diplomatic francez Bois-le-Comte¹: „Momentul nu convenea Rușilor; dezaprobarea lor și nepriecerea lui Ipsilanti au înecat o întreprindere ce poate fi privită ca opera lor”. Iar Bois-le-Comte însuși confirma² că „explozia prematură și intempestivă a elementelor pe care (Rusia) le pregătise pentru a ajunge în sfârșit la răsturnarea Turciei, au compromis pentru câțiva ani strălucita ei situație”. Abilitatea lui Metternich izbuti să înfrâneze deocamdată avânturile țarului și să întârzie puțină vreme o acțiune inevitabilă³.

La Iași, abia la 19 Martie rupse consulul rus, Pisani, relațiile cu Domnul eterist Mihai Suțu. A doua zi chiar, boerii Moldoveni, câți se și refugiaseră la Sculeni, scriau lui Capodistria că eteria „a fost privită ca străină vieții noastre politice” și că de aceea s’au retras sub protecția țarului⁴. Boerii rămași în Iași, în frunte cu mitropolitul Veniamin, deși iluziile li se spulberau și lor, mai păstrau rezervă din cauza prezenței Domnului.

Spaima de consecințele pe care izbucnirea pe pământul românesc a revoluției grecești lipsite de sprijinul Rusiei, le putea avea asupra principatelor, perspectiva unei răsbunări turcești, prădăciunile trupelor nedisciplinate ale eteriei, treziră, cu o nouă violență, vechea și legitima pornire a Românilor împotriva Grecilor cari se perindau în principate și le exploatau, iar pentru boeri mai erau și niște concurenți nepoftiți la slujbele țării.

*

Această pornire, veche încă din sec. XVI, de când Grecii se înmulțiseră la noi, se manifestase adeseori chiar în cursul epocii fanariote. Se găsește exprimată de toți cronicarii, dela Nicolae Costin, Niculae Mustea, Ion Neculce, până la Dionisie Eclesiarhul, Naum Râmniceanu și Zilot Românul. La 1754, soborul Moldovei, sub prezidenția lui Iacov I Putneanu, de-

1. Rap. acestuia din 1834, în Hurm., XVII, p. 401.

2. *Ibid.*, p. 330.

3. Vezi aci, p. 174 sq.

4. Hurm., supl. I, vol. 4, p. 2.

cretase că nu va mai tolera mitropolit grec în scaunul Moldovei și obținuse firman în acest sens dela Poartă ¹. Intre 1750—1765, boerii munteni nu încetaseră de a se plânge contra unor greci prea influenți la Poartă și pe lângă Domnii țării ². La 1772, se ceruse Domn pământean, ³ iar la 1774 candidatul național la scaunul Țării Românești fusese Stefan Pârșcoveanu ⁴. Domnia lui Al. Ipsilanti în Muntenia (1774—1782) fusese turburată de complotul lui Constantin Cândescu ⁵ și al lui Dinu Bălăcianu ⁶, iar a lui Grigore Ghica (1774—1777) și a lui Const. Moruzi (1777—1782) în Moldova, de o serie întreagă de răzvrățiri boerești, din care cea mai cunoscută este a lui Manolachi Bogdan și Ion Cuza ⁷, și în care politicianismul se amesteca cu naționalismul. La 1782, Domnul Munteniei oprise să se mai vorbească prin „cahvenele” de „domnie, pentru devlet și alte havadișuri” ⁸. La 1802, boerii zmulseră Porții prevederea, în firmanul dat atunci, că „dregătoriile se vor da de preferință pământenilor și numai lăaturalnic grecilor cinstiți și învățați” ⁹.

La 1803, agentul francez din București constata că „boerii se împacă greu cu cârmuirea unui grec” ¹⁰. La 1810, boerii divanului Craiovei se plângeau împotriva caimacamului Samurcaș „om obscur din Țarigrad” și declarau că o bună administrație nu este cu putință „cât timp sunt aci străini cari nu vin decât spre a se îmbogăți și a năpăstui pe locuitori” ¹¹.

1. Uricar, II, p. 236—241; III, p. 129.

2. Filitti, *Un grec românizat*, în *Rev. ist.*, I (1916) p. 105.

3. Vezi mai sus, p. 14—15.

4. *Dionisie Ecies'arhul*, în Papiu, *Tesaur*, II, p. 165.

5. V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, p. 121; II, p. 210.

6. Sulzer, *Geschichte*, III, p. 211.

7. Urechia, I, p. 172—177, 180, 209, 875—879; II, p. 318—*Arhiva rom.* II, p. 195.—Iorga, *Din originile politicianismului român*, în *An. Ac. rom.*, 1928.—Acelaș, *Știri despre veacul XVIII*, în *An. Ac. rom.*, vol. 32, p. 601—617.

8. Urechia, I, p. 245.

9. *Revista Lit. și arta rom.* V, p. 759., Iorga, *Alle lămuriri despre veacul XVIII*, în *An. Ac. rom.*, 1910, p. 13.

10. Urechia, VIII, p. 768—769.

11. R. Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău*, IV, p. 132.

La 1816—1820, în negocierile ruso-turce dela Constantinopol, se puse, ca o consecință a dorinței Românilor, și chestia dreptului principatelor de a-și alege Domnii ¹. Un pamflet „Obșteasca tânguire”, este îndreptat contra „tiranului” Caragea „căruia suntem datori toți patrioții să-i mulțumim scrâșnind din dinți” ², și a sfetnicilor lui greci, mai ales C. Vlahutzi și Ștefan Belu. La fuga lui Caragea, boerii munteni se hotărîseră să ceară de pe atunci Porții ca toate funcțiunile, afară de cele dela curte, să fie date indigenilor, Domnii să fie obligați, la plecare din scaun, să ia cu dânșii pe toți Grecii cu cari au venit, mitropolitul și episcopii să nu mai fie greci ³. Se propusese atunci candidatura lui Grigore Brâncoveanu la scaunul domnesc ⁴.

Așa dar, curentul anti-grecesc nu fusese înăbușit în vremea Fanarioților. El coexistase cu curentul de emancipare de sub stăpânirea turcească ⁵.

Când a izbucnit eteria, cât timp s'a crezut că va fi sprijinită de Rusia, s'a putut concepe o colaborare pe urma căreia să se obțină emanciparea de sub stăpânirea străină, și turcă și fanariotă. Odată însă ce s'a văzut că sprijinul rusesc lipsia, un instinct de prudență și de conservare dicta declinarea oricărei solidarizări cu revoluția grecească ⁶. Ambasadorul Prusiei dela Constantinopol scria și el la 12/24 Martie 1821 că nu exista rațiune ca Valahii și Moldovenii să-și verse sângele pentru opresorii lor ⁷.

Astfel, autorul presupusei „Corespondențe între un Muntean și un Moldovean” ⁸, care ar fi venit la București la 1818,

1. Vezi mai sus, p. 25.

2. C. Erbiceanu, *Viața protosinghelului Naum Rîmniceanu*, p. 73. În extenso s'a publicat de G-ral P. Vasiliu-Năsturel în Albina Iunie 1913, p. 1566—1568 și de I. I. C. Brătianu în *Cugetul românesc*, I, p. 67.

3. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 539.

4. Ion Ghica, *Scrisori*, ed. Minerva, III, p. 63.

5. Vezi p. 14—16.

6. Xenopol, *Ist. Rom.*, ed. I, vol. V, p. 458.

7. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 568.

8. Acad. Rom., ms. 322, f. 154—162 și 182—209. Atribuită lui Naum Rîmniceanu de C. Erbiceanu (*Viața protosinghelului N. R.*, p. 18 sq.), care a publicat-o

nu se mulțumește să acuze pe mitropolitul grec Nectarie și pe boerii greci ai lui Caragea, în frunte cu Ștefan Belu, de a fi împănat țara cu dregători de neamul lor și de a fi exploatat avuțiile statului pentru planurile lor naționale, dar atribuie vestitului dascăl de la Academia din București, Neofit Duca (1816—1818), despre Români și despre scopurile eteriei, idei absolut potrivnice propovăduirilor acestuia¹. Pretinde că ținta mișcării ce pregăteau era de a face din Principatele române „o Grece nouă” pentru a „împicioroga”² pe falșii patrioți și oameni de rând greci și că, în acest scop, puneau la cale măcelărirea boerilor țării. Invinuirea putea fi întemeiată față de mulți dintre Fanarioți, nu și față de eteriști.³

De altă parte, autorul „corespondenței între Augustin și Cristian”, doi pretinși Nemți trimiși, unul la București, altul la Iași, spre a studia moravurile locale, după ce constată starea de decădere a societății, o atribuie influenței Grecilor, oameni de nimic, robi la Constantinopol, dar cari țin în frâu pe mișei boeri români⁴.

— Naum Râmniceanu, pentru care eteria a fost „o zaveră fără rost, numai să ne jefuiască, țara să o prăpădească”⁵, n’are decât cuvinte grele de osândă și pentru Tudor Vladimirescu, socotindu-l înțeles cu Grecii, cari voiau să facă din „țara Românilor” o „Grece nouă” și preamărește pe boerii, în frunte cu Alex. Filipescu, cari au izbutit să despartă pe Tudor de

În Bis. ortod. rom., XIII, p. 433 sq. Obiecțiuni la Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. XVIII*, ed. I, vol. II, p. 362. Cf. și mai jos, p. 84 și 114.

1. Vezi mai sus, p. 18 și n. 3.

2. Acest termen și aceeași invinuire într’un pamflet dela 1822 (infra, p. 114).

3. Cf. mai sus, p. 18 și 36.

4. Iorga, *l. c.*, vol. I, p. 546—548 (o atribuie însă lui Vartolomei Măzăreanu)

5. *Ibid.*, vol. II, p. 349. În același sens versurile „*Tânguirea țării Valahiei asupra fașului și dărăpănării ce i-au făcut străinii tâlhari greci*” sau „*Plângerea și tânguirea patriei asupra nemulțumirii străinilor ce au dărăpănat-o*”, atribuite lui Naum Râmniceanu, Momuleanu, sau Iancu Văcărescu, (cu neputință lui *Enăchiță Văcărescu*, cum voia Al. T. Dumitrescu, *Trâmbița românească*, Buc., 1914, p. 16 și 25). Publicată și la Dirzeanu, *l. c.*, p. 77—81 și la Aricescu, II, p. 142—149.

Ipsilanti și să trezească în el conștiința că-i român și că țara pe care o pradă împreună cu eteriștii este patria lui ¹.

Reacțiunea, dictată astfel de spiritul de conservare, a fost, ca de obicei reacțiunile, exagerată.

Nu era vreme pentru a cumpăni partea de vinovăție a Grecilor și aceea a Turcilor în suferințele Românilor, nici de când și de ce se înmulțiseră Grecii în principate, nici care erau adevăratele țeluri ale eteriei.

Față de pericolul iminent și de grămădirea necazurilor, problema se simplifică. Vinovații erau numai Grecii, iar suferințele principatelor nu începuseră decât odată cu domniile fanariote. Dacă deci se înlăturau Grecii, buna stare anterioară trebuia să reînvieze. Și astfel s'a ajuns la *antinomia, dictată de considerații de oportunitate, ca cererea de înlăturare a domniilor fanariote, introduse la noi ca o reacțiune a Turciei împotriva încercărilor românești de emancipare, să coincidă cu o politică de supunere către Turci.*

Adevărul însă era altul. Nu Grecii, dar Turcii fuseseră cauza originară a suferințelor Românilor.

Umilirea Domnilor, zdruncinarea autorității lor, adăogirea, uneori, la mândra lor veche titulară, a mențiunii că-și țin scaunul din mila împăratului, mezaturile deschise la Constantinopol pentru domnie, nesfârșitele dări în bani și natură pentru satisfacerea exigențelor Porții și ale dregătorilor ei mari și mici, fiscalitatea excesivă impusă principatelor din această cauză, tragedia proprietății rurale și a claselor noastre sociale pe urma acestei fiscalități, paralizarea producției și a negoțului prin obligațiunile de îndestulare a capanului, a trupelor și cetăților turcești și prin restricțiile impuse regimului vamal, toate acestea erau datorite dependenței noastre de Turcia și datau încă din sec. al XVI-lea ².

Înlăturând pe Greci, nu se înlătura deci și cauza reală a

1. Erbiceanu, *l. c.*, p. 23—24 și în *Bis. ort. rom.*, XXIII (1899), p. 548. 551, 555.

2. I. C. Filitti, *Evoluția claselor sociale în trecutul Principatelor române*, în *Arhiva p. știința și reforma socială*, anul V, No. 3—4, p. 337 sq; VI, No. 3—4, p. 318 sq.

suferințelor. Domniile pământene aveau să facă dovada. Soluția reală trebuia căutată în raporturile noastre viitoare cu Turcia. Grea problemă, care punea în mare nedumerire clasa noastră conducătoare.

*

La București, Alexandru Filipescu (Vulpe) era în fruntea boerilor cari voiau să păstreze bune raporturi cu Turcia, din neîncredere în sprijinul rusesc, ca și de teama că Rusia ar fi urmărind anexarea principatelor. De aceea, nu înțelegea să se solidarizeze cu eteria, situația Românilor nefiind de altfel atât de grea ca a Grecilor față de stăpânirea turcească. Se mulțumia deci cu înlăturarea domniilor străine ¹.

Filipescu / H

Erau însă și la București boeri cari râvniau la emancipare, punându-și nădejtile în Rusia. Idealul acestora era cel exprimat în versurile intitulate „Trâmbița românească” ². Se vorbește de originea romană a Românilor, de Mircea, de Laiot, de Mihai Viteazul, de „eroi” români de altă dată, cari puneau pe „Io” în titulatura lor, de rosturile vechi pe care numai Turcii le-au stricat. Dacă toate clasele sociale suferă, de vină nu sunt Domnii, ispravnicii și zapcii, dar păgânul stăpânitor și numai el. Domnul stoarce pe locuitori fiindcă și el este stors de Turci. Nădejdea este dar la „stăpânirile vecine” care,

Nemți, Muscali, fiind creștini,
Au făcut Turcilor silă
Și țara au ajutat

așa că

Și acum putem alege
Cei ce sunt tot dintr’o lege
Ș’o biserică cu noi,
Să ne scape de nevoi.

1. Insemnările preolului Ilie dela Butoiu, în Virgil Andronescu, *Contribuțiuni istorice*, I (1901) p. 13 și în *Revista istorică*, III (1917), p. 3.

2. Poate fi de Naum Rîmniceanu, de Paris Momuleanu, sau de Iancu Văcărescu, dar nu de *Enăchiță Văcărescu*, cum credea Al. T. Dumitrescu, *Trâmbița românească*, extras din An. Ac. rom., secț. lit. 1914.—Cf. Iorga, în *Rev. Ist.*, anul I (1915), p. 153

Dar și aceștia cari, ca și Naum Râmniceanu, voiau „sfărâ-marea robiei păgâne cu ajutorul creștinilor”¹, nu stabiliau nici o corelație între aspirațiile Grecilor și cele românești și nu simpatizau cu eteria, odată ce lipsia sprijinul rusesc.

Alex. Filipescu

Toată lumea era însă de acord că trebuia evitată o ocupație turcească. De aceea Alex. Filipescu iscălește și el, la 18 Martie, împreună cu N. Văcărescu, Alecu Vilară și alții, în număr de 13 boeri mari, o adresă către țar rugându-l să trimită oștiri ca să scape țara amenințată de Turci².

Situația lui Tudor Vladimirescu era firește foarte grea, între Ipsilanti și Turci de o parte, partidele boerești și în genere neîncrederea boerilor față de el, din cauza caracterului social al mișcării sale, de altă parte.

La 20 Martie Tudor răspundea lui Alex. Filipescu că vesti-rea (din ziua de 17) a lui Pini, de se va publica sau nu, pe el nu-l supără.³ Insemna sau că n'o credea sinceră, sau că și fără sprijinul rusesc nădăjduia să obție „dreptățile” țării. Totodată trimitea spre publicare o nouă proclamație către Bucureșteni, în care făcea apel la unire și arăta scurt că pricinele pentru care luase armele fuseseră pierderea privilegiilor țării și jafurile cele nesuferite ce le pătimiau „frații”⁴. In aceeași zi, într'o proclamație către județe, vorbea iar de jafurile și nedreptățile îndurate dela foștii Domni. De nu se vor dobândi „dreptățile” dela cei de unde s'au cerut, se vor dobândi prin vărsare de sânge. Aci mai adăoga, pentru prima oară, că a găsit la București mai mulți boeri patrioți⁵.

În București chiar, Tudor intră la 21 Martie⁶. Înțelegerea, măcar aparentă, între el și boeri s'a desăvârșit repede. La 23 Martie, Tudor depune un jurământ către boeri. Spune că s'a ridicat din pricina oblăduirii Domnilor cari au stăpânit până

1. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. XVIII*, ed. I, vol. II, p. 350.

2. Aricescu, II, p. 126—128.

3. Emil Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu*, p. 77—79.

4. Aricescu, II, p. 128—129.

5. Dârzeanu, *l. c.*, p. 62—64 (cu data greșită 12 Martie). Cioranu, *l. c.*, p. 263—264 (puțin diferit). Aricescu, II, p. 129—131.

6. Vîrtosu, p. 79—80.

acum. Se leagă să recunoască vremelnica stăpânire a țării, să nu cugete asupra vieții și cinstei cuiva din patrioții lui. Va face pe locuitorii județelor să asculte de stăpânire, care și ea va purta grijă de a feri norodul de jafuri și nedreptăți. În sfârșit, va fi gata, cu oastea sa, a sta „împotriva vrăjmașului” care s’ar opune dreptăților țării ¹.

Proclamațiile acestea ale lui Tudor se caracterizau prin vagul lor. Nu mai denunța pe boeri, ci numai pe „foștii Domni”, adică domniile fanariote ². Vorbia de „vrăjmașul”, fără precizare, al dreptăților țării, pe care Tudor se declara gata a le dobândi, la nevoie „prin vărsare de sânge”.

Tot la 23 Martie, mitropolitul Dionisie, episcopii de Buzău și de Argeș și 49 boeri de diferite stări, dădeau adevărire lui Tudor că pornirea lui „nu este rea și vătămătoare, nici în parte fiecăruia, nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare și norodului spre ușurință”. Așa dar, nici odată nu vor „cugeta împotriva vieții și a cinstei d-lui”, ci se vor „uni întru toate bunele cugetări câte se vor chibzui între d-lui și toți cei uniți cu d-lui prin aceste iscălituri” ³.

De acum, Tudor Vladimirescu cârmui de fapt țara prin mijlocirea lui Alex. Filipescu, față de care arată toată deferența cuvenită unui boer mare, și totodată căută să ocrotească, pe cât se putea, poporul de rând ⁴.

Ajutorul rusesc însă nu venia, dela Turci nu era nici un răspuns ⁵, Austria, care dela început urmărise mișcarea ⁶, se temea că „Vladimirescu nu va lăsa neîncercat să sădească

1. *Ibid.* p. 81—82.

2. Virtosu, 1821, p. XX, atribue „spiritului legalist” al lui Tudor evoluția acestuia dela ideea „răzvalei” cu caracter în prim rând social-economic, la aceea a acțiunii naționale, cu deviza „România numai a Românilor”. Cred mai de grabă că Tudor s’a adaptat împrejurărilor, mai puternice decât voința omului.

3. Aricescu, II, p. 132—133. Urechia, XIII, 70.

4. Virtosu, *Tudor Vladimirescu*, p. 106 și 117—118.

5. Cf. Iorga, *Domnul Tudor*, p. 71 și 78—80.

6. Încă dela 19 Ianuarie agenția austriacă ceruse explicații pe care boerii i le dăduseră la 1|13 Fevruarie, asupra mișcării lui Tudor. (Rap. lui Fleischhagl, 13 Fevruarie.—Aricescu, II, p. 116).

duhul nemulțumirii și al revoltei și în provinciile noastre mărginașe și mai cu seamă între Valahii înrudiți de aproape cu partizanii săi prin origine și sânge". Mai mulți ardeleni și trecuseră în serviciul lui și trebuiau supravegheați, mai ales preoții. În sfârșit, era de observat ca oamenii din Moldova să nu mintă pe locuitori că Ipsilanti și Tudor sunt sprijiniți de Ruși și pe calea aceasta să ademenească pe grăniceri în partea răsculaților ¹. Și la Constantinopol se zvonise atunci ² că Ipsilanti făcuse joncțiunea cu Tudor, că dispuneau de 16.000 oameni și că intenționau să treacă Dunărea.

Exista deci încă credința despre legături dintre Tudor și Ipsilanti.

La (23 Martie) 3 Aprilie, Udritzky raporta că Tudor îi destăinuise, de față fiind episcopul Ilarion și dr. Cristari, că se ridicase pentru dreptățile poporului călcate de clasa conducătoare și că înaintarea lui Ipsilanti îl punea în grea cumpănă, *căci nu voia să strice cine știe ce planuri tainice ale unei puteri mai mari*. Va cere deci lui Ipsilanti să-i arate dovezile că este împuternicit în acțiunea lui, căci nu este dispus să verse pentru Greci sângele românesc ³.

Aci stă dealtfel toată cheia atitudinii lui Tudor și chiar a boerilor față de Ipsilanti.

La 24 Martie sosi și acesta la Colentina, iar la 25 intră în București. Abia atunci primi scrisoarea, datată din Laybach încă dela 14 (26) Martie, a lui Capodistria, în care acesta îl vestea că țarul îi dezaproabă mișcarea. Amintia de „strălucita familie” a lui Ipsilanti și de cariera pe care acesta o făcuse. Arăta că nu prin revoltă și prin turburări în țări străine putea realiza aspirațiile Grecilor. Declara că țarul vrea să păstreze pacea cu Turcia și să asigure soarta Greciei prin tratate ⁴.

1. Virgil Șotropa, în *Anuarul de istorie națională*, Cluj, IV, p. 136, 138

2. 22 Martie (Hurm., XVIII, p. 491).

3. Cf. Iorga, *l. c.*, p. 90.

4. Gioranu, *l. c.*, p. 271—272. Chiriac Popescu, *l. c.*, p. 192. Aricescu, II, p. 104—106. C. Erbiceanu, *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 381. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 577.

Această scrisoare fusese trimisă lui Ipsilanti prin mijlocirea lui Strogonov, ambasadorul rus dela Poartă, adică, după cum observa consulul austriac¹, pe calea cea mai lungă, pare că într'adină ca să lase vreme lui Ipsilanti să creeze complicații diplomatice. Scrisoarea mai făcea consulului impresia că nu era de natură a stânjeni complect pe Ipsilanti.

Tot atunci sosi și dezaprobarea, evident silită, a eteriei de către patriarhul Grigore al Țarigradului.²

Sub aceste impresii se găsea deci Ipsilanti în prima lui întrevedere dela București cu Tudor. Despre convorbirea lor raportează toți contemporanii³, fără ca să avem însă și garanția exactității. Atât pare sigur că Tudor a vrut să fie pe deplin lămurit asupra atitudinii Rusiei și că tocmai asupra acestui punct Ipsilanti nu l-a putut satisface.

La 26 Martie (6 Aprilie) Udritzky, cancelarul consulatului austriac din București, raporta însă că, în hanul Șerban Vodă, de față fiind și Manole Gugiu, prieten al lui Tudor, lămurise pe acesta și pe Hagi Prodan că Rusia dezaprobă amândouă mișcărilor. Tudor îi răspunsese că întrucât eteria nu va fi sprijinită de Rusia, nu va adera la ea, ci va rămâne credincios Porții⁴.

Ștefan Scarlat Dascălescu spune și el că Tudor, văzând

1. Rap. din Sibiu unde, la 2/14 Aprilie, primește vizita lui Pini, sosit acolo în ajun, în drum spre Laybach și care-i comunică scrisoare lui Nesselrode (sic) către Ipsilanti în numele țarului. Dar, în scrisoarea dela 31 Martie (14 Aprilie) a lui Ipsilanti către Strogonov (Iorga, *Acte și frag.* II, p. 577), nu e vorba de nici o scrisoare a lui Nesselrode, ci numai de a lui Capodistria, așa încât „Nesselrode” trebuie să fie sau un lapsus al consulului Fleischhagl, sau o greșală în copiile ce avem la Academie.

2. Dârzeanu, *l. c.* p. 68—72 (dar în loc de 12 Martie, trebuie să fie 21).—Cioranu, *l. c.* p. 275—282. — Aricescu, II, p. 108—111.

3. Chiriac Popescu, (la Iorga, *Izvoarele*, p. 190); Cioranu, care totdeauna înfloreste (*ibid.* p. 267); Izvoranu (*ibid.* p. 362). Altă versiune relatată de Aricescu, (II, p. 135—137), care n'o crede nici el admisibilă. Cf. spusele lui Dârzeanu, (la Iorga, *l. c.*, p. 66) și Cioranu (*ibid.* p. 266, 273). — Zilot, *Jalnica cântare*, în *Rev. ist. arh. filol.*, VI, p. 94. — *Memoriile colonelului Ion Voinescu II*, Acad. Rom., ms 3828, f. 6 și în *Reveista Carpaților*, 1860, partea 2, p. 131 sq.

4. La 11 Aprilie stil nou, C. Vlahuți aflase la Sibiu că se ivise dezacord între Tudor și Ipsilanti (*Rev. arhivelor*, *l. c.*, p. 191).

mișcarea dezaprobată dela Laybach, a părăsit-o, cătând să-și facă mână bună la Turci, fără a trece însă la ofensivă contra străinilor, deși „avea într'ajutor pe toți țărani”¹.

Pentru a nu se pune rău nici cu Rusia, nici cu Turcia, boerii întocmesc la 27 Martie un nou arz către Poartă în care, declarându-se de acord cu Tudor, aruncă toată vina suferințelor asupra „Domnilor ce au stătut” și cer, pe de o parte „să se întâmpine orice năvăliri”, iar de alta să fie autorizați a-și formula mai pe larg doleanțele². Acest arz îl trimite însă la 29 Martie (10 Aprilie) lui Strogonov, arătându-se alarmați de zvonul că vor veni trupe turcești și rugându-l să le sprijine la Poartă cererile³.

În acelaș sens favorabil lui Tudor, se adresează boerii și țarului, arătându-i că au transmis Porții prin Strogonov cererea de restabilire a vechilor privilegii și rugându-l să dea ordin ambasadorului s'o sprijinească. Mai cer și ca un mic număr de trupe rusești să ocupe Muntenia pentru siguranță⁴.

Mai scriu boerii și lui Metternich, rugându-l să sprijine și el cererile ce au adresat Porții⁵. Aduc o lungă acuzare jafurilor eteriștilor și adaogă că acum sunt amenințați cu prădăciunile Turcilor. Austria și Rusia să stăruiască la Poartă ca să înceteze pătimirile din vremile Domnilor trimiși dela Constantinopol și să se redea țării strămoșeștile privilegii⁶.

Era o acuzare a domniilor fanariote și revendicarea dreptului de a alege pe Domn.

În sfârșit, la 30 Martie (11 Aprilie) boerii, alarmați că vin

1. Iorga, *Un cugetător politic moldovean*, p. 52.

2. Ac. Rom., ms. 322, f. 144. Aricescu, II, p. 134—135.—Urechia, XIII, p. 71. Despre acest arz, ambasadorul Prusiei dela C-pol, Miltitz, scria la (9)21 Aprilie că „Vladimirescu tocmai a trimis un nou act de supunere către Poartă, cerând numai ca patria să fie liberată pe viitor de extorsionile Grecilor” (Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 577).

3. *Bis. ort. rom.*, XVIII, p. 98—9. Text francez în Hurm., X, p. 565 și la Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 575.

4. Hurm., supl. I, vol. 4, p. 320—321.

5. Ms. 322, f. 145. Hurm., supl. I, 4, p. 319.

6. Formă mai amplificată, în *Bis. ort. rom.*, XXVIII, p. 647—652. Publicată din nou de Virtosu, 1921, p. 109—114.

Turcii, scriu și mareșalului Wittgenstein¹. Ii prezintă copia unei adrese către țar și-l roagă să trimită trupe în ajutor. Ii spun că au mai trimis țarului și altă adresă, sub plic către Capodistria, prin Pini dela Brașov.

Poate fi vorba de un memoriu în care boerii, după ce vorbesc de „poporul Dachilor, cunoscut în istorie cu multe veacuri înainte de Domnul nostru Isus Hristos”, de Traian, de Radu Negru, care la 1241 a descălecat din Transilvania la Câmpulung, unde alți mici „arhigoni” i-au recunoscut stăpânirea, de condițiile în care Mircea s'a supus lui Baiazid la 1393, de o a doua supunere la 1460, arată că dela Nicolae Mavrocordat au început domniile fanariote și complectă nedreptățire a poporului român de către Turci. Salvarea nu este decât în vechea protecție a Rusiei. Ultimul Domn fanariot a provocat prin exactiunile lui răscoala lui Tudor, al căruia scop este înlăturarea tiraniei și restabilirea vechilor drepturi ale țării. La Laybach se hotărăsc drepturile tuturor popoarelor. Să intervie deci Rusia împotriva despotismului otoman. Să se dea țării Domni români patrioși și libertatea sub protecția țarului. Să i se restituie hotarul dunărean și raialele uzurpate de Turci, cu dreptul de a le întări cu cetăți; să se redea toate mănăstirile sub cârmuire pământească; țara să se conducă de legile ei, cărora să fie supus și Domnul „după alegerea neamului” κατ' ἐκλογὴν τοῦ ἔθνους.²

Este interesant de notat cum chiar boerii cari, ca și Tudor, nădărdiau în posibilitatea unei înțelegeri cu Turcia pentru realizarea revendicărilor naționale, erau îngroziți de perspectiva intrării în țară a trupelor turcești și voiau s'o împiedice prin concursul celor rusești.

Din povestirea lui Dârzeanu, pare a reeși că tot atunci, Tudor în București „văzând împutinarea adunării prințului Ipsilanti și că nu este nici o întocmire după cum s'ar fi nădărduit, nu a cutezat a se uni întru toate acelei adunări, precum ar fi fost dintru început clădirea lucrurilor, ci sta întru îndoială,

1. Harm., X, p. 566.

2. Acad. Rom., ms. 322, f. 124—127, grecesc, cetit, după rugămintea mea, de d. prof. P. P. Panaitescu, căruia îi exprim toate mulțumirile.

mirându-se ce să facă și, măcar că se arăta soglăsuitoare ridicării, dar pe sub cumpăt a înștiințat către Poartă, prin arzul ce a făcut, cuprinzător de toată cugetarea acestei ridicări și cum că scularea sa nu este împotriva împărăției, ci pentru dreptățile țării care s'au călcat, defăimând pe cei după vreme Domni și pe boerii greci ai Domnilor și pe tot neamul Grecilor... și că tot neamul Grecilor fiind adăpați întru legătura ridicării, nu poate împărăția a se mai încrede să orânduiască Domni din neamul Grecilor... (și) că ar fi bine să se orânduiască Domni dintre pământeni Țării Românești". Acest arz, Tudor l-ar fi trimis prin muhafizul Diului¹. Și C. Izvoranu spune că Tudor, la vreo două zile după convorbirea lui cu Ipsilanti, ar fi trimis un arz, cerând domnie pământească și o miliție națională de 12.000 oameni. Izvoranu mai adaogă însă că se cerea și concursul oștirii turcești spre a prinde pe Ipsilanti. Este învinuirea pe care eteriștii aveau s'o aducă lui Tudor, osândindu-l la moarte, dar care nu poate fi întemeiată pentru că este potrivnică punctului de vedere constant al lui Tudor de a evita intrarea trupelor turcești în țară. În sfârșit, după Izvoranu, arzul ar fi fost trimis la Silistra, prin Borănescu².

Concomitent, la 28 Martie (7 Aprilie) boerii emigrații la Brașov, în frunte cu Gr. Brâncoveanu și Gr. Ghica, înmânaseră agentului austriac retras acolo, spre a fi transmise la destinație: o adresă către Poartă, arătând evenimentele și explicând de ce s'au desfășurat³, alta către împăratul Austriei, mulțumind pentru ospitalitate⁴ și alta către țarul Alexandru, cerând mântuire⁵.

1. Dârzeanu, *l. c.*, p. 66.

2. Izvoranu, *l. c.*, p. 363. Nu știu dacă este o confuzie cu misiunea ulterioară pe care Borănescu, împreună cu Jianu, a avut-o la Silistra, sau dacă Borănescu a avut și această primă misiune. Zvonul că Tudor ar fi propus Turcilor să prinză pe Ipsilanti, este înregistrat și de col. Ion Voinescu II. (Acad. Rom., ms. 3828, f. 9 verso, și în *Revista Carpaților, l. c.*). În acelaș sens ca Izvoranu, relatează și Ștefan Dascălescu. (Iorga, *Un cugetător politic moldovean*, p. 28 și 54).

3. Numai menționată la Dârzeanu, *l. c.*, p. 65.

4. *Idem.*

5. *Idem.*

*

La Iași, într'o proclamație dela 24 Martie, cneazul Gheorghe Cantacuzino Deleanu, ajutorul lui Ipsilanti, exprima mirarea că pot fi patrioți moldoveni cari să fie turcofili ¹.

Intr'adevăr, la (26 Martie) 7 Aprilie, un raport german din Iași arăta că „deziluzia” intervenise odată cu credința că va lipsi sprijinul rusesc și că totodată boerii nedumeriți se împărțiseră iarăși în partide, rusofili, turcofili și austrofili ².

La 28 Martie, din Sculeni, fostul consul al Rusiei la Iași, Pisani, recomanda el însuș supunere către Poartă ³. El scmează chiar pe Ipsilanti și pe aderenții lui să se retragă în Rusia și să aștepte acolo hotărârile țarului ⁴.

În sfârșit, la 29 Martie, Mihai Vodă Suțu părăsește scaunul domnesc și trece în Rusia, recomandând și el Moldovenilor să rămâie credincioși Porții ⁵.

Imediat, boerii rămași în Iași, în frunte cu Teodor Balș, Ioniță Sturdza (viitorul Domn), Petrache Sturdza, Cuzăști, Iordache Rășcanu, Const. Cerchez, Stavăr, trimit Porții cel dintâi arz al Moldovei, prin care însă nu se cerea decât ajutor împotriva eteriștilor ⁶. Cu ducerea arzului la pașa din Silistra au fost însărcinați arhimandritul Ghenadie Rossetti și Teodor Balș. La întoarcere, au căzut însă în

1. *Analele Ac. rom.*, Secț. ist. Seria II, vol. X, p. 309—311. Urechia, XIII, p. 110—111.

2. *Rev. arhivelor*, anul 1927, No. 4, p. 111.

3. C. Erbiceanu, *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 111.

4. *Rev. teologică*, IV (1886), p. 225.

5. C. Erbiceanu, *l. c.*, p. 110. — Urechia, XIII, p. 99.

6. Manolache Drăghici, *Ist. Moldovei*, II, p. 119. Nu este, cum credea V. A. Urechia, arzul pe care acesta l'a publicat în *An. Ac. rom.*, X, p. 306—8 și în *Ist. Rom.*, XIII, p. 102—3. Ar putea fi mai de grabă arzul fără dată, păstrat în text grecesc la Acad. rom., ms. 323, f. 41—4): fețele bisericești, boerii de cele 3 clase, boernașii și ceilalți locuitori arată că Moldova este credinciosul cheler al împărăției încă din vremea lui Soliman I; amintesc de bine facerile acordate de Poartă prin hatiserifele din anii hegirei 1198, 1206 și 1217: roagă să nu se dea crezare unei solidarități cu „hainii” și „apostații” cari voesc să facă din Moldova teatru de război; denunță pe Fanarioții și pe Domnul trădător Mihai Suțu cari au chinuit „poporul fără glas”, au prădat vistieria și au ruinat comerțul. (Rezumat de prof. univ. P. P. Panaitescu).

mâinile eteriștilor, cari i-au închis la Trei Sfetitele, de unde cu greu au scăpat ¹.

În sfârșit, dându-și seama de situație, Ipsilanti scrise la 31 Martie (12 Aprilie) lui Strogonof că s'a retras și că va transmite țarului doleanțele poporului grecesc ². Țarului însuși, Ipsilanti îi scria că vede că vrea să menție pacea cu Turcia, dar că, osândind mișcarea, condamnă mijlocul întrebuițat, nu și aspirațiile Grecilor. Așa dar, Ipsilanti își asumă toată răspunderea și roagă pe împărat să interviev ca să se acorde Grecilor măcar câteva puncte minimale, căci altfel va fi silit să continue războiul. ³ Se vede că Ipsilanti, care de sigur cunoștea bine firea țarului Alexandru, simția că acesta nu-și spusese ultimul cuvânt.

La 1 Aprilie, publică și mitropolitul Veniamin blestemul patriarhului împotriva eteriei ⁴ și în aceeași zi se încheie un act de unire între „patrioții” și neamurile boerești din Moldova, pentru apărarea drepturilor și vechilor obiceiuri ale patriei ⁵.

În același timp, ispravnicul de Neamț dă un ordin împotriva făcătorilor de rele greci, pe urma cărora s'a pățimit. Nu trebuie căzut în prepus la prea puternicul stăpân, că Moldovenii ar fi fost uniți cu eteriștii. De aceea toți trebuie să se ridice pentru a prigoni pe aceștia ⁶.

*

La 2 Aprilie, Tudor Vladimirescu dădea pașaport familiei lui Vilarà ca să treacă la Brașov ⁷. Acolo, boerii emigrați erau

1. Drăghici, *l. c.*—Erbiceanu, *l. c.*, 99—101.—Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 623. Hurm., supl., I, vol. 4, p. 54

2. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 577.

3. Aricescu, II, 106—107.

4. Erbiceanu, *l. c.*, p. 116. — Urechia, XIII, p. 100.

5. Ac. rom. pach. 160, doc. 23, evacuat la Moscova, așa că nu l-am putut revedea pentru a-l analiza mai de aproape. (Cf. *Creșterea col. Ac. rom.*, 1908, p. 115).

6. Urechia, XIII, p. 108—109.

7. Aricescu, II, p. 138.

împărțiți în partide de care vorbește scrisoarea ¹ unui anonim către un „principe”. Corespondentul este un înfocat dușman al lui Pini, pe care-l acuză că deservește chiar interesele Rusiei și induce în eroare pe boeri. De partea lui Pini sunt unii Filipești ², Samurcaș, Alecu Ghica ³, Mavros, Buzoianu ⁴. Ei așteaptă totul dela Rusia. In privința acestora, avem și un raport dela 4/16 Aprilie, din Sibiu, al consulului austriac Fleischhàkl, arătând că unii din boerii emigrați cari, socotea el, nu puteau fi decât Iordache Filipescu, C. Samurcaș, Nicolae Mavros, ar fi înmănat lui Pini un proiect de constituție, ce tindea a pune Muntenia în dependența Rusiei, ceea ce nu putea conveni Austriei. Poate să fie vorba de o adresă către țar, în care boeri din Ardeal arătau că Mircea Vodă încheiasă cu Poarta un tratat, care a fost călcat de Turci, dar pe care l'a reînnoit Laiotă Vodă ⁵; vorbeau de răscoala lui Mihai Viteazul; exprimau dorința de a scutura pentru totdeauna jugul tiranic turcesc; cereau țarului să ia Muntenia sub dominația sa, cu privilegiile ce bunătatea sa îi va acorda. Aci, în textul ce s'a păstrat, ⁶ lipsesc o foaie sau două, poate tocmai „constituția” de care vorbește consulul austriac. Boerii închee amintind de împărăteasa Ecaterina și cer să fie „incorporați” printre popoarele marelui imperiu rusesc. Aceste formule exagerate, pe care le mai întâlnim și la boerii delegați la Petersburg la 1772 ⁷, nu trebuie judecate însă după litera lor. Ele însemnau și atunci și acum, că în loc de suzeranitate tur-

*memorialul de
încheiere*

1. In grecește, fără dată, Acad. rom., ms. 1063, f. 380, publicată în *Bis. ort. rom.*, XVII, p. 402—405. Data aproximativă o stabilesc după 2 Aprilie, când Vilară a plecat la Brașov și înainte de Aug., când s'a întors de acolo B. Văcărescu, de oarece se menționează aceste personaje.

2. Mai ales marele vornic Iordache (viitorul baș-boer) care a rămas rusofil până la moarte.

3. Probabil marele logofăt Alex. Scarlat Ghica, zis Barbă-roșie.

4. Marele logofăt Dumitrache Hrisoscoaleu-Buzoianu.

5. De tratatul acestuia cu Turcii amintește Mineiul pe Ianuarie al episcopului de Râmnic Chesarie Halepliu, la 1780.

6. Publicat de Iorga în *Hurm.*, X, p. 575—7 (în franțuzește). — *Bis. ort. rom.*, XVIII, p. 116—119 (în rom.)

7. V. A. Urechia, *o. c.*, I, p. 127, 220.

cească părea preferabilă cea rusească, dar tot respectându-se „starea cea neclintită a pronomiilor vechi”¹. Era un gest de desperare și asupra căruia de altfel vor reveni curând², al aceloră căroră stăpânirea turcească li părea intolerabilă. De aceea ei nu merită să li se arunce cu ușurință învinuirea că deviza lor era: „totul pentru Rusia, nimic pentru țară”³. Este destul a cită „Cercarea despre patriotism” a tânărului rusofil și eterist Const. Năsturel-Herăscu⁴. Nu este exact că atunci Turcia era singură îndreptățită și singura cu putere de a hotărî de soarta principatelor⁵. Nu era nici singura îndreptățită prin tratate, nici singura cu putere, cum avea să se vadă la 1828—1829.

A doua partidă, după corespondentul anonim, ar fi fost aceea care credea că se va reveni la starea de mai înainte, adică la domniile fanariote. În fruntea acestei partide ar fi stat Barbu Văcărescu și Grigore Ghica (viitorul Domn), influențați de Ștefan Belu.

În sfârșit, era partida celor gata să se asocieze la orice lucru de obșteșc folos, — fără altă precizare decât că doriau înlăturarea Fanarioților. Corespondentul anonim pretinde că această partidă a înjghebat-o el, având concursul lui Grigore Brâncoveanu. Nu spune însă că acesta fusese eterist. Au reușit să grupeze în jurul lor, doi tineri Bălăceni⁶, trei Câmpineni⁷, pe Mihalache, Iancu, Costache și Nicolae Filipescu, doi Florești⁸, pe Costache și Matei Cantacuzino⁹, pe Mihalache,

1. Expresia mitrop. Moldovei Gavriil în prefața trad. rom. dela 1773 a decretului Caterinei II pentru alcătuirea unei noi legislații a imperiului rusec. (*Ibid.*, p. 211).

2. Vezi mai jos, p. 83 sq.

3. E. Virtosu, 1821, p. XXIV.

4. *Ibid.*, p. 143—145.

5. *Ibid.*, p. XXIV.

6. Iancu și Costache, fiii vornicului Constantin.

7. Const., Dimitrie și Iancu (viitorul revoluționar).

8. Iordache și Manolache. Cel dintâi a fost numit de guvernul austriac „comisar”, pentru a face legătura între emigrați și autorități (E. Virtosu, 1821, p. 143, n. 5) Vezi în anexă actul de mulțumire ce-i dau boerii la 21 Fevr. 1822.

9. Costache e viitorul caimacam dela 1849.

Iancu și Tache Ghica¹, pe Iancu Golescu, Alecu Vilară, (Constantin) Rasti, Grigore Grădișteanu, Pană Costescu, trei Ralet², pe Scarlat Rosetti, Cocorăscu³, Dimitrie Slătineanu. În sfârșit, dintre bătrânii înfricoșați, au reușit să câștige pe vornicii Istrate Kretzulescu și Const. Bălăcianu. Știm însă că și dintre membrii acestei partide erau unii rusofili, ca Alecu Vilară și unii implicați în eterie, ca Grig. Brâncoveanu și Tordache Florescu. Ideea înlăturării Fanarioților și a instituirii unei cărmuirii naționale, nu implica, într'adevăr, după cum urma a dovedit, o politică turcofilă.

*

De altfel, și Tudor Vladimirescu, rămas încă în București, dacă se va fi convins că de o acțiune militară, împreună cu eteriștii și sprijinită de Rusia, împotriva Turciei, nu mai putea fi vorba, păstra totuși nădejdea ca prin mijlocirea rusească să obție dela Poartă „dreptățile” țării. La începutul lui Aprilie 1821, scriind refugiaților dela Brașov, după ce le arăta că prin Strogonov se îndreptase către Poartă și că intervenise și la țar, îi îndemna la înțelegere între dâșii, precum și cu boerii cei rămași în București. „Răul ce vine din neînțelegerea dintre voi îl vedeți și voi foarte bine. Aveți a da socoteală înaintea lui Dumnezeu dacă lăsați norodul în aceleași suferințe. *Cunoașteți și puterea imperiului mijlocitor și interesele Porții. Acum e vremea potrivită a dobândi dela Poartă pentru popor dreptățile sale*”. Tudor ajunsese acum la credința că dacă Poarta nu dădea urmare cererilor ce i se adresaseră cauza trebuia să fie Fanarioții, interesați să nu piarză stăpânirea în principatele române. El scria emigraților că fiii patriei ne mai putând răbda „s'au hotărît ori să moară, ori să-și câștige dreptățile lor, însă nu dela aceia cari sunt înfăptuitorii împilării..., fiind că *tot poporul a aflat de unde veneau suferințele*”. „Poate că Dumnezeu să ne scape din mâinile acelora cari ne vatămă țara noastră și ne pradă drepturile noastre”⁴.

1. Acesta din urmă, tatăl lui Ion Ghica.

2. Const., Dimitrie și Iancu, fiii banului Isaac.

3. Iancu.

4. E. Virtosu, *Tudor Vladimirescu*, p. 95—97.

În altă scrisoare, către Alex. Filipescu (Vulpe), la 3 Aprilie, Tudor este mai precis. Față de zvonul că vin Turcii, el declară că nu va pleca până ce vor veni, — „lucru nenădăjduit” — „ca să vorbesc eu însumi cu dâșii, pentru ce au venit..., căci dintr’o auzire neînființată (și aceasta stratagemă fanariofească) cu rușine va fi să ne spăimântăm..., în vreme ce datori suntem să ne jertfim pentru patria noastră, pentru care și sunt eu venit dimpreună cu norodul”¹.

La 4 Aprilie, scria iarăș lui Filipescu. „Am știut și știu că tot *interesul fanariolesc* în aceasta reazămă, ca să li dăm prilej să se așeze odată în București și apoi ... să tragă tot norodul lângă dâșii. Ci mai bine este ca să-i lăsați să mă bată,... căci eu sunt bucuros ca mai bine să pier cu cinste în casa mea, decât să umblu prin păduri după *pohtele și planurile fanarioșilor*.... — Cererea ce ați făcut către Poartă, ați făcut-o după datorie și dreptate, iar nu... din vre-o silă a mea, pentru că eu nu caut cevaș pentru mine, ci țara își caută *dreptățile cele robite de fanarioși*”².

În sfârșit, la 5 Aprilie, mai scria Tudor mitropolitului Dionisie și lui Alex. Filipescu: „Trebuința urmează să aveți corespondență cu d-lor boerii Moldoveni, ca unii ce suntem de un neam, de o lege și sub aceeaș stăpânire și ocrotiți de aceeaș putere. Așa dar, urmează să știu cele ce se fac acolo și să li vestim acestea de aici, ca fiind la un gând și într’un glas, să putem câștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutându-ne unii pe alții”³.

Aceste scrisori, de curând publicate de d. Vîrtosu, fac cea mai mare cinste lui Tudor. Arată un simț de demnitate și un spirit de sacrificiu, pe care nu-l întâlnim la alții din acele timpuri din amândouă principatele. El nu pleca servil capul nici în fața Rusiei, nici în fața Turciei. Li cerea dreptățile poporului, dar era gata să și lupte dacă i se refuzau. Mai avea în sfârșit și simțimântul solidarității dintre locuitorii amânduror principatelor și al intereselor lor comune.

1. *Ibid.*, p. 99—100.

2. *Ibid.*, p. 101—102.

3. *Ibid.*, p. 103.

Ar fi firește de cel mai mare interes să aflăm mai mult despre legăturile lui Tudor cu Moldova. Din nefericire nu avem până acum în această privință decât o singură știre, de care vom aminti la locul ei.

La 12 Aprilie, boerii din București îndreptară un arz către pașa din Giurgiu, rugând iarăș să se trimită un delegat spre a asculta plângerile și dreptățile acestui „ticălos și năpăstuit norod”. Delegatul va face apoi tacrir către pașă și acesta va mijloci atunci milostivirea de la prea puternica împărăție ¹.

Consulul Fleischhakl, într'un raport din Sibiu de la 16/28 Aprilie, spune că Tudor întocmise un arz în care cerea Domn pământean și pe care boerii nu îndrăzniseră să-l semneze. Adaogă că boerii, într'o adunare la unul din ei, căminarul Aleco, fiind de față și cancelarul Udritzky, declaraseră că demersurile lui Tudor la Poartă nu erau făcute cu libera lor voință. Nu știu la care din arzuri se referia consulul.

La 18 Aprilie, se dădeau apoi bani din vistierie pentru călătoria stolnicului Const. Borănescu și a pitarului Ioniță Jianu cu „cărți” de la Tudor către pașa din Silistra ². Se pare că acest demers n'avea alt scop decât să liniștească pe pașa și să împiedice intervenția trupelor turcești ³. Delegații au fost însă reținuți la Silistra până la intrarea trupelor turcești în principate ⁴.

1. Acad Rom., ms. 323, f. 248. Aricescu, II, p. 139. Urechia, XIII, p. 79. Răspunsul, pașei, binevoitor, la Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu*, p. 120—121.—Nouă intervenire pentru trimiterea grabnică a delegatului, la Vîrtosu, 1821, p. 26—28.

2. *Bis. ort. rom.*, XVII, p. 386.—Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu*, p. 124. In legătură cu obligațiile bănești contractate de boeri pentru nevoile țării în acele vremuri grele, cf. Hurm., X, p. 127.

3. *Istoria jefuitoarelor Țării Românești*, în Rev. de ist. arh. și filol., anul 1883, p. 383 sq. și la Iorga, *Izvoarele*, p. 340.—Cioranu, (*l. c.*, p. 296 și n. 1), când vorbește de acuzațiile aduse de eteriști lui Tudor că uneltise cu Turcii peirea lor, spune în notă că Grecii prinseseră scrisorile trimise de Tudor prin Borănescu la Silistra. Am arătat (p. 58—9, 60, 66) că această acuzație este absolut contrară atitudinii lui Tudor față de Turci.—Dârzeanu (*l. c.* p. 113) nu vorbește de misiunea lui Borănescu și Jianu decât când arată că s'au întors dela Silistra, unde „erau trimiși de către slugerul Tudor precum *mai sus s'a arătat*”, dar „mai sus” nu se găsește nimic în această privință.

4. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu*, p. 133 și n. 3.

A doua zi, 19 Aprilie, Ipsilanti dădea din Târgoviște o nouă proclamație către Români, de cel mai mare interes, pentru că arată clar cât de puțin stăteau scopurile eteriei în calea aspirațiilor românești. Spunea că, apropiindu-se momentul dorit ca să treacă pe pământul iubitei sale patrii, urează tot binele țării ospitaliere de care se va despărți, și înainte de toate legalitatea și civilizația, pentru care se duce și el să se sacrifice. Expune apoi care ar fi, după părerea sa, temeiurile unei noi organizări de stat. *Autoritatea supremă să se încredințeze unui pământean; puterea legiuitoare să fie deosebită de cea executivă; să se întrunească o adunare de deputați din toate clasele cetățenilor, fără încuviințarea căreia să nu se așeze nici un impozit; Domnul să n'aibă decât o listă civilă fixă; să se organizeze o armată națională și școli de metodă alilodidactică pentru toți fiii țării*¹.

Ipsilanti arăta astfel că eteria nu era potrivnică nici aspirațiilor naționale românești, nici tendințelor democratice ale lui Tudor. El făcea, pentru prima oară la noi, propunerea unei adunări reprezentative² și înlătura, cum plănuise încă din Fevruarie³, deosebiri de clase.

Cu acest manifest trebuie pusă în legătură scrisoarea lui Grigore Băleanu, datată din Câmpulung, 20 Aprilie, în care supune lui Ipsilanti spre examinare un proiect de „bună întocmire și mântuire a nenorocitei noastre patrii”, pe care l-a redactat din îndemnul acestuia⁴. E regretabil că acest proiect nu s'a regăsit până azi⁵.

1. Dârzeanu, *l. c.*, p. 82—3. — Aricescu, II, p. 153—4. — Consulul Fleischhaki într'un raport din Sibiu dela (27 Aprilie) 9 Mai 1821, zice că anexează proclamația lui Ipsilanti cu proiectul unui noi organizări a țării. Anexa lipsește însă în copiile dela Ac. rom.

2. Cf. I. C. Filitti, *Des origines du régime représentatif en Roumanie* (Extras din „Documents franco-roumains” Sept.—Oct. 1931), p. 3.

3. Vezi aici mai sus, p. 42.

4. Vîrtosu, 1821, p. 91—2.

5. Nu poate fi, cum crede Vîrtosu (*l. c.*), memoriul din ms 322, f. 124—127 dela Acad. rom. (vezi supra p. 59.), deși scrisoarea e transcrisă imediat după acest act, pentru că acel memoriu nu emană dela un singur boer, este adresat Rusiei și nu cuprinde un proiect de nouă întocmire a țării.

Tot odată însă, Ipsilanti pare a fi adresat imputări de trădare lui Tudor ¹, căci acesta îi răspunde la 26 Aprilie ²: „Principe! Scrisoarea din 22 am primit-o și am văzut că n'aveți încredere în noi.... Noi n'am făgăduit nimic și nici nu depinde de noi a făgădui ceva. Nu vom lipsi însă de a împlini ceea ce iubirea de oameni și ospitalitatea poruncesc”. După această frază, care dovedește inanitatea acuzației că Tudor ar fi complotat cu Turcii prinderea lui Ipsilanti și a oastei lui, scrisoarea urmează: „Ce comunitate există între Daci și Elini? Ce parte au de așteptat Dacii în viitoarea bună stare a Elinilor”? Apoi, Tudor formulează pentru prima oară teza pe care o vom găsi dezvoltată și de alții, că „țara noastră era liberă și liniștită sub scutul unui bun împărat și se bucura de multe privilegii”. Țara noastră era hrănitorea Elinilor. Amintește cum fusese învoiala: era vorba ca ei numai să treacă prin principate și acum țara a devenit teatru de ocupație și de pradă. În sfârșit, fără a rupe deci desăvârșit raporturile, Tudor cere ca Ipsilanti să-și arate intențiile, să precizeze cât are de gând să mai rămâie în țară și mai ales să lămurească asupra scrisorii imperiale de care tot vorbește.

Ipsilanti își dădu seama în sfârșit că, lipsindu-i concursul rusesc, nu-l vor urma nici Românii, Bulgarii și Sârbii. Numai Const. Năsturel-Herăscu îi rămase credincios. Văzând că a

1. O corespondență din Brașov dela 1 Mai, pretinde că un emisar al pașii dela Giurgiu ar fi comunicat în secret lui Tudor că Turcii, dacă el conlucrează cu ei la alungarea lui Ipsilanti, îl vor face Domn (*Corespondența lui Ignatie Iacobenco despre evenimentele din Principate între 1820—9*, Petersburg, 1834, trad. Ludovic Cosma, în *Neamul românesc literar*, II, 1910, p. 499 sq. Tot așa, Iordache Golescu, *Prescurtată însemnare*, I. c., p. 262) In „*Ist. jezuitorilor Țării Românești*” (la Iorga, *Izvoarele*, p. 343), acuzația este privită ca o urmărire a intrigilor lui Bimbașa Sava. Alții au acuzat pe Tudor de a se fi lăsat ademenit de Austria prin Udritzky (Al. Soutzo, *o. c.*, p. 75 și 86 nota).

2. Mențione la Dârzeanu, I. c. 84 și în *Istoria jezuitorilor Țării Românești*, p. 343. — Anexă, sub titlul „*Stările Valahiei către prințul Al. Ipsilanti*”, la rap. din 7/19 Mai al lui Fleischhagl din Sibiu. — Scrisoarea, în esență, are același cuprins ca și răspunsul ce unele izvoare pretind că Tudor l-ar fi dat la acuzările ce Iordache Olimpiotul i-a adus în întrederea dela Pitești (Maxime Raybaut, *Mémoires sur la Grèce*, Paris, 1824, vol. I, p. 233).

greșit, Ipsilanti se gândi cum să revie la primul său plan. Hotărî să treacă prin Austria la Triest și de acolo în Morea ¹. Totul se redusese astfel la o aventură nenorocită, pe urma căreia principatele române fuseseră zadarnic pustiite, și se transforma într'o retragere dezordonată ², în „jalnica tragedie” a lui Alecu Beldiman.

La 28 Aprilie, cineva din București, care se plângea că n'are de lucru și ar ridica pe ieftin un plan al orașului, scria unui paharnic: „După această revoluție și prăpădenie, judeca-vor boerii dreptățile săracilor mai bine decât mai înainte? O, vai de Țara Românească” ³.

Tudor, de partea lui, nu de-espere încă să dobândească dreptățile țării.

La 29 Aprilie găsim că divanul plătește o sumă de bani lui „sinior Sion”, trimis cu cărți la mitropolitul Veniamin Iași ⁴. De asemenea, la 31 Aprilie, pornește o adresă către pașa din Vidin ⁵. Din nenorocire n'avem aceste „cărți”.

Puțin după ce, din Târgoviște, la 5 Mai, Ipsilanti dădea o proclamație anunțând victoriile Grecilor în Morea și exprimând indignarea pentru uciderea, la 23 Aprilie, a patriarhului de la Constantinopol, sosl și vestirea oficială că Turcii trec Dunărea și că Negri este confirmat caimacam ⁶ pentru Muntenia, iar Ștefan Vogoridi pentru Moldova. Toate speranțele lui Tudor se prăbușeau.

Mitropolitul Veniamin părăsi atunci Iașii, trecând în Basarabia ⁷.

La 11/23 Mai, Tudor mai trimise cu cărți la Belgrad, să

1. Gh. Cantacuzino-Deleanu, în *Briefe*, p. 37, 148—149.

2. *Ibid.*, p. 39.

3. Acad. rom., ms 1063, f. 357—358. — *Bis. ort. rom.*, XVII, p. 385—8.— *Rev. ist.*, (a d-lui Iorga), I, 1915, p. 141—2. — Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu*, p. 135—137, o atribue lui Gheorghe Lazăr. Relev: „rè stare”; „n'or vini”; „Todor”; Bălinu (în loc de Băleanu); Firescu (în loc de Fierăscu); Șani (în loc de Gianl).

4. Vîrtosu, 137.

5. *Ibid.*, p. 140.

6. Cioranu, *l. c.*, p. 287—288. — Aricescu, II, p. 151—152.

7. La 14 Mai era acolo (C. Erbiceanu, *l. c.*, p. 121).

ridice pe Sârbi, dar delegații lui fură prinși de pașa de la Diu ¹. De altă parte, Borănescu și Jianu erau reținuți la Siliștra ².

De atunci trebuie să fie a doua adresă a „poporului valac” către țar, cu următorul cuprins: „Din anexata copie a unei plângeri ce am dat puternicului nostru împărat, va vedea M. Voastră ce cauze are ridicarea noastră. Căci, deși *mai înainte ne-am adresat M. V. cu rugămintea să recomande Porții starea noastră, totuși suntem încă pradă nenorocirii. Proprietarii și boerii greci, cari nu vor să ție seama de dreptatea noastră, au făcut că, împotriva statutelor imperiale, trupe turcești au intrat în țară* ³ spre a ne încătușa. Au găsit mijloace bănești ca să ne închiză accesul la Poartă”. Cer mijlocirea ca să poată ajunge la împăratul lor, să-și ceară dreptățile.

După ce liberă, la 14 Mai ⁴, pe boerii pe cari-i ținea închiși la Belvedere și pe cari-i bănuia astfel de a fi fost, cu Fanarioții, cauză că nu se putuse obține de la Poartă dreptățile țării, Tudor se hotărî să plece și el din București și dădu de la Cotroceni o frumoasă proclamație ⁵: „Deci ne tragem spre

1. Vîrtosu, p. 37.

2. Vîrtosu, 133 și nota. La 7/19 Mai, Fleischhagl raporta din Sibiu că cei doi boeri trimiși la Siliștra cu arzul „contra exacțiunilor fanariote” așteptau acolo răspunsul dela C-pol. Ei nu s’au întors decât pe la sfârșitul lui August (Dârzeanu, l. c., 113).

3. Această adresă se găsește în text german printre rap. consulilor austriaci din Buc., vol. 11, p. 136—137 (la Ac. rom.) cu data însă de 27 Fevr., care mi se pare inadmisibilă față cu primul pasagiu subliniat. Poate că remiterea acestei adrese la Laybach să fi făcut obiectul misiunii ce urma să aibă acolo Petre Poenaru, Giani Orășanu și Ilarion Gheorghladi (Aricescu, I, 225), despre care însă n’avam alte amănunte. De altfel, congresul se închise în Mai. Când Ilarion se retrase la Brașov, fostul său patron, mitropolitul Dositei Filiti, stabilit de mult acolo, după o activitate pătrunsă de „marea idee”, îi făcu aspre mustrări pentru că părăsise norodul la răscularea căruia contribuise, în loc de a lupta mai departe pentru libertate. (Aricescu, I, 50. 57). Petre Poenaru a plecat la Viena, pentru studii, în Aprilie 1822 (Iorga, St. și doc. VIII. 154).

4. Vîrtosu, Tudor Vladimirescu, p. 148 și n. 3

5. Aricescu, II, p. 139—140.

întropare cu ceilalți frați. De acum, *frați ai noștri creștini, panduri, Bulgari, Sârbi, trebuie să deșărtăm pușca noastră în carne de turc, de vor năvăli pe noi.*"

Așa dar, neputând obține de la Turci dreptățile țării, Tudor nu pregeta să plănuiască o ridicare cu armele împotriva lor. În această dispoziție sufletească aflându-se în drumul său spre Pitești, el era în acord nu numai cu străinii din oastea lui, dar și cu Ipsilanti. O înțelegere cu acesta însă nu mai era cu putință. Tudor învinuia pe Greci „că s'au viclenit și s'au încercat a-i debanda oastea”¹. Eteristii erau convinși că Tudor uneltise distrugerea lor în unire cu Turcii. Pe acest motiv l-au sacrificat² în noaptea de 26 spre 27 Mai.

Uciderea lui Tudor a servit țării sale prin aceea că Turcii s'au convins că nu existase înțelegere între Români și eteriști și astfel s'a evitat, spune Zilot, „prăpădenia cea mai de pe urmă”³. Dar nu „nevinovăția Românilor” cum credea acesta⁴, sau lealitatea lor⁵, a determinat în sfârșit Poarta să asculte în parte de doleanțele Românilor. Mișcarea lui Tudor a servit interesele țării, cum bine observa Xenopol⁶, prin aceea că Turcii, speriați de răscoala Grecilor, s'au gândit să nu mai provoace și alte complicații prin turburări între Români. A dovedit că nemulțumirea pătrunsese până în păturile cele mai adânci ale societății și reacțiunea lor violentă a silit, mai mult decât orice jeluiri boerești sau cărturărești, și pe Turci și pe Ruși să dea o atenție serioasă situației interne a Principatelor române⁷.

1. Spune Ștefan Dăscălescu, care a văzut pe Tudor la Golești, trei zile înainte de moartea acestuia. (Iorga, *Un cugețator politic moldovean*, p. 52).

2. Cioranu, *l. c.* p. 298.

3. *Jalnița cântare*, p. 98.

4. *Ibid.*, p. 103.

5. Cum credeau încă unii la 1857. (*Doc. renașt.*, VI, 2, p. 112.)

6. *Ist. Rom.*, ed. 1, vol. V, p. 490.

7. Cf. I. C. Filitti, *Originele democrației române*, în „Viața Românească” mvrrie 1922, p. 177.

II.

PRINCIPATELE ROMÂNE SUB OCUPAȚIA TURCEASCĂ, 1821—1822.

1. Ocuparea principatelor de trupe turcești.

La 15 Mai, la intrarea Turcilor în București, nu mai erau aci de cât cinci boeri mari¹. La 21, se citește un firman al Porții către caimacamul Negri și către boeri, că se trimit trupe pentru restabilirea liniștei și curățirea țării de cei vinovați². In acelaș sens scrie tot atunci lui Negri și Domnitorul Scarlat Calimah³.

La 31 Mai, caimacamul C. Negri arăta ispravnicilor că trupele turcești, sub comanda serascherului Silistra — Valesi, au venit să golească țara de apostatați⁴. Mai scria și emigraților de la Brașov, poftindu-i să se întoarcă⁵.

De acum, după prădăciunile eteriștilor, începeau grozăviile Turcilor⁶.

Intrarea acestora în principate încordă însă la culme relațiile dintre Rusia și Poartă,⁷ îndreptățind astfel până la un punct nădejtile ce și Tudor și Ipsilanti puseseră într-o mijlocire rusească.

1. Virtosu, p. 151.

2. Dârzeanu, *l.c.* p. 89—90.—Aricescu, II, p. 155—157.—Urechia, XIII, p. 127.

3. Dârzeanu, p. 91—93. Aricescu, II, p. 157—159.

4. Aricescu, II, p. 160—1.

5. Dârzeanu, p. 93—94. Aricescu, II, p. 161—162. Urechia, XIII, p. 137.—Virtosu, 1821, p. 108—109.

6. Iorga, *Sl. și doc.*, VIII, p. 144.

7. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 579—582.—Urechia, XIII, p. 116.

Aceasta nu împiedecă deocamdată ca un pașă să se instaleze la Iași, odată cu caimacamul Ștefan Vogoridi, și să ceară de acolo, la 15 Iunie, pribegilor moldoveni să se întoarcă ¹.

Marele vizir se crede însă dator să justifice atitudinea Turciei și în acest scop semnaleză lui Neesselrode, la 16/28 Iunie, contrazicerile dintre arzurile boerilor munteni cu privire la mișcarea lui Tudor ².

Ar fi vrut mult Turcii ca boerii emigrați să se întoarcă la vetrele lor, ca o manifestare de mulțumire față de ordinea restabilită. În acest sens scrie caimacamul Ștefan Vogoridi deșțăraților moldoveni la 29 Iunie ³, iar caimacamul C. Negri trimite la Brașov pe Dumitrache Topliceanu să înduplece pe boeri ⁴. Aceștia arată însă țarului, la 12 Iulie, că nu pot da urmare poftirii ce li se face, pentru că Turcii, sub cuvânt că urmăresc pe eteriști, pradă Țara Românească. Ei roagă pe țar să ia sub ocrotirea sa această biată țară creștină ⁵.

Pe când la București Negri cărmuește cu boerii rămași aici, Vogoridi la Iași concepe un plan menit să-l ridice eventual în scaunul domnesc al Moldovei, mai ales că nu era Grec, ci Bulgar de origine ⁶. Profitând de lipsa din țară a multor boeri mari și depășind atribuțiile unui caimacam, se gândeste, pentru a-și creia partizani, să ridice în ranguri mari

1. C. Erbiceanu, *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 123—125.

2. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 584—585.

3. Erbiceanu, *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 125. Urechia, XIII, p. 112.

4. Dîrzeanu, *l. c.*, p. 98.

5. Aricescu, II, p. 185—187. La 13/25 Iulie Fleischhagl raporta însă din Sibiu că boerii de acolo s'au lăsat ademeniți de un postelnic Mano, trimis de Negri, să facă Porții o adresă de mulțumire că a înfrânt pe rebeli. Avem într'adevăr o adresă, dar din Brașov, fără dată, către pașa din Silistra, prin care se răspunde comunicației făcute prin caimacam, se arată credință către Poartă și se mulțumește pentru înfrângerea dușmanilor și turburătorilor liniștei.

(Acad. Rom., ms 323, f. 322 grec). La 16/28 Iulie Fleischhagl raportează că mulți boeri au fost nemulțumiți de arzul către Poartă și că mitropolitul Dionisie s'a scuzat către Pini-Dojana acestuia vine la 20 Iulie (1 Aug.) (Hurm., X, p. 568. — *Bis. ortod. rom.*, XVI, p. 876).

6. I. Filitti, *Notice sur les Vogoridi*, în *Revue historique* IV (1927), p. 314.

boeri cu situații mai modeste, sau din familii secundare ¹. Astfel devin: Ioniță Sturdza, viitorul Domn, logofăt mare; Ion Tăut, Gheorghe Cuza, vornici; Iordache Rășcanu, pe care Mihai Suțu îl făcuse căminar, vornic al politiei din ordinul unui comandant turc, iar apoi mare vornic al țării de sus; Gheorghe Brăescu, agă, apoi hatman; Costache Pomer, care sub Ipsilanti fusese ispravnic al Iașilor, spătar și apoi agă. Vogoridi merge mai departe: fiindcă episcopul de Roman, Gherasim, era plecat, instalează ilegal în locu-i, cu consimțământul lui Chehaia-bey, pe un monah Meletie ².

La 6/18 Iulie, Strogonov remite Porții o notă în care protestează contra prigonirii generale a creștinilor din Turcia, relevă cu indignare uciderea patriarhului de la Constantinopol, cere să se facă o deosebire între Grecii rebeli și locuitorii pașnici, să se evacueze principatele și să se restabilească situația normală.

O schimbare intervenise într'adevăr în politica rusească, după întoarcerea, în Mai, a țarului de la Laybach și sustragerea lui astfel de sub influența lui Metternich. Acum, partida războinică, în frunte cu Capodistria, își relua rolul ³.

Poarta răspunde însă semeț Rusiei, învinuind-o că adăpostește pe Mihai Suțu și pe partizanii lui; cere extrădarea sau pedepsirea lor; relevă că și Petru cel mare executase un patriarh; afirmă că deocamdată caută să restabilească liniștea în principate și că numai după aceea va proceda la numirea Domnilor ⁴.

În acelaș timp însă, Poarta caută să tempereze nemulțumirea pe care o pricinuește în principate purtarea trupelor tur-

1. Avem o legătură de asistență reciprocă ce se făcuse între câțiva asemenea boeri din Iași, printre cari vornicul Ioniță Sturdza și banul Ion Tăut (Hurm., X, p. 610—611).

2. Drăghici, *Ist. Moldovei*, II, p. 127. Hurm., X, p. 146.—G. I. Lahovari, *în Conv. lit.*, XX, p. 943. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, X, p. 240, 244, 343. Pentru Rășcanu, vezi Zotta, *în Rev. Ion Neculce*, III (1923), p. 107.

3. G. G. Meitani, *Acțiunea diplomatică a Europei față de Principatele românești, 1821—1834*, Buc., 1903, p. 11.

4. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 587.—Urechia, XIII, p. 164, 172.

cești, ¹ dând diferite ordine pentru liniștirea populației, pentru împiedecarea exceselor și pentru invitarea pribegilor să revie în țară ². La 10 August boerii mulțumesc Porții că a curățit țara de rebeli ³, dar a doua zi se plâng pașei de la Silistra de prădăciunile trupelor turcești ⁴.

Plecarea ambasadorului rus Strogonof de la Constantinopol, la 10 August, nu impresionează Poarta. Ea comunică puterilor mijlocitoare, la 16 August, că va restabili privilegiile principatelor îndată ce Rusia îi va preda pe vinovații ce adăpostește. În zadar se străduiește regele Prusiei să convingă Poarta să deosebească chestiunile și că ocuparea principatelor, fiind potrivnică tratatelor, dă Rusiei prilej de nemulțumire ⁵.

La 24 August, marele vizir scrie caimacamilor că liniștea fiind restabilită, nimeni nu mai are cuvânt de a se teme și că deci emigrații trebuie invitați să se întoarcă ⁶.

Câțiva boeri mari munteni, în frunte cu Barbu Văcărescu, se și întorseseră de câteva zile ⁷, dar cei rămași la Brașov și Sibiu scriu colegilor lor din București că nu pot veni, pentru că purtarea Turcilor face dovadă că tot aceștia au fost și cauza nenorocirilor trecute și că de aceea mântuirea trebuie așteptată de la Ruși ⁸.

Un nou firman, din 7 Sept., cere comandanților otomani din principate să ocrotească pe acei cari nu s'au unit cu ete-

1. O scrisoare din 9 Octomvrie 1821, a lui Iordache Rășcanu, vorbește de un arz ce emigrații dela Cernăuți ar fi adresat Porții în Iulie, cerând milă și îndurare (*Ist. mitrop. Moldovei*, p. 163).

2. Către Silistra—Valesi (Dârzeanu, *l. c.*, p. 105, 107. Aricescu, II, p. 162—163, către caimacamul Negri (Dârzeanu, p. 107—168. Aricescu, II, p. 164—5), către pașalele dela Dunăre (Dârzeanu, p. 120—123. Aricescu, II, p. 175—177); dela Silistra—Valesi către Chehaia-bey și către Negri (Dârzeanu p. 109—110. Aricescu, II, p. 185—188).

3. Aricescu, II, p. 168—9. — Iorga., *Acte și frag.* II, p. 590 — 1. Acad. Rom., ms 323, f. 322 verso — 323, în grec. fără loc și dată.

4. Aricescu, II, p. 17 4—5.

5. G. Meitani, *o. c.*, p. 13.

6. Hurm., X, p. 570.

7. Virtosu, *Tudor Vladimirescu*, p. 150—151.

8. Aricescu, II, p. 180—183.

riștii și să împiedece excesele trupelor. Acesta trebuie să fie firmanul despre care, la 9 Oct., Iordache Bucșănescu scria mitropolitului Veniamin că „cuvintele sunt bune, noimele bune și faptele cumplite și în loc de milă, oști.”¹ La 6 Oct. boerii munteni de la Brașov adresează Porții un arz, în care arată că armatele trimise contra apostatilor sunt o povară pentru țară, mai ales pentru averile boerești și mănăstirești și de aceea cer retragerea lor².

2. Cererile boerilor moldoveni către Poartă în Oct. 1821.

Abia acum formulează boerii Moldovei cele dintâi cereri precise către Poartă. În Septemvrie se pregătia un *arz al refugiaților de la Cernăuți*³. Era gata la 7 Oct., când pribegii însărcinau pe Teodor Balș să-l ducă serascherului de la Silistra. Istoricul Manolache Drăghici spune că în acest arz se cerea retragerea trupelor turcești și întoarcerea domniei țării la pământeni, amintindu-se de închinarea lui Bogdan Vodă, sau să se povățuiască țara pe măcar câțiva ani de către boeri⁴.

Un memoriu dela 1824 spune că acesta a fost al doilea arz, cel dintâi fiind cel dus la Silistra de Ghenadie Rosetti și Teodor Balș⁵, la sfârșitul lui Martie 1821. — Într’o adresă către Rusia, la sfârșitul lui Ianuarie 1822⁶, pribegii arată că în arzul lor se referiseră la tratatele Porții cu Rusia și că adăogaseră o singură cerere nouă, anume liberarea de sub stăpânirea fanariotă, reîntoarcerea cârmuirii țării pe seama pământenilor, ca în vechime, conform capitulației de la 1529 și potrivit cap. 16 și 8 din tratatul de la Cainargi, în care curtea protectoare înserase expres că Domnii vor fi numiți

1. Erbiceanu, *Ist. mitrop. Mold.*, p. 163.

2. Acad. Rom., ms 322, f. 214. (grecește).

3. *Ist. mitrop. Mold.* p. 153.

4. M. Drăghici, *Ist. Mold.*, II.

5. Hurm., supl. I, 4, p. 54. Cf. mai sus p. 61.

6. *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 202—206. Hurm., supl. I, 4, p. 24—26 (cu data greșită 1823).

dintre pământeni. Tot astfel este descris arzul într'o scrisoare de la hotarele Bucovinei de la 6 Fevr. 1822 ¹.

Din toate aceste arătări se vede că este vorba de un arz pe care-l avem, care a fost publicat de multe ori, și a cărui dată exactă este deci Octomvrie 1821 ². După acuzarea Domnilor fanarioți și a Grecilor cari au stricat vechile întocmiri ale țării și au ocupat locurile cuvenite pământenilor, după arătarea că ei sunt vinovați de stoarcerea locuitorilor prin dări, de abuzurile cu furniturile datorite Porții, de vinderea slujbelor și a judecăților, de despuerea proprietarilor, de prigonirea boerilor pământeni cari încercau să se jeluiască la Constantinopol; după negarea oricărei solidarități cu eteria, se cerea : domnie pământească, capichehaiale pământeni și păzirea privilegiilor recunoscute prin hatișerife; *deocamdată însă, din motive de economie, în loc de Domn, să se orânduiască un șfat de boeri pământeni*, din care unul baș boer, care să aibă putere domnească și să numească pe slujbași; izgonirea Arnăuților și orânduirea de paznici pământeni; desființarea veniturilor dregătoriilor; aprovizionarea chelerului prin negustori pământeni.

Se iviau însă două greutăți la expedierea acestui arz. Una, că Vogoridi, îngrijorat de cererile boerilor, să nu se pue deacurmezișul; alta, că la 7 Oct. lipsiau încă 7.000 lei pentru acoperirea cheltuelilor călătoriei lui Balș ³.

Acesta s'a prezentat caimacamului care, prin agenții săi, aflase de cuprinsul arzului. Lăsă să plece pe Balș la 21 Oct., dar însoțit de partizani ai lui Vogoridi, I. Grecianu și C. Cerkez. La Focșani, la 27 Oct., mai luară cu ei și pe Iancu Stavăr. Tot odată, Vogoridi descria seraschierului din Silistra în

1. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 627.

2. Acad. Rom., ms. 323, f. 41 (text grec, datat Mai 1822). *Ibid.*, ms. 110, f. 71—74, copie făcută la 1838 și purtând data Mai 1822.—Uricar, VI, p. 123—134. — *Foata p. minte, inimă și literat.*, anul 1840, No. 40—41. — Kogălniceanu, *Letopisețe*, III, p. 465—467.—Dârzeanu, la Iorga, *Izvoarele*, p. 139—148.—Aricescu, II, p. 207—214. Iorga, *St. și doc.*, XI, p. 205—213. — Cf. Iorga, în *Hurm.*, X, p. LXXI—LXXII.

3. Erbiceanu, *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 163—164.

culori defavorabile misiunea lui Balș și-i recomanda *alt arz*, întocmit la Iași, pe care-l duceau ceilalți boeri. Il cunoaștem și pe acesta ¹. Se cerea : restabilirea pronomiilor vechi, stricate din cauza Domnilor greci ; înapoierea mănăstirilor țării pe seama pământenilor ; întocmirea de pravile în limba țării și a unui cadastru al moșilor ; alegerea unui Domn pământean de către obște ; încredințarea dregătoriilor țării numai la Români ; capichehialele să fie români.

Deosebirea de arzul emigraților era că se cerea imediata instituire a Domnului pământean și alegerea lui de obștea boerilor și că numai emigrații cereau desființarea veniturilor dregătoriilor.

La 5/17 Nov. 1821, agentul austriac Lippa raporta lui Metternich că delegați ai Moldovei, Balș, Grecianu și Cerkez, sosiseră la Silistra, ducând o cerere de restabilire a privilegiilor țării și de înlăturare a Grecilor din domnie.

Conformându-se dorinței lui Vogoridi, pașa respinse arzul lui Balș și primi numai pe al celorlalți, pe care se hotărî și Balș să-l iscălească ². De altfel, delegații nu fură lăsați să se ducă ei înșiși la Constantinopol, ci fură reținuți la Silistra. ³

La 8 Dec. 1821, Balș nu se întorsese și pribegii îl credeau în drum spre Țarigrad. Ingrijorați, se gândiau de pe atunci să redacteze un nou arz ⁴.

Rusia însă, aflând de inițiativa ce luaseră pribegii, îi învinovățește, la 22 Ianuarie 1822, pentru că s'au adresat Porții fără prealabilă înțelegere cu Rusia. Intr'adevăr, se mai urmau atunci negocieri ruso-turce prin mijlocirea Austriei și Prusiei, dar întâmpinând aceeaș îndărătnică rezistență din partea Porții. Aceasta susținea că numai după ce i se vor fi predat Mihai

1. A fost publicat de V. A. Urechia de 2 ori, în *An. Ac. rom.*, X, p. 306—308 și în *Ist. Rom.*, XIII, p. 102—103, dar îl credea a fi cel dintâi arz al Moldovei, de la sfârșitul lui Martie 1821. — Publicat și de Erbiceanu, în *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 214—215, dar cu data 1822. O copie păstrată la Acad. (*Creșt. col.*, 1908, p. 115) poartă data de 10 Oct. 1821.

2. Radu Rosetti, *Amintiri*, I, p. 106—11.

3. Scrisoare din 6 Fevr. 1822 la Iorga, *Acte și frag.*, p. II, 627.

4. *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 245—246.

Suțu și Ipsilanti va putea considera liniștea restabilită, va putea evacua principatele și proceda la numirea Domnilor ¹.

În disculparea lor ², pribegii, după ce expun conținutul nevinovat al arzului ³, se plâng că Vogoridi a făgăduit bani serascherului de la Silistra, dacă-l va ajuta să se facă Domn.

La 24 Ianuarie, emigrații aflând că delegații s'au întors, dar că răspuns de la Poartă n'au adus, întocmesc un alt arz, și se chibzuiesc prin cine să-l trimită pentru ca să ajungă sigur la destinație ⁴.

În realitate nu era vorba decât de o reeditare a textului din Octomvrie precedent. Avem într'adevăr un arz, cu data de 10 Ianuarie 1822, identic cu acela ⁵. De altă parte, „Jurnalul mergerii boerilor la Țarigrad” ⁶ menționează un arz al „boerilor de peste hotar din Bucovina”, cu data de 17 Ianuarie, trimis prin Salih pașa din Iași, iscălit de mitropolit și boeri. Poate că emigrații recurseseră la această cale de transmitere. În sfârșit, avem un act, cu data 1822, fără lună ⁷, în care mitropolitul și boerii spun că au dat arz la Poartă; că țara a fost totdeauna supusă și a dat furniturile ce i s'au cerut, dar că Grecii au stricat vechile rosturi și Moldovenii nici nu s'au mai putut jelu. Se amintesc hatișerifele din anii hegirei 1180, 1198, 1206 și 1217. Se învinuiesc Grecii că au dat slujbele țării la creaturile lor și că au înmulțit, — mai ales Mihai Vodă Suțu — numărul boerilor. Arnăuții au fost un flagel. Ar fi prăpăd dacă s'ar lăsa cârmuirea țării și mai departe pe seama Grecilor. Ea trebuie încredințată „celor cunoscuți” din boerii Moldovei, credincioase slugi ale împăratului. Acum țara nu este în stare să suporte cheltuelile întreținerii unui Domn.

Din această descriere se vede că cuprinsul era acelaș ca al arzului din Octomvrie 1821.

1. Aricescu, p. 120—121. — Urechia, XIII. 176.

2. *Ibid.*, p. 202—206. — Hurm., supl. I., 4, p. 24—26, cu data greșită 1823.

3. Vezi mai sus, p. 78.

4. *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 200.

5. Acad. rom., ms. 1753, f. 37. Un fragment în ms. 117, f. 83.

6. Kogălniceanu, *Letopisește*, III, p. 441—444.

7. Hurm., supl. I, 5, p. 1—4. — Iorga, (Hurm., X, p. LXXII) îi atribuie data de 17/29 Ianuarie.

Dintr'o scrisoare de la hotarele Bucovinei, de la 6 Fevruarie 1822¹, rezultă clar că la această dată emigrații nu îndreptaseră către Poartă decât două arzuri. Cel dintâi fusese acela de la sfârșitul lui Martie 1821².

Asupra mijlocului de a-l face să ajungă la Poartă, consultă pribegii pe Teodor Balș, care le răspunde la 27 Fevruarie 1822, amintindu-le de „câtă greutate am suferit la Iosuf pașa la Brăila, când am fost trimis de d-voastre”³, — cu arzul adică de la sfârșitul lui Martie 1821. Sfătuește pe boeri să-și trimită plângerea prin internunțiu, căci „ați trimis boeri mari, bătrâni, cu magzarul la Țarigrad .... și au fost opriți prin faptele caimacamului și magzarul poate că n'au mers la pragul împărătesc, precum și este”. Că iscălise și el arzul boerilor lui Vogoridi, Balș nu mărturisește încă.

Intr'o scrisoare de la hotarele Bucovinei, de la 1 Martie 1822⁴, Vogoridi este acuzat că aspiră la domnie și că pentru a-și creia partizani, a boerit slugi boerești, așa încât „nu numai a adus atingere pronomiilor țării, dar a introdus și un spirit revoluționar, căci toți acești indivizi cari s'au văzut scoși din cele din urmă clase, voesc să se mențină în demnitățile lor trecătoare, și de aceea s'au declarat dușmani neîmpăcați ai nobilimii”.

De atunci va fi în Moldova un „leit-motiv” al boerimii mari emigrate, care singură se considera ca nobilime, de a se plânge de boeriții lui Mihai Suțu și ai lui Vogoridi, calificați de „ciocoi”, pentru originea lor și de „carvunari”, pentru pretențiile lor, acest din urmă termen ajungând să se aplice tuturor celor ce se ridicau împotriva unei ordine de lucruri stabilite⁵.

Cuvântul „ciocoi”, de origine turcească, apare, în forma de „ciocotniți”, la 1618, în cronica lui Matei al Mirelor⁶. A însemnat la început, pe cel mai mic slujbaș fiscal: „ciocoi

1. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 622—628.

2. Vezi mai sus, p. 61.

3. *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 211—212.

4. Acad. Rom., ms. 1155, f. 28 verso.

5. De „carvunarismos” erau învinuiți de altfel și boeri din familii de seamă (Scrisoarea lui T. Balș dela 23 Fevr. 1822 în Erbiceanu, *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 250). Cf. mai jos, p. 151.

6. La Papiu, *Tesaur*, I, p. 357.

de județ”¹. Calificativul s’a aplicat apoi și tuturor funcționarilor de ultima treaptă, în contact direct cu mulțimea². Prin extensiune, poporul a ajuns a numi ciocoi și pe dregătorii superiori, chiar boeri, de cari deseori era asuprit³. Pentru boeri, termenul de ciocoi era echivalent cu cel de mojic⁴. Ca oameni de casă ai Domnilor, sau boerilor puternici, unii ciocoi reușiau să se îmbogățească și să se urce în ierarhia socială, desconsiderați însă de acei printre cari râvniau să se numere⁵.

La rândul lor, cei nesocotiți aplicau celor mari și mândri calificativul de ciocoi, cu aceeaș animozitate cu care, în Franța revoluționară, li se zicea „les aristocrates”.

În Moldova, boerimea cea mare, „aristocrații”, aruncau epitetul de ciocoi întregii boerimi mărunte, fără a face deosebire între categoriile care o compuneau: mai întâi, urmași scăpătați ai unor neamuri vechi⁶; apoi, intelectuali și foști negustori bogați, cari la noi, ca și aiurea, înprospătau clasa conducătoare, și însfârșit, într’adevăr, oameni de casă și slugi boerești, ridicați prin favoarea stăpânului: „boeri mărunți în serviciul celor mari”, cum definește consulul Kreuchely pe ciocoi⁷. Această confuzie era firește jicnitoare pentru boerimea secundară din primele două categorii, care se și plângea că „adevărații ciocoi măscăriau vechea nobilime a țării”⁸.

1. Ex. la 1685 (Filitti, *Evoluția claselor sociale*, în *Arhiva p. știința și reforma socială*, V, 1924, p. 343, n. 4).

2. Ordin domnesc la 1791: „să nu îndrăznească vre-unul din ispravnici, sau polcovnici, sau ciocoi, să supere cel mai mic lucru al vre-unui locuitor” (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 7 și 9).

3. Ex. la 1803 în Urechia, VIII, p. 571.

4. „Un Ghinea marghiol (adică viclean, sau spion), de neam mojic, foarte ciocoi” (Radu Grecianu, *Viața lui Const. Brâncoveanu*, ed. St. D. Grecianu, p. 200).

5. Cronicarii moldoveni spun astfel că Mihai Vodă Racoviță arenda la mezat venituri „ciocoilor” (*Letop.*, II, p. 281), sau că „în zilele lui Grigore Ghica (între 1726—1748) se îmbogățise ciocoi, că lua slujbe cu dări și mite și începuse a și boeri pe ciocoi” (*Ibid.*, — 415).

6. Astfel la 1765, un Ștefan Sturdza numia ciocoi și punea să se bată la tâlpi mazilul Ioniță Pisoski (R. Rosetti, *Cronica Vascanilor*, în *An. Ac. rom.*, vol. 29 (1906), p. 68).

7. Hurmuzaki, X, p. 362.

8. Cum se exprimă Sion în „*Arhondologia Moldovei*”.

Abia la 12 Aprilie 1822, află vornicul Negel, fratele mitropolitului Veniamin Costachi, că Teodor Balș ar fi scris lui Roznovanu că arzul cu care fusese trimis la Silistra nu putuse fi expediat la Țarigrad; că se făcuse altul de către boerii de la Iași și că fusese silit să-l iscălească și el. Era deci foarte îngrijorat Negel asupra conținutului acestui arz, despre care și făcea închipuiri greșite¹. Confunda arzul cu proiectul de constituție al „ciocoilor”, despre care vom vorbi. După câteva zile, Negel văzu în sfârșit o copie a arzului „stării a doua” și scria că „nu-l găsim rău și fără cale, numai că pe Domnul moldovean zic să se aleagă de toată obștea; nu mă dumeresc cum se va alege fără vărsare de sânge”². Era într’adevăr singura deosebire esențială între arzurile celor două tabere.

3. Proecte de reforme dintre Dec. 1821—Martie 1822, ale boerilor munteni emigrați în Ardeal.

Din Muntenia, de unde pornise cea dintâi cerere formală de Domn pământean și unde, în Noemvrie 1821, se mai întorseseră de la Brașov câțiva boeri mari, în frunte cu Grigore Ghica, nu se mai îndreaptă în această vreme adrese către Poartă.

Avem în schimb, concomitent cu citatele arzuri ale Moldovenilor către Turcia, două proiecte de reorganizare a țării elaborate de emigrații munteni și destinate Rusiei.

Unul³ este de la sfârșitul anului 1821, sau cel mai târziu din Ianuarie 1822, căci vorbește de „Februarie trecut”, când Mihai Suțu a ridicat la Iași „semnul Fenixului”. Este opera partidei conservatoare, care însă nu mai cere încorporarea la Rusia⁴.

*Încorporare
Rusia*

1. *Ist., mitrop. Mold.*, p. 224—225.

2. *Ibid.*, p. 228.

3. O parte, care se găsește și în ms. 322 dela *Acad. rom.*, la f. 134—137 verso, a fost publicată în extenso de Iorga, *St. și doc.* XI, p. 190—204, după un exemplar găsit în Ardeal. Partea următoare, care se găsește în acelaș ms., dela f. 137 verso înainte, a fost publicată, tot în-extenso, de mine, în *Arhivele Olleniei*, X (1931), p. 247—253. — E. Virtosu, 1821, p. 117—140, a crezut necesar să publice din nou amândouă părțile.

4. Vezi mai sus p. 63—64.

Impărăția Rusiei este apărătoarea neamului creștinesc și mai vârtos a neamului nostru locuitor al Daciei. Neamul grecesc s'a arătat totdeauna răzvrătit și vătămător. *Pe urma intrigilor grecești s'a împărțit biserica în răsăriteană și apuseană.* Prin intrigile lor s'a dărâmat și împărăția lor și a căzut în robie. După aceste acuzații aduse Grecilor, începe arătarea raporturilor Valahiei cu Poarta. La anul ce se lasă în alb, Valahia s'a legat să dea Porții o sumă anuală în schimbul căreia să aibă neatarnare launtrică sub Domni pământeni. Turcii au călcat însă teritoriul țării, luând Brăila, Giurgiu și Turnu. Greci au ajuns în slujbe de dragomani ai Porții și au îndemnat Poarta să dea principatelor Domni greci. Acești domni au stricat miliția pământească; au pus capichehaiale greci, au oprit liberul negoț, au lăsat pe Turci să se întindă în jurul serhaturilor. Grecii s'au căsătorit și împroprietărit în țară, cugetând să ajungă stăpâni în ea, ca o *Nouă Grece*¹. Rusia a luat principatele sub protecția ei. Impărăteasa Ecaterina a impus tratatul de la Cainargi, căruia i-au urmat și altele, dar Grecii le-au exploatat spre folosul lor. „Anul acesta 1821, au socotit că va fi epoca lor”. „*In Februarie trecut*” *Mihai Vodă Suflu a ridicat la Iași semnul Fenixului și în două luni poporul principatelor a fost ruinat. Au prădat și bisericile. Dar jeluitorii nu pierd nădejdea că toți Grecii, până și cei ce se află însoțiți cu pământence, vor fi depărtați pentru totdeauna din toate slujbele, până la cea mai mică. Ei cer: restabilirea hotarului dunărean până în jumătate apă; să se dea țării toate drepturile ce le avea pe vremea lui Mehmed IV (sic) la leat 1641 (sic) pe când domnia Matei Basarab, când patria nu intrase încă sub jugul grecesc; negoțul să fie slobod; să se poată deschide fabrici de orice fel; să se poată lucra liber minele țării; dregătoriile să se dea numai pământenilor, cu excluderea Grecilor chiar căsătoriți în țară; scutelnici să nu aibă decât pământenii cari vor dobândi cinuri; poslușnici tot așa; toată boerimea, până la cel*

1. După învinuirea formulată și de Iordache Golescu și de autorul „*Correspondenței între un Munlean și un Moldovean*”. Mai sus, p. 51.

mai mic cin, să fie scutită de orice rusumaturi, precum și copiii și văduvele celor cu cinuri și aceștia să aibă și jumătate din scutelnicii tatălui sau soțului; să se înlocuiască vinăriciul, care a provocat atâtea nedreptăți, prin pogonărit; ponturile vămilor să se revizuiască și să se arendeze numai la pământeni; toate rusumaturile să se arendeze la licitație numai la pământeni; vinurile și rachiurile din Turcia să nu poată intra în țară; sarea să se vândă mai scump la export; să se dea mertice de sare tuturor privilegiaților; să se strice liudele, care au dat naștere la atâtea abuzuri și să se înlocuiască prin dare individuală în trei categorii; locuitorii moșiilor să lucreze stăpânilor 24 zile pe an „cum a fost în vechime”, în loc de 12 zile; *sfat de obște al pământenilor să chibzuiască în toate chestiunile*; străinii negustori și meseriași stabiliți în țară să intre în corporațiile pământenilor; mitropolitul și episcopii să aibă leafă și întreținere, iar din celelalte venituri bisericesti să se întreție personalul și restul să se verse la vistierie, de unde să se dea pentru acareturile bisericesti; toți egumenii mănăstirilor și pământene și străine să fie cu leafă și întreținere, iar manipularea veniturilor să se facă de economi mireni, cari să le verse la vistierie, de unde se va da din prisos la mănăstirile de jos; dreptul de jeluire să fie recunoscut țării; *fiindcă Domnii de acum înainte lipsesc și fara a fost scăpată de a fi supusă sub tirania unui străin*, să se întărească și cea mai jos arătată întocmire a cărmuirii țării în ce privește *divanul ce inchipuește domnia și asupra vistieriei*.

După această „întocmire”¹, puterea executivă era încredințată unui divan „cel dintâi”, compus din mitropolit, episcopii de Buzău și de Argeș, patru boeri mari și un legist (nomicós). Acest divan avea și controlul finanțelor statului. Un „divan de al doilea”, compus din opt boeri mari, avea atribuții judecătorești, dar de la el se putea face „apelație” la divanul întâi. Se mențineau două „departamenturi” judecătorești, unul de opt și altul de șapte boeri, de a doua, sau a treia stare, precum și un „departament al criminalului”, de

1. Este partea publicată de mine în *Arhivele Oleniei*, X (1931), p. 247—253.

patru boeri secundari, dar fiecare departament cu câte un regist. Se înființa un departament al „împăciuirilor”, compus din trei boeri și un departament al hotărnicilor, cu patru boeri și un inginer. Se acuzau Domnii greci de a fi confundat „punga țării” cu punga lor. Acum, în loc de un singur mare vistier, se cerea o „comisie a vistieriei”, compusă dintr’un boer mare, doi mai mici și — dispoziție interesantă — un „deputat al tuturor județelor”, care să ia parte la cercetarea socotelilor județelor. Toate socotelile aveau să fie încheiate de divanul al doilea și să fie întărite de întâiul divan. Se luau adică toate măsurile pentru a împiedica risipa banului public. Ispravnicii județelor aveau să fie orânduieți de întâiul divan și la rândul lor să numească pe zapcii de plăși, răspunzători fiind pentru aceștia. Se arăta cum aga „prăda târgul Bucureștilor și isnafurile” (corporațiile), iar spătarul județele, prin polcovnici și căpitani, în cât nu rămânea „nici măcar găina la ușa săracului”. Se propunea deci să se orânduiească un „pârcălab al orașului”, pentru strângerea dărilor din capitală, iar poliția să fie dată pe seama altui boer, asistat de doi judecători. Se cerea să se întocmească o „miliție de ostași pământeni”. Satele aveau să fie răspunzătoare pentru locuitorii lor. Cât privește Oltenia, ea urma să se cărmuiească de un boer mare trimis din București, împreună cu episcopul de Râmnic și cinci boeri localnici și divanul Craiovei, astfel compus, avea să judece cu apel la întâiul divan din București. Micii funcționari ai divanelor vistieriei și departamentelor judecătorești nu vor putea fi înlocuiți decât pentru vină dovedită și judecată „fiindcă schimbarea zmintește cursul trebilor”. Toți slujbașii mari și mici nu vor primi decât lefuri fixe.

În rezumat, acest lung proiect de reforme, dacă aducea o strașnică acuzare Domniilor fanariote și dregătorilor greci, mai ales vistieri, agi și spătari, arunca însă răspunderea asupra Turcilor, cărora se datora introducerea regimului fanariot în principate. Revendica hotarul dunărean, cu restituirea cetăților luate de Turci și cu drept pentru țară de a le întări și a așeza în ele artilerie. Cerea miliție națională, libertatea ne-goșului, Turcii putând veni numai până la schele, pentru a

se aprovizionă în târg liber. Intra în amănunte de organizare a Statului, păstrând privilegiile boerimii, scutelnicii și poslușnicii, cerând scutirea ei de dări, obligând pe țărani să clăcuiască 24 zile în loc de 12, înlăturând domnia unuia singur și asigurând înalta conducere numai boerimii mari, dar introducând un sfat de obște al pământenilor și încercând să și reformeze administrația și să asigure un control al finanțelor publice. Sunt de relevat în această privință : laicizarea cărmuirii averilor mănăstirilor, chiar și a celor închinat, înlocuirea marelui vistier printr'o comisie de 3 boeri mari, asistați și de un delegat al județelor, inamovibilitatea micilor slujbași, răspunderea ispravnicilor pentru sameșii și zapcii județelor, a căror numire se lasă pe seama lor, răspunderea marei logofeții pentru judecătorii pe cari-i numește la județe, răspunderea satelor pentru tâlhăriile de pe teritoriul lor, propunerea de a înlocui impozitul colectiv prin dare individuală, desființarea veniturilor slujbelor și mărginirea funcționarilor la lefuri fixe, instituirea unui tribunal (departament) al împăciuirilor.

Din partida care alcătuieste acest proiect, făcea parte desigur acel boer mare muntean refugiat la Brașov, care la începutul anului 1822 spușea francezului Laurençon ¹ că boerii sunt un instrument pasiv al puterilor care-și dispută principatele. Ar fi vrut unirea dintre boeri, pe tărâmul capitulațiilor cu Turcia. Spera totuși că puterile vor ajunge să admită că principatele nu trebuie să depindă decât de congresul general european. Se simția că i-ar fi convenit un guvern aristocratic ; s'a mărginit însă a zice că ar trebui un guvern național.

*

Cam aceleași păreri sunt cuprinse în actul intitulat „In-dreptarea țării (după cele) ce a pătimit țara la 1821, de la străini” ². Se fac următoarele propuneri : străinii, Grecii etc., să fie depărtați din slujbe ; să se poată îndeletnici numai cu

1. *Nouvelles observations sur la Valachie*, Paris 1822, p. 41—45.

2. Acad. Rom., ms. 322, f. 147 verso. — Analizat de mine în „*Originele democrației române*” (*Viața românească*, Nov. 1922, p. 182—183), menționat în broșura *Despre vechea organizare administrativă* (extras din *Revista de*

neguțatorie și meșteșuguri, dar supunându-se la toate obligațiile isnafurilor, ca și pământeni; străinilor cari au dobândit cinuri de boerie să li se ia scutelnicii și poslușnicii și să nu se mai boerească străini; să se repue în vigoare hrisovul lui Racoviță de la 1764 (împotriva străinilor); să se desființeze corpul arnăuților; cei cu meserii să intre în isnafurile țării, iar ceilalți să se isgonească într'un anume soroc; să se reînființeze pentru străjuirea țării, „ogeacurile slujitorimii românești cei din vechime”, seimeni, fustași, cazaci, lefegii, dorobanți, vânători, poterași, plăeși, slujitori de la județe și alte bresle, care singuri să poată purta arme, iar străinii „nici măcar cuțite la brâu”. Apoi se mai cere: să se desființeze veniturile boeriilor, dregătorii urmând să slujească numai cu leafă; un *divan compus din mitropolit și 4 boeri mari să aibă toată puterea săvârșitoare*; un al doilea divan să fie compus din episcopi, boeri mari și un nomicôs (legist); să se menție departamentele de opt și de șapte, ca și cel criminal, dar fiecare să aibă un nomicôs; să se înființeze un departament (tribunal) al hotărniciiilor; vistierul cel mare să nu fie însărcinat decât cu strângerea dărilor și să nu mai aibă sub ordine pe ispravnici și pe sameși, ci numai pe sarafi; întâiul divan să orânduiască la județe câte 2 ispravnici, dintre boerii de a 2-a și a 3-a treaptă, din cari unul însărcinat cu treburile județului, iar altul cu supravegherea polcovnicilor și căpitanilor și cu pricinile de judecăți împreună cu judecătorul. Sameșul să fie însărcinat numai cu strângerea dărilor; zapcii plășilor să se numească de ispravnici și să aibă a cerceta și pricinile mărunte dintre locuitori; polcovnicii și căpitanii din județe să se numească de către întâiul divan, dar să nu umble prin județe, ci numai, când ispravnicul sau zapcii li dau de știre, să pornească cu slujitorii după tâlhari¹ și să nu ia „nici o ață” din cele găsite la aceștia.

drept public, IV, 1929, p. 31, cu greșala de tipar „proect al boerimii mărunte”, în loc de „mari”), publicat în părțile esențiale în Arhivele Olteniei, X (1931), p. 253 și publicat apoi în extenso de E. Vîrtosu, 1821, p. 178—183.

1. Este interesant de relevat că o dispoziție în acest sens se și ia de „cărnuirea Valahiei” (Gr. Ghica, viitorul Domn, și Barbu Văcărescu) la 1 Martie

*

Un alt proiect de organizare a țării a fost întocmit, prin Februarie sau Martie 1822, de Alexandru Vilară ¹. La 20 Martie (1 Aprilie) 1822, Pini scria acestuia, din Sibiu : „Am primit scrisoarea cu data de 11/23 Martie ce mi-ați făcut cinstea de a-mi trimite, precum și actul anexat la ea. Le-am citit cu atât mai mare plăcere, cu cât am găsit în ele priviri asupra mai multor dispoziții, pe cât de înțelepte, pe atât de pricepute, care, dacă împrejurările ar îngădui să fie puse în practică, n'ar lipsi de a da roade binefăcătoare. Spiritul ce a călăuzit această lucrare, va fi deapauri dovada simțimentelor ce vă însuflețesc pentru binele țării voastre.” ².

În memoriu, Vilară spune că după 9 ani de pace (de la tratatul din București) a izbucnit pe neașteptate revoluția. Răscola lui Tudor se datorește suferințelor poporului, pe urma nedreptăților și jafurilor, precum și făgăduinței ce i s'a dat că va putea prăda pe cei bogați. Există acum un spirit de nesupunere și îndărătnicie care nu poate fi stăpânit cu biciul. Locuitorii nu mai au sfiala de altă dată și nu se vor mai lăsa asupriți. După aceste considerații generale, Vilară propune :

1822. Se mai hotărăște ca polcovnicii și căpitanii de județe să fie numiți prin alegerea ispravnicilor. (Iorga, *St. și doc.*, VII, p. 311).

1. Acad. rom., ms. 1155, f. 297, printre hârtiile lui Vilară, în grecește.— D-l profesor Iulian Ștefănescu binevoind a-l traduce după rugămintea mea, am constatat că era același cu proiectul publicat de Aricescu, II, p. 187, care credea că autorul ar fi fost Gr. Brâncoveanu. De oarece memoriul se află la un loc cu scrisoarea prin care Pini mulțumește lui Vilară pentru lucrarea ce i-a trimis, nu rămâne îndoială că proiectul a fost întocmit de acesta. Pentru aceste motive l-am calificat deci de proiectul Vilară, în broșura *Des origines du régime représentatif en Roumanie* (extras din *Documents franco-roumains*, Sept—Oct. 1931, p. 4), deși mai înainte îl atribuisem și eu, după Aricescu, lui Brâncoveanu (*Despre vechea organizare administrativă*, 1929, p. 31). Acum, E. Vîrtosu, 1821, p. 141, nota, publicând scrisoarea lui Pini către Vilară, adaugă : „Credem că e vorba de memoriul dat de Aricescu, aflat mai departe, în ciornă, și pe care, atribuindu-l definitiv lui Al. Vilară, îl vom denumi de acum „memoriul Vilara”, cu toate că anumite articole au suferit o redactare nouă din pana lui Gr. Brâncoveanu”. E curios că Vîrtosu, deși se referă la memoriul grecesc dela f. 297 a ms 1155, totuși numai crede că e vorba de actul dat de Aricescu.

2. Acad. rom., ms. 1155, f. 268, la un loc cu memoriu.— S'a publicat de E. Vîrtosu, *l. c.*

matca Dunării să fie hotar despărțitor despre Turcia ; să se restituie țării ce i s'a luat prea mult de Turci, în bani sau natură ; să se lase liber negoțul pe uscat și pe apă, iar capanul împărătesc să se aprovizioneze în târg liber ; *vase de negoț românesc să poată pluti în apele turcești sub pavilion cu armele țării* ; să se constituie o gardă națională ; să se acorde iertare de bir și, în consecință, de dări către Poartă, pe 5 ani ; să se acorde despăgubiri pentru stricăciunile făcute de armatele otomane ; husmeturile, adică ocele, vămile, dijmăritul, oeritul și vinăritul, să servească exclusiv pentru trebuințele țării, și să se desființeze milele ce se dădeau din ele, despăgubindu-se instituțiile de binefacere care se bucurau de ele ; *Domn de țară pe viață*, care să nu poată fi depus decât pentru vină recunoscută de amândouă curțile ; desființarea havaeturilor slujbelor, care să fie retribuite numai cu lefuri fixe ; mitropolia și episcopii să se întreție din veniturile lor ; școli naționale în toate județele ; egumenii mănăstirilor să aibă lefuri fixe și din prisoasele veniturilor să se trimită ajutorul cuvenit locurilor sfinte ; după 5 ani, bugetul să se întocmească de o adunare compusă din mitropolit, episcopi, boerii din capitală și *deputați din județe* ; nici un funcționar să nu trăiască pe socoteala administrațiilor pe cari-i cercetează ; să se reorganizeze poștele ; să se întemeieze fabrici ; exploatarea subsolului să fie liberă, cu excepție pentru aur, argint și sare. În total 28 puncte.

După cuprins, acesta este, neîndoios, proiectul rezumat într'un raport de la 1834 al agentului diplomatic Bois-le-Comte, care pretinde că a fost redactat (și, desigur, mai ales tradus) de francezul Coulin, în înțelegere cu boerii de la Brașov. Adaogă că proiectul a fost trimis țarului la Verona ¹. Știm însă că congresul de acolo s'a ținut abia în Oct.—Dec. 1822, pe când proiectul a fost remis lui Pini, cum am văzut, încă din Martie.

Un colaborator al acestui grup de boeri pare să fi fost și slugerul Nicolae Grecianu, căruia boerii veliți de la Brașov îi acordă, în Aprilie 1822, rangul de mare clucer, pentru că, deși a adus multe servicii, n'a înaintat în grade timp de 24 de ani, neavând bani ca să le cumpere ².

1. Hurmuzaki, XVII, p. 385.

2. Vîrtosu, 1821, p. 166 nota.

4. Cererile delegaților munteni și moldoveni la Poartă, Aprilie 1822.

Comparând diferitele arzuri și proiecte analizate până aci, constatăm că toate aveau ca puncte comune : izgonirea străinilor din scaunele domnești, din dregătoriile statului și din cârmuirea mănăstirilor închinată ; înființarea unei miliții pământene ; libertatea negoțului, cu deosebirea numai că propunerile în această privință erau firește mai timide din partea boerilor cari preconizau o politică de înțelegere cu Turcia, decât din partea boerilor mari emigrați, cari și puneau nădejdea în Rusia ; păstrarea privilegiilor boerești și dorința de a legaliza scutirea de dări a boerilor. Ca revendicare cu caracter național se mai adăoga, pentru toți Muntenii, deși formulată firește numai de boerii emigrați rusofili, restituirea cetăților și teritoriilor uzurpate de Turci la stânga Dunării. Boerii mari moldoveni emigrați excludeau încă, la începutul anului 1822, sub pretext de economie, domnia unuia singur și ar fi preferit să se încredințeze cârmuirea statului unui sfat de boeri mari. Colegii lor emigrați munteni erau împărțiți în această privință în două tabere. Dacă urmă însă să se numească un Domn, erau toți de acord că trebuia să fie pământean ; dezacordul avea să persiste numai între boerimea cea mare și cea mică din Moldova asupra punctului de a ști dacă Domnul va fi ales de „obștea boerească”, sau numai de boerimea cea mare. Cât privește reformele interne, Tudor Vladimirescu, cu gândul la suferințele poporului de jos, nu putuse, în situația delicată în care se aflase, să revendice decât „dreptățile țării”, fără altă precizare. În amănunte de organizare lăuntrică, până la începutul anului 1822, nu intraseră decât emigrații munteni, în cele două proiecte de care ne-am ocupat. Vilară se pronunțase cel dintâi pentru o adunare obștească, în care să intre nu numai prelații și boerii mari, dar și deputați ai județelor. Boerimea mare a amânduror principatelor se mai rostise și pentru desființarea oricăror altor venituri ale slujbelor afară de leafă.

*

La 2/14 Martie 1822, prin protocolul de la Berlin ¹ puterile europene se înțeleg în sfârșit să adreseze Porții o notă colectivă, în care cer evacuarea imediată a principatelor și restabilirea administrației conform tratatelor, prin negocieri între Rusia și Turcia.

Atunci ceru și Poarta principatelor să trimită delegați cari să le exprime dorințele ².

Boerii Munteniei cari, spre deosebire de ai Moldovei, unde și caimacamul Vogoridi hrănia speranțe de domnie, nu se mai adresaseră Porții de la Tudor Vladimirescu încoace, nu știau de ce erau chemați la Silistra, dar unii din ei crezură că poate ar fi momentul de a obține Domn pământean ³. Nu bănuiau că vor avea să meargă la Țarigrad ⁴.

Delegații Munteniei, în frunte cu Grigore Ghica, erau boeri mari, afară de unul, clucerul Filip Lenș ⁵. Ei plecară la 22 Martie și sosiră la Silistra la 25.

Delegații Moldovei erau dintre familiile secundare, afară de cel din fruntea lor, Ioniță Sturdza, care însă era alături de ei în privința ideilor. Ei plecară la 25 Martie și sosiră la Silistra la 2 Aprilie ⁶.

Delegații nu duceau cu ei arzuri.

Din partea Moldovei, cum am văzut, se aflau mai dinainte la Poartă trei arzuri.

Delegații munteni duceau cu ei niște „ponturi” întocmite la București, inspirate în parte din proiectul de organizare al emigraților, adresat Rusiei prin Dec. 1821, dar adaptate împrejurării că aveau să fie supuse Porții, și pe care le-au citit pașei din Silistra ⁷. Erau următoarele: Domnia de șapte

1. *Doc. renașt.*, I, p. 1070.

2. *Urechia*, XIII, p. 177.

3. *Hurm.*, X, p. 142.

4. *Jurnalul boerilor munteni trimiși la Țarigrad*, Acad. rom., ms. 1753, f. 30. Publicat de *Virtosu*, 1821, p. 146.

5. Pentru neamul acestuia, Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations des principautés roumaines avec la France*.

6. *Jurnalul* citat.

7. Textul complet la Acad. rom., ms. 322, f. 150, publicat de *E Virtosu*, 1821, p. 155—158, are 26 puncte din care lipsesc cinci (nu trei) în textul pu-

ani este „planos grecesc” și Domnul trebuie orânduit pe viață, iar după el să nu poată urma fiul său ; Domnul cel orânduit de Poartă să nu poată aduce cu el decât un număr anume limitat de Greci ¹ ; câți Greci sau Sârbi vor fi sudiți, sau câți din boerii pământeni vor avea cavalerii, să se cerceteze și de vor fi făcuți cu cuprinderea sfintelor tractaturi, să fie nesupărați și sudiți adevărați, depărtați din toate maslahaturile țării și din privilegiurile pământului ; câți arnăuți greci și sârbi se vor afla într’aceste două cheleruri, să se izgonească, să meargă la patrida, măcar fie și însurați și având și neveste pământene, măcar fie și boeri de verice treaptă vor fi ; consuli Rusiei și Austriei să fie adevărați ruși și nemți, iar nu Greci ; poruncile tratatelor cu privire la organizarea țării să fie date publicității ; Domnii să aleagă în urmă pe boerii țării, iar iscăliturile și pecețile lor, având să fie aplicate pe orice adrese ale Domnului privitoare la nevoile țării, să se trimită la Poartă ca să fie cunoscute acolo ; Domnul să nu poată boeri pe nici un străin, nici să-i dea scutelnici și poslușnici ; boerii să poată merge nestânjeniți la Poartă (cu plângerile lor) ; toate capicheaialele să fie români, iar nu greci ; toți ecleziaștii greci să fie isgoniți ; Domnul să nu poată înălța în slujbele țării pe cine va vrea, ci în ordinea vârstei, ca să se împărțasească fiecare, iar slujbele să se dea fără rusfet și cu sfatul tuturor boerilor ; vistieria să fie condusă de 4 boeri și nu numai de unul ; să se desființeze sameșii ; ispravnici să se rânduiască boeri cu știință și să fie răspunzători pentru județele lor ; Domnul să nu poată face mazili, neamuri ², postelnicei și cumpaniști, fără știrea boerilor și fără semnăturile lor ; Domnul să nu poată hărăzi nimănu, nici da de zestre, vreun drept al țării ; fără știrea boerilor să nu se facă nici o cheltuială, iar pe seama Domnului să fie numai rusumaturile ; toți străinii să se așeze cu țara ; negoțul să fie liber, plătind numai vamă ; belicci-bașa să nu poată aduce cu sine

blicat de Dârzeanu (la Iorga, *Izvoarele*, p. 134—136). Incomplect publicat și de Urechia, XIII, p. 181—182 și de Aricescu, II, p. 214—216.

1. In ipoteza deci că s’ar numi Domn grec.

2. Vezi explicația acestei restricții, mai sus, p. 32 și n. 2.

decât un om de fiecare județ, care, cu oamenii isprăvnicatului, să strângă oile necesare Țarigradului; la școlile țării să nu se primească greci, arnăuți și sârbi și să se predea în ele și limba turcă; străinii să fie supuși tratatelor și drepturilor țării; spătăria să se dea la 4 boeri de ai țării, iar nu la unul și nu la Greci; caimacamul de la Craiova să fie pământean și să nu aibă în slujbă străini.

La Silistra, pașa luând cunoștință de aceste ponturi, a poruncit delegaților munteni „să se provalisească după mergerea d-lor la Țarigrad”¹.

La 3 Aprilie 1822, delegații amânduror Principatelor pleacă din Silistra și sosesc la Constantinopol la 17, iar la 20 sunt primiți de reis-efendi.

În întrevederea cu acesta, s'a citit arzul moldovenesc al „ciocoilor” din Oct. 1821, pe care-l iscălise și Balș². În aceeași zi delegații amânduror țărilor au fost invitați ca „cererile ce vor mai avea, să le dea în scris”.

Zilele de 21 și 22 Aprilie au fost deci întrebuințate pentru ca fiecare delegație în parte să-și redacteze cererile, care au fost amendate apoi în patru rânduri, după dorințele Porții și li s'a dat forma definitivă la 24 Aprilie.

Moldovenii cereau³: Domn dintre Moldoveni, precum prin supus arzmagzar al compatrioților, trimis prin Silistra-valesi, s'a cerut; paza țării prin Moldoveni, străinii fiind oprîți de a purta arme; capichehaialele să fie Moldoveni; consulii să nu fie greci; sudiiții străini să nu poată cumpăra imobile în Moldova; să se reguleze modul în care saegibașa va aduna oi din Moldova pentru trebuințele Țarigradului; mănăstirile închinat să fie redat țării, alungându-se călugării greci; numai Moldovenii să se poată împărtăși de slujbe și privilegii; aceste privilegii, odată obținute, nu vor mai fi supuse reînnoirii la fie care domnie nouă; drept pentru Moldoveni de a se jeluî Porții; Domnul, dacă este învinovățit, să fie judecat și vina

1. Dârzeanu, *l. c.*, p. 136.

2. Mai sus, p. 78—79.

3. Ghibănescu, *Surele și izvoade*, X, p. 324—333 și explicațiile dela p. XCIII și urm.

lui să se arate Porții, iar dacă acuzarea se dovedește neînte-
meiată, să fie pedepsit calomniatorul. În total 15 puncte.

Muntenii au cerut ¹: Domn pământean; paza țării încre-
dінțată unei miliții indigene; izgonirea arnăuților, grecilor,
sârbilor și bulgarilor amestecați în trecutele turburări; cer-
cetarea străinilor ce vin în țară; oprirea suditorilor străini de a
cumpăra imobile; supunerea negustorilor străini la legile ță-
rii; în slujbe să nu fie primiți decât pământeni; să se con-
firme privilegiile boerești, dar să lipsească abuzurile iraturilor;
să se recunoască dreptul boerilor de a se jelu la Poartă; dacă
se aduc învinuiri Domnului, să fie judecat la Poartă și dacă
se dovedește nevinovat, să se pedepsească denunțatorul; ca-
pichehialele să fie români; cârmuirea mănăstirilor închinat
să se dea pământenilor; consuli să fie supuși ai statelor re-
spective și să se desființeze starostiile consulare din provincie;
saegibașa să nu fie nici grec, nici arnăut; negoțul vitelor mari
și al porumbului să fie liber ca în Moldova. Total 19 puncte.

Numirea Domnilor a mai întârziat două luni, până la fi-
nele lui Iunie. La 17 Mai 1822, Nesselrode scria ambasado-
rului englez de la Constantinopol: „Nu trebuie uitat că
Turcii, hotărând că pe viitor Domniile celor două principate
vor fi aleși dintre boerii Moldovei și Valahiei, au introdus o
schimbare în modul de administrație al acestor provincii...
Pentru ca o asemenea schimbare să fie legală, trebuie să fie
comunicată Rusiei și să se obție de la ea confirmarea formală” ².

5. Proiectul carvunarilor și alte proiecte de reforme ale boerilor moldoveni, în Aprilie—Iulie 1822.

În vremea aceasta, în Moldova, începea lupta pentru pre-
ponderență în cârmuirea viitoare a țării, între boerimea cea

1. *Ibid.*, p. 284—295, dar data nu poate fi 14 Aprilie, ci 24.

2. Acad. rom., ms. 323. De partea lor, emigrații munteni de la Brașov
scriau țarului la 31 Mai că „cincisprezece luni” au trecut de când au
fost siliți să caute azil la Brașov. Deși caimacamul li-a trimis copie de pe
firmanul ce-i invită să se întorcă, ei nu-i pot da urmare. Solicită un împrumut
cu ipotecă pe moșiile lor. (Acad. rom., ms. 1155, f. 289. Aricescu, II, p. 184-185).

mare, în majoritate pribegită și boerimea secundară, „ciocoi”¹ și „carvunari”.

Din scrisori de la 9 Aprilie 1822, ale vornicului Negel către fratele său mitropolitul Veniamin, se vede că aflase ceva despre un proiect de organizare întocmit de boerimea secundară și pe care-l confunda cu arzul acesteia către Poartă. Invinuia de complot contra boerilor mari pe spătarul Iordache Drăghici și pe Brăescu, cu cari zicea că s'a unit și un membru al protipendadei, marele vistier Iordache Rosetti-Roznovanu. Aflase că se cerea „ca rânduirea comitetului cârmuirii să fie aceea pe care toți, mici și mari, îl vor alege și că tot acelaș glas să aibă și un sluger cât și un logofăt mare și că la comitet și la toate celelalte, și până la șetrar, de vor fi aleși de glasurile obștești, să se rânduiască, și putere și drept la toate să fie deopotrivă cât a unui logofăt mare atâta și a unui șetrar, decât a glasurilor celor mai multe să se urmeze hotărâre la orice, se vede precum este aici în Basarabia.”².

Era îngrijorat Negel despre ce vor cere delegații Moldovei la Poartă, fiind cei mai mulți boeri din starea doua și creaturi ale lui Vogoridi³, și se temea că dintre dânșii se va numi și noul Domn⁴.

Avem astfel dovada că încă din Aprilie 1822, se alcătuiseră faimosul proiect de organizare⁵ al ciocoilor Moldoveni, proiect al cărui autor principal, după spusele lui Alecu Russo⁶ și ale lui Nicolae Istrati⁷, ar fi fost tânărul Ionică Tăut (născut 1798).

Iată cuprinsul acestui proiect, alcătuit din 77 „ponturi” sau articole, sub titlul: „Cererile cele mai însemnate ce se fac din partea obștei Moldovei în atocmire cu cele cuprinse

1. Vezi p. 82.

2. C. Erbiceanu, *Ist. mitrop. Moldovei*, p. 220 și 224—225.

3. *Ibid.*, p. 226.

4. *Ibid.*, p. 228.

5. Termenul de „constituție” nu figurează în titlul proiectului. Il găsim întrebuințat într'un act al divanului Munteniei la 1819, care vorbește de „politiceasca constituție” și de „ființa politiceștii constituiri” a Valahiei (Urechia, XII, p. 253).

6. *Opere*, ed. Haneș, p. 121.

7. Despre puterea legislativă și privilegiile principatelor. 1856. (In *Acte doc. relative la istoria renașterii României*, III, p. 141).

în obșteasca jalbă a sa, trimisă către prea înaltul devlet..., ca să fie obștește sfințite, spre a sluji pământestei cârmuiri de temelie...¹.

Autonomia, conform vechilor drepturi „sub umbrirea prea puternicei împărății”; *toleranța religioasă*; asigurarea *libertății individuale* în marginea pravilelor; *exproprierea* pentru cauză de „obștească trebuință” și cu „despăgubire potrivită”; una și aceeași lege pentru toți; nimeni să nu poată fi urmărit decât pe bază de lege; pedepsirea actelor ilegale; pedepsirea defăimărilor, precum și a celor „ce ar ridica turburare sau răsvrătire împotriva binelui patriei”. „*Nici un fel de slujbă obștească să nu se socotească de clironomie sau chiverniseală și nici să se dea vre-o dată sub acest fel de socotință*”. Libertatea negoțului și a meșteșugurilor. Fixarea unor reguli de naturalizare. Pierderea naționalității moldovenești pentru cel dovedit „de comploturi împotriva cârmuirii”. „*Puterea cârmuirii și a împlinirii să fie în singura mână a Domnilor, iar puterea hotărârii să fie pururea în mâna Domnului împreună cu sfatul obștesc*”. *Sfatul obștesc* să fie alcătuit de mitropolit, episcopi, membrii divanurilor și ai departamentelor și de câte un boer rânduit de fiecare ținut, ales „după sloboda voință și socotință a obștei boerilor ținutași”. Acest sfat să aibă atribuții legiuitoare, cu drept numai de veto suspensiv pentru Domn. Divanul întâi, de șapte membri, era singur rezervat protipendadei. Urmău un divan al doilea, de cinci boeri de a 2-a treaptă, departamentul pricinilor străine, și departamentul criminalicesc, acestea din urmă de cinci membri aleși dintre boeri, *fără deosebire de rang* „și numai pentru o cunoscută vrednicie pentru acel loc”. În fiecare ținut, câte un judecător va căuta pricinile „dimpună cu ispravnicul”, dar unele pricini erau rezervate ispravnicului singur. Judecătoria de la agie, compusă din agă și un judecător, era menținută. Se prevedeau instanțele judecătorești, apel, recurs și revizuire².

1. Găsit de A. D. Xenopol în arhiva Consulatului rusesc din Iași, publicat și comentat în *An. Acad. rom.*, Sect. ist., Ser. 2, vol. 20, p. 113 sq. și în *Istoria partidelor politice*, II, p. 573.

2. Pentru amănunte în această privință, I. C. Filitti și D. I. Suchianu. *Contribuții la istoria justiției penale în Principatele române*, p. 52.

„Casa răsurilor, casa cutiei milelor, casa datoriilor, casa podurilor din Iași, casa cișmelelor, casa școalelor obștești, casa spitalului Sf. Spiridon și casa epitropiei celor nevârstnici, care până acum se aflau împărțite în multe locuri, să se adune numai într'o casă” și „să se sârguiască a face cea mai bună sporire... *adăogând și așezând din nou școale, spitaturi, doctori, și altele*”. *Funcționarii* de toate categoriile, „să se aleagă... după socotința Domnului, unită cu a sfatului obștesc, (adică a boerilor), urmându-se alegerea numai după meritul bunelor fapte și după puterea vredniciei fiește căruia pentru slujba ce este să i se încredințeze”. Dar *funcționarii toți să se schimbe cu anul*, spre a lipsi intrigile și prigonirile”. Lefurile să fie fixe și îndestulătoare spre a depărta pe funcționari de la urmările „netrebnicilor câștiguri”, iar *havaeturile și pocloanele* și alte venituri a toate „mansupurilor și slujbelor să se pue „la cale prin înadins socotința Domnului și a sfatului obștesc”. Pedepsirea celor ce ar primi rușfaturi. „Numirea boerilor prin *imbrăcare de caftan* să fie purure numai pentru *cinstile vredniciei* și pentru oare-care răsplătire a fiește-căruia pentru slujbele sale, și potrivirea cinurilor să fie pe aceste măsuri a „vredniciei.”

În privința îndatoririlor țăranilor către stăpânii de moșii, se zicea numai, în mod prudent, că trebuie stabilite astfel încât nici stăpânii să nu păgubească, nici locuitorii să nu se asuprească. Despre bir, iarăș se spunea numai vag că, pentru a lipsi asupririle la strângerea lui, se va face un recensământ în fiecare județ de către doi boeri ținutași și un boer delegat de cărmuire.

Proiectul păstra dările cunoscute sub numele de rusumaturi, dar prevedea că se vor căuta numai de pământeni și într'un chip ca să lipsească „tot felul de asuprire și de jăcuire ce se urma până acum.” Proiectul *nu se atingea de privilegiile boerești, păstrând scutelnicii, breslașii de la moșii și slugile, îndeputând numai pe străini* „cu totul de la acest privilegiu care este numai al pământenilor”. Clerul înalt, precum și egumenii prin *toate mănăstirile țării*, să se aleagă de sfatul obștesc și numai dintre pământeni. Proiectul reproduce, din cu-

vânt în cuvânt, cuprinsul arzului carvunurilor, cu privire la mănăstirile închinat. Mai cere însă amestecul laicilor în cârmuirea averilor bisericesti și mănăstirești, prin instituirea unei epitropii compuse din „patru boeri pământeni și doi din partea bisericească..., urmându-se epitropia după hrisovul Domnului Alex. Moruzi din anul 1804.” Preoților, constituția le cerea pe viitor știință de carte dobândită la „școala patriei”, iar „pentru plata peciurilor de cununie ce iau protopopii și pentru plata preoților pentru tot felul de cetire, ca să lipsească catahrisul..., acele plăți prin sfatul obștesc să se pue la cale, hotărându-se ce plată să ia”. Mai cerea constituția „să se așeze școale obștești... într'un chip ca acela ca să poată învăța oricine în limba noastră”; „o tipografie obștească în limba patriei”; să se săvârșească o catagrafie obștească. „Străinii să nu poată de acum înainte a mai cumpăra moșii și alte acareturi stăpânitoare de veci... iar pentru lucrarea neguțătoriei să fie slobozi.... fără a putea să se statornicească cu locuința în țară”... Apoi *neamul jidovesc* fiind o sarcină pentru locuitorii pământești..., să nu fie îngăduiți de acum înainte a se mai înmulți cu venirea din alte părți, și acei ce sunt, să nu fie slobozi a ținea moșii cu anul sau orânzi pe la sate, sau să locuiască statorniciți prin sate, precum nici de a face velnițe pe la târguri, sau a ținea căsăpii și a vinde norodului creștinesc carne, având slobozenie numai pentru dânșii să-și taie carnea trebuincioasă, iar *velniță pentru lucrare de holercă și rachiu să aibă voe numai stăpânii de moșii* a deschide și a ținea pe moșiile lor”. Se mai ocupa proiectul de statornicirea țiganilor. Ceream, ca în arzul carvunurilor „*pravile în limba țării, care să se dea în cunoștința cea de obște*”. Domnul să fie ales prin obșteasca adunare, alcătuită „de mitropolit și de episcopii țării și de *toată obștea boerilor, de la logofăt mare și până la șetrar*, alegându-se Domnul „numai din pământeni.” În fine se declara că „*pravilelor țării și hotărârilor celor săvârșite de Domn, unit cu sfatul obștesc, este supus însuș Domnul și sfatul obștesc, până când nu s'ar anerisi acea hotărâre prin altă pravilnicească hotărâre.*”

Acestui faimos proiect i s'au consacrat studii cu caracter subiectiv, pe cât de entuziaste, pe atât de lipsite de informația necesară ¹, și chiar romane ², răspândind cu stăruință păreri greșite asupra concepției și rolului carvunarilor moldoveni. Adevărul este că acel proiect nu mai are importanța ce i s'a atribuit, îndată ce, în loc de a fi cercetat izolat, este comparat cu celelalte proiecte contemporane de care ne-am ocupat. El a impresionat desigur prin forma lui de text de lege ³ și prin reproducerea câtorva principii cuprinse în declarația franceză a drepturilor omului.

Dacă această declarație era cunoscută la Iași încă de pe timpul marelui revoluții franceze ⁴, ea prinsese însă și mai mult, cum vom vedea, la București, ceea ce și explică în bună parte curentul ostil boerimii în genere, ce se manifestă la 1822 în Muntenia ⁵ și lipsește în Moldova. Dacă se compară părțile din constituția carvunarilor, inspirate sau traduse din declarația franceză a drepturilor omului, cu propunerile practice din acelaș proiect, se vede îndată că nu figurează decât „ad pompam”, că sunt niște „principii generale” fără aplicație, după cum observa cu dreptate însuș Xenopol.

Egalitatea înaintea legilor fusese afirmată de mult de Domni luminați, Const. Mavrocordat ⁶, Alex. Ipsilanti, Ion

1. D. V. Barnoschi, *Originile democrației române*, Iași, 1922. — Cf. recensia ce am făcut, sub acelaș titlu, în *Viața românească*, Nov. 1922, Ian. și Fevr., 1923. — De atunci încoace, am putut constata că mai erau și alte rezerve de făcut asupra lucrării. Vezi mai jos, p. 151, n. 2.

2. Acelaș, *Carvunarii*, poveste istorică, Buc., 1928.

3. In *Viața românească*, Nov. 1922, p. 175, scrisesem că, față de proiectul carvunarilor, cele muntenești aveau o formă „mai modestă și nearticulată, dacă mă pot exprima astfel”. Acum, în E. Virtosu, *1821*, p. XXXIII, citesc, cu privire la proiectul lui Vilară (mai sus, p. 89) că „e un proiect articulat, ca să întrebuițăm acest termen”. Am de observat însă că n'are totuși forma unui text de lege.

4. Agentul francez la Iași, Parant, raportă la 1798 că mai ales asupra tineretului, care începe să studieze, principiile revoluției franceze exercită farmec. (Hurm. supl. I, vol. 3, p. 520).

5. Vezi mai jos, p. 112—123.

6. I. Minea, *Reforma lui C. Mavrocordat*, p. 112—113.

Caragea ¹. Libertatea individuală, tot așa ². Din punctul de vedere al reformei judecătorești, autorii constituției călcău pe urmele orânduielilor lui Alex. Ipsilanti în Muntenia și inovau numai întru cât organizarea judecătorească rămăsese în urmă în Moldova față de principatul vecin ³. Libertatea religioasă caracterizase tot trecutul nostru. Exproprierea pentru utilitate publică fusese aplicată sub Fanarioți ⁴. Autonomia, libertatea negoțului, dispozițiile față de străini, întoarcerea mănăstirilor închinată sub cârmuirea pământeană, înființarea unei miliții naționale, fuseseră cerute de arzurile amânduror principatelor. Măsuri pentru ca preoții să învețe carte fuseseră luate și în vremea Fanarioților ⁵. Tipografiile în limba țării existaseră ⁶. Școlile înalte naționale din capitale fuseseră deschise sub Ion Caragea în Muntenia, sub Scarlat Calimah în Moldova, iar școli românești în capitale și prin județe funcționaseră ⁷, ba se înmulțiseră și la sate în epoca fanariotă ⁸. Cât privește *obligativitatea* învățământului, ea nu va fi cerută decât de marele boer D. Sturdza ⁹.

Instituirea unui regim reprezentativ, recomandată de Al. Ipsilanti încă din Aprilie 1821, fusese preconizată în programul muntean al lui Al. Vilară, din Fevruarie 1822; intervenția statului în cârmuirea averilor bisericesti, în celalt proiect muntean de prin Dec. 1821; supunerea chiar și a

1. I. C. Filitti și D. I. Suchianu, *Contribuții la istoria justiției penale în Principatele române*, p. 50—51.

2. *Ibid.*, p. 41 și n. 3.

3. Amănunte, *ibid.*, p. 51—52.

4. I. C. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor române*, p. 28 și n. 3.

5. Gr. Ghica în Moldova 1736, Const. Mavrocordat 1742, școala dela Antim din Buc. sub mitrop. Dositei Filitti 1797, școala lui Veniamin Costachi la Socola.

6. Astfel la 1818, la Buc., tipografia grecească și românească a doctorului Constandinache Caracaș, R. Clinceanu și D. Topliceanu (Filitti, *O pagină din ist. medicinei în Muntenia*, p. 47.

7. Hrisoavele p. școli : Gr. Ghica în Mold. 1728, 1747, St. Racoviță în Muntenia, 1765, Gr. Al. Ghica în Mold. 1766, Alex. Ipsilanti în Munt. 1775.

8. Mai ales în Muntenia, dela 1783 încoace. (Urechia, vol. VI și urm).

9. Vezi mai jos, p. 109—111.

Domnului la pravilele țării, într'o adresă a boerimii din Muntenia către Rusia la 1821 ¹.

În schimb, proiectul carvunarilor menținea sistemul nenorocit al reînnoirii tuturor funcționarilor în fiecare an; nu desființa havaeturile, adică veniturile slujbelor, reformă atât de necesară pe care o cereau amândouă proiectele muntene citate, precum și arzul boerimii mari moldovenești emigrate, din Octomvrie 1821.

Nu desființa nici privilegiile boerești; spre deosebire de marele ban Barbu Văcărescu, în propunerea sa de la 1819, păstra scutelnicii și poslușnicii, iar ceea ce prevedea despre raporturile dintre proprietari și săteni echivala cu drept cuvânt, chiar pentru Alecu Russo ², cu o tăcere.

Caracteristica acestei constituții este însă preocuparea boerimii mărunte de a trece conducerea afacerilor publice din mâinile singurei oligarhii a boerimii mari, în acele ale boerimii întregi, de la logofăt mare până la șetrar. Aceasta avea să participe nu numai la alegerea Domnului (în întregimea ei), nu numai în adunarea reprezentativă sau sfat obștesc (prin câte un reprezentant al ținuturilor și prin divanele din care putea face parte), dar și în divane și departamente, afară de divanul întâi, care *singur* era rezervat boerimii mari. Așa dar, constituția ciocoilor moldoveni acorda boerimii mărunte un rol mult mai important decât programele contimporane din Muntenia.

Acest rol este chiar punctul cardinal în jurul căruia se învârtete întreaga constituție a carvunarilor, cari și-au și atras de acolo porecla.

Explicația pretențiilor boerimii secundare a Moldovei, trebuie căutată, mai întâi, în influența revoluționarilor poloni, refugiați de la sfârșitul sec. XVIII. Principiile marelui revoluții franceze, scria Albert Sorel ³, dacă nu puteau fi pe placul înaltei aristocrații polone, pentru că loviau în bogățiile și

1. Vezi mai sus, p. 59.

2. *L. c.*

3. *La révolution française*, VII, p. 480.

mândria ei, conveniau însă micii nobilimi, care n'avea decât de câștigat pe urma lor, ca și burghezia, pe când nu avea nimic de așteptat de la patriciat. Aceeaș repercuțiune au avut-o ideile semănate de marea revoluție și în Rusia: a desbinat pe „dvorianstvo”, nobilimea provincială, de aristocrația de la curte ¹. A reînviat astfel în Polonia concepția politică după care statul se confunda cu „șleahta”, adică cu nobilimea întreagă ². Era și concepția lui Grigore Ureche și a lui Miron Costin ³, pe vremurile când — până la mijlocul sec. XVIII-lea — boeriile erau încă dregătorii efective, nu deveniseră simple titluri onorifice și când dregătoriile de la mare logofăt până la mare șetrar erau încă toate într'adevăr dregătorii „mari” ⁴, titularii lor luând loc în divanul domnesc. Pretențiile carvunarilor erau astfel mai mult o revenire la trecut, decât o inovație democratică. Afluența de revoluționari poloni în Moldova la sfârșitul sec. XVIII-lea ⁵ a influențat asupra boerimii secundare. Un pamflet de la 1804, al cărui autor era un Cuza ⁶, exprima plângerile acestei boerimi, că nu mai câteva familii aveau acces la dregătoriile și rangurile cele mari. Emoția a fost destul de puternică pentru ca Domnul cu divanul său să semnaleze Porții această dovadă de „un cuget a nesupunerii franțuzești”, și să obție un firman în care se vorbește de oameni nevrednici și nedestoinici cari au fost boeriți și se socotesc, de atunci, deopotrivă cu cei bătrâni boeri, căutând să ajungă la situațiile cele mai înalte. Au cutezat să „împrăștie pe drumuri și să lipească pe alocuri eftale cuprinzătoare de defăimări și hule”, au îndrăznit să îndrepte și către Domn „în chip de

1. *Mémoires de Alex. Iswolsky*, Paris, 1923, p. 98.

2. P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Gr. Ureche și M. Costin*, p. 4—5.

3. *Ibid.*, p. 74, 132.

4. Cf. I. C. Filitti, *Originele democrației române*, în *Viața rom.*, Ian. 1923, p. 18.

5. V. A. Urechia, V, p. 499; VIII, p. 149—150, 159, 257 (la 1794, în vremea lui Mihai Vodă Suțu, cel compromis și cu Riga, mai sus, p. 9).— Iorga, *Acle și frag.*, II, p. 349, 352—353, 358—359.

6. R. Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău*, I, p. 40—41.

jalbă, o neiscălită hârtie.... asupra bătrânilor boeri ai pământului”¹.

În pretențiile ei de egalizare cu boerimea cea mare, boerimea secundară mai găsea un temel și în „Așezământul obrazovaniei oblastiei Basarabiei”², de la 1818. Se deosebeau : dvorenini, adică boeri, toți acei cari avuseseră în Moldova o boerie până la șetrar ; erau scutiți de dări ; obștea lor se întrunea spre a alege cinovnicii ; însușirea lor de boer era ereditară ; veniau apoi boernașii, cari avuseseră în Moldova ranguri mai mici ; li se recunoștea numai noblețea personală, erau scutiți numai parțial de dări, iar urmașii lor intrau în categoria mazărilor ; în sfârșit oricine, din orice categorie socială, putea intra în slujba împărătească : dacă ajungea la anume cinuri, putea deveni dvorianin, fie cu nobleță moștenitoare, fie numai personală.

Este clar că acest așezământ a avut o influență hotărâtoare asupra constituției de la 1822, a carvunarilor moldoveni, după cum constată de altfel și vornicul Negel³.

Proiectul carvunarilor vorbește de „numirea boerilor prin îmbrăcare de caftan”, care „să fie pururea numai pentru cinstile vredniciei și pentru oarecare răsplătiri a fie căruia pentru slujbele sale”. Mai vorbește și de „potrivirea cinurilor (care) să fie pe (aceleași) măsuri a vredniciei” (art. 51). Așa dar : slujbe, cinuri, caftane. Cinul și caftanul să se acorde de Domn ; slujbele, de Domn în unire cu sfatul obștesc, după cum în Basarabia unii cinovnici se alegeau de adunarea dvoreninilor. Caftanul, spre deosebire de cin, se pare că trebuia să confere noblețea ereditară⁴.

Astfel, proiectul carvunar era menit să profite în primul

1. Anaforaia boerilor, Acad. rom., ms. 1, f. 234—240 ; ms. 91, f. 217—221 ; Uricar, III, p. 59—67. — *Arzul c. Poartă*, Acad. rom., ms. 1, f. 240—244 ; ms. 91, f. 222—225 ; ms. 95, f. 293—295. — *Hatșeriful*, Uricar, p. III, 176. *Doc. renașt.*, I, p. 289.

2. Exemplar la Acad. rom. sub cota III, 57.695. Analizat de M. Costea (C. Stere) în *Viața românească*, Iunie 1906, p. 123.

3. Vezi mai sus, p. 96.

4. Vezi adresa boerimii secundare a Moldovei c. ambasadorul rusesc la Poartă, mai jos, p. 166.

rând, boerimii secundare, asigurând egalitate desăvârșită de drepturi numai tuturor membrilor „obștei boerești”.

În consecință, socotesc că nu se poate zice, pe baza acestui proiect, că spiritul novator din Moldova era orientat „spre o democrație cât mai largă”¹ (*sic*), mai ales când avem în vedere curentul real democratic din aceeaș vreme în Muntenia².

*

Principalul, sau unul din principalii autori ai constituției carvunare, tânărul Ionică Tăut este și autorul unui pamflet intitulat „Strigarea norodului Moldovei” către boerii mari și împotriva arhiepiscopului și mitropolitului chir Veniamin, compusă la Suceava de către boierii de clasa II și III³.

În acest pamflet trebuie deosebite trei serii de idei :

Mai întâi învinovățirea, devenită axiomă în amândouă Principatele, a Grecilor de toate suferințele trecute ale Românilor și închipuirea că veacul de aur al țării nu se sfârșise decât odată cu primele domni fanariote. Până atunci, Temis la judecată, cumpănind faptele, „protecsuia dreptate, ipolipsis și cinste”. Pravila lui Vasile Vodă, de care Tăut crede că era potrivită pe adevăratele vechi obiceiuri ale pământului⁴, a fost înlăturată, spre a fi înlocuită cu pravilele națiunii grecești. Până atunci „adunarea obștească era alcătuită din toate stările”, bine înțeles privilegiate, ceea ce este exact, dar Tăut uită că asemenea adunări nu se convocau decât în împrejurări excepționale și că se convocaseră și în vremea Fanarioților⁵. Crede că numai „de câțiva ani” slujbele se vindeau.

1. E. Vîrtosu, 1821, p. XVIII.

2. Vezi mai jos, p. 112 sq.

3. Ms. grec la Acad. rom. cu data 1821 (*Crest. col.* 1908, p. 266). Există mai multe copii, din care cea mai complectă poartă data 28 Martie 1821 și a fost publicată de Emil Vîrtosu în *Viața românească*, anul 22 (1930), p. 87 sq.

4. Cf. I. C. Filitti, *Despre vechiul drept penal român*, Buc. 1928, p. 4—11.

5. Cf. Acelaș, *Un proiect de constituție inedit al lui Cuza Vodă dela 1863*, Buc. 1929. Extras din Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj. V, p. 370.

A doua idee călăuzitoare a lui Tăut este că până la Fanarioti Moldova trăia mulțumită, în cadrul legăturilor ei cu Poarta, astfel cum le stabilise Bogdan Vodă. Exagerează însă până într'atât, încât ajunge să întoneze un adevărat imn de slavă Turcilor. „Poarta niciodată n'a voit a avea în pământul acesta un norod jăcuit, ci, fără îndoială, înalta sa voință a fost că în oblaștiile acestea să stăpânească pravila și buna orânduială și să înflorească științele și meșteșugurile”. Tăut afirmă că Poarta „totdeauna prin înaltele ei firmanuri a poruncit Domnilor stăpânitori și boerilor dreptele cumpăniri, bunele orânduiri”. Nu observă contradicția în care cade cu sine însuși când scrie că „din vreme ce prea puternica imperie a Rusiei a primit a lua asupra sa protecția acestei țări, care lucru cu rânduială ați vrut și ea n'a fost mijlocitoare a se împlini?”. Nu observă că necesitatea intervențiilor rusești osândește Poarta și uită că ele s'au produs tocmai în vremea Fanariotilor.

A treia idee călăuzitoare, care este și cea fundamentală a lui Ionică Tăut, este pornirea împotriva boerimii mari, a celor vre-o 20 de familii care, din a doua jumătate a sec. XVIII-lea, ajunsese să monopolizeze înalta conducere a statului. Această pornire îi întunecă dreapta judecată asupra evoluției istorice. Acuză pe boerii mari că învrăjbirile dintre ei au fost cauza că Poarta, trecând peste vechile privilegii ale țării, a trimis Domni greci și că s'a inaugurat astfel epoca fanariotă. Uită Tăut că domniile fanariote își avuseseră originea în dorința Porții de a pune capăt veleităților legitime ale Domnilor și boerilor de mai înainte, de emancipare de sub stăpânirea turcească. Nu vrea să admită că tot asemenea veleități onorabile au putut face pe mitropolit și pe unii boeri să sperie că din conlucrarea cu eteria ar putea să iasă binele patriei. Recunoaște că pentru Greci eteria a fost „o pornire spre isbândirea credinței și slobozeniei patriei lor”, dar Românii nu trebuiau să se asocieze, căci „acest pas îndrăzneț, în pământul nostru a lăsat urme sângerate”. Un argument de prudență explicabil, dar Tăut mai acuză pe boerii mari că nu s'au adresat Porții, care „negreșit, cu înalta sa socotință

și chibzuire ar fi pornit punerea în lucrare". Uită astfel nesfârșitele apeluri adresate de marea boerime conducătoare atât Turciei, cât și Rusiei, mai ales de la tratatul de la Cainargi încoace ; că această boerime a plăsmuit atunci preținsele texte ale capitulațiilor, la care-i place lui Tăut să se refere ; că pe urma acelor apeluri s'au produs demersuri rusești la Poartă și s'au dat firmanele pe care el le amintește. Face imputare mitropolitului că a blagoslovit armele eteriei menite „a vărsa sângele Otomanilor”. Acuză pe boerii cari au pactizat cu eteria, că au putut crede în decadența împărăției turcești, uitând că acuzarea se resfrângea și asupra memoriei unui Dimitrie Cantemir și a altor Domni, fala Moldovei dinainte de Fanarioți. Osândește pe boerii mari că nu s'au arătat „slugi credincioase prea puternicei Porți” și îi apostrofează : „Ce rău ați văzut de la prea puternica Poartă?” „Au doară pentru că v'a cinstit cu cinurile cele mai mari?” „Ce rău v'ați închipuit a avea pământul acesta despre neamul Otomanilor și care tiranii ați văzut de la dânsul? Au nu sub umbra lui am sprijinit biserica, legea, obiceiurile și tot ce avem?”

Mândria lui Ionică Tăut este că Moldova n'a fost supusă Greciei. Se mulțumește că „dimpotrivă țara aceasta are împăratul său, pe mărirea sa marele sultan Mahmud al II-lea și la al mării sale scaun din vechime este supusă”.

Cere Tăut boerilor mari să lase dihoniiile dintre ei, să primească această situație și totodată să recunoască drepturi egale boerimii secundare, după pilda așezământului Basarabiei. Fericește pe locuitorii acestei provincii și ai Bucovinei (deși rupți din trupul Moldovei și aflați sub stăpânire străină), pentru buna lor stare, datorită faptului că n'au avut amestecați între dânsii boeri mari. Nu cere însă desființarea scutelicilor spre pildă, ci numai curmarea abuzurilor pe care cei puternici le fac în această privință în dauna obștei boerești.

Tot Ionică Tăut este desigur autorul scrierii „Cuvântul unui țaran către boeri”¹. Și aci, preocuparea de starea ne-

1. Alecu Russo, *Opere*, ed. Haneș, p. 112. — *Anul 1848 în Principatele române*, III, p. 577—582. — *Acte și legiuri privitoare la chestia țărănească*, Seria I, vol. IV, p. 761.

norocită a țărănimii este mai ales prilejul pentru ca presupusul țăran să facă apologia boerilor din „vremile cele de aur”, uniți cu toții în slujba țării, plini de milă, de durere și de dreptate pentru cei nevoiași, o închipuire greșită din care numai atât era adevărat, că multe neamuri de boeri de altă dată căzuseră în rândurile sătenilor. Dar această tragedie a proprietății și a claselor sociale, cu tot cortegiul ei de nedreptăți și de spoliere reciprocă nemiloasă, începuse încă din sec. XVI, pe urma fiscalității impuse de exigențele turcești ¹.

Acestea erau ideile politice ale lui Ionică Tăut și ale boerimii secundare care, cum vom vedea, nădăjduia că Poarta îi va confirma proiectul de constituție ².

*

Boerii mari emigrați și cari stăteau în legătură și cu Pini ³, sperau încă, la mijlocul lui Mai 1822, că poate vor fi chemați și ei la Țarigrad și pentru o asemenea eventualitate vornicul Negel era de părere că trebuia pregătit un arz, care să fie pus în calea întreprinderilor „celor din neamurile cele mai de jos contra boerilor celor dintâi” ⁴.

De atunci desigur, trebuie să fie diferitele proiecte de organizare a țării Moldovei, emanate de la boerimea cea mare, spre a fi opuse proiectului de constituție al carvunarilor.

Astfel, proiectul intitulat „shedion de reformăluirea stăpânirii Moldaviei”, în 30 articole ⁵, admitea acum ca stăpânirea să fie monarhicească, cu Domn din neamul moldovelesc, desemnat pe viață, dar asistat de 6 sau 8 „familii din cele dintâi ale pământului”. In ce privește boeriile acordate în trecut, să se anuleze cele date după domnia lui Calimah, iar

1. Mai sus, p. 52.

2. Tot Ionică Tăut este autorul altui pamflet intitulat *Scrisoarea unui boer din Moldova către d-lui log. G. S. la Cernăuți* (Acad. rom., ms. 5, f. 53. Alecu Russo, *Opere*, ed. Haneș, p. 123—124). E probabil că și acest pamflet va fi publicat în curând de d. Virtosu.

3. C. Erbiceanu, *Istoria mitrop. Mold.*, p. 234.

4. *Ibid.*, p. 232—233.

5. Il cunoaștem numai din extrasele ce dă Alecu Russo (*l. c.*, p. 117—120).

pe viitor să nu se poată căftăni nimeni fără socotința divanului.

„Afară de știutele și ispititele familii și acei cu știință și praxis, alți netrebniți și de neam prost și fără moșie sau altă stare să nu fie primiți în nici o funcție, nici măcar ocolaș”. Incolo, proiectul menține, ca și al carvunarilor, toate „privilegiile vechi” ale boerimii, care va fi scutită bineînțeles și de birul ce urmează să se așeze pe cap de locuitor, fie și străin.

Celelalte dispoziții privesc chestiuni asupra cărora toată lumea era de acord în amândouă principatele, regimul mănăstirilor închinată, promovarea fabricilor, întocmirea unei miliții naționale, hotărnicirea moșiilor, precizarea bugetului Domnului, etc.

*

Alt proiect, intitulat, nu știu de ce, „pontul popilor”, în 25 articole ¹, atribuia și el cărmuirea țării Domnului, asistat de o „gherusie” de 8 boeri din cei dintâi, cari se vor reînoui la fiecare 3 ani. Fără asentimentul gherusiei nu se pot da cînuri, nici nu se poate osândi un pământean. Grecii nu pot fi primiți în cînuri; ei nu pot fi decât negustori. Cînurile date de Mihai Vodă Suțu și de la el înapoi se vor anula. Boerii vor avea dreptul de a se jelu la Poartă împotriva Domnului. Privilegiile boerești rămân în ființă și boerii nu vor plăti nici o dare. Incolo, iarăș dorințele unanime cu privire la mănăstirile închinată, la negoț și industrie. Velnițele vor fi slobode, dar numai pentru pământeni. Holerca să fie oprită la import.

*

În sfârșit, proiectul mai complicat al logofătului Dimitrie Sturza ², sau „sistema aristodimocraticească” și care amintește întrucâtva de proiectul muntean de prin Dec. 1821. Nu vrea Domn. Prevede trei divane neatârinate unul de altul (separația puterilor): cel mare, compus din 15 boeri mari;

1. *Ibid.*

2. Uricar, IV, p. 281 sq.

cel pravilnicesc, compus din alți 15 boeri mari și divanul de deputați ai județelor, sau divan de jos.

Divanul cel mare are grija izvodirii capetelor pravilnicești și datoria să străjuiască de toată trebuința „republicei”. El este guvernul, care îngrijește de păstrarea moravurilor bune, de agricultură, finanțe, oștire, de trebile străine. Este „cârmaci toatei oblăduiri a republicei”. Membrii divanului mare sunt desemnați pe viață. Când se ivește o vacanță, cei rămași cooptează pe noul membru, dintre „neamurile boerești din țară, în vârstă de cel puțin 30 de ani, înțelept și iubitor de patrie”. Cei 15 membri își împart atribuțiile astfel: trei, împreună cu episcopul țării de sus, se ocupă de instrucția publică și de creșterea pruncilor sârmani, numind și epitropi copiilor ai căror părinți nu-i îngrijesc după cuviință; aceiași trei se ocupă și de „economia pământului”. Alți trei divaniști, împreună cu episcopul țării de jos, au grijă de moravuri, sănătate, orfanotrofii, lazareturi, iar împreună cu mitropolitul se ocupă de teatru. Alți trei se îndeletnicesc cu socotelile statului, raportând complectului de 15. Complectul desemnează pe unul din membri, care să meargă la divanul de jos să discute bugetul „întocmai cum se obișnuiește la Engiltera, țară slobodă, vrednică de a lua paradimă de la dânsa”. Alți trei divaniști, țin corespondența cu străinătatea, după directivele date de complectul de 15 și se preînoesc câte unul la fiecare 6 luni; alți trei în fine, se ocupă de chestiile ostășești.

Divanul pravilnicesc se alcătuește și reînoește ca și cel mare. Judecă după cum e scris în pravile, cu cel puțin 10 voturi, fără nici un adaos sau scădere la textul pravilei; va putea totuși „domoli acea strășnicie a pravilei”, dar n’o va putea înăspri. Are puterea „a trage pe fieștecine”, fără deosebire de mare sau mic. Nimeni nu poate fi însă închis fără prealabilă cercetare în modul următor: trei divaniști, împreună cu câte 3 persoane desemnate de părți, cercetează pricina și raportează celorlalți 12 divaniști, cari vor judeca¹. Cel bănuț de fapte „prea delicate”, va da chezaș că nu va lipsi din

1. Cf. Filitti și Suchianu, *o. c.*, p. 53.

instanță, sau va fi pus la popreală. Tot la popreală sunt puși și cei prinși în flagrant delict.

În fiecare județ, boerii locali aleg trei judecători. Contra hotărârii acestora, de la o anume sumă în sus, se poate face „apelație” la divanul pravilnicesc.

Divanul de jos, al deputaților, se alcătuește astfel: câte un ales al fiecărui sat se strâng la reședința plășii și aleg trei „gospodari”. Aceștia se strâng apoi la reședința județului, și aleg trei deputați „oameni drepți, cu iubire de patrie, gospodari în județ, boeri sau nu”.¹ Divanul de deputați „închi-puește icoana unui norod slobod”. El repartizează mijloacele bugetare între județe, iar județele între sate prin deputații plășilor. Nu va exista decât o singură dajdie, pe care contribuabilul o va plăti, știind că este „iarăș pentru trebuința sa, fiind tot un trup cu republica, și aceasta o face de bună voe și prin mijlocirea deputaților săi”. Astfel, fiecare „republicaneț” nu poate fi silit să dea o sumă fără a fi încredințat că este adevărat trebuincioasă republicei, dar neplata sumei hotărâte de adunarea de jos se va pedepsi „ca cea mai mare vină”.

Mitropolitul, doi episcopi și alte 6 fețe duhovnicești, vor forma sinodul. Toate pricinile se îndreaptă însă către divanul pravilnicesc, care singur are căderea de a deosebi pe cele duhovnicești spre a le trimite sinodului. Nimeni nu va putea lua darul preoției fără prealabilă cercetare în „matimele bogosloviei” de câte 2 din cei 6 duhovnici ai sinodului și de dascălii școlii bogosloviei.

Când moare mitropolitul, locul său îl va ocupa de drept episcopul țării de sus; în locul acestuia va trece episcopul țării de jos și în locul acestuia se va alege una din celelalte 6 fețe duhovnicești ale sinodului, de către o adunare compusă din trei membri ai divanului mare, trei ai divanului pravilnicesc, mitropolitul și episcopul.

Dacă se va simți nevoie de vre-o pravilă nouă, proiectul se va întocmi de trei membri ai divanului celui mare, cu trei

1. Spre deosebire de proiectul carvunarilor.

ai celui pravilnicesc și se va cerceta de complectul acestor două divane. Dacă va fi primit cu majoritate, va dobândi putere de pravilă.

*

O atenție specială se cuvine însă „închipuirii” de reforme a marelui boer Iordache Rosetti-Rosnovanu pentru că, spre deosebire de celelalte proiecte boerești, cerea nu numai desființarea scutelnicilor, pe care n'o mai propusese decât Barbu Văcărescu în Muntenia la 1819, dar și *desființarea privilegiilor în materie de impozite*, instituind o dare unică, pe pământ, pe care s'o plătească proprietarii și sătenii, proporțional cu partea lor de folosință. „Obșteasca legătură în contribuție, scria acest membru al protipendadei, va face legătura naționalicească”. „De la cel mai mic... și până la cel mai mare... vor fi legați a sprijini cu un deopotrivă interes și durere așezarea aceasta... și cine va putea atunci să biruiască neamul unit?”¹

6. Curentul democratic în Muntenia la 1822.

În Muntenia, după eterie, curentul antigrecesc, era tot atât de puternic ca și în Moldova.

S'ar putea, din cauza preamăririi originii dace, ca Naum Râmniceanu², sau mai de grabă, din cauza laturii democratice, Eufrosin Poteca ori Paris Momuleanu, să fie autorul unui pamflet³, menit în primul rând să arate superioritatea originii Românilor față de a Grecilor. Curios este că începutul este la fel cu acel al adresei boerilor munteni către Rusia la (29 Martie) 10 Aprilie 1821⁴.

1. *Arhiva din Iași*, IX (1898), p. 603. În schimb, ca toți proprietarii de moșii, voia să sporească numărul zilelor boerescului, să fie îngăduit proprietarilor să aducă pe moșii oricâți cultivatori vor voi și statul să nu preleveze nimic din producțiune, spre a da astfel imbold agriculturii. Pentru obștească impunere, vezi și Eufrosin Poteca la 1824, mai jos, p. 131—132.

2. Cf. C. Erbiceanu, *Viața protosinghelului Naum Râmniceanu*, p. 42.

3. Acad. rom., ms. 322, f. 128. Rezumat de mine în *Arhivele Olteniei*, X (1931), p. 254—5, ceea ce E. Vîrtosu, 1821, p. 187—187, publicând actul în întregime, uită să menționeze.

4. Mai sus, p. 41.

„Neamul Dachilor, cunoscut în istorie cu mulți ani înainte de întruparea Domnului Isus Hristos, ... apurarea a fost oblăduit de crai înșiși stăpânitori din neamul lor pământeni, cu pravile și obiceiuri ale pământului și cu putere ostășească de război... (pe) care... au simțit-o îndestul și acea puternică... împărăție a Romei... Străinul pismaș al neamului românesc nu se îndestulează să se răsfate atâția ani întru ale noastre, ci, dându-ne cu piciorul, voește să ne surpe și din strămoșeasca noastră slavă, silindu-se a dovedi că neamul Românilor nu se trage din Dachia, zicând că acel neam al Dachilor s'a risipit... de către numitul biruitor împărat... și în locurile au așezat neam râmlenesc din partea Italiei¹.... Cu toate acestea, ori din neamul Dachilor, ori din neamul Romanilor de vor zice că ne tragem, tot se arată neamul nostru cu bună dovadă mai cinstit și mai slăvit decât neamul pismașului împotrivor, ce însuș s'a făcut defăimare și ocară neamului elinesc din care se fălesc că se trag, măcar că și pe acel neam elinesc istoriile nu ni-l arată de vre-un neam mare., ci de un neam mic, locuit într'o prea mică părțică din Europa..., despărțit în multe mici domnii... Grecii nu se trag din Elini, căci i-au stăpânit Macedonenii, apoi Romanii, apoi Turcii, cu cari acum se corcesc, căci le răpesc femeile și fetele și le batjocoresc”.

În al doilea rând, pamfletul arată că, față de situația de robie în care se află astfel Grecii, „dimpotrivă neamul Românilor și Moldovenilor, și de se vede sub stăpânirea Porții..., dar această stăpânire este cerută și primită de înșiși ei, numai cu chip de protecție tocmită și așezată prin contracturi, și de aceea își au oblăduirea prin căpeteniile lor, prin pravile și obiceiuri ale pământului lor... (și) mai au și altă protecție împotriva nestatorniciei turcești”.

În al treilea rând, se arată ingratitudea Grecilor. „Au hrănit pâinea din mâinile pământenilor, moldoveni și români; orânduise ei căpetenii într'aceste două țări, apoi după ce au

1. Dacii au rămas în Ardeal, unde n'a fost colonizare romană și de unde s'a pogrorit apoi Radu Vodă, la 1241, la C-lung și i s'a închinat banul Craiovei. De atunci neamul s'a numit Români în loc de Daci.

supt cu mare lăcomie și cu vrăjmășie tot laptele până la sânge, au cutezat nelegiuții să lucreze două răutăți mari împotriva tuturor sfințelor dreptăți..., să facă adică mai întâi o obștească a lor apostasie împotriva puterii turcești, ca să o surpe și să o desrădăcineze și să ia ei împărăția ¹, iar când aceasta n'o vor putea săvârși, atunci să lucreze pe cea de a doua, să stăpânească adică ei desăvârșit Moldova și Valahia, stingând neamul pământenilor și numind aceste două eparhii *Noua Grecie...*" ².

Dar, „greșește neamul cel de lipitoare al Grecilor de va socoti că Românii s'au zidit de o pronie deosebită ca să fie organele trufiei lor, jungherele lăcomiei lor, batjocura iubirii lor de slavă deșartă și hrană patimilor lor”.

Apoi, scopul pamfletului este de a arăta că se impune ca Românii să fie uniți între ei. „Neamul românesc.... îndată se va împicioroga, când vor hotări ca, prin înfrățită unire, să se depărteze de neamul cel străin”. Dovadă este că „abia au cugetat Românii să se unească, abia s'au gătit spre o glăsuire, și iată că fără zăbavă și fără cât de puțin val au dezrobit țâța cea dreaptă a maicii lor din gura celor străini..., care din nenumărați ani sta strânsă întru încheștarea dinților grecești”.

*

Dar, în acest pamflet muntean, spre deosebire de scrierile din Moldova, se ridică și alt glas : acel al colaborării tuturor claselor sociale, înlăturând deosebirile întemeiate pe naștere.

Dacă în Muntenia actele de îndrăzneală ale unor boeri secundari, de la 1793 încoace ³, pare că au avut și ele caracterul unor năzuințe spre un rol social mai important, nu s'a ajuns însă nici odată în acest principat la formularea ca-

1. Mai nedrept decât Ionică Tăut, autorul pare a face imputări Grecilor pentru încercarea lor de emancipare.

2. Pentru această învinuire, vezi și mai sus, p. 51. (*Corespondența între un Muntean și un Moldovean*, de același autor, mi se pare,) și p. 84 (memoriul de prin Dec. 1821 al boerilor munteni către Rusia).

3. Mai sus, p. 29.

tegorică a unor pretenții ca acele ale carvunarilor moldoveni¹. În Muntenia, s'a trecut deadreptul la un curent democratic. Cauza cred că este că aci ideile revoluției franceze n'au fost deviate printr'o influență ca cea polonă, nici prin pilda unei părți înstrăinate a țării, ca în Moldova, și astfel s'au putut îmbina neturburat cu tendințele democratice ale Grecilor, intelectuali și negustori², propovăduite și de marii lor dascăli de la școlile înalte din București și Iași. Aceștia, începând de la Sevastos Chimenitul, în vremea lui Const. Vodă Brâncoveanu³, au tot repetat că adevărata noblețe este aceea a virtuții și a dragostei de învățătură și că mărirea este trecătoare, pe când înțelepciunea este singura avere nepieritoare. Prin influența lor, s'a înscris în hrisoavele privitoare la școli din sec. XVIII că elevii distinși vor fi primiți în dregătoriile țării și este evident că la tulpina multor familii, băștinașe ca și străine, care au intrat de atunci în rândurile boerimii, stau persoane de origine modestă sau chiar obscură, care se împodobiseră cu învățătură. De altfel, neamurile mari ale Fanarului se trăgeau și ele din câte un negustor îmbogățit, care dăduse fiilor săi o instrucție deosebit de aleasă. Invățătul Adamantie Corai, stabilit la Paris de la 1789, era un entuziast al ideilor democratice⁴, iar primul eterist, Riga, alcătuieste chiar o constituție democratică, destinată locuitorilor Rumă-

1. Cf. I. C. Filitti, *Originile democrației române*, în *Viața rom.*, Nov. 1922, p. 183—187; Fevr. 1923, p. 186—187, 189. — Se întâmplă ca boerimea fruntașă să manifeste sollicitudine pentru urmași scăpătați, sau năpăstuiți ai unor neamuri odinioară înfloritoare. Astfel, am citat (*ibid.*, Nov. 1923, p. 180, după ms. rom. păstrat la Acad. al lui V. A. Urechia, privitor la domnia lui Gr. Ghica) cererea dela 1822 a boerilor olteni către acesta de a boeri pe fiii răpos. Ion Otetelișanu „pentru că ne este la toți cu necinste să-i vedem pe urma slugilor boerești și multor proști cari, în străina stăpânire a Grecilor, cu dare de bani, s'au făcut ceea ce nu li se cădea”. (Publicat acum în extenso de Virtosu, 1921, p. 141—143). Cf. cazul lui Nicolae Grecianu, supra, p. 90.

2. „Aproape toți negustorii dela Ianina și din Albania stabiliți la Buc. sunt niște sans-culottes. Au tradus drepturile omului și le știu pe din afară” (Rap. francez din 1793, în *Hurm.*, supl. I, vol. 2, p. 94).

3. Discurs către Domn, în *Hurm.*, XIII.

4. Brunet de Presle, *Lettres inédites de Coray à Chardon de la Rochelle*, Paris, 1877.

liei, Asiei Mici și Vlaho-Bogdaniei¹. Marele dascăl Lambru Fotiade nu pregeta să spue, în prezența lui Alex. Vodă Moruzi, că știința este „o bogăție mai mare decât a celor ce storc milioane de la cei istoviți”². În colecția de la 1818, a negustorului Dauti, originar din Târnova, de „Felurite bucăți de versuri etice și burgheze”, se insistă asupra inaniității pompelor și măririlor, asupra deșertăciunii prejudecății de naștere și asupra precăderii ce trebuie dată faptelor bune și virtuților personale³. Gheorghe Lazăr, reprezentantul „curentului latinist, prin originea și conținutul său, un curent revoluționar”⁴, n’avusese decât să continue propaganda acelorși idei, în românește, în entuziasmul auditorului său compus din odrasle sărace ale claselor de jos⁵.

Ecolul acestor idei se găsește în pamfletul cercetat adineaori, îndreptat contra Grecilor, și în care se mai arată că îndepărtarea acestora nu ajunge. „Măcar că s’a slobozit un izvor de hrană în gura Românilor... și de a început a-și face lucrarea sa cea firească spre împiciorogarea românescului trup, dar însă fiindcă, după parimie, unul este nici unul, urmă și era de mare trebuință a se desrobi și cealaltă, spre a alcătui totimea trupului românesc întru întregimea sa cea dintâi... Corabia cea putredă... a neamului românesc astăzi are trebuință de un corăbier iscusit... și acesta este unirea... Românilor! ajunge-vă punerea de fii pe cari până acum îi încuibăți în lăcașul vostru și ei, în loc de mulțumire, v’au făcut astăzi de ați rămas ticăloase leșuri ale defăimării lor... Știu că în orașul vostru cel frumos⁶ ați întocmit și școală lăudată;

1. N. Bănescu, în *Revue historique* (a d-lui Iorga), V (1928), p. 154.

2. Hurm., XIII.

3. Iorga, *Ceva mai mult despre viața noastră culturală și literară în sec. XVIII*, extras din An. Ac. rom., 1916, p. 4-5. Acelaș, în *Revue hist.*, I (1924), p. 31-32.— N. Bănescu, *Academia grecească din Buc. și școala lui Gh. Lazăr*, p. 23-26.

4. G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, ed. 2-a, 1922, p. 27-28.

5. Cf. Filitti, *Originele democrației române*, în *Viața rom.*, Ian. 1923, p. 23.

6. Autorul pare a fi acelaș ca al pretinsei corespondențe dintre un muntean și un moldovean (mai sus, p. 51), căci conținutul pamfletului se aseamănă cu partea finală a răspunsului munteanului către moldovean.

ați înzestrat-o cu zestrele fiicelor maicii voastre și nădăjduiți în sfârșit să culegeți roadele osârdiei voastre, dar oare într'acea școală se află vre-un fiu de româncă? Ba, ci numai pui de vulpi și malaci de bivoli... cari în cele de pe urmă au ridicat armele împotriva maicii voastre, împotriva voastră. Iată punerea de fii din cei de alt neam. Tinerimea românească, adică cea din blagorodnici (nobili) își avea învățători prin casele lor, iar cea de neam mai prost scumpea hârtia târgului, scriind foite spre deprinderea buchilor la școalele cele prăfuite ale limbii voastre... Românilor! aveți frați din maica voastră, cari destoinici sunt a sluji în ocolul țării. Nu-i mai dați la spate... Dați-le rând. Fiți dar uniți într'o glăsuire și statornici întru toate spre folosul patriei, că voi sunteți patria”.

*

Ideea aceasta revine în altă scriere, intitulată „Cugetul adevăratului român către frații săi români, sau păreri cari, dacă vor fi ale tuturor Românilor de obște, punându-se în lucrare, vor fi spre obștesc folos”¹. Cuprinde 7 puncte. „Voință vătămătoare neavând spre nici unul ce este născut român și frate al meu, nu am vătămat obștea nici într'un chip și sunt mulțumit cu al meu cuget că și această stare a mea este de aproape drămuită cu facere de bine....” „Altă părere nu voi să am decât *părerea folositoare ce va avea obștescul duh, sau duhul celor mai mulți din Români*, căci prin a mea părere nu voi să-i aduc în stare ca să-mi fie rușine sau milă de ei... Când fără vicleșug, obștea unui neam, prin sfat și chibzuire, ajunge să aibă o părere, aceea nu poate fi rea niciodată”. „Unit firește este Românul cu Românii, dar unire spre folos obștesc nu poate a se face decât de cei mai mulți, dacă nu de toți de obște”. Așa dar, autorul preconizează adunări obștești, în care hotărârile să se ia cu majoritate. Apoi adaogă că „cel mai înlesnitor mijloc al unirii, nu este altul decât dragostea și dragostea se naște din stimă; nu cumva Românii sunt

1. Acad. rom., ms. 322, f. 166. Rezumat de mine în *Arhivele Olteniei*, X (1931), p. 255—256 și publicat in-extenso de E. Vîrtosu, 1821, p. 197—202.

mai puțin vrednici de stimă decât oamenii celorlalte neamuri? Și mai vărtos, nu sunt ei vrednici între dânșii de stima lor, a unuia către altul? Oricare Român în starea lui, chiar neînvățat, (este) deopotrivă cu un european la judecată și mai bun mult decât oricare din europeni la curățenia inimii". Așa dar, „*Românii cu toți să-și aleagă chipul lor de oblăduire a pământului*, decât această alegere să o aștepte de la prea înalta chibzuire a Proniei”.

Autorul este însă un rusofil, căci el încheie că „cea mai (mare) nădejde românească să fie la pravoslavnică creștinătate a împăratului, ce este dator a fi protector acestei țări... El singur știe în ce chip are a lucra îmbunătățirile asupra neamului românesc și nu are trebuință de supărările noastre”.

*

Acelaș autor își reia ideea într'un alt apel „Pentru unire”¹ Se definește „patria”. „Este locul unde se află petrecând soțietate de mulți oameni, după numele părinților, moșilor și strămoșilor lor, cari și aceia au petrecut acolo, viețuind în soțietate. Nu se chiamă dar pământul patrie, ci petrecerea lor politicească, adică soțietatea celor ce locuiesc împreună, întrebuințați și împărtășiți unul de către altul, care întrebuințare leagă dragostea, interesurile și folosurile obștei”. Când soțietatea omenească se răzvrătește, atunci nu se mai chiamă patrie, pentru că lipsește împărtășirea ce leagă dragostea și folosul obștesc, se desleagă tot trupul societății și silindu-se fiește carele numai pentru al său folos în parte, petrec cu dușmănie. Așa au căzut după vremi din buna stare a lor neamuri slăvite... și mulți, neputând trăi în patria lor, s'au depărtat în alte pământuri străine. Așa și neamul nostru se vede căzut în urâta clisă a ticăloșiei și călcat de picioarele străinilor, pentru că s'au dezghinat desăvârșit tot trupul societății noastre ce întocmia cea adevărată patrie. Nu mai

1. Acad. Rom., ms. 322, f. 149. Citat de mine în *Originele democrației române* (Viața. rom., Nov. 1922, p. 190) și rezumat în *Arhivele Olteniei*, X (1931), p. 256, ceea ce Virțosu omite să menționeze publicând actul in-extenso (1821, p. 183—186).

putem zice că Țara Românească este patria noastră..., gă-sind-o străină și fără trebuincioase împrejurări și fără tărie de străjuire... Veniți... să ne întocmim patria, să întărim cu unirea noastră... *slobozenia a grăi fiește care și a-și arăta părerea lui, fără a face osebite ipochimenilor, și să se asculte și cel mai mic întocmai ca și cel de frunte*, numai să fie patriot, iar nu străin, sau cu tragere din cei străini și *toată tăria s'o aibă glasurile cele mai mulle, iar nu cele mai puține...* Fraților Români ! căutați oglinda anului 1821 ! Cu toți să fim un suflet, o cugetare și o glăsuire pentru toată obștea. Să ni fie legătură veșnică pentru aceasta, o scrisoare iscălită de toți cu jurământ. Nici unul să nu cugete la al său în parte folos''.

*

Mai accentuată împotriva deosebirilor de naștere este altă variantă ¹. „Fraților ! Pătimirile tuturor de obște, mai vârtos în cursul trecutelor 7 luni, (erau) aproape să ne șteargă din numărul celor vii... Din pricina neunirii... am rămas lipsiți, până când acum ajunserăm la acea desăvârșită ticăloșie... Trebuie să ne deșteptăm și să socotim că omenirea tot într'un chip își are simțirile și mișcările ei și că *înălțările cele după întâmplare, iar nu după cuvîntă viind către cineva, nu aduc cu sine și deosebiri istețime*, precum nici cei gonți de noroc, deși rămân în stările cele mai mici, nu se despoaie de darurile firești... *Acei pușini cari cu nedreptăți se slujesc de patrie, nu pot fi patria, iar glotșul tot, ce prin silnicie se află supuși la cei pușini, aceia și jirește și pravilnicește sunt patria și orice putere care se oblädueste cu pravili și dreptate așa îi poate numi...* Să ne arătăm precum cei mai mari ai noștri s'au arătat către noi. Este de trebuință să li dăm de știre că supărați desăvârșit suntem pentru a d-lor către noi nedorite și că siliți vom fi a ne stränge măsurile ca să punem în urmare cele ce desnădejdurea ne va îndrepta... Să fim socotiți, după cum și firește suntem, patrie..., iar când și această dată se vor

1. Acad. rom., ms. 4187, f. 6 (cu data 1822.) Rezumat de mine în *Arhivele Oltenei*, X (1931), p. 256—257 și publicat in-extenso de E. Vîrtosu, 1821, p. 210—212.

ținea tot de acelea de mai înainte cugetări, a socoti pe sine că s'au născut cu adăogirile simțirilor omenești și cum că pe noi ne supune adică vre-o datorie a părerilor d-lor, că dormind să ne întrebuițeze spre slujba ce singuri o vor găsi cu cale, ... (ne vom împotrivi)".

*

Se pare că la 1822, boerii mari ai Munteniei făcuseră o legătură, în vedere de a-și asigura conducerea țării¹, căci găsim ecoul nemulțumirilor ce provoacă astfel.

Avem un „apel” cu mențiunea: „făcut de aga Alecache Vilară și neprimit de nimeni”². Iată-l în extras. „Incredințându-ne de către unii din noi, atât pentru unirea ce prin scris ați alcătuit sfințiile voastre și d-voastre spre binele patriei și al obștei locuitorilor săi, cât și pentru temeiurile cu care ați chibzuit și statornicit această unire..., prin care să depărtați toată hula..., ci încă să vă faceți pricinuitori și neamului de laudă..., am socotit să nu petrecem sub tăcere asemenea fapte, fără a mărturisi și din parte-ne mulțumită. Părinți arhieriei și d-voastră boerilor ! ticăloasa patrie a noastră pătimește în toate chipurile de sunt ani nepomeniți...; sfintele lăcașuri i s'au vândut spre în parte folosire a chiar stăpânitorilor. Privileghiații, începând dela caftanlâi și până la cea din urmă treaptă, s'au călcat sub picioarele oblăduirii, s'au necinstit înpotriva legilor... Supușii locuitori dajnici au fost jertfa nedreptății; *toate acestea din pricina jugului cu care ne-au împilat oblăduitorii de pe vremi... (cari) au slujit păgânătății și au zăbovit puterea legăturilor către cei puternici și ai noștri voitori de bine... Milostivul Domnezeu... ne-a învrednicit să avem legiuit sprijinitor pe puternica împărătească curte a Rusiei care, când ar cunoaște cu întregime nenorocirile noastre..., negreșit nu le-ar lăsa întru mâhnire. Acest reazăm având dar sf. voastre și d-voastre, de vreme ce v'ați unit acum prin statornicie, vă rugăm (să) nu încetați de a*

1. Cf. proiectul de prin Dec. 1821, mai sus, p. 83.

2. Acad. Rom., ms. 322, f. 168. Rezumat de mine în Arhivele Olteniei, X (1931), p. 257—8 și publicat in-extenso de E. Virtosu, 1921, p. 212—216.

pune în lucrare bunele socotințe ce ați făcut...; *urmările noastre vor fi următoare povățuirilor ce ni veți da...*; alt nimic nu vom cugeta decât căzută supunere la oblăduirea ce ni se va rândui prin primirea și bună voința a prea puternicii protecții ce avem... Cerem sf. voastre și d-voastre ca, de câte ori se vor pune la cale ceva, *să ne întrebați și pe noi, să vă dăm și părerea noastră, să chibzuiți asupra ei...*, de vreme ce mulți din noi au slujit țării și poate să cunoaștem uneori cele ce a sf. voastre și a d-voastre iscusință încă până acum nu le-au pătruns...”.

*

Cu totul diferit însă este tonul unei alte întâmpinări ce se face în numele tuturor celorlalte clase sociale¹. „De vreme ce într’adins ni s’a vestit cum că P. S. părintele mitropolitul Țării Românești, dimpreună cu iubitorii de D-zeu episcopi și cu d-lor cinstiții boeri veliți..., cunoscând cumplitele răni ce au vătămat... politicescul trup al plinirii locuitorilor compatrioți până la cel mai mic..., izvorăște din dezghinările ce s’au urmat până acuma între patrioți, din care dobândind înlesniri cei cu rele cugete asupra țării, au hulit, au defăimat... și au călcat cu picioarele toate dreptățile neamului nostru și în cele din urmă s’au bizuit să ne stingă și să ne pustiască de tot patria..., de aceea, prin înscris au alcătuit între P. S. lor și d-lor o adevărată și veșnică unire statornică, pe temeiuri bune spre binele patriei... Arătăm *dar și noi, toată partea boerească de al doilea și al treilea treaptă, dimpreună și cu cei de stările de mai jos frați ai noștri compatrioți, locuitori din toate orașele și județele țării*, că am primit cu bucurie această bună vestire... Dar fiind că unirea numai între P. S. lor și între d-lor nu poate fi nici desăvârșită, nici temeinică, până ce nu va fi înclinată cu unirea noastră a tot trupul neamului și legată strâns cu cele mai strânse legături ale dragostei, (iar) *împotrivă,*

1. Acad. Rom., ms. 322, f. 169. Este din 1822, căci se vorbește de „trecutul an” 1821. Menționat de mine în *Originele democrației române* (Viața rom., Ian. 1923, p. 22) și în *Despre vechea organizare administrativă* (extras din Revista de drept public, IV, 1929, p. 31—32), rezumat în Arhivele Olteniei, X (1931), p. 258 și acum publicat in extenso de E. Virtosu, 1821, p. 205—210.

se cunoaște și aceasta ca o osebire de totimea trupului compatrioților și ca o de sineși alegere de câte va obraze ce s'au norocit a fi în trepte mari și a se numi nobilită a țării, care în toți anii se adaogă și se înprospătează la număr, trăgând în partea d-lor voința și lăsând în partea celorlalți frați sila spre supunere; de aceea, cu graiul adevărului, zicem că izbăvirea de cele rele și întemeierea fericirii neamului românesc nu spânzură numai în voința celor de treapta întâi (și se învinuesc aceștia că vindeau slujbele la cei mai mici). Trebuie unire între toți fiii patriei. Nu vor mai suferi „să se calce sub picioarele mândrilor”. Așa dar, „la pricinele cele obștești ce privesc toată țara, fie numai măcar și la județ sau la vre-un oraș” sfatul boerilor mari n'are valoare până ce nu „se vor întreba și alți frați patrioți din fiecare județ. De aceea, de trebuință este ca din toate județele țării să se strângă... câte un deputat, ales de obștea județului.” Trebuie „să fie drumul deschis tuturor patrioților de orice treaptă..., ca fiecare, cu învățătura, cu silița și cu vrednicia sa, folosind patria, să dobândească de la patrie cea de cuvînță cinst...” Trebuie să se întocmească o „pravilă, căreia să-i dea supunere tot neamul românesc, de toată starea fără osebire, precum și chiar stăpânirea ce ni se va orândui”¹.

*

Și în sfârșit, mai categoric împotriva boerimii de naștere, este alt apel, din 20 Iunie 1822².

„Neamul nostru românesc fiind un trup prea ticălos, întocmit adică de un cap străin și de mădulare foarte împoncișate, se văzu de toată lumea la ce mare bezne a periciunei și de toată jalea vrednică pustiire l'au aruncat leatul 1821... Imponcișarea locuitorilor este născută și crescută în casa fandasiilor blagorodnicilor Țării Românești, căci acești blagorodnici nesocotind că cea adevărată blagorodie își are fînța sa

1. Ca într'o adresă a boerimii muntene către Rusia la 1821 și în proiectul de constituție al carvunarilor, mai sus, p. 102.

2. Acad. Rom., ms. 322, f. 172. Menționat de mine în *Originele democrației române* (I. c. Nov. 1922, p. 191) și în *Despre vechea organizare administrativă*, p. 32, rezumat în Arhivele Oltenici, X (1931), p. 259 și acum publicat in-extenso de E. Virtosu, 1821, p. 161—167.

nu în părerile bunătăților trupești, ci *întru îmbunătățirile cele sufletești... și povățuiri spre cele de folos către aproapele său patriot..., în dragostea curată și nefățarnică către toți patrioții..., care aceste toate se câștigă iar nu se pogoară la moștenire, nici se hărăzesc...*, ei, ... mulțumindu-se numai a zice că se trag din naștere trupească din cutare și cutare, adică că au eșit din sălașul fondasiilor și zadarnicelor păreri ale strămoșilor, și-au făcut de sineși privileghiuri, prin care să dea să cunoască ceilalți simpatrioți ai lor (ce nu se trag dintr'acele fondasii) ce va să zică blagorodie, adică *blagorodnic este acela care poate să înjure pe cel mai mic patriot când va voi..., să necinstească și să nu se necinstească, să bată și să nu se bată...* Interesurile lăcomiei răsvrătind și pe dânșii..., au fost siliți a se alătura pe lângă străinii stăpânitori ce aveau deplină tiranicească putere... Blagorodnicul cel sălbatec și mândru către simpatrioții lui, de multe ori se vede zmerindu-se la un baș-ciohodar..." (De aceea s'a ridicat Tudor Vladimirescu). *Nu poate fi țara pentru boeri, ci boerii pentru țară; nu boerii fac țara, ci țara pe boeri*¹. Trebuie: depărtarea cu totul de străini, cari să se hrănească cu negoțul și meșteșugurile; blagorodnic să fie cel ce este mai de folos simpatrioților săi, iar nu prin naștere; fie care să poată ajunge cât de sus, „cu învățătura, cu silința și cu vrednicia sa”²; să se pue silințe la întemeierea școlilor țării; *să se institue o adunare de câte doi deputați de fiecare județ, aleși de obștea județului.*

*

Este deci de mirare ca cineva care nu ignoră, ca alții³, aceste manifestări democratice din Muntenia de la 1821—1822, să scrie totuși⁴ că raporturi mai urmate între cele două principate pe atunci ar fi putut fi „spre cel mai mare bine al Țării

1. Cf. proiectul de organizare întocmit de Eufrosin Poteca la 1827, mai jos, p. 144—145.

2. Intocmai ca în precedentul pamflet, mai, sus p.122.

3. D. V. Barnoschi, o. c. și recensia ce i-am făcut în *Viața românească*, Nov. 1922, p. 177—179, 183—184, 190—191.

4. E. Vîrtosu, 1821, p. XVIII.

Românești, căci atunci, în Moldova, își făcea loc în conștiința cetățenească un puternic spirit liberal, spiritul novator”, care era „orientat în interior spre o democrație *cât mai largă*” (sic) ¹, pe când „în Muntenia, floarea aceasta albastră a spiritului novator va fi extrem de rară și *timidă*” (sic). Adevărul este că dacă spiritul novator din Moldova se compară cu o floare albastră, cel din Muntenia trebuie asemănat cu o floare roșie. Nu este exact că la 1821—1822 „*nimeni nu cere ca această noțiune (de privilegiu) și cuvântul ce o simbolizează să fie șterse din analele patriei*” ². Mai este atât o contradicție cât și altă inexactitate a afirma în același timp ³, că „*până acum, fără cunoașterea unora din aceste texte, s’a putut acredita și colporta părerea că în Valahia anilor 1821—1822, cugetarea politică, frământarea spirituală a unei generații, pentru a izvedi o nouă formulă de viață națională, a fost absentă, sau, concedând, a ființat timidă*” ⁴ și ineficace, preocupare livrea-scă (sic) doar, a câtorva personalități alese, dedate speculațiilor politice și sociale”. *Încă de acum zece ani*, am combătut, pe baza acelor texte ⁵, colportările de acest fel ale unor scriitori nedocumentați ⁶. Curentul ostil boerimii și privilegiilor a continuat neîntrerupt în Muntenia ⁷ și de aceea mai este greșit a zice că aci floarea albastră a spiritului novator „*tinerimea generoasă o va arboră, entuziast și ostentativ, numai târziu, în 1848*” ⁸. Altul a și fost aspectul revoluției muntene de atunci decât al celei moldovenești ⁹.

1. Vezi mai sus, p. 105.

2. *Virtosu, l. c.*, p. XXXI.

3. *Ibid.*, XXXIV.

4. Totuși de „*timidă*” o califică însuși *Virtosu*, în aceeași lucrare, dar la p. XVIII.

5. La care m’am referit încă de atunci, ceea ce n’a observat *Virtosu*, care le publică acum in-extenso (o. c. n-os XLII, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX, LI, LII, LIII), așa că nu „*întâmplător*” (*ibid.* p. XXXVI) „*erau rezumate*” (de mine) „*într’o revistă*” (*Arhivele Olteniei*), pe când lucrarea d-sale era sub tipar.

6. Vezi recensia mea citată asupra lucrării lui D. V. Barnoschi.

7. Cum am arătat în aceeași recensie, *l. c.* Ianuarie 1923, p. 22—27. Cf. mai jos, p. 144—145.

8. *Virtosu, o. c.*, p. XVIII.

9. Cf. amintita mea recensie, *l. c.* Februarie 1923, p. 182—183.

III.

DOMNIILE PĂMÂNTENE, 1822—1828.

1. Numirea Domnilor pământeni.

Firmanul de numire a lui Grigore Ghica este din 1 Iulie ¹ 1822. Nu conține decât o acuzare a Fanarioților, arătați ca autori ai suferințelor Principatelor, ceea ce a determinat Poarta să revie la domniile pământene. Nu se anunță nici o reformă, dar se reînoește vechea formulă : „trimiteti tot felul de provizii în abundență și mulți miei” ².

Numirea lui Ioniță Sturdza s'a făcut la 1 Iulie, la „5 ceasuri din zi”, turcești ³. La 11 Iulie, Iordache Bucșănescu vestește despre aceasta pe mitropolitul Veniamin și adaogă : „Mare turburare este în ideile noastre” ⁴.

Numirile au fost comunicate oficial la 4/16 Iulie ambasadurilor de pe lângă Poartă ⁵. N'au fost aduse însă la cunoștința Rusiei, cu care relațiile diplomatice erau rupte.

Grigore Ghica plecă spre țară la 11 August, iar Ioniță Sturdza a doua zi.

Cu acest prilej, Poarta a mai dat, în legătură cu cererile făcute de delegații principatelor, firme pentru cursul monedelor ⁶, reîntorcerea mănăstirilor închinată sub cârmuirea

1. Vezi Hurmuzaki-Iorga, X, p. 169, n. 3.

2. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 647—648. — Firmanul către boerii Munteniei, la Urechia, XIII, p. 320.

3. Firmanul, în acelaș sens ca al lui Ghica, în *Doc. renașt.*, I, p. 307. Firmanul către boerii Moldovei, în *Uricor*, III, p. 235.

4. C. Erbiceanu. *Ist. mitrop. Mold.*, p. 240.

5. Urechia, XIII, p. 178—179.

6. I. C. Filitti, *Incerări de reforme în Muntenia sub Grigore Vodă Ghica*, în *Conv. lit.*, anul 40 (1906), p. 908 și n. 6.

pământenilor ¹, înlăturarea Grecilor din slujbe ², izgonirea Arnauților, Grecilor și Sârbilor amestecați în eterie ³, revizuirea suditențelor abuzive ⁴. Prea puțin în raport cu cauzele adânci ale situației nenorocite din Principate.

2. Domnia lui Grigore D. Ghica în Muntenia, 1822—1828.

Prin numirea Domnului pământean, dezbinarea dintre boerii munteni n'a fost curmată. Emigrații de la Brașov se tânguiră la Petersburg, la 14 August 1822/că Grigore Ghica fusese *numit de Poartă și nu ales de boeri după vechiul obicei*; că venia însoțit de un bešli-aga care să comande trupele turcești de ocupație; că pașa de la Silistra păstra față de autoritățile românești aceeași situație preponderentă ca și mai înainte și că deci nu era vorba decât de instituirea deghizată a unui pašalâc ⁵. Declarau că nu vor recunoaște domnia pământeană decât dacă va fi recunoscută și de Rusia și dacă Turcii vor evacua Principatele. *Imputau lui Pini că-i indusesse în eroare tot făgăduindu-le un război ruso-turc.* ⁶

În fundul inimii lor însă, mulți dintre pribegi se bucurau de orânduirea de Domn pământean. Dovadă scrisoarea, atât de frumoasă prin imagini și stil, pe care episcopul de Argeș Ilarion Gheorghidi avea s'o trimită la 7 Septembrie lui Ghica Vodă spre a-l felicita ⁷.

Mai mulți erau în București al căror sentiment național era satisfăcut. La 20 August, Șerban Grădișteanu scria lui Nicolae Văcărescu la Brașov că Ghica a purces din Țarigrad și că

1. Hurm., supl. I, 4, p. 18. — Xenopol, *Cuza Vodă*, I, 293, n. 12 și 13.

2. Filitti, *l. c.*, nota 5.

3. Pentru Muntenia, Aricescu, *Indice* (Arh. Stat. Buc., secț. ist., No. 127); pentru Moldova, *Uricar*, III, 226 și *Doc. renașt.*, I, p. 302. — Ioniță Vodă Sturdza, scria încă din C-pol nepotului său Petrache Sturdza că „Grecii cu duhuri volintirești să nu cumva să mai treacă hotarul” (Revista *Ion Neculce*, I, 1921, p. 122).

4. Filitti, *l. c.*, p. 910 și n. 2.

5. Aricescu, II, p. 216—218.

6. Hurm., XVI, p. 1051, 1059, 1069, 1084, 1091—1093, 1157.

7. Aricescu, II, p. 18. — Tătuși Ilarion fu înlocuit la Argeș printr'un Grigore, după cum alt Grigore deveni mitropolit în locul lui Dionisie.

„după sosirea M. Sale lui Vodă, înseninează în toate patria noastră”¹.

Consulul austriac Fleischhagl de Hakenau, întors la București, pretindea, într'un raport către Metternich la (28 August) 9 Sept., că exista o frământare printre boeri și că clasele mai mici pregăteau planuri ascunse, pentru a răsturna întreg sistemul de guvernământ îndată ce Domnul va sosi în capitală.

Ghica Vodă sosi la mănăstirea Văcărești la 13 Sept. Turcii eșiră din București la 15, iar Domnul intră în capitală la 24. Turburări nu s'au produs, dar din curente de idei pe care le-am cercetat, se vede că avea dreptate consulul prusian Kreuchely când scria puțin în urmă (14 Dec.) că „cei mici voesc să fie mari și se cred întemeiați în drept la aceasta, iar cei mari se întrebă fiecare : pentru ce nu sunt eu Domn ?”².

Pentru emigrați, am văzut că chezășia dată de Turci prin numirea de Domn pământean, nu părea suficientă. În Oct. și Nov. 1822, așteptau cu încordare rezultatul congresului din Verona, întrunit pentru a examina situația din Spania revoltată³. Acest congres s'a închis însă în Dec., dezaproband revoluția grecească, dar fără a interveni în relațiile dintre Rusia și Poartă. În legătură cu aceasta trebuie pus și zvonul înregistrat într'un raport din 8/20 Nov. al consulului Fleischhagl, că Vodă Ghica aflase de o înțelegere ce s'ar fi făcut la Brașov între mitropolitul Dionisie Lupu și episcopul Ilarion Gheorghidi, spre a provoca turburări în Muntenia; că în acest scop emigrații ar fi intrat în corespondență cu boerii moldoveni de la Cernăuți, Chișinău și Odesa, și cu boerii mai mărunți din Oltenia, spre a asmuți pe panduri și a ajunge la intervenția rusească, spre a libera țara de Turci⁴.

Starea financiară era din cele mai încurcate. La 15 Sept., pe când Domnul se afla încă în mănăstirea Văcărești, i se trimisese „seama” de datoriile țării. El scrisese atunci : „So-

1. Acad. rom., pachet, 79, doc. 89.

2. Hurm., X, p. 198.

3. Hurm., XVI, p. 1077, 1081—1084.

4. Pentru abuzurile zabiților și neferilor turci din județe, doc. din Iulie 1822 la V. A. Urechia, XIII, p. 349.

cotit-am că de mare trebuință este a se da nizam și asupra tuturor iraturilor și veniturilor a veri cărei dregătorii,... căci, din pricina avaturilor ce din vreme în vreme s'au înălțat..., au ajuns la un catahrisis (abuz) nesuferit, din care li se pricinuește ticăloșilor locuitori o mare nedreptate și stingere, pentru că toată povara acestui catahrisis cade asupra capetelor lor". Nu merge până la suprimarea havaeturilor, dar vrea să se fixeze „la fiecare dregătorie... un havaet cuvincios.”¹

Se așează dăjdii, sub formă de adăogiri la impozitele boer-nașilor și altor privilegiați fiscali și se dau în arendă pe doi ani înainte, drept 800.000 lei, ca să se plătească datoriile contractate de țară din cauza ocupației turcești².

Inercarea Domnului de a mai reduce din privilegiile boer-rești, taxând și pe scutelnici³, îndârji boerimea. Încă de la finele anului 1822, Vodă trebuia să recheme din căimăcămia Craiovei pe Alex. Nenciulescu pentru că nutria, în înțelegere cu boerii de acolo, veleități de autonomie a Olteniei⁴. Se recurse însă la ajutoare de la mitropolie, episcopii și de la mănăstiri, chiar și de la cele închinat⁵.

Lipsa de bani era mare; prețurile urcate peste măsură, foametea bântuia, haiduci cutreerău țara, iar Domnul se dovedî nepotist și încrezător în câțiva favoriți⁶. Cronicarul Zilot Românul, deși aprig dușman al domniilor grecești, scrie cu durere că slujbele au continuat să se dea pentru pricopseală și că mîncăturile n'au încetat. Deosebirea era numai că acum se procopsiau din slujbe mai mulți români⁷. Astfel, clientul unui boer aștepta cu nerăbdare „bun cărmui-

1. Arh. Stat. Buc., *Condica domească* 96, f. 356.

2. Iorga, *Studii și doc.*, XXII, p. 93. — Acelaș, *Situația Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu*, p. 158.

3. Hurm., X, p. 204.

4. Iorga, *St. și doc.*, VIII, p. 160.

5. Cu privire la aceste din urmă, divanul raportează Domnului la 6 Dec. 1822 (Bollec, *Mănăstirile din România*, Buc. 1862, p. 83—87) și se face arz la Poartă la 27 Dec. 1822, (menționat în anaforoa de la 19 Iunie 1824, de care vom vorbi).

6. Rap. consulului prusian Kreuchely în Hurm., X, p. 218, 240—241.

7. *Rev. de ist. arheol. și filol.* VI (1891), p. 105.

tor de județ, pământean”, ca să-l pue în slujbă pe el și pe fiul său. Acesta să fie numit condicar, dar va sluji în casa ocrotitorului său. E mai bine „la oamenii d-tale să cază fărămiturile cinstitei mesei d-tale, decât la alți străini”¹. Termenul de patriot are înțelesul de „indigen”, care ocrotește pe indigeni și le face favoruri ².

În Martie 1823, circulau libele scrise pe hârtiile în care se învelea tutunul, denunțându-se favoriții Domnului: covrigarul (St. Belu), cârciumarul (Filip Lens), țiganul (N. Trăsnea) și ciocoiul (Chiriac) ³.

Domnul era acuzat că sprijinia astfel pe parveniți, pe când lăsa la o parte pe adevărații boeri ⁴.

Dar iată și altă latură mai bună. De la 9 Martie este anaforoa divanului, menită să execute firmanul Porții prin care, conform cererilor boerești din amândouă principatele, administrația mănăstirilor închinată urma să treacă asupra pământurilor ⁵. „Etision” (venitul anual) convenit locurilor sfinte, avea să se strângă de marele logofăt și, prin canalul lui Vodă, să se trimită la destinație. Tot odată însă mănăstirile, chiar și închinate, erau puse la contribuție pentru plata datoriilor țării, scutindu-se în schimb, pe termen de 4 ani, de acel ematic către locurile sfinte.

Raporturile lui Vodă cu boerii emigrați se înăspriă tocmai atunci și mai mult, prin arestarea a trei frați Racoviță și a lui Alex. Vilară, cari se întorceau în țară. Erau învinuiți de a fi fost amestecați cu Rusia în turburările grecești ⁶. Arestarea era de pus firește în legătură cu pretențiile Porții de a i se predă transfugii și principalii uneltitori ai răzvrătirilor ⁷. Această împrejurare servi de pretext altor emigrați ca să nu

1. Iorga, *Situația Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu*, p. 188.

2. *Ibid.*, p. 288—289.

3. Hurm., X, p. 254.

4. *Ibid.*, p. 219.

5. *Cond. dom.*, 105, f. 64 și cond. 106, f. 34.

6. Hurm., X, p. 222—223, 228—229, 258 nota, 274 nota, 580. — Hurm., XVI, p. 1096—1098, 1143.

7. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 614—616, 619.

se întoarce. In acest sens scria mitropolitul Dionisie Lupu lui Minciaky în Martie 1823 ¹. Arestarea era și o jignire adusă Austriei, care făgăduise celor ce voiau să reintre în patrie, că nu vor fi neliniștiți. Era în sfârșit o nouă jignire pentru Rusia ². Arestarea lui Vilarà în special, învinuit că „în vremea răzvrătirii a fost unit cu apostatații” ³, prelungită prin demersurile ascunse ale lui Ghica Vodă însuș, avea să dea naștere la lungi negocieri diplomatice ale Austriei și Angliei, ca mijlocitoare din partea Rusiei, cu Poarta ⁴.

In fruntea boerilor mari opoziționiști din țară era Const. Bălăcianu, care se deosebia prin firea lui pornită, din care cauză i se zicea „buclucașu” ⁵. In vremea lui Vodă Caragea, fusese surghiunit la Castoria. Era unul din cei mai aprigi partizani ai înlăturării Grecilor din funcțiile statului și din administrarea averilor mănăstirești. ⁶ Deși numit de Ghica, în Nov. 1822, mare logofăt de țara de sus, el provoacă la 1823 împotriva Domnului o mișcare, în care sunt implicați mai mulți boeri ⁷. Printre aceștia era și Iordache Golescu, care scrie atunci ⁸ o satiră intitulată „Barbu Văcărescu vânzătorul țării” ⁹. Se aduc cele mai strașnice acușări de delapidări de bani vistierului Văcărescu, sfătuit de cuscrul său, logofătul Ștefan Belu (tot atât de nesuferit boerilor cum fusese și lui Tudor), banului Dinu Kretzulescu și altor boeri mari, precum și favoriților lui Vodă, Trăsnea, Voinescu, Scarlat Mihălescu.

Pare că se împliniau pronosticurile consulilor și ale unora din boeri asupra neajunsurilor ce va prezenta domnia pă-

1. Hurm., supl. I, 4, p. 321—322.

2. Hurm., X, p. 217, 219.

3. *Ibid.*, p. 222, 228. Arh. Stat. Buc., Admin. vechi No. 2430: afacerea agăii Vilarà.

4. Rap. consulare austriace și ms. 1080, f. 106 și 108, la Acad. rom. — Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 665, 682, 685—686.

5. Hurm., — Iorga, vol. X, p. 267, n. 8.

6. *Ibid.*, p. 211, 219.

7. *Ibid.*, p. 185, 229, 231.

8. Data o fixez prin aceea că se spune că Scarlat Mihălescu a înlocuit pe Mihăiță Filipescu în agie. — Cf. Filitti, *Arhondologia Munteniei la 1822—8*, în *Revista Arhivelor*, anul 1927, No. 4, p. 22.

9. Publicată de N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu*, Vălenii de Munte, 1910, p. 163 sq.

mânteană, iar consulul francez pretindea chiar, la 1823, că fusese superioară administrația grecească ¹.

În acest an, Domnul se încerca tocmai să introducă oarecare reforme prin nizamul din 15 August, privitor la atribuțiile și îndatoririle ispravnicilor, sameșilor și zapciilor ². De altă parte, se dădeau instrucții pentru mai multă blândețe în aplicarea pedepselor, pentru reglementarea numărului bicelor ce se puteau aplica, pentru oprirea mituirii cu „vulpi” și a lucrărilor fără plată în folosul slujbașilor; se invitau agenții fiscali să nu nedreptățească pe locuitori la cislă și să-i privească drept „frați ai lor”, iar proprietarii să nu-și ceară drepturile de la locuitori decât „rânduri-rânduri, cu oarecare păsuială” ³.

În acelaș an, Domnul hotărăște că fiecare plug, iar nu fiecare clăcaș, va face stăpânului ziua de arătură, primăvara sau toamna, sau o va plăti în bani ⁴.

Afară de această ușurare, celelalte măsuri nu erau decât reeditări ale unor instrucții și întocmiri care nu lipsiseră nici în vremea Domnilor fanarioți luminați și aveau să rămâie tot atât de ineficace ⁵.

Nemulțumirile se manifestă și în anul 1824 ⁶. Glasul poporului de jos răsună prin Eufrosin Poteca în scrisoarea îndrăzneată a acestuia, din Paris unde era încă bursier, către eforii școalelor la 15 Sept.: „Voiți să vă faceți slăviți cu adevărat?... izgoniți nedreptatea din Valahia, adunați-vă cu

1. Hurm., XVI, p. 1058, 1094, 1099, 1133.

2. *Cond. domnească* 106, f. 50. — Acad. rom., *Crest. colec.*, 1911, p. 268. — Cf. I. C. Filitti, *Încercări de reforme în Muntenia sub Grigore Vodă Ghica*, în *Conv. lit.*, anul 40 (1906), p. 906. L'am publicat in-extenso în *Arhivele Olleniei*, X (1931), p. 341—346.

3. Iorga, *Situația Olleniei în epoca lui T. Vladimirescu*, p. XXII—XXIII și 204 sq. — Filitti, *l. c.* (hrisov din 1822).

4. *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, adunate de D. C. Sturdza Șcheianu, Seria I, vol. IV, p. 766.

5. Cf. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă*, p. 28—29. Hrisoave dela Ghica, la Acad. Rom., ms. 261 și la Arhivele statului în condica cu no. 124 al arhivei, 121 al comisiei, (laolaltă cu acte ale lui Alex. Vodă Sutz și ale boerilor caimacami).

6. Hurm., X, p. 265, 281.

toții în sf. mitropolie, faceți întâi o rugăciune către Dumnezeu ca să primiți iertarea de păcatele cele trecute și apoi faceți o lege politică prin care să se hotărască *dădiile de acum înainte asupra veniturilor fiecăruia, fără deosebire de la divanul până la plugari și la hrănitori de dobitoace și așa, fără a sărăci cineva de tot, se va aduna lesne cu ce plăti toate cheltuelile statului*"¹. Cuteza astfel simplul bursier să dea lecții boerimii conducătoare. Propunea egalitatea înaintea dărilor și aceasta tocmai în momentul când, pentru a plăti datorii de 2.300.000 piaștri, se proiectau noi urcări de dări, cu cruțarea, bine înțeles, a privilegiilor². Tot atunci, negustorimea era și ea nemulțumită, pentru că se stabilise o patentă fixă pe prăvălii și cerea înlocuirea printr'o dare proporțională³.

La 4 Mai 1824, sub presiunea ambasadorului englez, însărcinat și cu apărarea intereselor rusești⁴, Poarta consimți să evacueze principatele, dar condițional. Cereau cheazăii că pe viitor vor fi împiedecate orice răzvrătiri, fie ale străinilor, fie ale indigenilor; că boerii vor fi supuși și ascultători, evitând dihoniiile dintre ei; că Domnii nu vor mai prigobi; că viața musulmanilor din principate nu va fi pusă în pericol. Deși condițiile erau aproape irealizabile, Ghica impuse divanului răspunsul încă de la 29 Mai.

În schimb avem, din 19 Iunie același an, înălțătoarea anaforă a mitropolitului Grigore, episcopilor și boerilor mari, în chestiunea mănăstirilor închinată⁵. Capichestiunile înștiințaseră că părinții de la locurile sfinte s'au jeluț că li s'au poprit veniturile, dar „duhul acelor răposăți ctitori și al testamenturilor privesc spre a se păzi în veci ființa acestor sf. lăcașuri întru întregime, spre veșnica pomenire a celor ce le-au zidit și le-au înzestrat... A fost obicei urmat și păzit aici în țară a se îndatora la orice întâmplare de obștească

1. *Revista nouă*, I, p. 429. — Cf. proiectul lui Iordache Roznovanu, mai sus, p. 112.

2. Hurm., X, p. 267.

3. *Ibid.*, p. 265, 268.

4. P. negocierile ce se urmaseră, Iorga, *Acte și Frag.*, II, p. 630—679.

5. *Biser. ortod. rom.*, p. XXVIII, 1107.

trebuință și aceste mănăstiri... (Acum) siliți am fost a ne jertfi chiar ale noastre privilegii și a năzui la ajutorul mănăstirilor de obște și chiar al sf. mitropolii, obșteasca noastră mumă, și al episcopiiilor, spre a întâmpina plata datoriei..." Este vorba de neapărate trebuințe ale țării „într'al căreia pământ zac oasele celor răposați ctitori". Apoi, din veniturile mănăstirilor închinatelor vor trebui plătite grelele datorii la care egumenii lor greci le-au supus. Numai după aceea se vor putea trimite locurilor sfinte embaticurile. Să vie deci delegați să se convingă „iar de vor cere judecată și vor voi ca și cu mijlocul acestei judecăți să mai adauge nouă datorii asupra mănăstirilor, peste cele vechi, nici noi nu ne sfiim".

Scrisori anonime continuă a circula și la 1825. Primul vizat este Filip Lenș. Lui Mihăiță Filipescu i se impută că și-a uitat patriotismul de când se află iar în slujbă. Tot așa și Bălăcianu, numit ban al Craiovei. Consulul austriac vrea să joace rolul de altă dată al lui Pini. Cutia obștească, instituită încă de Alex. Vodă Ipsilanti, a fost golită în scopuri străine ei, pentru favoriți. „Avem ciomege; suntem mai mult de șapte mii conjurați să scăpăm patria de opresori" ¹.

Se vede însă că pamfletele tot de la boeri porniau, căci se protestează împotriva ajutorinței cerute de la scutelnici și poslușnici și a încercării de a supune pe boeri la vinărici ². Mai sunt denunțați și logofătul Dimitrie Bibescu, Voinescu, Trăsnea, doctorul Apostol Arsaki, secretar al lui Vodă ³.

În același an apar „Characterurile” de Paris Momuleanu, interesante pentru precuvântarea ce le însoțește. Noi prețuim mai mult treptele boerimii, care ne fac nefolositori în societate, decât lucrarea pământului pe care toți principii

1. Hurm., X, p. 318, 321—3.

2. *Ibid.*, p. 315, 319. Adevărul era că Vodă Const. Mavrocordat acordase scutiri de dări boerilor în funcții și urmașilor lor. După el însă, boerii în genere n'au fost scutiți decât de vinărici și dijmărit în Muntenia, de vinărici și, de la 1783, de dijmărit, în Moldova. Incolo orice scutire era o favoare individuală și boerii puteau fi chemați să dea și ajutorințe. (I. Filitti, *Despre reforma jiscală a lui Const. Vodă Mavrocordat*, Buc. 1928, p. 16—17).

3. Hurm., X, p. 327.

și legiuitorii cei mari au cinstit-o (p. 7). Ne speriem de cele din afară ale omului, (cătăm) să fim îmbrăcați cu haine scumpe, care ne aduc la peire și goli de buna învățătură care ne face și pentru acum și pentru viitor fericiți (p. 13). Vedem pe părinți cum se desbracă pentru măritișul fetelor lor și pe sărmanii tineri cum se robesc singuri pentru zestre..., neștiind nici unii a prețului cinstea, nici alții a meritarisii dritul vredniciei (p. 14). Nimeni nu se mai gândește la nemurirea sufletului său și a numelui său, ca din agonisirile sale ce au câștigat din lucrul patriei să facă vre-un monument sentimental, precum o casă pentru săraci..., vre-o zidire pentru copiii ce se aruncă pe la răspântii, sau ceva cărți de știință în limba patriei pentru luminarea neamului (p. 25). În limba franceză vedem ediții de 8, 10 și până la 20 de ori, iar la noi nu numai că nu s'ar face ediții mai multe, dar nici a treia parte din cele ce s'au tipărit, nu s'ar vinde (p. 39). Trebuie să învățăm gramatica și științele în limba noastră, precum toate neamurile fac și apoi să învățăm limbi străine cât de multe (p. 63). Toate neamurile au națională mândrie..., iar noi, necunoscând aceasta..., am lăsat de tot în nebagare de seamă limba noastră... (și ni este) rușine a ne mai numi Români (p. 69). Trebuie nădăjduit că se vor schimba lucrurile „acum că avem Domn și stăpânitor fiu al patriei, din însuși sângele și mădulele ei” (p. 78).

Situația principatelor însă fiind tot aceeași din vremea Fanarioșilor, trebuia să paralizeze și bunele intenții ce ar fi avut un Domn pământean.

*

Din Decembrie 1824, evacuarea principatelor era, în fine, aproape sfârșită și Minciaky prezintă Porții scrisorile sale de acreditare ¹. Dacă conflictul între Rusia și Turcia nu degerase în război, meritul soluției pacifice revenia în primul rând Austriei, care chiar concentrarea de trupe rusești pe Prut o privia ca puțin potrivită cu declarațiile oficiale ale

1. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 709.

țarului. Iată ce scria Metternich ¹ despre aceste împrejurări : „Răscoala Grecilor a fost condamnată, de la început, de principalele puteri creștine..., ca un atentat revoluționar, pe care chiar opresiunea cea mai caracterizată... nu l'ar putea vreodată justifica... In orice altă împrejurare, suveranii, pentru a fi credincioși principiilor pe care le proclamaseră solemn..., ar fi urmat, pentru asigurarea păcii generale..., să dea puternică mână de ajutor guvernului amenințat... Ceea ce-i împiedecă... nu fu ascendentul opiniei publice. O singură considerație opri, încă de la început, pe suverani. *Nu le venea să ajute o stăpânire exercitată de o putere care practică dogme potrivnice creștinismului, în dauna unor supuși vinovați, dar creștini și nenorociți...* Rusia a fost cea dintâi care s'a lipsit și a lipsit și pe aliați de foloasele unei situațiuni deja grele și delicate prin ea însăș. Indemnată nu de vederi ambițioase sau lacome, totdeauna străine sufletului monarhului care-i călăuzește acum soarta, ci de sfaturi îndoelnice, ea căzu în două greșeli ale căror urmări nu puteau lipsi de a se întinde departe. Cea dintâi greșeală a fost aceea de a crede că *era pentru Rusia o nevoe imperioasă de a interveni*, și de a interveni cu orice preț, în afacerea răzvrătirii și ca urmare, *de oare-ce nu voia și nu putea influența pe Greci, de a influența asupra Porții...* prin orice mijloc. A doua greșeală, mai gravă prin urmările ei..., a fost aceea de a-și rechema misiunea și de a se lipsi astfel de singurul mijloc de a îndeplini ceea ce însăș dorea cu atâta foc... Prin această hotărâre nenorocită, *Rusia s'a pus, vrând nevrând, în alternativa sau de a-și pierde, încetul cu încetul, influența... la Constantinopol, sau de a face război Porții, alternativă care displace împăratului pentru motivele cele mai puternice și, în acelaș timp, cele mai generoase și respectabile*”.

Era tocmai situația diplomatică pe care o scontaseră Ipsilanti și Tudor Vladimirescu.

Anglia se declarase și ea, din interese comerciale, favorabilă Turciei și potrivnică răzvrătiților. Rămas singur cu proiectele

1. *Memorii*, ed. Klinkowstroem, Paris, 1881.

sale, misticul Alexandru căzuse în melancolie. Metternich îl ajută să găsească o soluție onorabilă: „Curtea din Viena, — scria mai târziu faimosul cancelar ¹ — reînoi în mod formal o propunere pe care o făcuse în mai multe rânduri, anume de a deosebi chestiunile, de a nu se ocupa, mai întâi, decât de interesele directe ale Rusiei, sancționate prin tratate, și de a rezerva afacerea pacificării pentru timpul când puterile vor fi hotărât definitiv mijloacele cu care se puteau ocupa de această chestiune cu oarecari sorți de izbândă. Această propunere, primită de Rusia, avu tot efectul ce se putea spera. Simplificându-se discuțiile, se grăbi restabilirea relațiilor diplomatice între cele două împărății. Trimiterea d-lui de Minciaky la Constantinopol, fu semnul voinței sincere a M. S. I. a tuturor Rusiilor de a sfârși prin bună înțelegere discuțiile cu Poarta”.

Minciaky reluă dar negociațiunile cu Poarta ², care nu duseră, însă, la nici un rezultat practic cât mai trăi țarul Alexandru († 3 Dec. 1825). Cu prilejul morții acestuia și al suirii pe tron a țarului Nicolae, boerii români, câți se aflau încă la Brașov, nu lipsiră de a trimite o adresă cancelarului de Nesselrode ³.

Țarul Nicolae se arătă, de la început, mai energic decât predecesorul său. Intrebă puterile care avea să fie atitudinea lor în cazul când Turcia n'ar ceda pretențiilor rusești. Răspunsul cabinetului din Viena purta că „această comunicare a cabinetului rusesc conținea o propunere pe care monarhul Austriei o privise totdeauna ca incompatibilă cu interesele politice și cu simțimintele de respect al dreptului altuia și al valorii tratatelor..., anume de a recurge la mijloace de coercițiune asupra Porții, dacă acele de persuaziune ar rămâne fără efect” ⁴. Țarul trimise totuși Porții, la 17 Martie 1826, un ultimatum ⁵ în care cerea: *status quo ante* în principate; liberarea din Constantinopol a deputaților sârbi; repărarea ofensei aduse Rusiei

1. *Memorii*.

2. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 710 sq.

3. Acad. Rom., ms. 1080, f. 146. — Hurm., supl. I, 4, p. 324—325.

4. *Memoriile lui Metternich*.

5. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 717.

în persoana patriarhului grecesc din Fanar, spânzurat la ușa palatului său.

Anglia, de teamă ca nu cumva Rusia să ia o hotărâre extremă față de Poartă, încheie cu dânsa, la 4 Aprilie, un acord pentru regularea chestiunii grecești, acord în care țarul Nicolae introduse art. 5, astfel conceput : „Nici una din puterile contractante nu va căuta o sporire de teritoriu, o influență exclusivă, sau vre-un avantaj comercial pentru supușii ei, altele decât acelea pe care orice altă națiune le-ar putea, de asemenea, dobândi“. Cu tot acest articol, Metternich refuză de a adera la acordul anglo-rus, pe care-l socotia potrivit principiilor sfintei alianțe.

În Iunie, plenipotențiarilor turci plecau în sfârșit la Akerman spre a negocia cu Rusia în privința principatelor ¹.

Răspunzând boerilor de la Brașov, Nesselrode le putea scrie la 17 Iulie ² : „Soarta patriei voastre a fost și nu va înceta de a fi obiectul solicitudinii împăratului. Acte publice mărturisesc despre aceasta. Puteți hrăni speranțele pe care le autorizează“.

Tot atunci însă, izbucnia în Mehedinți o răscoală condusă de un fost pandur, căpitanul Simeon, fost om de încredere, sau chiar rudă, al lui Tudor Vladimirescu, împreună cu alți câțiva mehedințeni, cu doi bulgari și un turc. El se ridica împotriva spoliatiunilor slujbașilor domnești. Se zicea că boeri emigrați, Alex. Filipescu (Vulpe), a căruia dragoste pentru soția lui Grigore Ghica fusese cauza divorțului acestuia, Grigore Brâncoveanu și Const. Vlahutzi, ginerele fostului Domn Ioan Caragea, nu erau străini de această turburare ³. La instrucție, răsvrățiții declarară că lucraseră din îndemnul lui Toma Brătianu, retras la Brașov, care-i asigurase că „urmarea ce vor să facă este cu știrea și sfatul boerilor rămași

1. G. Meitani, *l. c.*, p. 36—38.

2. Acad. rom., ms. 1068, f. 91.—Tot în Iulie, Metternich scria lui Grigore Ghica Vodă că lucrează pentru menținerea păcii. (Filitti, *Coresp. cu Metternich*, p. 20).

3. Hurm., X, p. 361—362, 364.

la Braşov şi altora ce sunt la Bucureşti", iar scopul, „îndreptarea norodului celui prost". După ce Domnul făcu raport Porţii, Simeon şi principalul său tovarăş, Ghiţă Cuţui Olteanu, fură spânzuraţi în Septemvrie ¹, pe temeiul dispoziţiilor „pravilei împărăteşti" privitoare la „cei ce întărită norodul spre turburare" ².

* In sfârşit, după un nou ultimatum din partea Rusiei, fu încheiată la 25 Sept. (7 Oct.) 1826, convenţia ruso-turcă de la Akerman ³, explicativă tratatului de la Bucureşti şi în care chestiunea grecească era cu totul lăsată la o parte. Se vorbea de Serbia, atât în convenţie, cât şi într'un act separat ⁴. Se asigura vaselor de comerţ ruseşti libera trecere prin Dardanele şi se stipula că Poarta „va primi bunele oficii ale curţii imperiale ruseşti pentru a încuviinţa... întoarcerea în Marea Neagră a vaselor puterilor prietene guvernului otoman". In fine, Poarta făgăduia că va reînoui hatişerifele de la 1802, despre privilegiile principatelor.

* Prin act separat privitor la acestea ⁵, Domnii aveau să fie aleşi, dintre boerii indigeni, de adunarea generală a divanurilor, şi numele lor supuse Porţii spre agreare. Dacă „din motive grave", Poarta n'ar putea întări pe cel ales, atunci „după ce aceste motive vor fi adeverite de amândouă curţile", se va cere divanurilor să facă o nouă alegere. *Durata domniilor era fixată la 7 ani*. Dacă, în acest răstimp, Domnii ar comite un „delict", Poarta urma să avizeze pe ministrul rusesc şi, după verificarea făcută de o parte şi de alta, destituirea putea fi pronunţată, dar „numai în acest caz". Termenul de 7 ani putea fi reînnoit, după cererea divanurilor şi cu consimţământul, fireşte, al celor două Curţi. Dacă Domnul ar voi să abdice înainte de împlinirea termenului de 7 ani, Poarta avea să consulte pe Rusia asupra împrejurării şi abdicarea nu va putea avea loc decât „după un acord prealabil al celor două

1. *Ibid.*, p. 371—372.

2. *Virtosu*, 1821, p. 222—230. — Ion Ghica, *Din timpul zaverii*, ed. Minerva, p. 81.

3. *Doc. renaşt.*, I, p. 310.

4. *Ibid.*, p. 317.

5. *Ibid.*, p. 314.

curți”. Domnul care a abdicat, sau a fost destituit, nu mai putea nici domni altă dată, nici ocupa vre-o altă funcțiune. Fiii săi însă rămăneau în rândurile boerilor și puteau fi suiți în scaun.

2 Principatele erau scutite de dări timp de doi ani. În acest interval, Domnii cu divanurile aveau să fixeze impozitele viitoare, pe baza hătișerifelor de la 1802. Tot ei vor fixa și numărul beșliilor din Principate, după numărul existent înainte de 1821.

3 *Libertatea negoțului era formal asigurată Principatelor, dar cu două restricțiuni, una, cea veche, în favoarea furniturilor datorite Porții, „căreia aceste provincii sunt ca niște grânare”, alta pentru asigurarea trebuințelor consumației interne. *Domnii „vor da ascultare reprezentațiilor pe care ministrul M. S. I. și consulii Rusiei, după ordinele lui, li le vor face”.

În fine, „Domnii vor fi ținuți a se ocupa, fără cea mai mică întârziere, împreună cu divanurile respective, de măsurile necesare pentru îmbunătățirea stării principatelor încredințate îngrijirii lor. Aceste măsuri vor forma obiectul unui regulament general pentru fiecare provincie, care va fi și pus imediat în aplicare”.

*Prin convenția de la Akerman, Rusia își da deci asentimentul la cele hotărâte de la 1822 de Poartă cu privire la restabilirea domniilor pământene în principate. Se reînvia Rusia dreptul oficial de imixtiune în afacerile interne ale acestora. În fine, dispoziția privitoare la regulamentele generale de reorganizare deschidea oarecare perspective.

Încolo, relațiile principatelor cu Poarta rămăneau aceleași ca mai înainte. Indatoririle lor față de aceasta continuau să fie cele prevăzute în hătișeriful de la 1802.

Abia atunci se întorsese la București Grigore Brâncoveanu ¹. Rămânea la Brașov Dionisie Lupu, pe care Ghica Vodă îl înlocuise în scaunul arhipăstoresc și care nu va înceta de a se plânge pentru aceasta Rusiei. ²

1. Hurm., X, p. 338.

2. *Ibid.*, p. 601—604.

Lungul hatîşerif ¹ din Aprilie 1827 către principatele române, reproducea pe cel de la 1802, și la urmă dispozițiile tratatului de la Akerman.

Hatîşeriful sosi la București la 19 Mai și fu publicat la 27 ².

În baza lui, convocă Ghica Vodă, încă de la 20 Mai ³, un comitet compus din Grigore Brâncoveanu, Grigore Băleanu, Alexandru Filipescu (Vulpe), Iordache Filipescu (întors de curând din Rusia), Ștefan Bălăcianu (fiul lui Constantin), aga Alecu Vilară și sfetnicul intim al Domnului, Const. Câmpineanu, cari, întrunindu-se de două ori pe săptămână, să alcătuiască, conform convenției, un regulament general de administrație a țării, fundat pe vechile ei drepturi și obiceiuri, dar ținând seamă și de nouile trebuințe.

Știm prea puțin despre activitatea acestui comitet, dar atmosfera și împrejurările în care era chemat să lucreze, nu erau propice ca să se ajungă la un rezultat.

*

În cursul anului 1826—7, se înființase în București, de către Const. Goleșcu, Grigore Cantacuzino, C. M. Mano, I. Eliade și alți câțiva, o „societate literară”, cu scop de a răspândi instrucția în poporul de jos, prin colegii naționale în capitală, școli normale la reședințele județelor și școli primare în sate; de a înlocui alfabetul cirilic, de a deschide un teatru, a scoate ziare, etc. ⁴. Boerii pribegi cari, la Brașov, își petrecuseră și ei timpul cu îndeletniciri literare ⁵, când se întoarseră, intrară și ei în societate, sporindu-i numărul membrilor și însemnătatea. Se întâlneau acolo bătrâni și tineri.

1. Acad. Rom., ms. 323, f. 99 și în pachet 123. doc. 16.— A fost publicat de G. I. Lahovari în *Conv. lit.*, XXI, p. 493 sq. și 580 și de Iorga, *Studii și doc.*, XXI, p. 36.— Cf. Filitti, *Încercări de reforme în Muntenia sub Gr. Vodă Ghica*, p. 921, n. 2.

2. Hurm., — Iorga, X, p. 605, n. 4.

3. *Analele parlamentare ale României*, I partea 1, p. 55.

4. Eliade, *Issachar*, p. 77. În prefața traducerii Logicei sf. Ioan Damaschinul, la 1826, cu cheltuiala episcopului de Argeș Grigore, se spunea că fuse făcută spre a dovedi că și filosofia se poate preda pe românește și ca să înceteze îngâmfarea acelor cari defaimă propria lor limbă. (V. A. Urechia, *Ist. școlilor*, I, p. 115).

5. N. Soutzo, *Mémoires*, publiés par P. Rizo.

Constantin (Dinicu) Golescu, născut la 1777, era autorul scrierii intitulate: „Insemnare a călătoriei mele făcută în anul 1824, 1825, 1826”¹. Acest Golescu, prin femei vâstar al unuia din cele mai de seamă neamuri băștinașe, păstrase din călătoria ce făcuse, încărunit, dincolo de hotarele noastre, impresia că „noi am rămas în urma tuturor neamurilor”. Acest membru al protipendadei, comparând starea treptelor de jos din alte țări cu a simlarelor de la noi, este îndurerat în sufletul lui cinstit de tabloul îngrozitor al vieții țăranilor români. Nu se sfiește să dea și el în vileag tot ce suferiseră acești desmoșteniți ai soartei pe urma nesfârșitelor privilegii. Denunță toate samavolnicile dregătorilor de toate treptele. Arată năpăstuirea ce derivă din sistemul impozitului pe lude, care permite degrevarea satelor boerilor puternici, transformate în scutelnici, în dauna satelor boernașilor și moșnenilor. Din cauza fiscalității, țăranii din Muntenia sunt mult mai nenorociți decât cei din Ungaria și Ardeal, deși lucrează stăpânilor un număr mult mai mic de zile.

Cei mari sunt vinovați prin indiferență. Cei mici „caută să stoarcă, prin despuere de la popor, sumele cu care își cum-păraseră posturile lor”². Schimbarea dregătorilor pe tot anul aduce tot „sugători noi și flămânzi în locul acelor ce nici nu apucaseră bine a se sătura”. În toată lumea, funcționarii nu au decât leafă și înaintează din treaptă în treaptă. Privilegiile boerimii încarcă tot atât greutatea pe care singur săteanul trebuie s’o ducă, pe când *în occident fie care plătește impozit în raport cu averea lui. Golescu este gata de a renunța la aceste privilegii. Se învinovățește singur de tot ce a greșit „luând luări nepravilnice de la acest norod, care nu-și are nici hrana de toate zilele”*. Constată în apus „fireasca slobozenie a norodului și îndrăzneala cea fără de obrăznicie”, pe când la noi este numai un servilism fricos. Cultură acolo, beznă aici. „Neînvățătura și înjuguirea pros-

1. Tipărită la Buda, 1826. Ed. de Nerva Hodoș, Buc., 1910.

2. „O! ce agoniseală nedreaptă cu numire de iraturi ale boerilor. Nelegiuită și vrednică este de blesteme, căci aceasta ne-au învrăbit, aceasta stă împotriva frăției, împotriva tuturor celor bune cugete”.

tește pe om, făcându-l și rău". De aceea, întors în țară, fundează societatea literară și aduce pe Aaron Florian pentru a conduce internatul de la Golești deschis și feciorilor de țărani ¹.

Comparând situația descrisă de Goleșcu, cu aceea din pamfletele, pe care le-am citat, de la sfârșitul domniilor fanariote, vedem că nimic nu se putuse schimba prin simpla numire de Domni pământeni.

Goleșcu însuș enumeră pe compatrioții pe care-i credea pregătiți pentru o operă de refacere. Iată-i în ordinea de vârstă la 1826 : Iordache Goleșcu (58 ani), juristul Nestor (Predescu), Alex. Filipescu (Vulpe) (50 ani), Grigore Grădișteanu, Const. Câmpineanu, Mihai Cornescu, Nicolae Filipescu, Șerban și Const. Grădișteanu, Alex. Vilară, Ștefan Bălăcianu (oameni între 40—45 ani), Manolache Florescu, Grigore Obedeanu, Iancu Văcărescu (34 ani), Mihai Ghica, Const. Bălăcianu, Const. Cornescu, Manoil Băleanu, Alex. Ghica (viitorul Domn, 31 ani), Al. N. Filipescu (Drăjneanu, care învățase la Viena), Ion Câmpineanu, Ion Bălăcianu, Barbu Știrbei (viitorul Domn, 27 ani), Nicolae Băleanu, Iordache Crețeanu, Gheorghe Bibescu (viitor Domn, 24 ani), acesta din urmă, ca și fratele său Barbu Știrbei, abia întorși de la studiile de drept de la Paris ².

Pentru a regăsi idei atât de îndrăznețe, am putea zice subversive, ca ale lui Dinicu Goleșcu, trebuie să trecem la tinerii feciori de boeri cari studiau atunci în apus, sau la intelectualii din clasele de jos, adăpați la școala lui Gheorghe Lazăr.

Astfel, Dumitru Gr. Filipescu, născut la 1808, studia încă de la 1825 la Paris ³, unde avea să-și ia doctoratul în drept la 1833 și mai ales să se umple de idei revoluționare, pe care le puse în aplicare la 1840, în București ⁴, unde muri tânăr, trei ani în urmă. Const. N. Filipescu, student tot atunci la Paris, unde avea să-și ia bacalaureatul în drept la 1829, pătruns și el de idei înaintate, avea să devie, la 1848, ministru

1. Nerva Hodoș, *l. c.*, p. XLII.

2. Pompiliu Eliade, *Histoire de l'esprit public en Roumanie*, I, p. 250—254; II, p. 236.

3. Pompiliu Eliade, *l. c.*, II, p. 260—261.

4. Filitti, *Domniile române sub regulamentul organic*, p. 129.

în guvernul provizoriu și să moară prea de vreme la Paris la 1854. În scrisorile sale¹ dintre 1825—1828, acest tânăr socotea că sarcina de a curma abuzurile cade asupra „boerilor depozitari ai intereselor și fericirii nației, în casele cărora e concentrată forța publică”. Acest tânăr, tocmai din cauza situației lui sociale, crede că are mai multe datorii de împlinit de cât alții. Grija intereselor personale se cade numai „aceluia care este nemulțumit cu partea ce soarta i-a hărăzit la naștere”. Este treaba familiilor puternice și luminate de a se uni contra dușmanilor din lăuntru și din afară... „Dacă străinul are nevoie de ignoranța și de tâmpirea țării, noi trebuie să luminăm poporul; dacă are nevoie de a veșnică arbitrarul și de a măguli pasiunile celor mari, noi cată să-i opunem legile și instituțiile ce pun frâne tuturor poftelor; dacă străinul are nevoie de un cap electiv pentru a ne despărți și a ne sfâșia și pentru a interveni în certurile noastre, noi avem nevoie de o *cârmuire ereditară* și tutelară, care să-i ridice orice nădejde”. Este gata să colaboreze la toate proiectele ce s’ar alcătui „pentru prosperitatea și *neatârnarea țării*”.

Ideile tânărului Filipescu erau împărtășite și de ceilalți feciori de boeri cari studiau pe atunci în Occident, „bonjuřiștii” I. Vlădăianu, C. N. Brăiloiu, D. Golescu, N. Băleanu, C. și Al. Lenș, I. I. Filipescu². Ei aveau să feliците din Paris, la 1829, pe Eliade și Asachi, pentru publicarea *Curierului și a Albinei*. Tânărul Brăiloiu, aflând de sosirea lui Pahlen la București în Mai 1828, avea să scrie tatălui său că boerii trebuiau să conlucreze cu el, „pentru a asigura fericirea *sărmanilor țărani*, a întocmi legi bune și a așeza pe dreptate o nouă administrație”. Și adăoga entuziast: „Ah! de aș putea să-ți înfățișez icoana acestei neprihănite Elveții, ai simți deștepându-se în tine cu mai multă putere acel simț patriotic care, știu, este înăscut în tine și mă însuflețește”³.

1. Publicate de Pompiliu Eliade, *l. c.*, p. 265 sq. (Eliade confundă pe Const. N. Filipescu cu Mitică (Dimitrie) Gr. Filipescu).

2. Pompiliu Eliade, *Hist. de l'esprit public*, I, p. 244; II, p. 260, 266. P. rolul lui I. I. Filipescu, zis Curcan, la 1848. Aricescu, *Coresp. secretă a capilor revoluției dela 1848*.

3. P. Eliade, *l. c.*, II, p. 268.

Era cu neputință ca acest tineret să nu influențeze întrucâtva asupra celor mai bătrâni, rămași acasă, prin știrile ce dădeau și prin părerile ce emiteau de departe.

Ei reprezentau însă concepția aristocratică, pe care o avea și Dinicu Golescu, a rezolvării chestiilor sociale numai prin luminile clasei superioare, singura pregătită pentru un astfel de rol educativ. Această concepție nu putea fi împărtășită de tineretul deopotrivă luminat, ieșit din clasele de jos ale societății. În numele științei dobândite, ei vor reclama o parte în conducere.

Tipul reprezentativ al acestei categorii ce se ridică acum, este *Eufrosin Poteca* (n. 1786), bursierul întors de la studii, de la Pisa și Paris. El apără cauza egalizării tuturor claselor dinaintea fiscului și la admiterea în slujbele statului, cere libertatea tiparului, dezrobirea țiganilor, înmulțirea școlilor ¹.

La 1826, întors în țară, el scria episcopului de Argeș: „Dajdie, zic Bucureștenii, să plătească numai țărani proști... Oh! Dumnezeule, dacă ești drept..., pentru ce nu stingi pe asupritori de pe fața pământului?... Săracii Români! Ei, dacă au oi, plătește pentru ele, dacă porci, dacă stupi, dacă vii, tutun... Iar d-lor, ... dacă au vii, le lucrează poslușnicii..., 20.000 de Români aleși le dă dajdie grea, și d-lor își poleesc caleșcele... Dacă sunt în slujbe politicești, au destulă plată, și încă cea mai bună treabă o fac logofeții și zapcii; treaba lor este să stoarcă pe Români...” ².

Anul următor, reflectând probabil asupra lucrărilor comitetului de reorganizare, Eufrosin Poteca alcătuia și el un „proect” ³. Mai ales se preocupa de școală. Printre „științele moralicești” cuprindea și „legile politicești și teologicești”. Prin științe politicești înțelegea „toată drepturile, adică

1. *Ibid.*, I, 224, p. 330—333.—G. Dem. Teodorescu, *Viața și operele lui Eufrosin Poteca*, p. 37—40, 54—63.

2. *Bis. ortod. rom.*, XXVIII, p. 1118.

3. Publicat în *Buletinul episcopiei Hușilor*, anul II, Sept. 1926, p. 79—82.—Comunicat mie de părintele Nic. M. Popescu, prof. univ. și membru al Acad. rom.

dreptul natural, de avere, cetățenesc, public, de obște și dreptul neamurilor și încă dreptul criminal, de procedură civilă și altele”. Se întreba apoi dacă nu se cuvine ca toată tinerimea să învețe aritmetica, geografia și istoria, în loc de a fi redusă la ceaslov și psaltire. Întreba de asemenea : „Va fi bine ca din partea guvernului să se facă înștiințare către toți feciorii de boeri ca să vie la școala națională și să învețe filosofia și legile în limba statului, sau ca această limbă și această școală să fie socotite numai pentru cei mici și săraci, iar d-lor să se ție mai vârtos de limba grecească și, de se va putea, pe la casele d-lor?”. Se pronunța pentru educație uniformă, căci din cea deosebită „izvorăște toată neunirea”. Trecând la „alegerea unui cârmuitor politicesc”, Poteca scria : „*Cârmuitorul este și slujește binele norodului, iar nu norodul este și slujește pentru cârmuitor ; așa dar acesta, deși are putere, dar norodul o dă lui și nu poate s'o întrebuințeze decât pentru folosul norodului..., iar întrebuințând-o spre folosul său, norodul poate să-l scoată și să aleagă pe altul*”. Propune ca sătenii din fiecare sat și locuitorii fiecărui oraș să aleagă unul sau doi alegători ; aceștia, adunați la reședința județului, să aleagă pe deputați, dintre cetățenii cei mai impuși. Adaogă, cu acest prilej, că *în țările regulate cel mai bogat plătește mai mult*. Deputații, strânși în capitala țării, vor alege pe cârmuitorul general, zică-i-se Domn sau împărat. Acesta trebuie să fie român curat, iubitor de dreptate și, chiar pentru Poteca, din treapta cea mai înaltă.

*

Cu toate bunele intenții ce fără îndoială se exprimau astfel în jurul comitetului instituit la 1827, nu se putea păși la realizări.

Răul era prea înrădăcinat de veacuri. Cei mai mulți boeri țineau încă la privilegiile lor și nu se puteau desbăra de a abuza de influența lor¹. Subalternii urmau cu vechile sa-

1. Așa spre pildă un bătrân mare vornic cerea rudei sale, ispravnic de județ, să-i dea birnici muncitori pentru vie, scăzându-i din numărul contribuabililor moșiei și păgubind deci fiscul (Iorga, *Starea Otteniei în epoca lui T. V.*, p. 289, 316, anul 1827).

mavolnicii ¹. Invrăjbirile din clasa conducătoare nu se potoliau.

Constantin Bălăcianu continua, la 1827, să se plângă de administrația lui Ghica Vodă, mai ales în ramura financiară ². Aceasta a fost și prima latură de care pare a se fi ocupat comitetul de la 1827, ocazie prielnică pentru a lovi în Domn, în rudele și favoriții lui, acuzați că acaparează fondurile de lefuri și pensuni. Reforma birului, cerută de convenția de la Akerman, în sensul de a se înlocui liudele și deci cîsla, prin contribuție așezată pe cap, se zicea că fu astfel proiectată încât nu avea să ușureze aproape de loc pe contribuabili ³.

Iordache Goleșcu, în lucrarea sa, scrisă pe la 1832 în cinstea reformelor introduse de Regulamentul organic și intitulată „Starea Țării Românești pe vremea pământenilor” ⁴, împărția pe boerii vremii de care ne ocupăm, în „patrioți” și „patrihoți”. Patrioții voesc desființarea liudelor și a cîslelor, a ajutorințelor, răsurilor, husmeturilor, plocoanelor, havaeturilor. Voesc ca veniturile ce se cuvin țării să fie pe seama țării, iar Vodă să nu dispue decât de lista lui civilă. În sfârșit voesc o obștească adunare aleasă de tot norodul, care să fixeze dările, să întocmească pravile, să hotărască lefurile fiecărui slujbaș, de la cel mai mare până la cel mai mic și să aleagă pe Domn, care și el să fie supus pravilelor, cum se ceruse de altfel și în alte proiecte anterioare de reforme. În această categorie de boeri patrioți, Goleșcu așează în frunte pe Bălăcianu, pe Mihăiță și pe Alecu Filipescu, pe Golești și episcopul de Buzău, Gherasim Rătescu. Dimpotrivă, boerii „patrihoți” nu vor să audă de niciuna din aceste schimbări. În fruntea lor, Iordache Goleșcu enumeră pe Barbu Văcărescu, Dinu și Istrate Kretzulescu, Matache Racoviță, Ștefan Belu, Filip Lenș, Trăsnea.

1. Un slujbaș scria la 1827: „noi, cu judecătorul, judecăm, închidem, batem, împlinim, slobozim, trebile ni le căutăm” (Iorga, *l. c.*, p. 308).

2. Hurm., X, p. 319, 406.

3. *Ibid.*, p. 419.

4. N. Bănescu, *l. c.*, p. 65—67, 213.

Era fără îndoială o satiră exagerată și în privința intențiilor bune ale unora, cât și a relei voințe a celorlalți, dar care arată tocmai patima și neînțelegerea ce domneau în clasa conducătoare.

Este sigur că o reformă serioasă nu era cu puțință fără o descătușare a noastră măcar parțială de Turcia. Dovada o face bugetul pe anul 1827. Dintr'un total de venituri de 6.800.000 lei vechi, numai 2.100.000 mergeau la trebuințele interne ale țării, tot restul fiind afectat Domnului, cheltuelilor de făcut la Țarigrad și beșliilor turcești din țară ¹. Apostol Arsaki, care a lucrat și el în comitetul de la 1827, spune că s'a propus atunci desființarea vămilor interne, dar că s'a renunțat din cauză că, pe urma încătușării comerțului, singurele taxe de import și export n'ar fi dat decât 250.000 lei, în loc de 800.000 ².

Totuși erau boeri cari, temându-se de intențiile Rusiei și jicniți de atitudinea consulilor ruși, nu voiau să ajungă la ruptură cu Poarta. Ei formau „partidul patriei”. În fruntea lor era Const. Bălăcianu care, la întrebarea consulului Kreuchely dacă ar fi candidat la domnie, răspundea că nu este cinste a domni când până și Domnando, secretarul consulatului rusesc, poate veni la curte să mustre, să poruncească și să amenințe ³.

Ambasadorul rus din Țarigrad, Ribeaupierre, scria la 9 Iulie 1827 lui Grigore Vodă: „Je place ma confiance dans votre zèle à remplir fidèlement les fonctions honorables que la Porte vous a confiées et que la Russie voudrait sanctionner par ses suffrages. Plus l'époque approche où un changement du chef de l'administration pourra avoir lieu, plus je voudrais vous devoir de la reconnaissance pour vos soins assidus” ⁴.

1. Rap. lui Barbu Știrbel către Kisseleff la 1832, în *Conv. lit.*, anul 22 (1888), p. 746.

2. Chestiunea proprietății, 1860, în *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, seria I, vol. IV, p. 537, notă.

3. Hurm., X, p. 411, 415.

4. Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des principautés danubiennes*, Paris, 1855, p. 144.

Consulul rus Minciaky și secretarul său, pe de o parte îndemneau pe boerii din comitet să grăbească lucrarea și erau ținuți în curent, în fiecare sâmbătă, prin Alecu Vilară, de ceea ce se făcuse ¹, dar pe de altă parte erau bucuroși de greutatea ce se iviau, pentru a dovedi zădărnicia oricăror eforturi sub auspiciile Turciei, fără mijlocirea rusească ². Pentru a dobândi încrederea boerilor, făceau să lucească în ochii lor mirajul neatârării și al unei miliții naționale ³.

Asupra chestiunilor cu caracter național se stabilia într-a-devăr acordul, măcar o clipă, nu numai între boeri, dar și între ei și clasele mai de jos.

Astfel, amintirea ceremoniei examenelor de la 20 Iulie 1827, la școala înaltă națională, în prezența Domnului și a boerilor, s'a păstrat multă vreme ⁴. Barbu Văcărescu, cel atât de acuzat de Iordache Golescu, dădea pentru școli 90.000 lei ⁵, renunțând în acest scop la havaeturile sale ⁶. „Cu lacrimi” s'a ascultat mai ales examenul despre „legile strămoșilor romani”.

Aceeaș unire când era vorba de a apăra drepturile mănăstirilor închinete. La 16 Fevr. 1826, fuseseră supuse la controlul cârmuirii, spre a se evita contractarea de datorii ⁷. Dar, de la moartea țarului Alexandru, Grecii aveau un sprijin puternic în persoana urmașului său, Nicolae I, care nu lipsi de a interveni la Poartă în favoarea lor. Mitropolitul Veniamin scria, în această privință, colegului său muntean la 3 Fevruarie 1827: „La trecerea pe aici a E. S. elciului împărăției Rusiei ⁸, mi-au dat îndestulă pricină de voroavă pentru mănăstirile închinete..., ca să rămâie tot precum au fost mai înainte, cu neschimbare, în stăpânirea acelora, arătând

1. Hurm., X, p. 431—432.

2. *Ibid.*, p. 401, 405, 408—409.

3. *Ibid.*, p. 411.

4. Biblioteca românească, vol. IV din 1830.

5. *Ibid.*, vol. III din 1830.

6. Hurm., X, p. 422.

7. *Cond. domn.* 114, f. 325.

8. Ribeaupierre.

că așa este voința monarhului Rusiei. Am avut îndestulă luptă de împotrivire, cerând ca monarhul să fie milostiv a nu ne lipsi de acest vechi privilegiu, acum prin înalt firman de iznoavă hărăzit, arătându-i și purtările ipochimenelor acestora și starea mănăstirilor, cum erau pustii și cum sunt supuse sub grele datorii, ci să rămâie pe seama pământurilor, cari vor întocmi toate, vor face un folos de obște la patrie și vor împărțăși și locurile unde acestea sunt supuse, cu ajutor cuviincios. Inșă E. S. au rămas tot cu împotrivire la aceasta. Noi, socotind că nu trebuie să lăsăm acest drept al pământului a trece nelucrător și din prilejul acesta, ci să unelțim tot felul de mijlociri ca să luăm temeiul, după voe ce am luat de la Măria Sa ca să mă corespondarisc cu P. S. Ta, poftim bine voește a ne face cunoscut ce scopos aveți a pune în lucrare acolo în pricina acestui lucru, pentru ca, uniți împreună, pe un întocmai plan să lucrăm”¹.

În așteptarea hotărîrii Porții, Grigore Vodă Ghica scria mitropolitului și marelui logofăt, la 14 Iulie 1827, că de oarece „casa privigherii se află în lipsă de trebuincioasă cheltuială a lazareturilor, care merge pe toată luna până la taleri 3.000..., prin casa mănăstirilor să se îplinească, *deocamdată numai de la mănăstirile cele slobode...*, cu cislă, după starea și puterea fieș-căruia”².

Acest „deocamdată” avea să se prelungească³.

După ce, probabil prin intervenția Rusiei, Poarta dădu la 7 Oct. un firman interzicând boerilor de a mai încerca să schimbe întreaga organizare a țării, așa ceva trecând peste atribuțiile lor⁴, tot sub presiunea interesată a Rusiei, luă și apărarea mănăstirilor închinete.

1. Acad. Rom., ms. 1066, f. 114.— V. A. Urechia, în *An. Acad. rom.*, Sect. ist., vol. X, p. 304.

2. *Cond. domn.*, 117 f. 84 verso.

3. La 21 Nov. următor, cislă se sporește la 55.000 lei vechi, urmând ca banii să se întrebuințeze, când ciuma nu va mai bântui, la ajutorarea săracilor. (*Cond. domn.*, 114, f. 384 și cond. 120, f. 216) „mănăstirile fiind zidite de răpos. cititori pentru a lor pomenire cu facere de bunătăți și milostenii” (*Cond.* 195, f. 277).

4. Hurm., X, p. 431—433.

La 1 Dec. 1827, mitropolitul Grigore ruga pe colegul său Veniamin să nu ia nici o măsură până ce nu va sosi la Iași trimisul Porții în această chestiune, comisarul Panaiotache Anghelopol, care se afla acum la București ¹. În sfârșit, la 4 Decembrie, fu citit în divanul muntean firmanul prin care Sfintele Locuri erau reintegrate în cârmuirea mănăstirilor închinete, prin călugări greci trimiși de la acele locuri ². La 8 Decembrie, Ghica Vodă era silit să dea un pitac în consecință, dar la 27 următor divanul nu lipsi de a ridica un înălțător protest ³, în care cerea ca, potrivit tradiției țării, egumenii mănăstirilor închinete să fie orânduți cu asentimentul Domnului să fie sub supravegherea mitropolitului, să administreze conform actelor de fundațiune și să fie controlați de marele logofăt și de neamul ctitorilor.

3. Domnia lui Ion Sandu Sturza în Moldova, 1822—1828.

* Domnia lui Ioniță Studza este caracterizată prin conflictul, care în Muntenia nu există, între boerimea mare conservatoare, mai ales emigrată, în frunte cu Mihail Sturdza și pretențiile boerimii secundare de a participa pe picior de egalitate la conducerea statului, pretenții formulate în proiectul de constituție de la Aprilie 1822.

Această egalizare a boerimii de toate treptele era singurul punct din proiect care făcea pe boerii conservatori să califice pe autorii lui de „carvunari”. La atât se reducea „carvunaris-mos-ul” inadmisibil al unei constituții care, în toate celelalte părți ale ei, putea fi admisă de întreaga boerime.

De altă parte, diviziunea între boerimea conservatoare și cea carvunară, nu se întemeia nici pe deosebirea de naștere a membrilor celor două tabere ⁴. În jurul Domnului, de la în-

1. Acad. Rom., ms. 2960, f. 55; *Crest. col.*, XVI, p. 261.

2. Uricar, V, p. 30. — Hurm., X, p. 608.

3. Bolliac C., *Mănăstirile din România*, p. 88. — G. Bibescu, *Domnia lui Bibescu*, I, p. 70—71.

4. Filitti, I. C., *Originile democrației române*, în *Viața rom.*, Nov. 1922, p. 188. — Cf. mai sus, p. 81.

* ceputul domniei, sunt boeri din neamurile mari ale Moldovei, Balș, Sturdza, Canta, Catargi, Rosetti, Ghica ¹. Ceeace boerimea conservatoare n'avea însă să ierte Domnului, este că el va chema în unele dregătorii mari și boeri din alte familii, deși era vorba în cele mai multe cazuri de familii cari mai figuraseră și altă dată, măcar incidental, în divanele Moldovei, precum Grecianu, Aslan, Cerkez, Costandache. Aceste nume se întâlnesc în divanul din August 1823, alături cu Ion Tăut cel bătrân, urmașul unui neam istoric scăzut, cu Iordache Rășcanu și cu un Holban. În sfârșit, ridicarea așa zișilor „ciocoi” la boerii de treapta întâi o făcuse Vogoridi. Ioniță Vodă o găsise și o menținu, cu atât mai mult cu cât boerimea conservatoare avea să refuze să se plece dinaintea lui ².

Invers, de partea boerimii conservatoare se aflau boeri din familii secundare, sau de o proaspătă boerie, încât nu originea stăteau la temelia opoziției dintre cele două tabere, ci concepția de guvernământ. Intrebarea era dacă se va aplica sau nu proiectul de constituție de la Aprilie 1822.

Însăși numirea lui Ioniță Sturdza ca Domn era un răspuns îngrijitor pentru boerimea mare conservatoare. De aceea scriau țarului: „Tu știi ce este de trebuință nouă nemernicilor; noi știm că ai tăi suntem” ³. Aceasta însă nu împiedecă pe unul din ei, Costache Conachi, să salute în versuri entuziaste înlocuirea domniei fanariote prin cea pământeană ⁴.

1. Hurm., X, p. 588.— C. I. Karadja, *O condică de porunci dela I. Sturdza*, în *Rev. sta. arh. velor*, I, p. 39 și urm.

2. Manolache Drăghici, *Ist. Mold.*, II, p. 165—166.—Hurm., XVI, p. 1112, 1143, 1162.— Nu se adeverește cu nimic părerea, pe care m'am lăsat și eu ademenit a o împărtăși (*l. c.* p. 189), că Ioniță Sturdza ar fi urmărit ridicarea urmașilor scăzuți ai unor neamuri mari spre a opune prestigiul numelui lor pretențiilor exclusiviste ale protipendadei.— Andrei Rădulescu (*Juristul Andronache Donici*, extras din An. Ac. 1930, p. 12) dând o listă de câțiva cărvunari, greșeste ca și mine menționând și pe un Vasile Barnoschi. În realitate, acesta n'a existat. Este o greșeală de tipar la Ghibănescu (*Surete și izvoade*, X, p. 282) în loc de Vasile Barbovschi, care devine paharnic la 1828 și trăia încă la 1851. (*Analele parlam.*, III, p. 2, 247 și broșura *Boerii Mo'dovei*, Iași, 1851, p. 14.

3. Acad. Rom., pachet 123, doc. 48.

4. Pompiliu Eliade, *Hist. de l'esprit public en Roumanie*, p. I, 33.

* „Ciocoi” prezentară într’adevăr lui Ioniță Vodă, la 13 Sept. 1822, proiectul lor de constituție. La sfârșitul acestui proiect se spunea că a fost alcătuit „cât s’a putut mai atocmit cu cererile cuprinse în obșteasca jalbă cea mai dinainte trimisă către prea strălucitul devlet și cu hotărîrea cea milostivă a sf. împărătescului firman ce s’a slobozit asupra norocitei înoini a domniei pământului nostru”.

Autorii proiectului sperau acum că Domnul va obține confirmarea lucrării lor de către Poartă și de aceea, chiar în preambul, se zicea că este întocmită „în temeiul sfântului și înalt împărătescului firman ce s’a slobozit la (loc alb)”.

* La 1 Fevr. 1823, conservatorii explicau lui Minciaky, prin pana lui Mihail Sturdza, de ce nu se pot întoarce în țară¹. „Orice schimbare în principiile unui guvernământ este privită ca o inovație [care] strică aproape totdeauna instituțiile consacrate de legitimitate, cărora șirul veacurilor li-a întipărit un caracter ce nu se poate șterge. Instituțiile ce călăuzesc Moldova sunt întemeiate pe autoritatea ordonanțelor date de guvernul otoman și n’au fost decât o confirmare a vechii administrații a principatului. Orice abatere de la acest sistem primordial este o infracțiune vădită a tratatelor și a voinței autorității supreme”. Pornind de la acest principiu de o rigiditate absolută ce exclude orice transformare și orice progres, emigrații contestă Domnului puțința de a pune în aplicare proiectul carvunarilor. „*Singur numele de constituție constituie un act de atingere față de autoritate*”. Pribegii erau astfel în spiritul care domnia atunci în cabinetele europene și al căruia principal reprezentant era cancelarul împărătesc de la Viena. După ce combat constituția, ei califică pe carvunari de „*oameni scoși din condiția lor obscură prin cinstirile ce fostul Domn Sutzu le-a hărăzit celor ce plăteau mai mult. Numărul lor a sporit sub cârmuirea caimacamului Vogoridi care, uzurpând drepturi ce nu avea, a înălțat la cele dintâi*

1. Hurm., S. I, 4, p. 7—8. — Sturdza era ținut în curent și de la Viena, prin G. Asachi, de uneltirile emigraților. De altă parte, guvernul austriac autoriza și el pe agentul său Lippa să nu sprijine pe ciocoi, pentru a nu da pretexte de nenuțumire Rusiei. (Filitti, *Coresp. cu Metternich*, p. 22—23).

demnități oameni cari nu le meritau în nici un chip... Acești *parveniți*, cari în nici un caz nu aveau ceva de pierdut, după ce au pus la cale măsurile cele mai vexatorii și au propovăduit *principiile cele mai subversive* față de ordinea stabilită, voesc să se folosească de situația lor spre a-și întări sistemul în dauna binelui public”. Leacul propus de emigrați e foarte simplu : „Restabilirea ordinii și liniștei nu se va putea face decât prin *anularea înaintărilor făcute de la numirea fostului domn Sutz* și prin represiunea severă a încercărilor clasei inferioare”.

Aristocrații făceau o voită confuzie. Că sub ultimii Domni fanarioți se mai înmulțise numărul nouilor boeriți era firesc. Dar nu aceștia stăteau în fruntea mișcării de egalizare a tuturor treptelor boerești. Era o vădită exagerare. Se vede că aristocrații nu se împăcau cu formula cu care se încheia șirul boerilor din divanul lui Sturdza : „și toată obșteasca adunare”. Corespundea cu formula din cele mai vechi hrisoave ale Domnilor moldoveni : „și cu știrea tuturor boerilor mari și mici ai Domniei mele”. Dar conservatorii înțelegeau ca puterea cărmuitoare să rămâie exclusiv pe seama celor vre-o 20 familii care, pe urma unei evoluții economice, monopolizase, în ultimele decenii, viața politică.

~~La~~ 12 (24) Februarie 1823, Minciaky scria din Sibiu lui Mihai Sturdza, asigurându-l că „orice propunere de inovații, sau orice proiect de schimbare în vechile instituții ale țării, au fost totdeauna reprobate de împărat”¹. Totodată, Minciaky sfătuia însă pe emigrați să se întoarcă în Moldova. Mitropolitul Veniamin și cei mai mulți boeri trecură atunci hotarul, rămânând însă mai departe potrivnicii lui Ioniță Vodă.

Erau de natură a revolta pe aristocrați gesturi ca acela din Martie 1823, când boerimea secundară se ridică împotriva Domnului însuș pentru că acesta, uitând chiar el de noua egalitate dintre boeri, bătuse la tâlpi, în loc de a lovi cu topuzul, pe un boer mai mic care, palmuit de vornicul de aprozi, îndrăsnise să-l îmbrâncească².

1. Hurm., supl. I, 4, p. 17.

2. Hurm., X, p. 218.

In Octomvrie privirile emigraților intransigenți, în frunte cu Mihail Sturdza, erau ațintite asupra întrevederii dintre țar și împăratul Austriei la Cernăuți ¹. Acolo, țarul consimți ca Austria și Anglia să continue mijlocirile la Poartă spre a obține evacuarea Principatelor și a permite astfel Rusiei să reia relațiile diplomatice cu Turcia ².

Deși chiar agenții rusești îi lăsau să înțeleagă că atitudinea lor depășia limitele cuviincioase ³, emigrații, prin Mihail Sturdza, revin la 16 Noemvrie asupra subiectului lor favorit și vestesc pe Minciaky că se vor plânga Porții ⁴. Se plâng într'adevăr contra boeriilor acordate de ultimii Domni. Domnul Sutzu, zic ei, „a călcat în picioare privilegiile și statutele țării, care hotărâscă că titlurile de boerie să nu fie date decât copiilor și descendenților celor mai de seamă familii, precum și celor ce cu credință și cu sacrificii vor fi adus îndelungate servicii”. Ciocoi mai au totuși îndrăzneala de a se plânga de aristocrați, cari nu-și cunosc altă vină decât că „de la noi s'a tras pricopseala lor”. Pentru a dovedi că nu sunt mânați de josnice interese, aristocrații declară Porții că renunță la orice folos din veniturile, titlurile și lefurile de pe urma nenorociților locuitori, cărora le lipsesc „până și vitele”, frază care, în treacăt fie zis, n'a avut altă urmare ⁵.

De altă parte, Mihai Sturdza arăta lui Minciaky abuzurile cârmuirii lui Ioniță Vodă și conchidea, vorbind de ciocoi, că „acești înaintași spăimântători ai cerșetoriei și zdrențe ale mizeriei nu pot decât alarma pe oamenii bine cugetători” ⁶.

Disprețuiții ciocoi făcură, cu prilejul Crăciunului anului 1823, o nouă aplicare a principiului lor de egalitate boerească. Episcopul de Huși, carvunar, introduse inovația de a atinge cu sf. potir pe boeri după cum se prezintau, indiferent de rangul lor, iar câteva zile în urmă carvunarii cerură Domnului

1. *Ibid.*, p. 247.

2. G. Meitani, l. c. p. 26—27.

3. Hurm., supl. I, 4. p. 21.

4. *Ibid.*, 22.

5. Xenopol, *Ist. partid. politice*, I, partea 2, p. 598.

6. Hurm., supl. I, 4, p. 27.

să declare de străini pe emigrați și să le confiște averile, pentru că uneltiau împotriva cârmuirii stabilite și împiedicau confirmarea de către Poartă a noii constituții¹.

La Chișinău, Gheorghe Rosetti Roznovanu, reflecta și el asupra stării Moldovei. Voia și el desființarea boeriilor acordate de la 1821 încoace, dar, pătrunzând mai adânc în nevoile țării, mai cerea și libertatea negoțului și desființarea dreptului de preempțiune al Porții².

În sfârșit, Mihai Sturdza se plângea, la 7 Ianuarie 1824, lui Metternich, că nu poate reuși să strângă în jurul său pe toți boerii³, înțelegând firește pe cei mari.

Totuși, aristocrații ce se întorseseră în Moldova, erau în înțelegere cu intransigenții de la Cernăuți. Trimiseră chiar Porții, la 29 Ianuarie⁴ 1824, o plângere împotriva cârmuirii lui Ioniță Vodă, printr'o delegație compusă din Gr. Balș, Ștefan și Al. Rosetti, Iordache Rășcanu. Este interesant de observat că petiția este semnată și de boeri din familiile secundare, Rășcanu, Cuza, Iamandl.

Invinuirile aduse lui Ioniță Sturdza, erau următoarele: a pus dări grele pe țară, *fără a cruța nici înaltul cler, nici pe boeri*; veniturile mănăstirilor grecești au fost sechestrate pe seama domniei; cutia milelor și celelalte case obștești au fost golite; în loc de 20.000 oi pentru Poartă, s'au ridicat din țară 50.000; în fine, acuzația principală, *a boerit peste 400 indivizi*, lucru „încă neuzit în Moldova, ceea ce se face pe spinarea locuitorilor, scutindu-se de dări atâți noi privilegiati”.

1. Rap. către Dașcov, în Xenopol, *l. c.*, p. 597.

2. *Bulet. comisiei ist.*, VIII, p. 109—113. Pentru părerile acestui boer vezi și mai sus, p. 112.

3. Filitti I. C., *Correspondența Domnilor și boerilor români cu Metternich și cu Gentz*, p. 23.

4. Hurm., supl. I, 4, p. 59—61; X, 269; XVI, p. 1136—1137; Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 688 cu data Fevr. (stil nou) și cu numele semnatarilor.— Sturdza se plânge lui Metternich la 3/15 Fevr. (Filitti, *Correspondența*, p. 23) La 29 Ian., boerii credincioși Domnului se leapădă de orice solidaritate cu cei trei Balș și cu Vasile Miclescu, de care zic că au pus la cale plângerea (Acad. Rom., pach. 122., doc. 197. — *Crest. col.* 1909, p. 211.)

Invinuirea adusă lui Vodă cu privire la întrebuițarea veniturilor mănăstirești, se pare că era neîntemeiată¹, iar nevoile bănești erau într'adevăr mari. Vogoridi în Moldova, ca și Negri în Muntenia, încercaseră chiar să impue pe scutelnicii boerilor². În Iulie 1823, Ioniță Vodă rugase pe boeri să facă avansuri vistieriei, dar ei refuzaseră³. În August, ei cereau însă Domnului să nu mai dea scutelnici la neamul grecesc care, de 104 ani, ca niște lipitori sugătoare de sânge, au adus în cădere patria și cele mai multe familii moldovenești⁴. Tot atunci, Vodă dădea un hrisov că se vor întoarce treptat în curs de doi ani boerilor banii ce au împrumutat țării, zălogindu-și moșiile „unde zac ciolanele strămoșilor” și confirma că „pentru strămoșeștile lor către patrie însemnate slujbe”, mitropolia, episcopiile și tot neamul boerilor moldoveni „dările și dăjdiile au fost ridicate lor cu hrisoave domnești și blestemuri sinodicești”⁵. În Decembrie însă, fusese iarăș vorba să se pue o dare pe casele boerilor⁶. Cheltuelile în bani și natură pentru Turci și trupele lor de ocupație erau mari și dajnicii erau striviți sub povara fiscalității⁷.

1. G. Zane, *Vistieria Moldovei în timpul lui Ion Sandu Sturdza*, în *Cercetări istorice (ale lui Minea) IV*, p. 19.

2. Hurm., X, p. 204. În Ian. 1822, Vogoridi făcuse un împrumut silit, pe care făgăduise că-l va rambursa în sare (Ghibănescu, *Surete și izvoade*, X, p. 170—171).

3. Hurm., X, p. 235.

4. Acad. Rom., pachet 122, doc. 88. — *Crest. col.*, 1909, p. 211.

5. C. I. Karadja, *l. c.*, p. 58.

6. Hurm., XVI, p. 1129. — Pentru încercări ale lui Scarlat Vodă Calimah de a pune impozite care ar fi lovit și în boeri, v. Hurm., XVI, p. 1023, 1152—1153 și I. C. Filitti, *Originele democrației române*, în *Viața rom.*, Fevr. 1923, p. 186.

7. G. Zane, *l. c.*, p. 24, 26. — Din 1823 este și o încercare de rânduială nouă pentru sameșii din județe (C. I. Karadja, *l. c.*, p. 52). În Martie 1824, Sturdza dă un interesant ordin pentru a activă lucrarea câmpului. Poruncește să se dea sâmbânță de grâu și păpușoi celor cari n'au, dela cei cu prisos, în schimb de zăpis de restituire, în bani, sau natură, la toamnă. Locuitorii cari n'au pluguri sau boi, să se unească, fie și cu sila, cu acei cari au. „Pentru unul singur dintre locuitori care ar rămâne fără îndestulare de arături și sâmbânături, aveți a vă invinovați și a da greu răspuns”. (Iorga, *Studii și doc.*, V, p. 560).

Domnul dădu jeluitorilor o reprimandă de moda veche, în care răsunară accente patriotice demne de reprodus, chiar de vor fi fost măestrite sub pana lui Manolache Drăghici¹. „Pronia ridicându-mă la această înaltă treaptă, le zice Sturdza, de unde eram mai mic între d-voastre, a vă stăpâni, eu n'am întrebuintat nici mărima, nici asprimea Grecilor, socotind a vă dobândi dragostea prin blândețe. Dar m'am amăgit, că bunătatea mea v'a făcut a vă uita datoriile ce vă supun scaunului acestuia, pe care șed astăzi. Aduceți-vă aminte că noi l-am pierdut, prin intrigile noastre și prin goana unul asupra altuia, de l-au stăpânit străinii atâția ani și Dumnezeu s'a milostivit a ni-l dărui iarăș precum l-am avut. Ce voiți acum să mai faceți? Să-l pierdeți, ca să ajungem mai rău poate de cum am fost, în mâinile a cine știe căror străini din lume? Fanarioții, acei ce vă plăceau unora din d-voastre, nu mai sunt, nici pot să fie. Drept aceea vom lua măsuri domnești, întrebuintând topuzul și sabia, semnele împărătești ce ni le-a dat sultanul spre înfrânarea celor neînțelepți și veți cunoaște de azi înainte că are cine a vă stăpâni”.

Delegații boerilor nemulțumiți, au fost reținuți la Silistra și apoi închiși în porturile dunărene², dar petiția lor a fost trimisă la Constantinopol³. Totodată Domnul luă măsuri de represalii, arestând pe unii boeri mari, printre care și văduva Maria Ghica logofeteasa, în casele lor, iar pe alții la moșii sau mănăstiri. Mitropolitul și episcopii fură puși la amendă⁴.

Domnul nu lipsi de a dojeni la 7 Fevruarie și pe refugiații din Bucovina⁵ și totodată redactă împotriva lor o petiție către Poartă, pe care o trimise pașei din Silistra prin hatmanul Const. Mavrocordat⁶. Carvunarii erau cu atât mai furioși, cu cât se pretindea că Vodă fusese pe punctul de a li sancționa

1. *Ist. Moldovei*, II, p. 167—168.

2. *Hurm.*, supl. I, 4, p. 36; XVI, p. 1140.

3. Rap. din 21 Martie 1824, la Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 690—692.

4. *Hurm.*, supl. I, 4, p. 37; XVI, p. 1142—1143.

5. *Hurm.*, supl. I, 5, p. 30.

6. Vezi scrisoarea din 3/15 Fevr., *ibid.*, p. 29.

constituția, când „un aviz salutar și amenințător a paralizat funesta lui tendință”¹.

Emigrații replicară la 16 Fevruarie² printr'o nouă acuzare. Țara, ziceau ei, este prada facțiunilor și lăcomiei. A ajuns la ultimul termen al dezorganizării generale... Sfaturile bune ale mitropolitului și boerilor... C. Balș..., D. Sturdza³..., Teodor Balș și ale altora, au rămas fără efect. N'au avut cunoștință de petiția către Poartă a boerilor din Moldova, dar se solidarizează cu ei. Au cerut și ei Domn pământean la 1822, unii s'au și întors în Moldova, dar starea de lucruri din țară nu li permite să urmeze exemplul acestora. Impozitele se tot înmulțesc și nu cruță nici pe boeri. Scutelnicii s'au înmulțit și ei, odată cu acordarea tot mai numeroasă de boerii.

Mihai Sturdza trimise apoi această corespondență cabinetului rusesc⁴. Ajunge chiar să solicite supușenia rusă, din grijă reală sau prefăcută că ar fi prigonit dacă s'ar întoarce în Moldova⁵. El pare a fi întrebuițat cel dintâi cuvântul de „conservator”, pentru a însemna tendințele de păstrare a vechii stări de lucruri din partea marei boerimi a Moldovei⁶. Tot el, într'un memoriu de la 1824⁷, acuza pe Ioniță Vodă că acordase boerii noi peste cele date de Vogoridi și că, aplicând parțial constituția ciocoilor, a autorizat pe toți boerii să voteze în toate afacerile principatului și astfel prin numărul lor să pue în minoritate pe vechii nobili ai Moldovei. Astfel a putut pune impozite, face rechiziții și stoarce țara. Mitropolitul și boerii au trebuit să protesteze că de două ori au fost impuși⁸.

1. *Ibid.*

2. Hurm., supl. I, 4, p. 30.

3. Autorul proiectului de organizare „aristodemocraticească”, mai sus, p. 109.

4. Hurm., supl. I, 4, p. 32.

5. *Ibid.*, p. 33, 48—49, 58—59.

6. Xenopol, *Ist. partid. politice*, I, p. 94.

7. Hurm., supl. I, 4, p. 55.

8. Protestul, scurt, *ibid.* 57. In Mai acelaș an, Vodă este învinuit pentru că a numit, contrar tuturor obiceiurilor, pe fiul său într'o slujbă, anume în fruntea vistieriei (Hurm., supl. I, 4, p. 39.)

Și într'adevăr, în Sept. 1824, divanul ceruse să se pue o dare pe averea mitropoliei și episcopiilor, pentru plata datoriei țării de 300.000 piaștri ¹.

Când, la 1824, Poarta se arătă dispusă a proceda la evacuarea Principatelor, cu condiție să i se dea anume chezășii, Ioniță Vodă convocă pentru examinarea chestiunii o adunare obștească, cece se părea consulului austriac din București un lucru ne mai pomenit ². Este foarte frumoasă socotința dată de adunare ³. Pentru a putea garanta că nu vor mai fi năvăliri în țară, trebuie o putere armată de 4—5.000 oameni ⁴; căpetenia acestei armate va fi aleasă de obște și întărită de Domn. Pentru a putea garanta că străinii ce sunt în țară nu se vor mai răscula, trebuie ca ei să fie supuși autorităților țării, care să-i poată pedepsi. Ca să fie liniște în țară, trebuie să fie pravili în limba țării, printre care și „pravilele cele de temelie” (lois fondamentales, în textul francez) care cuprind trupul și ființa țării, forma cărmuirii (desigur constituția carvunară). Cât privește garanția că boerii vor fi supuși și ascultători, este de observat mai întâi că pretutindeni se ivesc diversități de păreri. Dar, pricina neunirii în Moldova, o recunosc acum și carvunarii, sunt mai ales *veniturile din slujbe*; acestea *ar trebui deci desființate*. La alte popoare există un senat care înfățișează nația, hotărăște cu majoritate, cercetează toate trebile obștești și face pravilele pe care Domnul le împlinește; în Moldova există o *obștească adunare*, dar numărul membrilor ei nu este fixat, mădularele se schimbă la fiecare pricină, hotărârile nu se iau cu majoritate, aceleași persoane fac pravilele și le aplică. Pentru a putea garanta că *Domnii* nu vor mai pribegi, trebuie să fie *numiți pe viață și ereditari* ⁵ în linie bărbătească, iar

1. Hurm., XVI, p. 1166.

2. Rap. dela 14/26 Iunie c. Metternich.

3. Hurm., supl. I, 4, p. 41. — Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 699. — Hurm., X, p. 591—596. Cf. Hurm., XVI, p. 1159—1160.

4. Se dă însă tristul argument: „curajul Moldovenilor este nedeprins și trebuie împlinit cu numărul”.

5. Cf. mai sus, p. 143, scrisorile dela 1825—8 ale tânărului Const. N. Filipescu.

veniturile domniei să nu se confunde cu bugetul statului. Cu un cuvânt, se cuvine „să ne alcătuim un stat care să înceapă a figurarisi printre altele, un stat stăpânitor cum am fost, după privilegiile cele vechi ale țării, adică atârnat cu adevărat și birnic, dar de sine stătător, cu pravili și cu puterea sa”.

În legătură cu dezideratul privitor la suprimarea privilegiilor sudiților străini, trebuie pusă și atitudinea demnă pe care Ioniță Vodă și divanul său o luau față de curtea austriacă în chestiunea suditențelor abuzive ¹.

Pe când Ioniță Vodă și partizanii săi nădăjduiau astfel în Turcia, conservatorii apelau la Rusia. Mihail Sturdza obține autorizația de a comunica direct cu cancelarul Nesselrode ² și cu ambasadorul rusesc ce va fi numit la Poartă ³, spre a-i ținea în curent cu ce se petrece în Moldova. Intreține corespondență urmată ⁴ cu vărul său Alexandru Sturdza din Basarabia, fire mistică și reacționară, autor de scrieri religioase ⁵ și om cu trecere la Petersburg. Ar vedea cu plăcere o ocupație rusească a Moldovei. Cere numai ca în manifestul ce va da împăratul să figureze și clauza anulării înaintărilor și tuturor actelor administrative din timpul acestei perioade anormale, adică de la Mihai Vodă Sutzu încoace ⁶. Când Timkovski e numit consul rusesc la Iași, Mihai Sturdza se grăbește să-i ofere serviciile ⁷. Un alt conservator, Roznovanu, care se afla la Odesa în toamna anului 1824, vizitând pe Alex. Sturdza, îi lăsa impresia că este „perfect de acord cu noi în toate punctele” ⁸.

În Ianuarie 1825, Mihai Sturdza trimite lui Nesselrode, spre a fi adus la cunoștința țarului, un lung memoriu asupra

1. Filitti, *Coresp. cu Metternich și cu Gentz*, p. 38. — Acelaș, *România față de capitulațiile Turciei*, p. 59, 63.—Acelaș, *Coresp. consullor englezi din Principatele române*, p. 39.

2. Hurm., supl. I, 4, p. 37—38.

3. *Ibid.*, p. 39—40, 42.

4. *Ibid.*, p. 44 sq.

5. Iorga-Hurm., X, p. XCVI.

6. Hurm., supl. I, 4, p. 47.

7. *Ibid.*, p. 57—58.

8. *Ibid.*, p. 45.

principatelor ¹. După o introducere declamatorie despre „patrie”, urmează un lung istoric al Moldovei începând de la Traian. Pune apoi întrebarea dacă principatele „nu pot aspira la fericirea de a fi puse sub suzeranitatea imediată a unui monarh ortodox”. Pledează binefacerile libertății negoțului. Condamnă, cu citații din clasici, utopiile democratice și ajunge la concluzia, adoptată de pribegi după oarecare șovăire, că guvernul ce trebuie Moldovei nu este cel oligarhic, ci cel monarhic, cu Domn numit de suzeran. Intr’adevăr, zice Mihai Sturdza, pe de o parte s’au ridicat prea mulți oameni din drojdia societății, cari vor să guverneze, iar pe de altă parte aristocrația noastră n’a putut dobândi sub fanarioți însușirile necesare ca să poată cârmui. Nu se sfiește a arăta că acesta este și interesul suzeranului, „fiindcă credința și devotamentul acestui hospodar numit de suzeran, ar fi un garant sigur al sentimentelor întregii națiuni”. Nu șovăește a adăoga că „acest fel de guvernământ ar fi profitabil prin aceea că puterea suzerană ar putea, cu drept cuvânt, să-și procure tot felul de produse pe care provinciile imperiului, limitrofe cu aceste țări, le-ar putea dori”. Mai mult chiar : „toate aceste furnituri ar fi fără îndoială un just omagiu pe care i l-ar aduce cu bucurie cel pe care-l va fi ridicat spre fericirea patriei sale”.

Un program dictat de pasiunea momentană și după care vechea situație a principatelor s’ar perpetua, cu deosebirea că locul Turciei l-ar lua Rusia.

Activitatea lui Mihai Sturdza este neobosită. În Martie 1825, face lui Minciaky o dare de seamă asupra administrației financiare a lui Ioniță Vodă ². Zice că Domnul, din arendarea moșiilor mănăstirilor și ale Grecilor plecați și din impozitul pe scutelnici, a tras 2.222.000 piaștri, în afară de ce a luat pe sub mână ca să arendeze pe eftin.

Era adevărat că Vodă hotărîse arendarea la mezat, în fața autorităților țării, a moșiilor mănăstirilor închinat. Din venit,

---

1. *Ibid.*, p. 63.

2. Hurm., supl. I, 4, p. 69—70.

numai o treime era rezervată locurilor sfinte, dar în prealabil avea să se plătească din ea datoriile mănăstirilor ¹.

În Aprilie, Mihai Sturdza scria agentului austriac ², declarându-i că se încrede orbește în înțelepciunea suveranilor cari se îndeletnicesc cu fericirea Europei și că Moldova nu poate rămâne, firește, în afară de cercul de influență al Austriei. „Este adevărat, scrie M. Sturdza, că față cu lumea și chiar cu Europa, Moldova nu este decât un punct puțin important pentru politică... Cât despre mine, patria îmi este și trebuie să-mi fie tot atât de mare ca Austria pentru Austriaci, sau Rusia pentru Ruși”. Ce păcat că sentimente neîndoioase de dragoste de țară și atâta talent erau întunecate de orbirea de castă.

Se mai adresează M. Sturdza și lui Ribaupierre, revenind la tema favorită a abuzurilor cu acordarea de boerii. „Preținși nobili ce până atunci nu ieșiseră din satele lor”, apasă „pe 120.000 familii de contribuabili” ³. *Era dreaptă observația* lui M. Sturdza, că numărul privilegiștilor sporind, sporiau și sarcinile dajnicilor rămași, dar, decât anularea boeriilor acordate de Mihai Sutz, de Vogoridi și de Ioniță Vodă Sturdza, leacul ar fi fost mai de grabă desființarea privilegiilor, la care însă, spre deosebire de un Dinicu Golescu, conservatorii nu se gândiau, după cum n’o cereau nici preținșii carvunari.

Împotriva Domnului erau și rude de ale sale apropiate, cumnații săi Rosetti-Roznovanu, verii săi Grigore și Sandulache Sturdza ⁴. Conservatorii petiționează cu toții la 1825 țarului ⁵, lui Nesselrode ⁶, lui Metternich ⁷, și împăratului

1. S’au păstrat condițiile de arendare fixate la 14 Nov. 1824 și tipărite sub titlul : „Comitetul moșilor mănăstirești. După hotărârile obșteștii anaforele întărite de către M. S. Vodă întru a se vinde de iznoavă venitul mănăstirilor grecești pe 3 ani începători dela Sf. Gheorghe viitor 1825, până la anul 1828 Aprilie 13” (Acad. Rom., ms. 1154, f. 134).

2. Hurm., supl. I, 4, p. 71.

3. *Ibid.*, p. 77—78.

4. Hurm., X, p. 331.

5. Hurm., supl. I, 4, p. 75—77, 79—80, 83, 86, 89.

6. *Ibid.*, p. 84.

7. *Ibid.*, p. 80.

Austriei ¹. Ei deleagă la Petersburg pe Nicolae Roznovanu, ca să dea toate deslușirile ². În afară de clișeurile obișnuite, mai cer scutirea de dări pe câțiva ani a locuitorilor istoviți, despăgubirea proprietarilor jefuiți de trupele turcești de ocupație, limitarea puterii domnești, libertatea negoțului, deschiderea portului Galați tuturor pavilioanelor. Într'un rând cer numirea unui Domn pe viață, firește altul decât Ioniță Sturdza, prin înțelegere între Rusia și Poartă ³.

E probabil că pe urma acestor plângeri necurmăte va fi scris Minciaky din Constantinopol, în Fevr. 1825, lui Ioniță Vodă cu privire la impozitele din Moldova ⁴.

Ciocoii îndreptară atunci către Domn o anaforă împotriva boerilor cari cearcă „de a face împiedecare să nu se poată săvârși și alcătui nimic pentru binele obștesc” ⁵.

Sentimentele naționaliste ale boerimii mari conservatoare și rusofile sunt totuși neîndoioase. La 1834, Nicolae Roznovanu povestea lui Bois-le-Comte ⁶: „Când, la 1826, Rusia se pregătia să atace Poarta, voia să ne pună înainte. Noi am răspuns că eram gata, dar cu condiția că vom dobândi neatârnamarea țării noastre... Am remis un memoriu baronului Strogonof... Dacă Rusia, ziceam,... are de scop să se mărească prin anexiunea principatelor, ea se depărtează de adevărata ei politică...”

Intorși în Moldova abia după încheierea convenției dela Akerman (7 Oct. 1826), Mihai Sturdza și prietenii săi politici rămaseră credincioși ideilor de devotament desăvârșit către Rusia, cu înlăturarea Turciei și de concentrarea puterilor în mâinile unuia singur. Erau însă și boeri cari ex-

1. *Ibid.*, p. 81.

2. *Ibid.*, p. 76.

3. *Ibid.*, p. 91.

4. Acad. rom., pachet 122, doc. 194.

5. *Ibid.*, pachet 122, doc. 195. — E locul de a reaminti că legiuirea penală dela 1826, care poartă numele lui Ioniță Sturdza, a fost numai promulgată de el, dar că fusese elaborată la 1820 în domnia lui Mihai Suțu (I. Filitti și D. Suchianu, *Contribuții la istoria justiției penale în Principatele române*, p. 37).

6. Hurm., XVII., p. 401.

primau consulului francez Lagan la 1827, cum se exprimase lui Laurençon în Muntenia la 1822, dorința ca țara să fie pusă sub garanția tuturor puterilor¹. Lui Nesselrode și lui Ribeaupierre expune Mihai Sturdza părerea că alegerea Domnilor, lăsată prin convenție tot în seama Porții, ar trebui să se facă „după vechiul obicei... de către fruntașii clasei nobile”. Nu poate împărtăși părerea ciocoilor ca alegerea să se facă de boerii de toate treptele. „Intențiile și existența acestor indivizi, departe de a se călăuzi de binele țării, tind în mod firesc să veșnicească turburările și abuzurile, mulțumită cărora au căutat să uzurpe prerogative de care s’au dovedit nedemni prin purtarea lor. Numărul lor covârșește cu mult pe al adevăratei noblețe. Au fost ridicați de jos în aceste perioade de turburare și nenorocire. O adunare compusă din astfel de elemente, ar deveni o scenă de scandaluri”².

Istoricul Manolache Drăghici spune că Ioniță Vodă Sturdza „nu s’a ținut de sistema magnaților, ci a dat mâna cu boerii de a doua și a treia stare, tifluiți în răs de șleahță de către aristocrați”. Am explicat cauza acestei atitudini a Domnului. Dintre „ciocoi” Sturdza a ridicat și el pe câțiva la boeriile cele mari, printre cari și pe Iordache Drăghici, ajuns vornic mare³, tatăl istoricului care scria că „nici vedeai alte fețe la curtea lui Ion Vodă Sturdza decât cu barbă, când asemenea cinuri mai înaintea eteriei erau foarte greu de dat, în starea doua nepășind bătrânii decât până la bănie”⁴.

* Incheierea convenției dela Akerman și întoarcerea pribegilor în Moldova, dacă nu pune capăt discordiei dintre cele

1. *Ibid.*, p. 47—48. — Cf. mai sus, p. 87.

2. Hurm., supl I, 4, p. 97.

3. Era favorit al Domnului (Hurmuzaki, X, p. 356.—Cf. pentru el, *Revista istorică*, X, 1923, p. 101). În Fevr. 1828, un boer îi scria pentru 250 galbeni ce-i dăduse ca să fie făcut ban. (Acad. rom., pachet 131, doc. 160. *Crest. col.*, 1910, p. 121). Alt favorit era tânărul Ionică Tăut unul din autorii constituției carvunare dela 1822 și care, la 1826, era comis și în slujbă la capicheaialăcul Moldovei dela Țarigrad (*Rev. Ion Neculcea*, 1928, fasc. 7, p. 150), unde muri doi ani în urmă, în vârstă numai de 30 de ani.

4. *Ist. Moldovei*, II, p. 165—166.— Cf. mai sus, p. 151.

două tabere boerești pentru preponderanța în conducerea statului, solidarizează însă boerimea în dorința de a-și păstra și chiar extinde privilegiile, cu prilejul întocmirii regulamentului de organizarea țării, prevăzut în convenție.

* O primă încercare de legătură¹ se face înainte de sosirea (la 24 Mai 1827) și de publicarea (la 27 Mai) hațișerifului privitor la aplicarea convenției dela Akerman. Boerii fac declarații înflăcărate către „maica patrie”, jurându-i „dragostea cea cu credință și râvna cea cu stăruială”. Făgăduesc că se vor feri de tot ce poate strica patriei, luptând dimpotrivă pentru înflorirea ei prin bune orândueli și așezăminte, prin apărarea dreptăților ei, lepădând „interesele cele în parte” și „îmbunările cele mârșave”, procedând cu înțelepciune și dreptate la alegerea Domnului, conform convenției. „Așa dar, pe acei de împotrivă binelui obștesc îi vom cunoaște vrăjmași nouă și ție, pentru că tu ești noi, și noi suntem tu”. Pentru boeri, patria continua a se confunda cu clasa boerească.

* După sosirea hațișerifului, boerii încearcă o nouă legătură pe următoarele baze²: se constituesc, împreună cu mitropolitul, în *Corps d'état*, fără de consimțământul căruia nimic să nu se facă în țară; în regulamentul ce se va elabora „nici de cum interesul particularnic sau îmbunările să nu se atingă de gnomiile (părerile) ce vom da”; privilegiile, fie ale statului, fie particularnice, atât acele câte oare cum încă mai stau în ființa lor, cât și acele câte s'au strămutat sau s'au stârpit, avem a le aduce în adevărata pomăzuire așezământului lor”. Acesta era scopul legăturii boerilor.

* În fine, o legătură care pare că s'a și iscălit,³ cuprindea că „dreptățile stărilor să fie fără de nici o osebite dela obraz la obraz, păzite în fieștecare stare”; Domnul ce se va alege să aibă „o oarbă supunere la pravilele și obiceiurile pământești”, să poată fi tras în judecată, să aibă a întrebuița a cincea parte a veniturilor domniei spre obștești îmbunătă-

1. Hurm., X, p. 606—607.

2. Hurm., X, p. 607.

3. *Ibid.*, p. 605—606.

țiri; alegerea Domnului se va săvârși de „obștescul divan, după vechiul obicei”; tot acest divan, iar nu o comisie specială, va întocmi și noul regulament; în fine, boerimea se constituie în „trup al statului”.

Boerimea secundară se jeluia atunci lui Ribeaupierre că „obșteasca adunare a divanurilor, de pe vechiul obicei al pământului, s'a alcătuit din boeri cinstiți cu caftan dela vel logofăt până la vel șetrar, iar la obștești lucruri adunările obștești a divanului se alcătuiau având intrare și glas și aceea cari au fost cinstiți cu asemenea numire și cari, dinpreună cu numirea, au dobândit și nobilită”¹. Consulul francez din Iași, Lagan, raporta la 7 Aprilie 1827 că „boerii de a 2-a și a 3-a clasă se cred necesari statului și visează nivelarea pozițiilor, mai ales repartiția egală a slujbelor importante, care alternau până acum între principalele familii”². Tot Lagan, într'un tablou al celor trei clase de ranguri boerești, menționează că în vechime formau o singură clasă și că revenirea la acest sistem eră dorința familiilor secundare³.

De altă parte, se întocmește însă atunci faimoasa „anaforă pentru pronomiile Moldovei” din Aprilie 1827,⁴ menită nu numai să confirme privilegiile de care boerimea se bucurase de fapt, dar să li și dea o extindere pe care n'o avuseseră niciodată.

Neamul boeresc, ca din vechime, să nu fie supărat cu nici un fel de dare și îndatorire sub orice cuvânt, căci nu numai persoanele lor sunt slobode de toate dările, dar și casele lor, dobitoacele, viile, livezile cu pomăt. *Moșiile tuturor pământurilor moldoveni sunt libere de dare*; nu se poate lua „măcar un paiu” fără voia proprietarului, iar toate câte se găsec sub pământ sunt tot ale stăpânului moșiei, care se poate fo-

1. Amintit într'un protest ulterior, în acelaș sens, dela 1828 (*Analele parlam.*, I, 2, p. 11—12).

2. Hurm., XVII, p. 47—48.

3. Raport din 1828, în *Bulet. comisiei istorice* IX, p. 167.

4. *Uricar*, VI, p. 196 sq.—D. Sturdza Scheianu, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, seria I, vol. I, p. 61. — Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a Românilor*, Buc, 1908, p. 46.

loși de ele fără amestecul cârmuirii. Dijmele din rodurile moșiilor sunt toate ale stăpânilor, fără a se da nimic cârmuirii. Din păduri nu se poate tăia „măcar un lemn” fără voia stăpânului. Orânzile de vin, bere, horilcă, rachiu, sunt ale stăpânului moșiei și slobode de orice îndatorire. Pentru iazuri, mori, velnițe, berării, fabrici, proprietarii nu datoresc nimic stăpânirii. Casele, ogrăzile, dughenele, cârciumile, hanurile, fabricile din Iași și din târgurile slobode, nu vor fi supărate cu nici o dare. Nu va exista îndatorire de conac pe casele din orașe, târguri și moșii ale boerilor și proprietarilor pământeni de moșii. Nu se vor înființa taxe de timbru, nici taxe pe moștenirea sau vânzarea imobilelor. Orice confiscare este oprită. Locuitorii de pe moșiile boerești și mânăstirești nu se pot muta fără voia stăpânului, iar dacă se mută, pot fi aduși înapoi și certați. Rămân în ființă breslașii, slugile și poslușnicii moșiilor, cari în locul vecinilor s’au legiuit boerilor.

Judecățile între boeri și judecățile celor mici cu boerii vor merge, după obicei și după basilicale, la cea mai înaltă judecătorie a divanului; pricinile celorlalte trepte sociale urmează calea obișnuită. Judecata Domnului în divan nu săvârșește pricina de veci, decât dacă glăsuirea Domnului este unită cu a divanului.

Boerii, neamurile și cei cinstiți pământeni nu pot fi călcați la casele lor fără a se dovedi în prealabil vina lor de către divan.

În toate slujbele se vor orându-i numai pământeni dintre cei mai destoinici, iar divanul va fi compus din persoane din neamurile „cele dintâi”.

Această întindere a privilegiilor boerești și această abdicare a statului față de boerime, tocmai în ajunul reformei generale preconizate de convenția dela Akerman, nu mi se pare a fi fost, cum s’a pretins¹, rezultatul influenței covârșitoare a reacționarilor întorși din pribegie, ci expresiunea dorinței întregii clase boerești, îngrijorate de perspectiva unei

1. Xenopol, *Ist. partid. politice*, I, p. 113, 115.

reforme. De altfel, cu excepția că divanul domnesc era rezervat boerilor din neamurile „cele dintâi”, nu se găsea nimic în faimoasa anaforă care să fi fost potrivit ideilor așa zișilor carvunari.

Mai este de relevat însă cererea de a se scuti de orice dări funciare toți proprietarii de moșii, fie ei boeri sau nu, ceea ce arată că preocuparea de clasă se îmbina cu alta, privitoare la propășirea economică, prin dezvoltarea agriculturii, într'un regim de proprietate știrbită de dreptul de folosință al săteanului ¹.

De acum, boerii se adunară odată pe săptămână pentru cercetarea mai întâi a socotelilor domniei lui Ioniță Sturdza ².

În Octomvrie se ocupau cu revizuirea posturilor țării, spre a vedea care sunt cele vechi și ce venituri aveau; care s'au adăogat cu vremea, care sunt neapărate pentru trebuințele cârmuirii și cât se cuvine fiecărui post potrivit cu rangul și cu truda. Voiau să precizeze îndatoririle fiecărei slujbe și să stabilească răspunderile pentru greșeli și strâmbătăți. Socotiau că lefurile trebuie să fie îndestulătoare pentru a nu îndemna la abuzuri. Discutau cum să se alimenteze casa lefurilor ³. Se întocmî un buget teoretic de 1.963.000 lei vechi, din care 323.000 pentru cheltueli la Țarigrad, 680.000 pentru plata scutelnicilor boerești, rămânând Domnului 960.000 lei, în afară de casa lefurilor, a podurilor, a milelor, a poștelor, a doftorilor și a fântânelor ⁴.

Domnia lui Ioniță Sturdza se încheie cu două preocupări care, ca și în Muntenia, fac cinste clasei conducătoare și contrastează cu îndărătnicia ei în păstrarea privilegiilor. E vorba de mănăstirile închinat și de școlile naționale.

1. Cf. I. C. Filitti, *Partea boerimii în elaborarea Reg. org.*, în revista Cugetul românesc, anul II (1923), p. 745. — Acelaș, *Un proiect de constituție inedit al lui Cuza Vodă dela 1863*, în Anuarul institutului de istorie națională, Cluj, V (1929), p. 355.

2. Hurm., X, p. 414.

3. *Uricar*, VII, p. 97.

4. Rap. al consulului francez Lagan, 1828, în *Bulet. com. ist.*, IX, p. 173—174.

Am reprodus ¹ scrisoarea dela 3 Fevruarie 1827 a mitropolitului Veniamin către colegul său muntean în chestia mănăstirilor închinat. In Mai următor el scria unui „Monseigneur” și „excellence”, care cred că trebuie să fi fost noul ambasador rusesc la Poartă, Ribeaupierre, că s'a adunat divanul ca să delibereze asupra chestiunii și că se cuvine să se ție seamă de testamentele ctitorilor, să se supue călugării autorității spirituale a șefului bisericesc din țara în care trăesc și că episcopii desemnați de divan să conlucreze la cârmuirea averilor mănăstirești cu delegații locurilor sfinte ².

In Decemvrie, fu adus la Iași firmanul care restabilia locurile sfinte în vechile lor drepturi abuzive și sosiseră exarhii cari să reintre în stăpânirea averilor mănăstirești ³. Divanul țării, în frunte cu mitropolitul Veniamin, opina totuși ⁴; la 7 Fevr. 1828, ca arendarea imobilelor mănăstirilor să se facă în Moldova de către egumenii rânduiți dela locurile sfinte, dar împreună cu episcopii și cu boerii nazâri și numai pe trei ani. Pădurile să nu se poată vinde. Să se repare stricăciunile făcute la mănăstiri și să li se plătească datoriile în termen de trei ani. Pentru împrumuturi să se procedeze ca pentru arendări. Pecetea mănăstirii să nu fie întreagă în mâna egumenului. Moșiile mănăstirilor să nu se poată da cu embatic pe ani mulți și să nu se poată schimba decât numai cu alte moșii. Din punct de vedere canonic, mănăstirile închinat să rămâie supuse mitropolitului țării.

La 23 Fevruarie, Minciaky răspundea însă mitropolitului Veniamin că era cu neputință a obține aceste concesii de la călugării greci ⁵.

De altă parte, eforia școalelor era compusă, în August 1827, numai din Costache Mavrocordat și Mihai Sturdza. Divanul arăta atunci Domnului că școlile pământene fuseseră închise și veniturile destinate lor nu se mai strânseseră. Acum s'a

1. Mai sus, p. 148—9.

2. V. A. Urechia în *An. Ac. Rom.*, secț. ist., ser. 2, vol. X, p. 326.

3. Acad. rom., pachet 133, doc. 113 și 133 (*Creșt. col.*, 1910, p. 261).

4. *Uricar*, VII., p. 109. — *Hurm.*, *supl.* 1, vol. 4, p. 352.

5. Acad. Rom., ms. 2960, f. 125.

reînceput adunarea banilor cuveniți școlilor și cea din Iași ar trebui instalată în ograda mănăstirii Golia, căci vechiul local a ars. Să se așeze dascăli pentru limba patriei și apoi pentru alte limbi. Domnul aprobă propunerea și numește ca al treilea epitrop pe Costache Canta. Împreună cu mitropolitul vor îngriji de executare¹. Școala înaltă din Iași a fost redeschisă în Ianuarie 1828, după întoarcerea lui Gheorghe Asachi de la Viena, unde, de la 1823, fusese agentul lui Ioniță Vodă. Avea să se predea latina și greaca, științele, filosofia, literele. Se confirmau dispozițiile din hrisovul lui Grigore Vodă Ghica pentru școale, de la 1775, că absolvenții vor fi preferiți în slujbele statului. Mihai Sturza propunea să se adauge și un curs de pravile².

Tot atunci însă, 15 boeri mari semnau o legătură că vor sta „cu toții unul pentru altul la toate întâmplările ce cu nedreptate” s’ar porni asupra lor; că se vor ajuta reciproc „a ridica și a înălța pe cei mai slabi dintre noi, atât în trepte cât și în chiverniseală”; că nu-și vor vinde tainele și nu se vor pârî unul pe altul; că nu vor aduce defăimare evgheniștilor „nici vrajbă și vătămare folosului obștesc”³. Era teama de curentul democratic⁴ și de vremurile nouă ce se anunțau.

1. *Uricar*, VII, p. 91, 93.

2. Xenopol și Erbiceanu, *Serbarea școlară dela Iași* p. 119 sq.

3. *Hurm.*, X, p. 610.

4. La 1827, Ioniță Vodă poruncește vornicilor de Botoșani să ia măsuri împotriva fraților Manolești, ziși și Varlam, cari ar fi răsuflând feluri de vorbe nefcuvântate, mie și asupra stăpânirii (Iorga, *Sl. și doc.*, XXI, p. 279).

REZULTATELE

Cu restabilirea domniilor pământene se dăduse satisfacție vechiului sentiment național, care se manifestase și în sec. al XVIII și în toate arzurile și proiectele de la 1821 și 1822.

Se mai dobândise și cârmuirea de către pământenii a mănăstirilor închinată, dorință de asemenea unanim formulată, un succes însă efemer din cauza intereselor politice orientale a Rusiei.

Dar atâta tot.

Nu se putuse organiza miliția națională, dorită de toată lumea, din cauza prezenței trupelor turcești de ocupație.

Negoțul continua să fie stânjenit, pe de o parte prin abuzurile negustorilor turci cari veniau să facă aprovizionarea pentru împărăție, iar de altă parte, prin restricțiile impuse de Turcia regimului vamal al Principatelor.

Indatoririle, în bani și natură, față de Turci, erau tot cele vechi, prevăzute în ultimul loc în *hatîșeriful* de la 1802, confirmat prin convenția de la Akerman.

Ca o consecință a acestei dependențe față de Turcia, reformele interne preconizate în atâtea proiecte fuseseră tot atât de irealizabile sub Domnii pământenii, ca și sub unii Domni fanarioți, cu tragere de inimă pentru țările încredințate cârmuirii lor. Cum bine observa Xenopol¹, nu persoanele erau de vină, ci sistemul în care erau prinse. Sistemul zis fanariot și care, în realitate, era mai vechi decât vremea fanarioților, n'ar fi fost posibil fără stăpânirea turcească și de aceea a continuat, vrând nevrând, și sub primele domnii pământene.

---

1. *Ist. Rom.*, ed. I, vol. V, p. 523.

Organizarea de stat a rămas tot cea dinainte. Pravilele, aceleași. Țara nu era stăpână pe întrebuințarea resurselor ei¹. In lipsă de stabilitate, întocmirea unui buget era cu neputință. Cu nesiguranța exigențelor zilei de mâine, nu se putea reduce multiplicitatea impozitelor, nici înlocui darea colectivă prin impozitul individual. Nu se putea nici deosebi partea de venituri afectată Domnului de cea atribuită nevoilor statului.

De altă parte, în neputința de a asigura funcționarilor lefuri îndestulătoare, aceștia erau siliți să recurgă și mai departe la vechile abuzuri și samavolnicii. De aceea n'au lipsit nici în vremea domniilor pământene, faimoasele venituri, legale și ilegale, cunoscute sub numele de iraturi și havaeturi, denunțate în cele mai multe proiecte de reforme și percepute totuși pe toată scara erarhică a dregătorilor, de la subalternii lor. Dregătorii mari luau în arendă veniturile statului și le subarendau cu câștig, vindeau slujbele, își atribuiau scutelnici și poslușnici peste numărul legal, țineau moșii în arendă². La rândul lor, ispravnicii, sameșii, polcovnicii, căpitani și zapcii din județe, atât de învinuiți în proiectele de reforme ce am cercetat, se despăgubiau de la oamenii de rând.

Toată lumea se îmbulzea la slujbe pentru „procopseală” și era aproape o necesitate ca slujbașii să se reînoiască în fiecare an, pentru ca să se poată „pricopsi” cât mai mulți. Acei cari nu încăpeau în slujbe, căutau să cumpere măcar dreptul la oarecare privilegii, ca boeri onorifici, mazâli, neamuri, postelnicei, sau măcar preoți ori diaconi.

Se înțelege ca în angrenajul în care era prinsă, boerimea să fi ținut, ca o condiție chiar de existență în vremuri atât de nesigure, la privilegiile ei. Boerimea cea mare ar fi vrut numai, mai ales în Moldova, să se pue stavilă înmulțirii numărului privilegiaților, observând cu dreptate că prin aceasta tot sporiau sarcinile dajnicilor de rând, al căror număr tot scădea.

Mai toată boerimea se pronunțase pentru desființarea veniturilor slujbelor, dar numai unii boeri răsleți, ca un Barbu

1. Rap. al consulului francez Lagan, 1828, (*Bulet. com. ist.*, IX, p. 183—184).

2. Iorga, *Situația Olleniei în epoca lui T. Vladimirescu*, p. 323.

Văcărescu, sau un Iordache Roznovanu, ceruseră desființarea scutelnicilor și tot Roznovanu propusese ca toată lumea, fără deosebire de clasă, să fie supusă la impozitul personal. La soluția mai radicală însă, a desființării totale a privilegiilor, prea puțini boeri se gândiau. Dinicu Golescu a fost una din aceste onorabile excepții.

Democratismul în Moldova era reprezentat de boerimea secundară, care-l înțelegea însă sub forma participării ei pe picior de egalitate cu boerimea cea mare la privilegii și la conducerea statului. Ideea unei adunări în care să figureze și deputați ai județelor și a cărei principală menire să fie întocmirea bugetului, fusese adoptată de cea mai mare parte a boerimii principatelor, dar glasul poporului de jos, potrivit privilegiilor de naștere, cererea de a se supune toată lumea la un impozit proporțional cu averea, de a se declara accesibile tuturor funcțiunile statului pe singura bază a meritului individual, de a se hotărî trebile publice numai cu asentimentul celor mai mulți, nu se auzise decât în Muntenia.

Muntenia nu redobândise teritoriile de la stânga Dunării încălcate de Turci.

Durata domniei limitată tot la șapte ani și prin convenția de la Akerman, lăsa pe șeful statului în dependența curților suzerană și ocrotitoare, îi slăbia autoritatea față de boeri și întreținea rivalitățile dintre aceștia.

Intr'un cuvânt, situația creată de raporturile noastre seculare cu Turcia, de discordiile dintre partidele boerești de o parte, dintre boerime și poporul de jos de altă parte, ajunsese din nenorocire astfel, în cât nodul gordian nu mai putea fi tăiat decât de o sabie străină și aceasta avea să fie cea rusească.

*

Convenția de la Akerman lăsase o ușă deschisă spre noi conflicte, prin aceea că nu se ocupase de chestia grecească. Prin tratat special, încheiat la Londra la 6 Iulie 1827, Franța se unise cu acordul anglo-rus de la 4 Aprilie 1826. Incidentul de la Navarin, la 20 Octomvrie 1827, pusese apoi pe neașteptate focul la pulbere. Turcia închisese Marea Neagră vaselor rusești.

După o scrisoare a marelui vizir către Nesselrode la 12 Decembrie, Poarta, prin firman de la 20 Decembrie ¹, făcu apel la fanatismul musulman. Teroarea se răspândi în Principatele române. Noul consul general al Rusiei la București, Minciaky, ale cărui funcții provizorii la Constantinopol încetaseră de la numirea ca ambasador rusesc la Poartă a lui Ribeaupierre, se siliu în zadar să liniștească spiritele ². Primise ordine să arate Domnilor că Rusia era garanta instituțiilor din principate, și că cea mai mică abatere de la drumul hotărît de tratate, putea să le procure „o zi de amarnice păreri de rău” ³. Consulul Prusiei, Kreuchely, putea dar scrie ambasadorului prusian la Țarigrad, Miltitz, la 27 Februarie 1828, că consulul general al Rusiei este „marele resort și d. Domnando (secretarul) roata motrice a mașinei... Nimic nu se face fără consimțământul consulului general al Rusiei” ⁴. Nesiguranța sporia pe fiecă zi, după cum raporta Kreuchely șefului său ierarhic la Țarigrad ⁵, și cum, de altfel, urmașul lui Miltitz, Canitz, putu singur să-și dea seama la trecerea lui prin București, la începutul lui Martie.

Domnul muntean, Grigore Ghica, spera că conflictul se va aplatana. Cavalerul de Gentz, confidentul lui Metternich, printr’o scrisoare din 1 Ianuarie 1828, îi luă însă orice nădejde : „Ar fi, scria el, o nerozie a crede că Rusia va da înapoi”. La 18 Februarie, Gentz adăoga „Cheia purtării prezente a Porții se găsește în convingerea ei fatală că nici o concesiune, nici un act de supunere, oricare ar fi, n’ar putea dezarma proiectele ostile ale Rusiei. Ea se teme de a fi atacată din nou pentru neexecutarea convenției de la Akerman”. Și, într’adevăr, această executare nu fu începută decât chiar de Ruși, după intrarea lor în principate. O altă scrisoare a lui Gentz, de la 31 Martie, e și mai explicită : „Rusia nu se va opri. A mers prea departe pentru a putea retrograda... Aștept pe

1. Acad. Rom., ms. 1080, f. 150. Hurm., X, p. 442, n. 2.

2. Hurm. — Iorga, X, p. 433, 437, 439, 441.

3. Rap. cons. la Acad. rom.

4. Hurm., X, p. 441.

5. *Ibid.*, p. 442, 443.

fiecare zi știrea că împăratul a plecat la armată”. Consulul francez Hugot ¹, scria și el ministrului La Ferronnays, la 4 Aprilie 1828: „La București, teroarea cuprinde spiritele. Domnul care, până acum, se opunea oricărei plecări a boerilor, a revenit asupra acestei hotărâri... Deci... femeile pleacă.... spre orașul Câmpulung și alte părți vecine cu Transilvania, pentru a putea păși ușor, în câteva ceasuri, pe pământul austriac.” În cele din urmă, față cu numărul tot crescând al cererilor de autorizări de plecare, Ghica Vodă începu a le refuza ².

Se înțelege cu atât mai ușor ca Rusia să nu fi dat înapoi, cu cât nici o putere europeană nu-i sta în cale. Anglia desaproba cu vorba. Franța era în simpatii cu Rusia. Austria era înșelată asupra adevăratului scop al Rusiei, iar Prusia avea interes să păstreze bune relațiuni cu vecinul. După ce expunea astfel starea Europei, Gentz, într'o scrisoare din 7 Aprilie, conchidea că „altă scăpare pentru Turcia nu mai este decât voința providenței, sau moderațiunea spontană a împăratului rusc”. Se putea spera în moderația împăratului. Spusese contelui Zichy: „E departe de mine gândul vre-unei sporiri de teritoriu... Vă repet... că nu pot suferi... pe Greci... Ii consider ca supuși în revoltă deschisă contra suveranului lor legitim... Nu voesc dezrobirea lor.... N'am nicio intenție de întindere teritorială... Voesc numai pacea, fericirea internă și prosperitatea negoțului poporului meu. Pierderea imensă pe care această ramură a industriei o încearcă prin măsurile luate de Poartă, provocațiunile nesfârșite... neexecutarea tratatului de la Akerman, mă silesc să trag spada... Nici o piedică nu mă va face să dau înapoi, chiar dacă urmarea... ar fi căderea imperiului otoman”.

Știind, dar, că nici o putere nu se va opune mersului lor asupra Constantinopolei ³, Rușii însărcinară pe Paschievici să sfârșească conflictul cu Persia, încheind tratatul de la Turmanciai și, având mâinile libere, dădură manifestul de la 23

1. Ian. 1823—Mart. 1830.

2. Hurm., X., p. 443.

3. Pozzo di Borgo c. Nesselrode, citat în Xenopol, *Ist. Rom.*, VI, p. 65,

Aprilie 1828¹, în care acuzau pe Turci că îndeamnă la răzcoală triburile din Caucazia, că închid Bosforul comerțului european, că dețin vase rusești contrar art. 1 și 30 ale tratatului de comerț de la 1783 și art. 7 al convenției de la Akerman, că sevestrează încărcăturile pentru a le vinde apoi pe prețuri de nimic, etc. și că proclamaseră războiul sfânt.

Cât timp nu era vorba de o nouă anexiune, Austria se desinteresa, în fond, de neînțelegerile dintre Turcia și Rusia. Ocuparea principatelor, în așa limite, n'o îngrijea prea mult. Metternich nici nu se ocupă în memoriile lui de această împrejurare altfel de cât ca de o simplă operație de război. Mai era însă și o altă cauză hotărâtoare a inacțiunii Austriei : era starea ei încurcată militară și financiară. „Niciodată, scrie Metternich, această țară (Rusia) nu s'ar fi aventurat atât de ușor într'o întreprindere ale cărei urmări erau greu de prevăzut, dacă ar fi avut să ție seamă mai serios de Austria". Într'un raport către suveranul său, la 9 Octomvrie 1829, Metternich propunea reforme pentru ca „să ni luăm locul în lumea nouă”.

*

Se făcea acum dovada că politica acelor care voiau menținerea și întărirea relațiilor cu Turcia, nu constituia un „realism de cea mai bună calitate”² decât ca o scurtă etapă, dictată de prudență și oportunitate momentane, dar care nu putea duce la realizarea aspirațiilor de emancipare economică și politică. În Moldova, fusese încurajată de Vogoridi, în speranțele sale de domnie, iar pentru carvunari, mai era și o pârgie de rezistență împotriva boerimii mari, conservatoare și rusofile. O asemenea politică mai era dictată și multora cari știau că nu au nimic de așteptat dela Poartă,

1. Manifestul a fost precedat de o scrisoare a lui Nesselrode c. marele vizir (14 Aprilie) ca răspuns la scrisoarea acestuia din 12 Dec. 1827. Nesselrode aproba purtarea lui Ribeaupierre. (Ac. rom., ms. 323, f. 135). Scrisoarea „précède la marche des troupes russes que l'Empereur a fait entrer dans les états de Sa Hautesse pour obtenir le redressement de ses légitimes griefs”.

2. Cum se exprimă *Virtosu*, 1821 p. XVIII.

de teama ce li-o inspirau intențiile Rusiei față de principate, în urmărirea Țelurilor ei orientale¹, teamă pe care o întrețineau cu grijă, în amândoua țările române, agenții Austriei interesate².

Alții însă își îndreptau nădejile către Rusia și socotiau, pe deoparte, că perspectiva pericolului ce amenința din partea aceasta se putea înlătura mai de grabă prin bune raporturi, iar de altă parte, că în cel mai rău caz, dependența de un stat ortodox și intrat în făgașul civilizației europene era preferabilă. În curând avea să se facă dovada că nu erau vinovați de „nesocotirea realităților”³. Într’adevăr, Turcia nu era „singura îndreptățită a schimba situația principatelor”⁴, căci intervențiile Rusiei erau întemeiate pe tratate, iar neputința Rusiei la 1821—1822 de a-și ține făgăduelile de război cu Turcia, date de Pini, sau măcar de a rupe relațiile cu Poarta⁵, era o neputință trecătoare. Era datorită împrejurării că tocmai teama de puterea Rusiei dictase lui Metternich să exploateze caracterul șovăelnic al țarului Alexandru și să-și întrebunțeze tot talentul spre a convinge pe acesta să renunțe la o acțiune militară împotriva Turciei. N’a fost însă decât un succes vremelnic al iscusitului diplomat.

Prinși între Rusia și Turcia, dacă se deosebiau în privința atitudinii pe care s’o ia față de aceste puteri rivale, boerii noștri nutriau însă și acum, ca și în veacul al XVIII-lea, aceleași Țeluri, timid mărturisite.

Voiau neatârnamarea, pe care o cerea tânărul Const. N. Filipescu, în scrisorile sale dela 1825—8 și rusofilul, fost eterist, Nicolache Rosetti-Roznovanu în negocierile sale cu Rusia la 1826⁶.

Pentru a putea opune o rezistență mai mare, voiau unirea principatelor. Dinicu Golescu, la 1826, visa „Dacia mare”⁷.

1. Hurm., X, p. 411 (rap. lui Kreuchely, 1827); XVII, p. 333 (rap. lui Boisle Conte, 1834).

2. I. C. Filitti, *Coroșpondența Domnilor și boerilor români cu Metternich și cu Gentz*, p. 19.

3. *Virtosu*, I. c.

4. *Ibid.*, p. XXIV.

5. *Ibid.*, p. XXXII

6. Mai sus, p. 163.

Iordache Catargi, în comitetul de elaborare a Regulamentului organic, la 1829, propunea unirea ¹. Nicolae Roznovanu exprima la 1834 dorința de a vedea constituită o „confederație dunăreană”, sau un „regat al Daciei” ².

Voiau Domn ereditar, cum se vede din memoriul carvunarilor Moldovei dela 1824 și din scrisorile lui C. N. Filipescu dela 1825—8.

Voiau Domn străin, dar să nu fie austriac, rus, sau turc, după socotința lui Iordache Catargi, tot la 1829 ³, să nu fie turc, rus, grec, sau evreu, ci de preferință german, după părerea vornicului Grigore Filipescu ⁴, acela care, la 1833, în vârstă de 54 ani, sub influența fiului său Dumitru întors de la Paris, adopta costumul occidental.

Voiau în sfârșit garanția colectivă a marilor puteri, cum se rostise, la începutul anului 1822, un boer mare muntean emigrat la Brașov, către Laurençon ⁵, cum constata consulul francez din Iași la 1827 și cum spuneau boerii, câțiva ani în urmă, agentului diplomatic Bois-le-Comte ⁶.

Iată de ce poate fi autentic actul muntean ⁷, oglindind situația dela 1828, intitulat „Cererile ce ar fi putut face Valachia și Moldavia la un congres de prinți creștini, pentru siguranța lor cea din afară și statornicirea cea din lăuntru”. Pe lângă hotarul dunărean, miliție națională, libertatea negoțului, trecerea mănăstirilor închinată sub cârmuirea pământurilor, neatârnare deplină prin răscumpărare dela Turci, Domn ereditar, se mai cere unirea principatelor, Domn dintr’o dinastie germană, ales întâia oară de Austria, Franța și Anglia, care să se boteze în ritul ortodox și să jure a păzi „constituția”; neatârnarea bisericii naționale de patriarhia dela Constantinopol.

*

1. Hurm., XVII, p. 394 (rap. lui Bois-le-Comte, 1834).

2. *Ibid.*, p. 401.

3. *Ibid.*, p. 394.

4. *Ibid.*

5. Mai sus, p. 87.

6. Hurm., l. c., p. 48 și 395.

7. Găsit de V. A. Urechia, și publicat de Iorga, în Hurm., X, p. 647—649.— Actul a fost întocmit în Muntenia, căci vorbește de hotarul dunărean.

În aceste împrejurări trecu mareșalul Wittgenstein Prutul la 25 Aprilie —7 Mai 1828.

Ioniță Vodă Sturdza fu dus sub escortă în Basarabia. Acolo, după câteva luni, cuprins de desnădejde, bătrânul se îndreptă către regele Prusiei, cerându-i sprijinul pe lângă țar și afirmând chiar că, pe când era în scaun, se pusese de bună voie sub scutul drapelului rusești ¹. Grigore Vodă Ghica, sfătuit de Gentz, părăsi Bucureștii la 28 Aprilie (10 Mai) ora două dimineața ². „Toți Turcii au fost cuprinși de mare frică, scria în aceeași zi bancherul, devenit baron austriac, Meitani ³, și, departe de a se mai gândi la invazia Țării Românești, li se pare că și văd pe Ruși la porțile cetăților lor”. Ghica lăasă caimacam pe mitropolitul Grigorie, dar fu ajuns pe drum, la Câmpina, de un emisar rus, care-l convinse să revie în capitală ⁴, unde rămase ca simplu particular.

Victoriile Rușilor aveau să-i ducă repede la tratatul dela Adrianopol dela 1829.

Dacă situațiunea Grecilor față de Turci fusese mult mai grea decât a noastră, ei trecură în schimb deadreptul dela robie la neatârnare deplină. Contribui la acest rezultat și împrejurarea că n'avuseseră decât un singur potrivnic, Poarta otomană. Cât privește principatele române, ale căror aspirațiuni se loviau nu numai de interesele turcești, dar și de ambițiile orientale ale Rusiei și Austriei, ele nu făcură, deocamdată, decât un pas important în calea neatârnării. Odată cu modificarea raporturilor lor de veacuri cu Turcia, prin tratatul dela Adrianopol, deveniau cu puțință și reformele serioase interne pe care le introduse Regulamentul organic ⁵.

Aceste realizări veniau însă puțin prea târziu pentru ca și Tudor Vladimirescu și Alex. Ipsilanti să se bucure de ele.

1. Iorga, *Acte și frag.*, II, p. 728—729.

2. Hurm., X, p. 446.

3. Către consulul Hakenau (Rap. cons. austr. la Acad. rom).

4. Hurm., X, p. 445.

5. Cf. I. C. Filitti, *Partea boerimii în elaborarea Regulamentului organic*, în revista Cugetul românesc, anul II (1923), p. 258 sq. și 743 sq.

A N E X Ă

Adresă de mulțumire a boerilor munteni din Brașov către colegul lor Iordache Florescu, 21 Februarie 1822 (La d. George D. Florescu).

Binele, când nu se cinstește, deși nu aduce nici o pagubă celui ce-l lucrează, dar puțin sporește, iar cinstindu-se, nu numai pe lucrătorul lui îl invitează spre mai multe osteneți și mai osârdiesc îl face, ci și pre alții deșteaptă și numărul următorilor lui îl înmulțește, că nu este cu puțință a se înmulți binele unde nu se cinstește, nici se vestește, precum și răul acolo numai sporește unde, după ce nu se poprește, apoi se și slăvește. Neamul nostru românesc, nici mai nainte, dar nici acum, când au ajuns într'această stare jalnică știută tuturor, n'au fost lipsit de oameni voitori și lucrători, după puțință, binelui obștesc. Numărul acestora dorind a-l vedea înmulțit, noi cei mai jos iscăliți nu putem să trecem cu tăcerea și să dăm uitării slujbele cele fără de preget și fără de enteres ale dum[nea]lui biv vel agă Iordache Florescu, cu care au îndatorat pre mulți și din pământeni noștri și din străinii cari, dinpreună cu noi băjenărindu-se din patria noastră din pricina răzvrătirilor, au căzut aici în Transilvania unde, petrecând de atâta vreme, am cunoscut multa sânguință și nepregetatele osteneți ale dum[nea]lui mai sus numitului boer patriot al nostru, spre a odihni pre mulți din băjenari, atât patrioți ai noștri cât și străini, cari bântuindu-se în multe chipuri și supărați fiind, unii pentru datorii de bani, alții pentru alte pricini deosebite, au avut mult ajutor prin dum[nea]lui, că îndată ce afla că cineva dintr'ai noștri are vreo supărare de către altul, măcar și din pământeni de aici, alerga fără

nici un preget, sau prelungire, pe la dregătorii și judecătorii de aici și cu mijlociri înțelepte golia liniștita și nebântuita petrecere a fiește căruia, păzind neconținut la poliție, din bună voința dum[nea]lui, numai și numai ca să dea mână de ajutor de se va întâmpla cuiva dintr'ai noștri judecată, fără de a privi la vre-un câștig. Această iubitoare de om și patrioticească filotimie a dum[nea]lui foarte plăcută fiindu-ne, o lăudăm și ca să o facem știută mai multora, mărturisim mulțămirea noastră printr'acest atestat, nădăjduind că și de acum înainte, de acestaș duh purtându-se dum[nea]lui, asemenea va urma toată vremea petrecerii noastre aici, până când, milostivindu-se Dumnezeiasca Pronie, ne va înlesni dorita întoarcere la patria noastră.

Constantin Kretzulescu ban, Istrate Kretzulescu biv vel vornic, Dimitrie Racoviță vel vornic, Grigore Băleanu, Grigore Filipescu. Constantin Samurcaș, Gheorghe Filipescu, Costache Rastî, Ioan Fălcoianu, Dimitrie Racoviță vornic, Iancu Văcărescu logofăt, Aleco Kretzulescu agă, Nicolae Ghica.

I N D I C E

A

Adrianopol, tratatul de la, 179.
Akerman, convenția de la, 137—138, 146, 163—164, 167, 171, 173—176.
Aleco, căminar, 67.
Alexandru I, țarul Rusiei, 11, 47, 60, 62, 136, 148, 177.
All pașa, al Ianinei, 11
Anghelopol, Panaiotache, 150.
Aricescu, C., 17, 23.
Arsachi, Apostol, 133, 147.
Asachi, Gheorghe, 17, n. 7, 143, 152 n. 1, 170.
averi bisericesti, vezi laicizare.

B

Bălăclanu, Constantin (Dinu), din sec. XVIII, 49.
Bălăcianu, Constantin, vornic și ban, fiul precedentului, 64—65, 130, 133, 146—147.
Bălăcianu, Constantin, fiul precedentului, 64, 142.
Bălăcianu, Iancu, fratele precedentului, 64, 142.
Bălăcianu, Ștefan, fratele precedentului, 140, 142.
Băleanu, Grigore, 26, 68, 140, 181.
Băleanu, Manuil, 142.
Băleanu, Nicolae, 142—143.
Balș, C., 158.
Balș, Grigore, 155.

Balș, Teodor, 61, 77—79, 81, 83, 94, 158.
Barbovschi, Vasile, paharnic, 151, n. 2.
Barnovschi, Vasile, vezi Barbovschi.
Beldiman, Alecu, 70.
—Belu, Ștefan, 46, 50—51, 64, 129, 130, 146.
Belvedere, lângă București, 71.
Bibescu, Dimitrie, 133.
Bibescu, Gheorghe, 142.
Bibica, căminar, 46.
Bogdan, Manolache, 49.
Bois-le-Comte, diplomat francez, 22, 48, 90, 163, 178.
Borănescu, C., 60 și n. 2, 67, 71.
Brăescu, Gheorghe, 75, 96
Brăila, 15 84.
Brăiloiu, Const. N., 143.
Brâncoveanu Const. Vodă, 115.
Brâncoveanu, Grigore, 8, 18, 21, 26, 43—44, 50, 60, 64—5, 89, n. 1, 137, 139, 140.
—Brătlanu, Toma, 26, 137.
Bucșănescu, Iordache, 77, 125.
Buzoianu (Hrisoscoleu) Dimitrie, 63.

C.

Calfoțlu, Alexandru, 29.
Calfoțlu, Țuichi, 29 n. 5.
Callimah, Searlat Vodă, 12, 36 n. 2, 39, 40—41, 73, 108, 156, n. 6.
Câmpineanu, Const., 64, 140, 142.
Câmpineanu, Dimitrie, 64.

Câmpineanu, Ion, 64, 142.
 Câmpineanu, Searlat, tatăl preceden-
 ților, 29.
 Cândeseu, Const., 49.
 Canitz, ambasador prusian la C-pol,
 174.
 Canta, Costache, 170.
 Cantacuzino, Const., 64.
 — Cantacuzino-Deleanu, Gheorghe, 9,
 12, 61.
 Cantacuzino, Matei, 64.
 Cantacuzino, Șerban Vodă, 13.
 Cantemir, Dimitrie, Domn, 16.
 — Capodistria, ministru rus, 23, 41, 46,
 48, 56—57, 59, 75.
 Caracaș, Constandinache, 101 n. 6.
 Caragea, Ion Vodă, 11, 17, 23, 27,
 31, 45, 50—51, 100—101, 130, 137.
 carbonari, 23, 24 n., 36.
 Cariboglu, Grigore, 10.
 carvunari, în Moldova, 95 și urm.,
 150, 157. Vezi și ciocoi.
 Catargi, Iordache, 178.
 Ceganu, Ioniță, 19 și n. 3.
 Cerkez, Const., din Moldova, 61,
 78—79.
 Chesarie Halepliu, episcop de Râm-
 nic, 63, n. 5.
 Chimenitul, vezi Sevastos.
 Chiriac, stolnic, 46, 129.
 Ciceagov, vezi Tchitchagof.
 ciocoi, 82, 129, 151—152, 163—164.
 Ciolac, 25.
 Cioranu, 21, 36.
 Clineanu, Radu, 101, n. 6.
 Cocorăseu, Ianeu, 65.
 Codrică, Panaiot, 9.
 Codul penal al Moldovei, 163, n. 5.
 Conachi, Costache, 151.
 conservator (sistem politic), 158.
 Constandie Filitti, episcop Buzău, 10,
 17, n. 5.
 constituție, 96 n. 5, 152 n.
 Corai, Adamantie, 8, 115.
 Corneseu, Costache, 142.

Corneseu, Mihai, 142.
 Cosma Popeseu, mitropolit al Munte-
 nici, 15.
 Costachi, vezi Veniamin.
 Costeseu, Pană, 65.
 Costin, Miron, 16, 103.
 Costin, Nicolae, 48.
 Coșofeanu, boer oltean, 29
 Coulin, Claude, secretar francez al
 boierilor munteni emigrați, 90.
 Creșeanu, Iordache, 142.
 Creșuleseu, vezi Kretzulescu.
 Cristași, vezi Hristari.
 Cristopol, vezi Hristopol.
 Cuțui, Ghiță, zis Olteanu, 138.
 Cuza, Gheorghe, 75.
 Cuza, Ion, 49, 103.

D

Daponte, Chesarie, 7.
 Dârzeanu, 59.
 Dăscălescu, Ștefan, 19, 23, 34, 57.
 Dauti, negustor și literat, 116.
 deputați, vezi obștească adunare.
 Diamandi, căpitan eterist, 25.
 Diboglu, Tudorache, 9.
 Dionisie Lupu, mitropolit, 11, 25—26,
 35, 39, 45, 46 și n. 3, 55, 66, 74,
 n. 5, 127, 130, 139.
 Dlu = Vidin, 35, 60, 71.
 Domn străin, 178.
 Domnando, secretarul consulatului ru-
 sesc din Buc., 147, 174.
 Dositei Filitti, mitropolit muntean, 21,
 n. 3, 71, n. 3, 101, n. 5.
 Drăghloi, Iordache, 96, 164 și n. 3.
 Drăghiel, Manolache, 77, 157, 164.
 Ducea, Neofit, 18, 51.
 Dumitru, mahalaoa sf. din Buc., 8.

E

Ecaterina II, țarina Rusiei, 7, 63,
 64, n. 1, 84.

- Eclesiarhu, Dionisie, 48.
 Economu, vezi Oeconomu.
 Eliade (Rădulescu) Ion, 140, 143.
 Eraclide, Iacov Despotul, 12.
 ereditatea domnici, 143, 159, 178.
 Evrei, 99.
 exproprierea pentru utilitate publică,
 97, 101.
- F**
- Facă, Ion, 29.
 Făleoianu, Dumitrache, 29.
 Făleoianu, Ion, 181.
 —Farmache, căpitan eterist, 23, 25—26,
 38—39.
 Filimon, Niculae, 17.
 Filipeseu, Alexandru, zis Vulpe, 46,
 51, 53—55, 63, 66, 137, 140, 142, 146.
 Filipeseu, Alexandru N. (Drăjneanu),
 142.
 Filipeseu, Const., 64.
 Filipeseu, Const. N., 142, 177—178.
 Filipeseu, Dumitru (Mitică) Gr., 142.
 Filipeseu, Grigore, 178, 181.
 Filipeseu, Ion I. (curcan), 143 și n. 2.
 Filipeseu, Iancu, 64.
 Filipeseu, Iordache, 140, 181.
 —Filipeseu, Mihăiță, 26, 64, 130, n. 8,
 133, 146.
 Filipeseu, Nicolae, 62, 142.
 Filitti, vezi Constandie, Dositei, Sil-
 vestru.
 —Fleischhakt de Hakenau, consu] aus-
 triac, 25, 43, 63, 67, 127.
 Florescu, Iordache, 26, 64—65, 180.
 Florescu, Manolache, 64, 142.
 Fotiadi, vezi Lambru.
 —francmasoni, 29.
- G**
- Galaction, episcop Râmnic, 21.
 garanția colectivă a marilor puteri,
 14, 178.
 Gavril, mitropolitul Moldovei, 64, n. 1.
 Gentz, cavalerul de, 174—175, 179.
 Ghenadie, dascăl grec, 18.
 Gheorghidi, vezi Ilarion,
 Gherasim, episcop la Roman, 75.
 Gherasim Răteseu, episcop Buzău, 146.
 Ghica, Alexaadru Se. (Barbă-roșie),
 63.
 Ghica, Alexandru (Domn, la 1834),
 142.
 Ghica, Dimitrie (Tache), 65.
 Ghica, Grigore M., Domn, 82, n. 5,
 101, n. 5 și 7.
 Ghica, Grigore Al., Domn, 49, 101,
 n. 7, 170.
 Ghica, Grigore D., Domn muntean
 (1822—8) 24, n. 1, 27, 60 64,
 83, 88 n. 1, 92, 115, n. 1, 125—127,
 130, 131, n. 5, 132, 137, n. 2, 140,
 146—147, 149, 150, 174—175,
 179.—Prima lui soție, 137.
 Ghica, Iancu, 65.
 Ghica, Maria, logofeteasa. din Mol-
 dova, 157.
 Ghica, Matei, Domn, 7.
 Ghica, Mihalache, 64—65, 142.
 Ghica, Nicolae, 181.
 Gian, Orășanu, 72 n. 3.
 Gigărtu, boer oltean, 15.
 Gigărtu, Nicolae, 29.
 Giurgiu, 15, 84.
 Glogoveanu, Nicolae, 19.
 Goleseu, Const. (Dinicu), 26, 34,
 140—142, 144, 162, 173, 177.
 Goleseu, Dimitrie, 143.
 Goleseu, Iancu, 65.
 Goleseu, Iordache, 22, 31, 38, 69.
 n. 1, 84 n. 1, 130, 142, 146, 148.
 Grădișteanu, Const., 142.
 Grădișteanu, Grigore, 65, 142.
 Grădișteanu, Șerban, 126, 142.
 Grecianu, I., din Moldova, 78—79.
 Grecianu, Nicolae, din Muntenia, 90.
 Grigore, patriarh al Țarigradului, 57.
 Grigore, mitropolit muntean, 126, n.
 7, 132, 150, 179.

Grigore, Râmniceanu, episcop la Argeș, 126, n. 7, 140, n. 4.
Gugu, Manole, 57.

H

Hagi Enuș, 46.
 — **Hagi Prodan,** 19, 21, 23, 57.
Hakenau, vezi Fleischhaki.
Halepliu, vezi Chesarie.
Hammer, istoricul, 15.
Hangerli, Alexandru, 27.
havaeturi (veniturile slujbelor), 19, 78, 87—88, 90, 95, 98, 102, 128, 141, n. 2, 146, 159, 172.
 — **Herăscu—Năsturel, Const.,** 26, 64, 69.
Hrisosecoleu, vezi Buzoianu.
Hristari, Mihail, doctor, 17, n. 5, 56.
Hristopol, Atanasie, 17 n. 5.
Hugot, consul francez, 175.
husmeturi, sau huzmeturi (impozite arendate), 90, 146.

I

Iacov, Putneanul, mitropolit al Moldovei, 48.
Iacovenco, Ignatie, 69.
Ignatie, mitropolit muntean, 11, 17, 23, n. 6.
Iarion Gheorghiad, episcop la Argeș, 21, 25—26, 35, 45—46, 56, 71, n. 3, 126—127.
Ilie, popa de la Butoiu, 26, n. 5, 53 n. 1.
Inamovibilitatea funcționarilor, 87.
independența principatelor, 15, 143, 163, 177.
Ioanid Gheorghe, profesor, 18.
Iordache Olimpiotul, șef eterist, 12, 19, 20, 22, 23 n. 6, 25, 27 33—39, 69, n. 2, 70.
Ipsilanti, Alexandru Vodă, 31, 49, 100, 101 și n. 7. 133.
Ipsilanti, Alexandru C., beizadea,

șeful eteriei, 11—12, 22, 24—25, 34, 41—44, 46—48, 52, 54, 56—57, 59, 60—62, 68—69, 72—73, 75, 80, 101, 135, 179.

Ipsilanti, Const. Vodă, 9, 10, 15, 16.
iraturi, vezi havaeturi.
Istrati, Niculae, 96.
Izvoranu, C., 21, 60.
Izvoranu, Iancu, 21.

J

Jianu, Grigore, 29.
Jianu, Ionlță, 60, n. 2., 67, 71.

K

Kisseleff, Paul, 24, n., 44.
Koseziusko, 9.
Kretzulescu, Alecu, 181.
Kretzulescu, Const. (Dinu), 130, 146, 181.
Kretzulescu, Istrate, 65, 146, 181.
Kreuchely, consul al Prusiei la Buc., 39, n. 8, 82, 127, 147, 174.

L

Lăeusteanu, Grigore, 23, 37, n. 4.
Lăeusteanu, Ștefan, 23.
La Ferronnays, ministru francez, 175.
Lagan, consul francez la Iași, 164, 166.
laicizarea cărmuirii averilor bisericesti, 85, 87, 99.
Lambra Fotiade, 116.
Laurençon, preceptor francez, 23, n. 6, 87, 164, 178.
Laybach, congresul de la, 36, 41, 47, 56—57, 59, 71, 75.
Lazăr, Gheorghe, 17—18, 70, n. 3, 116, 142.
Lenș, Alex. F., 143.
Lenș, Const. F., 143.
Lenș, Filip, tatăl precedentilor, 92, 129, 133, 146.

Leon, mitropolit al Moldovei, 15.
Levendî, sau **Leventî**, **Gheorghe**, 25, 43.
libertatea individuală, 97, 101.
Lippa, agent consular austriac la Iași, 79, 152, n. 1.
Lupu, vezi **Dionisie**.
Lupu, vezi **Vasile Vodă**.

M

— **Macedonschi**, **Dimitrie**, 19, 21, 23, 27, 39.
 — **Macedonschi**, **Pavel**, 39.
Mălinescu, **Vasile**, 29, n. 8.
Mamonă, vezi **Nicusios**.
mănăstirile închinat, 85, 91, 95, 98, 101, 109, 129, 132, 148-149, 150, 169.
Mano, postelnic, 74, n. 5.
Mano, **Const. M.**, 140.
Manolești, frații, de la **Botoșani**, 170, n. 4.
marghiol (viclean, spion), 82, n. 4.
Matei, mitropolit al **Mirelor**, 81.
Mavrocordat, **Alex. Exaporitul**, 7.
Mavrocordat, **Alexandru Vodă**, 7—8.
Mavrocordat, **Const. Vodă**, 32, 100, 101, n. 5, 133, n. 2.
Mavrocordat, **Const.**, hatman, 157, 169.
Mavrocordat, **Ion Vodă**, 7.
Mavrogheni, **Nicolae Vodă**, 8, 15, 29.
Mavros, **Nicolae**, 63.
Măzăreanu, **Vartolomei**, 51, . 4.
mazili, 33, 93.
Meitani, **Gheorghe**, 179.
Meletic, episcop **Roman**, 75.
Metternich, 25, 43. n. 4, 47—48, 58, 75, 79, 127, 135—137, 155, 162, 174, 176—177.
Miclesu, **Vasile**, 155, n. 4.
Mihai Viteazul, 13.
Mihălescu, **Scarlăt**, 130 și n. 8.
Mihail, căpitan eterist, 25.

Mileoveanu, **Scarlăt**, 29.
Miltitz, ambasador prusian la **C-pol**, 58, n. 2, 174.
Minciaky, consul rus, 130, 134, 136, 148, 152—154, 161, 163, 169, 174.
Mirelor (mitropolia), vezi **Matei**.
Momuleanu, **Paris**, 51, n. 5, 53, n. 2, 112, 133.
Moruzi, **Alex. Vodă**, 99, 116.
Moruzi, **Const. Vodă**, 49.
Mustea, **Niculae**, 48.

N

Năsturel, vezi **Herăscu**.
neamuri, 32—33, 93.
Nectarie, mitropolit muntean, 51.
Neculee, **Ion**, 48.
Neculescu, **Hristodor**, 29.
Negel, fratele mitropolitului **Veniamin Costachi**, 83, 96, 104, 108.
Negri, **C.**, 42 n. 9, 44, 70, 73—74, 156.
Nenculescu, **Alex.**, 129.
Nesselrode, 57, n. 1, 74, 95, 136—137, 160, 162, 164, 174, 176, n. 1.
Nestor (**Predescu**), juristul, 142.
Nicolae I, țarul **Rusiei**, 11, 136—137, 148.
Nicusios, **Panaiotache**, 16.
Notară, **Dositei**, patriarh al **Ierusalimului**, 7.

O

Obedeanu, **Grigore**, 142.
obligativitatea învățământului, 101.
obștească adunare, 68, 85-86, 90, 97, 101, 111, 122—123, 146.
Oeconomu, 8.
Olimpiot, vezi **Iordache**.
Olteanu, vezi **Cuțui**.
Orășanu, vezi **Giani**.
Orlov, diplomat rus, 13.
Otetelișanu, boer oltean, 29.
Otetelișanu, fiul lui **Ion**, 115, n. 1.

P

- Pangal, Nicolae, 10.
 panduri, 15, 20, 21, n. 1, 38, 127.
 Papazoglu, colonel, 26.
 Pârșcoveanu, Ștefan, 49.
 Paschievici, general rus, 175.
 Pasvanoglu, 8.
 patrihoji, 146.
 Persianò, Manolache, 10.
 Pestel, agent rus, 24, 1., 43.
 Pini, consul rus, 22—24, 25, 27, 35, n. 2., 36 n. 2, 39, 41, 46 și n. 2, 54, 57, 59, 63, 74, 1. 5, 89, n. 1, 90, 108, 126, 133, 177.
 Pisani, consul rus, 48, 61.
 Pisoschi, Ioniță, 82, n. 6.
 Poenaru, Petrache, 71.
 Pomer, Costache, 75.
 Popescu, vezi Cosma.
 Popescu, Chiriac, 22.
 Poteca, Eufrosin, 18, 112, 131, 144.
 pravila lui Vasile Lupu, 105.
 Predescu, vezi Nestor.
 presă, (libertatea ei), 144.
 Prodan, vezi Hagi Prodan.
 Pulio, Marchide, 9.
 Pușchin, 24 n.

R

- Racoviță, Dimitrie (Matache), 146, 181.
 Racoviță, Dimitrie, 181.
 Racoviță, Mihai Vodă, 82, n. 5.
 Racoviță, Ștefan Vodă, 101, n. 7.
 Racoviță, frații din Muntenia, 129.
 Rallet, Costache, 37, 65.
 Rallet, Dimitrie, 65.
 Rallet, Ianeu, 65.
 Rallet, Isaac, tatăl precedentilor, 19, 65, n. 2.
 Ralli, Dionisie, 13.
 Râmniceanu, Naum, 22, 30, 48, 51, n. 5, 53 n. 2, 54, 112.
 Râmniceanu, vezi Grigore.
 Râșeanu, Iordache, 61, 75, 76, n. 1, 151, 155.

- Rasti, Const., 65, 181.
 Rătescu, vezi Gherasim.
 Ribeaupierre, ambasador rus la C-pol, 147, 148 și n. 8, 162, 164, 166, 169, 174, 176, n. 1.
 Riga Fereul, 8, 115.
 Rizo Nerulo, Iacovache, 12, 17, n. 5, 42.
 Robescu, Barbu, din Mehedinți, 20.
 Rosetti, Al., 155.
 Rosetti, Gheuađie, 61, 77.
 Rosetti, Searlat (în Muntenia) 65.
 Rosetti, Ștefan, 158.
 Rosetti Roznovanu, Iordache, 96, 112, 155, 173.
 Rosetti Roznovanu, Nfeulae, 22, 41, 48, 163, 17'—178.
 Roznovanu, vezi Rosetti.
 Russo, Alecu, 96, 102.
 rusumaturi, (impozite), 85, 93, 98.

S

- Saint Aulaire, 24 n. 1.
 sameși, 32, 33 și n. 2, 87, 93, 131, 172.
 Samureaș, Const., 16, 20, 21 și n. 1, 23, 36, n. 2, 40, 42, 43 și n. 2, 46, 49, 63, 181.
 Sava, bimbașa, 12, 38—39, 69, n. 1.
 Seufă, Ion, 17, n. 5.
 Seufo, Nicolae, 11.
 seutelnici, 25, 32—33, 84—85, 87—88, 93, 98, 102, 107, 112, 128, 133, 141, 156, 173.
 separația puterilor, 109.
 Serurie, Gheorghe, 17, n. 5.
 Sevastos Chimenitul, 115.
 Silvestru Filitti, doctor, 30.
 Simeon, căpitan de panduri, 137—138.
 Sion, boer moldovean, 70.
 Slătineanu, Dimitrie, 65.
 Solomon, Barbu, 16.
 Solomon, Ion, 16, 19, 22, 34.
 Solomon, Pătrașeu, 15.
 Sorel, Albert, 102.
 Stamatî, Const., 9.

Stavăr, Iancu, 61, 78.
Stavro, Ion, 11.
Strogonov, ambasador rus la C-pol,
 44, 46, 57—58, 62, 65, 75-76, 163.
Sturdza, Alex., din Basarabia, 160.
Sturdza, Dimitrie, logofăt, 109, 158.
Sturdza, Ioniță Vodă, 61, 75 și n.
 1, 92, 125, 126, n. 3, 150—159,
 160—164, 168, 170, 179.
Sturdza, Mihai, 27, 150, 152—155,
 158, 160—164, 169, 170.
Sturdza, Petrache, 61, 126, n. 3.
Sturdza, Sandulache, 162.
Sturdza, Ștefan, 82, n. 6.
Sutzo, Alex. Vodă, 11, 22—23, 25—27,
 32, 35, 41, 45—46, 131, n. 5.
Sutzo, Mihai I Vodă, 8.
Sutzo, Mihai II, Domnul Moldovei,
 38, 41, 48, 61 și n. 6, 75, 79—80,
 83—84, 109, 152—154, 160, 162,
 163, n. 5.

Ș

Ștefănescu, Iulian, profesor, 89, n. 1.
Știrbei, Barbu, 142

T

Tăut, Ion, 75 și n. 1, 151.
Tăut, Ionică, 96, 105—107, 108 și
 n. 2, 114, n. 1, 164, n. 3.
Tehtchagov, amiral rus, 20.
Timkovski, consul rus, 160.
Topliceanu, Dumitrache, 74, 101, n. 6.
Trăsnea, Niculae, 129, 130, 133, 146
Turemanciai, tratatul de la, 175.
Turnavitu, Dumitru, 9.
Turnu Măgurele, 15, 84.
Țigani, 99, 144.

U

Udritzky, cancelarul consulatului aus-
 triac din Buc., 39, n. 8, 56—57,
 67, 69, n. 1.
 unirea principatelor, 177—178.
Ureche, Grigore, 16, 103.

V

Văcărescu, Barbu, 32, 63, n. 1, 64,

76, 88, n. 1, 102, 112, 130, 146,
 148, 172—173.

Văcărescu, Enăchiță, 32, n. 6, 33, n.
 2, 51, n. 5, 53, n. 2.

Văcărescu, Iancu, 51, n. 5, 53, n. 2,
 142, 181.

Văcărescu, Niculae, 35, n. 5, 38, 40,
 54, 126.

Varlaam, Const., boer muntean, 21,
 n. 1.

Varlam, în Moldova, vezi Manolești.

Vasile Vodă (Lupu), 13. — vezi și
 pravila.

Veniamin Costachi, mitropolit Mol-
 dovei, 30 n., 42, 48, 62, 70, 77,
 83, 96, 101, n. 5, 105, 125, 148,
 150, 153, 169.

Verona, congresul de la, 90, 127.

Viișoreanu, Barbu, stolnic, 46.

Vilara, Alex., 46, 54, 62, 63, n. 1,
 65, 89, 91, 101, 120, 129, 130, 140,
 142, 148.

Virtosu, Emil, 66, 80, n. 1, 110, n.
 3, 123 și n. 4, 124 și n. 2.

Vlădăianu, Ion, 143.

Vladimirescu, Tudor, 12, 16, 19, 21,
 23—25, 27, 34—39, 40—41, 43—46
 54—59, 60, 62, 65—69, 70—73,
 89, 91—92, 130, 135, 137, 179.

Vlahutzi, Const., 50, 57, 137.

Vogoridi, Ștefan, 25, 42 n. 9, 44,
 70, 74—75, 78, 80—81, 92, 96,
 151—152, 156, 158, 162, 176.

Voinescu, Ion, 23.

Voinescu, Vasile, 130, 133

Vulturescu, Mineu, 29.

W

Wittgenstein, mareșal rus, 21, 44,
 59, 179.

X

Xenopol, A. D., 72, 100, 171.

Z

Zălie, sau Zalicoglu, Grigore, 20.

Zichy, contele, 175.

Zilot Românul, 22, 48, 72, 128.

INDREPTĂRI ȘI ADĂOGIRI

- La pag. 3, la „Cuprins”, rând 8, în loc de „ocupeția”, citește „ocupația”.*
- La pag. 17, nota 2, rând 3, în loc de „historique de”, citește „historique du”.*
- La pag. 23, rând 21, la pag. 57, nota 3, rând ultim, și la pag. 60, nota 2, rând 4, în loc de „Voinescu II”, citește „Voinescu I”.*
- La pag. 61, rând 1—3, proclamația lui G. Cantacuzino-Deleanu, publicată și în Uricar, V, 81, este din 24 Mai, după uciderea patriarhului, după ce mitropolitul Veniamin părăsise Iași și înainte ca acest oraș să fie ocupat de Turci. Locul acestei proclamații, care confirmă adevăratele țeluri ale eteriei, este la începutul paginei 74 a volumului de față.*
- La pag. 61, nota 4, în loc de „teologică”, citește „teologică”.*
- La pag. 125, nota 1, în loc de „domească”, citește „domnească”.*
- La pag. 151, nota 2, pentru Vasile Barbovschi, vezi și C. Bobulescu, Neamul Holbăneștilor și al episcopului Gherasim Clipa-Barbovschi, Chișinău, 1929, pag. 76—77.*
- La pag. 152, nota 1, în loc de „Sturdza”, citește „Ioniță Vodă Sturdza”.*
- La pag. 163—164. Pentru că vorbește de administrația financiară a lui Ioniță Vodă și acuză pe mitropolitul Veniamin de a deturna veniturile așezământului de la Socola, este evident dinainte de războiul de la 1828 (cum a observat de altfel R. Rosetti, „Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova”, p. 390—391) și poate chiar dinainte de întoarcerea lui Mihai Sturdza în Moldova (Oct. 1926), un memoriu al acestuia, publicat în Hurmuzaki, Supl. I, vol. 5, p. 30—33, cu înțoială asupra datei de 1829. Cerea iarăși anularea titlurilor onorifice de boerie acordate de la Scarlat Vodă Calimah încoace și suprimarea lor pe viitor, pentru ca numărul privilegiilaților să nu mai poată crește. Pe viitor să nu se mai confere decât cinuri personale, odată cu funcțiile corespunzătoare. Pentru a dovedi că această propunere nu izvora din egoism de castă, Sturdza arăta suferințele obștești născute din urcarea numărului familiilor boerești la 800 : „oameni ce trăesc pe socoteala poporului”. Pornind dela ura sa împotriva „ciocoilor”, Sturdza ajungea să pledeze cauza păturii care ducea tot greul sarcinilor statului, fără a conchide însă la desființarea privilegiilor. Sturdza constata că prin înmulțirea boeriților, s'au deșteptat poște. Toți vor să guverneze. „Fiecare țintește la culmea măririlor, fiecare se crede născut pentru a stăpâni”,*

deși fiecare n'are „gustul și pornirea, pregătirea pentru afacerile publice, moravuri serioase și simple”. Ciocoi sunt „orbiți de vanitate și conduși de egoism. Interesul personal, mărginindu-le spiritul, a năbușit în inimile lor sentimentele generoase”. Ei caută chiverniseală „adică mijloace de a face câștiguri nepermise”. Sturdza recunoaște că starea țaranului este nenorocită. „Privit ca o ființă care nu trebuie să existe decât pentru capriciile altuia, redus aproape la starea abjectă de brută, lăsat în voia firii hrăpitoare a tuturor slujbașilor, stors deopotrivă de arendaș și de moșier”, nu e de mirare că țaranul să fie nepăsător și leneș, căci „știut este că un om care e sigur că nu va stăpâni niciodată nimic al său, ...că în zadar ar da sudoarea frunții pentru a agonisi ceva ce i s'ar răpi fără îndoială, nu poate avea decât desgust de economie și nu poate privi drept câștig decât ceea ce smulge lăcomiei celor ce-l împilează”. Dar Sturdza nu vede altă cauză a răului decât numărul cel mare al boeriților. De aceea, „aproape 60.000 familii (în realitate 29.000 care, socotite la 28 lei, fac 696.000 lei, cifră la care ajunge Sturdza) sunt șerbite și stau la dispoziția acelor boeri” (sub numele de scutelnici, breslași, slugi), pe când toată greutatea sarcinilor și corvezilor cade asupra celeilalte părți a nenorociților țărani. În afară de aceasta, boerii sustrag din impozitul direct 24 lei vechi pe an de fiecare scutelnic, ceea ce reprezintă mai mult de 700.000 lei vechi pe an, pe când, după vechiul obicei, boerii ieșiți din slujbe, mazălii, nu erau cu totul scutiți de orice dare. Mai arată M. Sturdza că negoțul suferă din cauza taxelor ce lovesc exportul în Rusia al sării, vinurilor și lemnului de construcție, „lucruri ce formau altă dată ramura principală a negoțului nostru”. Îndrăznește chiar a aminti că prin tratatul dela București „Moldova a fost lipsită de izvoarele însemnate de bogăție ce-i oferea Basarabia, care era adevăratul grănar”. Nici clerul înalt nu se bucura de simpatiile lui Sturdza, care-l socotea „și mai ignorant decât boerimea, călăuzit de un josnic interes și de porniri pătimăse”. Părerea lui Sturdza era că „prerogativa de care se bucură mitropolitul și episcopii de a se amesteca în afacerile cărmuirii, este un izvor de diferite inconveniente”.

